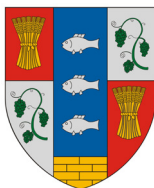

Codex Pátka

820 év a hegyek lábánál

Halmi Viktória
Bauer Eszter

Pátkai Református Egyházközség
2013

A könyv a LEADER program támogatásából készült.

ÚJ MAGYARORSZÁG
VIDÉKFEJLESZTÉSI PROGRAM
2007–2013

Európai Mezőgazdasági Vidékfejlesztési Alap:
a vidéki területekbe beruházó Európa

www.umvp.eu

DARÁNYI IGNÁC TERV

Minden jog fenntartva! E kiadvány bármely részének másolása, sokszorosítása, adatainak bármilyen formában (elektronikus, mechanikus stb.) történő tárolása vagy továbbítása csak a kiadó írásbeli engedélyével történhet.

Készült Halmi Viktória szakdolgozata, Bauer Eszter dolgozata és a tanácsülési jegyzőkönyvek felhasználásával.

© Pátkai Református Egyházközség, 2013

© Hami Viktória, Bauer Eszter, 2013

Lektorálta: Dr. Dávid-Nagy Krisztina, Ferenczi Dóra, Nagy Dániel, Toma Imola

Szerkesztette: Gerencsér Attila

Borítót tervezte: Gerencsér Attila

Fotók: Udvardi László, Ferenczi Dóra

A kézirat tördelését, nyomdai előkészítését végezte: Gerencsér Attila

Kiadta: Pátkai Református Egyházközség, 2013

Nyomta és kötötte: Creative Press Kft.

Készült: 1200 példányban

ISBN 978-963-08-6590-6

Tartalom

1. Bevezető	5
2. A község kronológiai története	7
3. A település természetföldrajzi jellemzői és egykori történelmi tájleírásai	99
4. A pátkai katolikus plébánia	110
5. A pátkai református egyház története	120
6. Pátka jelképei	148
7. Szemelvények és gondolatok Pátka néprajzához	150
8. A település történelmi családjainak bemutatása	157
9. A településhez köthető nevezetes személyek	169
Források	181
Pátka képekben	185

*„Ez itt falu, az én falum,
Innen jöttem és ide térek.”*

Ady Endre szavaival ajánlom olvasásra ezt a könyvet, melyet a kezében tart, és arra biztatom a kedves olvasót, kalandozzon végig Pátka elmúlt 820 évén. Mindezek előtt azonban arra kérem, álljon meg egy pillanatra.

Az elkövetkező oldalakon végigutazhatunk a történelmen, megismerhetjük milyen gazdag múltja lehet egy ilyen kicsi községnek is mint a miénk. Arra is biztatom azonban az olvasót, hogy hétvégeente ragadjon hátizsákot és ismerje meg személyesen is településünk szépségeit. Hiszen az láthatja meg igazán milyen szép helyen van Pátka község, aki látta már a Boglyasi szőlőhegyről a falu felett felkelő napot nyáron, ahogy lassan előtűnik a két templomtorony a reggeli párából, majd megnézte a Sós-éri dűlő felől, ahogy a nap elköszön minden este a tó felett.

Régóta vártuk már, hogy egy helyen összefoglalva láthassuk Pátka község múltját és hosszú út vezetett oda, hogy könyv formájában végül Ön is kezében tarthatja az összegyűjtött anyagot.

Köszönettel tartozom ezért minden kedves barátnak, kik önzetlen munkájukkal elősegítették, hogy ma kezünkben tarthatjuk ezt a könyvet, és természetesen köszönettel tartozom a Pátkai Református Egyházközségnek és Ország István lelkész úrnak, aki felkarolta a kezdeményezést.

Nagy Dániel
polgármester

1. Bevezető

*„Emlékezzél meg az ős időkről; gondoljátok el annyi nemzedék éveit!
Kérdezd meg atyádat és megjeleníti néked, a te véneidet és megmondják néked!”
(V. Mózes 32,7 – Károlyi Gáspár ford.)*

Az Úr Isten úgy rendelte, hogy az élet fáklyája nemzedékről nemzedékre öröklődjék az idő végtelennek hitt folyamában. Ahogy az olimpiai lángot is egymástól veszik át a futók, úgy az a nemzedék, aki szeretné elfogadni az élet csodás ajándékát, szeretné elvenni azt a „jót és rosszat” (Jób 2,10), amit a Gondviselés neki rendelt, az a nemzedék az őseitől, az előtte járóktól kell átvegye a lángot. Jaj annak a nemzedéknek, aki elejti vagy eloltja a fáklyát, elfelejt visszanezni, magát új kezdetnek képzei, mert nagyon keveset fog örökül hagyni az utána jövő nemzedéknek: gyermekeinek. Őseink, „atyáink” őrizték és adták tovább nekünk a mi csodálatos teremtett világunknak azt a szeletét, ami fogad és körülvesz bennünket itt Pátkán. Az utánunk jövő nemzedéket, a gyermekeinket, unokáinkat pedig az fogja körülvenni, abba érkeznek, amit mi hagyunk örökül nekik. Nemzedékek hosszú sora született, élt és halt meg itt Pátkán. Alkottak és néha romboltak, de élő települést, közösséget hagytak maguk után, az ő nyomdokaikban lépkedünk mi is. Sokat hagytak ránk. Hallgassuk és ismerjük meg tehát „atyáink” történetét, mert Aki és ami itt tartotta Pátkán elődeinket, az képes itt tartani most bennünket is!

Visszatekintve a mögöttünk heverő majd ezer esztendőre, talán két jelszó kristályosodik ki a nemzedékek küzdelmeiből: „megmaradni” és „megújulni”. Maradni itt, maradni magyarnak, maradni a hitben, az Isten szövetségében, ellenszélben is, akkor is ha ... – lehet ennél aktuálisabb üzenete őseinknek a mai nemzedék fiataljai felé, mint ez? „A nagyvilágon e kívül nincsen számodra hely, áldjon vagy verjen sors keze, itt élned-halnod kell.” Jó tudnunk, hogy Vörösmarty Mihály oldalági rokonsága is ott van a pátkai ősök között. Ugyanakkor a megmaradásnak a legfőbb feltétele mindig ez volt: megújulni. A nemzedékek minden időben romokat és elöregedett, elhasználódott fizikai és szellemi épületeket, „házakat” is örököltek elődeiktől. Oly fontos, hogy ezekben a romokban azt a szent feladatot és parancsot lássa meg minden nemzedék, amely által Isten meg akar tartani, ismét össze akar fogni bennünket: „újítsátok meg a régi romokat” és megújultok! Ne széledjünk szét, ne csüggedjünk el, erősödjünk meg pátkai mivoltunkban, hisz nem csak egy családba, hanem egy nemzedékbe is beleszülettünk, s ezzel a nemzedékkel kell „élnünk vagy halnunk”. Ebben az önmagunkat megtaláló belső folyamatban is segítsen minket ez a munka!

Köszönetet szeretnénk mondani Nagy Dániel Polgármester Úrnak, a kiadvány az ő kezdeményezése, ő keresett meg minket ezzel a projektjavaslattal, s végig segítette a projekt munkáját. Köszönetet mondunk Halmi Viktóriának és Bauer Eszternek községünk számára felbecsülhetetlen értékű munkájukért! Köszönjük Gerencsér Attilának a tördelés, nyomdai előkészítés munkáját és köszönetet mondunk mindenkinek, aki közreműködött a kiadvány megjelenésében. A munka az EMVA pályázati támogatásából valósult meg. Köszönetet mondunk a Vértes-Gerecse Közösség munkatársainak a pályázati projekt zökkenőmentes lebonyolításáért. Mindenekelőtt azonban a köszönet szóljon a mi jelmondatunknak megfelelően Annak, Akitől református hitünk szerint minden jön: Egyedül Istené a dicsőség! Soli Deo gloria!

Országgh István

Országgh István
református lelkipásztor

2. A község kronológiai története

(Halmai Viktória, kiegészítette Nagy Dániel)

2.1. Pátka legkorábbi emlékei a régészet tükrében: a neolitikumtól a honfoglalás koráig

I. Neolitikum

Az egyes települések legelső nyomai minden esetben a régészeti leletekben foghatók meg az írásos források értelemszerű hiánya miatt. Így van ez községünk esetében is. A legkorábbi régészeti leleteket az a néhány neolitikus kőeszköz (kőbalta és gyalu, kőék és kovaszilánk) képviseli, melyet lelkes amatőr régészek, Lichtneckert József és Mihály István¹ „tártak fel”, vagy inkább találtak meg az 1870-es és 90-es években, mellőzve mindenféle mai kornak megfelelő tudományos munkálatokat. A leletek java része idegen múzeumok gyűjteményét gyarapították, nem kerültek bele az 1873-ban alakuló Fejér megyei és Székesfehérvár Városi Történelmi és Régészeti Egylet gyűjteményébe. Egyedül Mihály által a Kőrakásnál talált két bronz lándzsa és egy ásovás került országos gyűjteménybe, a Magyar Nemzeti Múzeum Régiséggyűjtőjébe. Ebből a csekély számú leletanyagból azonban téves lenne azt a következtetést levonni, hogy a község már a neolitikum korában is „lakott” lett volna, mint ahogy a Monarchia korabeli historikus történetírók előszeretettel tették hivatkozásaikban. Ez csak annyit bizonyít, hogy a területen megfordult az ősember a kedvező természetföldrajzi fekvésből következőleg.

II. Római kor

Jóval gazdagabb leletanyagot mutat viszont a következő nagy történelmi korszak, az úgynevezett római kor. A nagyobb számban előkerült ásatási leletek, amelyeket már tudományos munkatársak tártak fel egyértelműen arra utalnak, hogy a falu az ókortól kezdve folyamatosan lakott hely volt. Ezeknek a régészeti feltárásoknak a színvonala 1863-tól emelkedett, miután Rómer Flóris² Pesten átvette az egyetem régészeti oktatását. Községünket Rómer több alkalommal is felkereste az ásatások végett, amelyekről a „*Székesfejérvár*” c. napilap többször is beszámolt az 1870-es években, sőt az 1875-ös nagy őszi ásatásokat miniszterek is megtekintették: Trefort Ágoston³ közoktatási és vallásügyi miniszter, valamint Szende Béla⁴ honvédelmi miniszter.

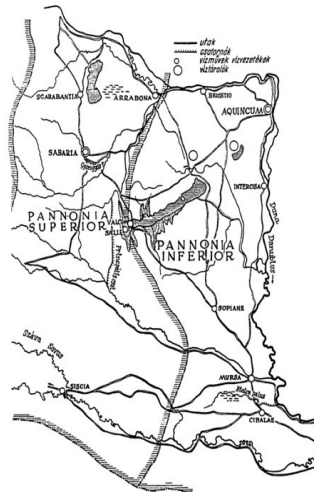
-
1. Mihály István római katolikus lelkész, régész. Él: 1833-1901.
 2. Rómer Flóris, művészettörténész, egyetemi tanár, nagyváradi nagyprépost-kanonok és régész, a magyar régészet atyja. Él: 1815-1889.
 3. Trefort Ágoston, közoktatási és vallásügyi miniszter. Él: 1817-1888, hivatali ideje: 1872-1888.
 4. Szende Béla, honvédelmi miniszter. Él: 1823-1882, hivatali ideje: 1872-1882.

Településünk az egyik leghíresebb ókori útleírás, az *Itinerarium Antonini* szerint a *Brigetio*-ból (ma: Komárom) *Sopianea*-ba (ma: Pécs) felé vezető úton feküdt. A község területén az úgynevezett eraviscus kelták éltek, akik a Dunántúl északkeleti részében lakó őslakosokhoz tartoztak.

Dél-Pannóniai római katonai meghódítása több lépcsőben és igen nehéz harcokkal ment végbe, végül pedig az északi részek bekebelezése következett, lényegében békés úton a Tiberius-Claudius-korban.

A római foglалást követően az őslakosságot közigazgatási egységekbe, *civitasokba* szervezték, amelyeket kezdetben katonai felügyelet alatt tartottak, később Róma-párti vezető rétegek kezébe adták át az irányítást. A Kr. u. I. század végén radikálisan megváltozott a tartomány szerepe a birodalom életében, miután a provincia katonai szerepe megerősödött: felépült az aquincumi legiótábor Kr.u. 89-ben és helytartói székhely Kr.u. 103-106 között. A pannóniai légiók a későbbiekben kiemelt szerephez jutottak, hiszen az úgynevezett katonacsászárok korában⁵ többször emeltek trónra vagy buktattak meg császárokat.

Fejér megye területét Domitíanus császár⁶ idejében csatolták a Római Birodalomhoz, majd 105-ben Traianus császár⁷ kettéosztotta a provinciát és ezzel a falu egykori *vicus*-a⁸ *Pannónia Inferior*-hoz⁹ került át.

Pannónia térképe

5. Kr.u. 103-106.

6. Titus Flavius Domitianus, római császár. Élt: 51-96, uralkodása: 81-96.

7. Marcus Ulpius Traianus, római császár. Élt: 53-117, uralkodása: 98-117.

8. Falusias jellegű, nem önálló jogú település, a segédcapatok táborai, erődjei mellett alakultak ki.

9. *Pannónia Inferior*: Alsó-Pannónia.

Henszlmann Imre¹⁰ állítása szerint az alsó-pannóniai keltaság székhelye Székesfehérvár és Pátka között helyezkedhetett el. Bár ezt tárgyi leletekkel mind a mai napig nem igazolták a kutatók. Dr. Nagy Gyula református lelkész 1943-as egyháztörténeti könyve említi egy latin nyelvű kéziratot, amely egykoron a pátkai katolikus plébániai birtokában volt, és amelyet 1747-ben Rajcsányi Gergely jezsuita írt a község római eredetéről:

"A régi templom a törökök által elpusztítván, új egyház állíttatott és pedig azon a helyen, hol a nagy hőségben szétszórva lévő régi sírok és eszközök a rómaiak telepét lenni bizonyítják. Ha a hagyománynak hitelt adandasz, Pátkának városka formát tulajdoníthatasz azon a helyen, hol most a tó vagyon."

A falu római kori településnyomát régészeti ásatások hiányában nem lehet pontosan megállapítani, de minden kétséget kizárva létezett, ezt a feltételezést erősíti tovább az topográfiai tény is, hogy a kelták jellemzően kis folyók, tavak partjai mentén alakították ki apró, falusias településeiket.

A Pátkai-tározó töltését is a rómaiak építették fel, amelyet „Kőrakás”-nak neveznek a népnyelvben és a szakirodalomban egyaránt. A gát azzal a céllal épült Galerius császár¹¹ korában zajló vízrendezési munkálatok keretében, mint ami napjainkban is a szerepe, hogy felduzzassza a Császár-víz hozamát. Henszlmann az Archeológiai Értesítő „Római gátak Fehér-megyében” című 1875-ös cikkében, következő jelentést adja a gátról:

„Nevezetes itt a pátkaiak által »kőrakásnak« nevezett római gát is, mely két halom közt elterjedvén a mögötte lévő patak vizét felfogta, hogy ez Pátka felé tavat képezzen; ...Nevezetes e gátnak rendes falazása vízirányos apróbb rétegekben, melyek szabad oldalaikon igen nagy faragott kövekkel voltak befektetve. A munka csodálatos szabatosságát és a falazat keménysége csaknem vetekedik a kőével. E gátnak két csatornája (emissarius): egyik közepén, a másik ettől délfelé: ez utóbbi most jelenleg is hosszas vonalon megtartotta régi boltozatát, míg középső emissarius nem volt boltozva... Oldalcsatornának közep egymásra következő kőhajléka is, melyben a zsilipet lebecsátották és felhúzták, a két zsilip közti tért hordott földdel lehetett megerősíteni. Az oldalcsatornát még használják malomhajtásra, azonban ez a víz csekélysege miatt csak tavasszal és ősszel működhetik....Egyes kövein jegyek találtaknak faragva, hasonlók azokhoz, melyeket a középkorban a kőműves legények az általuk faragott kövekbe véstek...”

Községünk gátja azért is érdemel különös figyelmet, mert Pannóniában, sőt egész Európában ez a legjobb állapotban fennmaradt római kori gát. Ennek ellenére sorsa igen hányatott volt, mint a múltban mint a jelenben is. A gátat

10. Henszlmann Imre, művészettörténész és egyetemi tanár. Élt: 1813-1888.

11. Caius Galerius Valerius Maximianus, római császár. Uralkodása: 305-311.

a középkor folyamán is használták. Erre utal egy 1440-ből származó okleveles említés is (*piscina magna*). Az 1885-ben a meginduló vasúti építkezés miatt a gátat egy helyen átvágták, hogy ezen keresztül át haladhasson a sínpálya.

A gátmaradvány első, tudományos felmérését Genthon István¹² készítette el 1959-ben a *Magyarország művészeti emlékei* című háromkötetes topográfiai adatgyűjteményben. Az általa felmért gátmaradvány szakasz négy méter magas, két méter széles és kb. 50 méter hosszú volt. 1967-ben dr. Kralovánszky Alán¹³ újabb vizsgálatnak vetette alá a gátat, mivel a fal textúrája felvetette a középkori eredeztetést. A helyszíni vizsgálat szerint a gát nyugati széle alacsonyabb szintű fallal, a keleti pedig magasabb fallal van ellátva, amelyen utólagos megvastagítás nyoma látszik. A 125 méter hosszú, keleten 4,5 méter és nyugaton 4 méter széles fal a vízügyi szakemberek vizsgálata szerint 10 millió köbméter víz felfogására volt alkalmas.

A gát ugyan 1984-ben régészeti védettséget kapott, de semmiféle romkonzerválási munkálatokat nem végeztek rajta mind a mai napig. Állaga így folyamatosan romlik, megközelíthetősége az időközben fássá nőtt területen pedig igen nehézkes. Dr. Fitz Jenő¹⁴ egyik munkájában utal a gát közelében előkerült római útszakaszra is, amely a település déli végénél a dombháton volt megfigyelhető egészen a völgyzáró gátig, de ennek nyoma ma már nem látható és a székesfehérvári Szent István Múzeum Adattárában való nyilvántartásban sem fellelhető.

Az egykori duzzasztógát közelében több száz római kori sírhalom terült el, amelyeket az intenzív földművelés már ez első ásatások idejére többnyire eltüntetett, a megmaradtak nagy részét pedig a kincskeresők pusztították el. 1874-ben Henszlmann Imre három, 1876-ban Rómer Flóris 31 halmot tárt fel Sárossi Ferenc földjein. A halomsírokból álló temetőről Zsigmondy Gusztáv¹⁵ készített felmérést az ásatásokkal egy időben. Az ásatások felméréseit egykoron publikálták, de szakszerű dokumentációjuk mind a mai napig hiányzik.

A feltárt sírhalmok kora Kr.u. I-II. század elejére tehető. Ezek az úgynevezett *tumulus*¹⁶ temetkezések a romanizáció hullámával estek egybe. A *tumulus* temetők minden esetben a római utak mellett helyezkedtek el, és ezen utak mellé biztosan csak megbízható bennszülött vezető réteg települhetett. A régészek a halomsírok nagy számából arra következtetnek, hogy a római kori bennszülött település minden bizonnyal nagy kiterjedésű lehetett.

12. Genthon István, művészettörténész. Élt: 1903-1969.

13. Dr. Kralovánszky Alán, régész, muzeológus és történész. Élt: 1929-1993.

14. Dr. Fitz Jenő, régész és történész. Élt: 1921-2011.

15. Zsigmondy Gusztáv, hídépítő mérnök. Élt: 1823-1895.

16. Tumulus: halomsír, sír vagy sírcsoport, amely fölé földből és kövekből halmot emeltek.

A sírok leletinventárja¹⁷ többnyire bennszülött agyagedényeket foglal magába. A község halomsírjaiból előkerült legjellemzőbb tárgy, az úgynevezett „pátkai szürke áru”. Ez a kerámia típus Pannóniától északra több százéves virágzást ért el.

Henszlmann az általa vizsgált sírhalmokban három kerámiafajtát különböztetett meg:

- (1.) a bennszülött fekete cserépedényt,
- (2.) korsót(*oinohoc*) és
- (3.) fazekat (*canopic*).

A fazékban égetett csontokat és egy vas kést talált, ami arra utal, hogy a fazekat urnaként használták. Ezek a leletek az alakuló fehérvári múzeumba kerültek be. A sírhalmokon kívül előkerült egy terjedelmes edénytetető („*Urnengrabfeld*”, „pátkai fazék”) is *terra sigillata*¹⁸ darabokkal együtt. Ezeknek kora a Kr. u. II. század első évtizedére datálhatóak.

A pátkai halomsírok leginkább említésre méltóbb leletei a *szárnyas fibulák*¹⁹ egyik legszebb példánya, az úgynevezett „pátkai fibulapár”, mely a pannoniai-noricumi szárnyas fibulák csoportjába tartozik.

Pátkai szárnyas fibulapár

Ez a típus Itáliából ered, amelyet kelta őslakos asszonyok a lemezfibulákkal egy időben hordtak, a bennszülött nők ugyanis a hagyományos viseletet még sokáig megőrizték a római hódítás időszakában.

17. A leletekről készült jegyzék.

18. Terra sigillata: római kori vörös, mázas, domborműdíszes égetett anyagedényfajta.

19. Szárnyas fibula: ruhakapocs tí.

Ezt a tényt erősítik meg a síkövek domborműves ábrázolásai is. Legszebb példája a gorsiumi Flavia sírkövén figyelhető meg. A pátkai fibula tütartójának legnagyobb részét geometrikus, áttört minta díszíti. Az ezüstalapra applikált aranylemezen finom aranyfonállal „pelta”-motívumok, S-alakú futó sorok és kettős kalászfonatok sorakoznak.

A bennszülött ötvösség e pompás emlékét azonban a római ékszerekre jellemző karneol kővel is díszítették, amely Kr.u. 150 körül készülhetett.

A fibulát Pauer János²⁰ ajándékozta a Magyar Nemzeti Múzeumnak, amelyet egy pátkai földműves talált meg földjének szántása közben. A fibulát ma a Magyar Nemzeti Múzeum Lapidáriumában²¹ tekinthetjük meg.

Bónis Éva²² egyik cikkében említni, hogy a sírok leletanyagainak feldolgozása során találtak még egy *cikádafibula*²³ töredéket is, mely a tumulus temetkezéseknél igen gyakran fellelhető.

Az egykori Fülöp-majorhoz vezető út mellett a Kr.u. III-IV. századból származó kelta temetőt mosott ki az eső. Itt a hamvasztásos sírok mellett előkerült egy bomlasztásos temetkezés maradványa is. Nagy József földjén pedig egy kő ládasírt tártak fel bélyeges terra sigillata edényekkel együtt, egy „*Svadullius*” és egy „*Aelianus F*”. bélyeges tálat, valamint egy „*Gippi M.*” bélyeges csészét. Ezek edények a Kr.u. II. század első évtizedeiben készülhettek, helyi műhelyben. A leletek Huszár Ágost megyei alispán birtokába kerültek az ásások után.

A sírokban a használati tárgyakon kívül előkerültek még vallási tárgyú emlékek is: Liber és Libera oltárkő az istenpárnak szóló votívtafelirattal, egy Mithras-emlék, amelyet 1859-ben lelőhely nélküli megjelöléssel küldött be a fehérvári múzeumnak Seidl Pál uradalmi felügyelő. Még ugyanebben az évben az urasági ház udvarában római feliratos köveket találtak, 1861-ben pedig Erdő Imre háza előtt egy római korból való „Doriai oszlopot” ástak ki. Előkerültek a falu területén olyan római kori leletek is, amelyek a múzeum Adattárában nincsenek ugyan feltüntetve, de az egyes szakirodalmak hivatkoznak rájuk: ilyen a delfinnel és Gorgófével díszített sírkőtöredék, oroszlán szobrocscsa, Hadrianus és Marcus Aurelius-kori lezouxi töredék²⁴, valamint a Sági-major területén előkerült kétélű vaskard. Az 1960-as évek végén katonai felirat került elő a következő szövegrészlettel: „*Aurelius Valentianus ... leg. II. ad.*”, 2004-ben pedig egy Kr.u. III. századból származó római feliratos fogadalmi oltárkő is napvilágra került.

20. Pauer János, egykori székesfehérvári püspök. Élt: 1814-1889.

21. Római kori kőtár.

22. Bónis Éva, régész. Élt: 1919-1999.

23. Cikáda: túlvilági megújulást jelentő jelkép.

24. Pecsétes agyagedény Galliából, a lezouxi műhelyből.

III. A honfoglalás kora

A római uralom megszűnte és államalapító Szent István király korát követő második évszázadig szinte alig tudunk valamit a község történetéről. Ennek igen egyszerűen az az oka, hogy a régészeti leletek igen szegényesek és a korszakot az írásos források teljes hiánya jellemzi.

A korszaknak a régészeti anyagát egyetlen kora avar kori hurkosfülű kengyel pár képviseli, amely a Magyar Nemzeti Múzeum Fegyvertárában lelhetünk fel.

A krónikás hagyományok szerint a honfoglalás korában a mai Fejér megye nagyobbik részét Árpád nagyfejedelem²⁵ vette birtokába, aki Székesfehérvártól Keletre fekvő Noé hegyen²⁶ alapította meg székhelyét.

Árpád halála után a X. században Szabolcs²⁷ vezéré lett a terület, aki a magyar gestairódalom²⁸ hagyománya szerint a honfoglalók „második kapitánya” volt és a Csák nemzetség őse. A forrás Kézai Simon *Gesta Hungarorum*-ja, melyet Anonymus azonos című művétől megkülönböztetve *Gesta Hunnorum et Hungarorum*, azaz „A hunok és a magyarok cselekedetei” címen is szokták nevezni.

972-ben Géza fejedelem²⁹ itt alapította meg Fehérvár városát, *Alba Regia*-t, amelyet Szent István király³⁰ tett meg a királyság világi központjává. Fehérvár ekkor még püspökség volt.

A vármegyerendszer kialakításával egy időben Szent István király rendezte az ország birtokviszonyait is. A népi nyelvben *Bodok*-nak (ma: Vértes-hegység) keleti részét Előd³¹ vezér kapta meg, kivéve a Bicskén át Buda felé vezető hadiút vidékét, amelyet első királyunk általa alapított székesfehérvári káptalan kapta adományul községünkkel együtt.

25. Árpád magyar nagyfejedelem. Élt: 845 körül - 907.

26. Ma: Csúcsos hegy.

27. Szabolcs = Zoboleh.

28. *Gesta*: Középkori epikus műalkotás, melynek jelentése: tettek, viselt dolgok.

29. Géza magyar fejedelem. Élt: 954 körül - 977, uralkodása: 971-977.

30. I. Szent István király. Élt: 970-980 körül - 1038. Uralkodása: fedejelmként 997-1000, királyként 1000-1038.

31. Előd személyének valódi szerepe igen vitatott a történészek körében, amely abból fakad, hogy a krónikákban Álmos apjaként szerepel, addig Anonymusnál – aki III. Béla király névtelen jegyzője volt és magát csak „P. dictus magister” vagyis „P. mester”-nek mondta - vezértársként és Szabolcs apjaként szerepel. Annyi bizonyos csak, hogy a Csák nemzetség őse volt.

2.2. A középkori Pátka története a török kori pusztulásig

I. A település nevének eredete

A község első írásos említését a Monoszló-nemzetség 1192-es birtoklevelében találhatjuk meg *Patca* illetve *Pacca* alakban. Kiss Lajos³² etimológiai szótára szerint a falu neve ómagyar személynév *-ka* képzőbokros származékából keletkezett. Más kutatók, mint például Pais Dezső³³ azt állítják, hogy a település neve török eredetű.

Nehéz eldönteni, melyik csoportnak van igaza, hiszen mindegyik felfogásnak van jogalapja. A magyar nyelvben ugyanis a helynevek alkotásakor igen fontos szerepet töltöttek be a személynévek, mivel ugyanis az ősi magyar szóalkotásban egy-egy személynév névképző formánssal helynevet alkothat. Ez a magyar helynévadás egyik legjellemzőbb és legősibb formája is egyben. E sajátosság a szomszédos népeknél teljesen ismeretlen, viszont a törökség névadásában fellelhető a nominativusban álló személynévből képzett helynevek sokasága. Községünk mai névrokonai Páty, Pátyos és Rábaty települések.

A magyar települések neveinek összegyűjtését elsőként, Fejér György³⁴ végezte el középkori oklevelekben. Az általa készített negyven kötetes világi és egyházi oklevéltár³⁵ szerint a községünk neve *Potka* formában olvasható két oklevélrészleten (1258, 1269) is: *”Potka circa Hodholom³⁶, praedium Co. Egidii, donatum Mon. de Sambok.”* Sajnos a monográfia nem veti vizsgálat alá a helynevek eredeztetését. A későbbi helynévkutatók sem jutottak eredményre a község nevének eredeztetésével kapcsolatban. Pesty Frigyes³⁷ 1864-es helységnévtára arról tudósít, hogy az általa megkérdezett községi előljárók sem tudtak érdemleges választ adni a település elnevezésével kapcsolatban.

A község neve a kutatások szerint tizenhét középkori oklevélben található meg, amelyeknek nagyobb része eredeti oklevél, a többi pedig hiteles másolat. Az oklevelek fontos szerepet töltenek be egy-egy település múltjának kutatásakor, hiszen ezen iratok tükrözik leginkább az egyes helyeken történt események valóságát és egyben a legmegbízhatóbb források is, mivel többnyire valamilyen jogi tényről nyilvánítanak ki és annak bizonyítására szolgálnak illetve ennek megfelelően meghatározott külső és belső formai jegyekkel rendelkeznek.

32. Kiss Lajos, nyelvész. Élt: 1922-2003.

33. Pais Dezső, nyelvész. Élt: 1886-1973.

34. Fejér György, teológiai doktor, 1796-1799 között Székesfehérváron prépostkanonok. Élt: 1766-1851.

35. Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis Budae, 1829-1844.

36. Hathalom.

37. Pesty Frigyes, történész. Élt: 1823-1889.

Pátka a X-XIV. századokban

Az írásos források szerint a községet elsőként birtokló Monoszlói-nemzetség ősi központja a Kőrös vármegyei Monoszlói várban lelhető fel. Birtokaik jelentős része Kőrös, Bács illetve Somogy vármegyékben voltak, Fejér vármegyében csak elszórt birtoktestekkel rendelkeztek. Az 1192-es birtoklevél nemcsak a fölbirtokos családot említi meg, hanem az általuk emelt Keresztelő Szent János templomot is, amely községünk első temploma volt.

Pátka 1192 után III. Béla idejében a Monoszlói nembeli Fulbert fia Gergely halálával Macharias comes³⁸ és Fulbert rokonságának a kezére jutott fele-fele arányban. Macharias comes utódainak elhunytával pedig Tamás bán³⁹ fia Gergely és Péter fia Péter örökli meg a községet 1247-ben.

A falut a XIII. században a francia eredetű Smaragdus de Sambok⁴⁰ országbíró három fia birtokolta.

A család őse 1220 körül késő római-korai gótikus stílusú bazilikát emelt Zsámbékon, melyet 1258-ban a premontrei rendnek⁴¹ adományoztak Pátka birtokával együtt.

Hogy meddig birtokolta a szerzetesrend a községet, azt pontosan nem lehet megállapítani, de egyes források arra utalnak, hogy a birtokadomány egy étvized múlva már másnak a kezelésében volt.

Károly János⁴² kutatásai szerint a község már az 1270-es években a Csák nemzetség birtokában volt, ezt bizonyítaná egy 1275-ös oklevél is, amelyben „Urbanus de Pátka” birtokost említi a forrás. A Csák nemzetség igen jelentős közéleti szerepet töltött be a késő Árpádkorban. Mind országos, mind vármegyei tisztségeket töltöttek be az egyes családtagok. A nemzetség a XIII-XIV. század folyamán tizenkét ágra szakadt és községünk története szempontjából a Trencsényi ág lett meghatározó. III. András⁴³ a Csákokat birtokadományozó politikája révén a Vértes lábánál elterülő legkiterjedtebb világi magánbirtok tulajdonosává tette. Ezt erősítette tovább a várépítések (Vitány, Gesztes, Oroszlánkő) fellendülése is, mely által már nemcsak

38. Comes: gróf, ispán, megyésispán. A középkori magyar közigazgatásban a vármegye élén álló, a király által kinevezett tisztviselő, akinek bírói hatalma csak a várbirtokra terjedt ki, míg közigazgatási funkciói az egész megyére. Ő vezette a vármegyei hadsereget, a XIV. századtól a tisztségül kapott királyi birtok teljes jövedelmét élvezte honorként.

39. A bán a középkori Magyar Királyság különleges területi hatalommal felruházott tisztségviselője a Magyar Királyság déli határterületein és Horvátországban, aki a királyt helyettesítő jogkörrel rendelkezett. A cím a középkori királyság felbomlásával szűnik meg.

40. Zsámboki (Gilétfi) Smaragdus országbíró (*judex curiae regiae*).

41. Premontrei rend: fehér kanonokok néven ismert Szent Ágoston reguláját követő szerzetesrend, akik II. István király (uralkodása: 1116-1131) hívására érkeztek az országba Prémontre-ből.

42. Károly János, székesfehérvári nagyprépost. Élt: 1834-1915.

43. III. András, az utolsó Árpád-házi magyar király. Élt: 1265-1301, uralkodása: 1290-1301.

a külső hódítókkal, hanem akár a királyi akarattal szemben is képes volt fellépni a nemzetség. Egy-egy vár eltartásáról 10-15 falu uradalma gondoskodott.

Csókakó kulcsszerepét a következő uralkodó, Károly Róbert⁴⁴ hamar felismerte és 1326-ban megszerezte a várat és birtokait Csák nembeli István fiaitól, Pétertől és Istvántól, és koronauradalomként tartotta meg a kincstár számára. A vár és benne Pátka birtoka egészen 1430-ig maradt királyi kezelésben.

II. Pátka és a Rozgonyi család a XV. században

1426-ban Luxemburgi Zsigmond király⁴⁵ a községet 5 ezer forintért Rozgonyi István⁴⁶ temesi ispánnak⁴⁷ zálogosította el tetszőleges idejű honorként. Erre azért kerülhetett sor, mert Zsigmond király az uralkodása során sokszor került pénzügyi zavarba, és hogy bevételhez jusson, gyakran vetett ki rendkívüli hadiadót, de legegyszerűbben úgy juthatott bevételhez, ha királyi javakat (várakat, falvakat) zálogosított el. A zálogjogot az uralkodó 1430 szeptemberében élethossziglani használatra változtatatta meg, ezzel lezárult Csókakő vára és várbirtokainak királyi korszaka. Ebben az 1430-as oklevélben a község neve mellett szerepel egy Opatka-puszta nevű hely is („*Possessio Pathka et predium Opathka*”), amely minden valószínűség szerint, a helyi szájhagyomány szerinti Ópatka, községünk első települések a maradványai. Ennek nyomait tárták fel a községtől nyugat-északnyugat irányban az 1968-as leletmentő ásátások.

Rozgonyi István, az a híres udvari lovag volt, aki 1428-ban a királlyal együtt részt vett Galambóc sikertelen ostromában. A visszavonulás során felesége mentette meg az életüket, azáltal, hogy hajóval a segítségükre sietett. Viszonzásul az uralkodó a pátkai zálogot felváltotta adománnyal, amelyet Luxemburgi Erzsébet királyné⁴⁸ „örök időre” véglegesített 1439-ben. A birtokba való beiktatásról a fehérvári káptalan küldött jelentést 1440-ben a királynőnek, ebben megemlíti a falu nagy halastavát (*piscina magna*):

„*A fehérvári káptalan bizonyítja, hogy megkapta Erzsébet királynénak 1439. nov. 13-án kelt, ...oklevelét, melynek értelmében... Ferenc papot küldte ki... akinek a jelenlétében a királynői ember május 14-én és más napokon kiszállt először Chokakew várához, majd Igar birtokhoz... továbbá az Apathffaya nevű erdőhöz, amelyek mind Chakberen és Zamar birtokokhoz tartoznak, azután... Pathka*

44. Károly Róbert vagy I. Károly, az első Anjou-házi magyar király. Élt: 1288-1342, uralkodása: 1301-1342.

45. Luxemburgi Zsigmond, magyar király. Élt: 1368-1437, uralkodása: 1387-1437.

46. Rozgonyi István tremesi ispán. Élt: ?-1439/1440.

47. *A comes temensiensis* azaz a temesi gróf cím az egész középkoron keresztül az ország védelme szempontjából fontos hivatással bírt, hatásköre több vármegyére kiterjedt, és ő volt a déli vidék kulcsát alkotó Temesvár várának főparancsnoka is egyben. Az úgynevezett zászlós urakhoz - *barones Regni* - számították, rangban a vajdák és bánok után állt.

48. Luxemburgi Erzsébet magyar királyné és régens. Élt: 1409-1442, uralkodása 1437-1442.

birtokokhoz és az ott lévő nagy halastóhoz és az Opathaka nevű precliumhoz, a Chala birtokban lévő birtokrészhez, valamennyi Fehérmegyében, amelyek mind Chokakeu vár tartozékai....Majd bevezette Rozgon-i István comest és fiát: Jánosi Chokakew várának és az elsorolt varosoknak, falvaknak, birtokoknak, vámoknak, pusztáknak, halastavaknak és birtokrészeknek a tulajdonába új adomány címen, senkinek az ellenmondását sem véve figyelembe.”

A Rozgonyiak pátkai donációs (adomány) oklevelét több uralkodó is megerősítette az elkövetkezendő fél évszázad során. I. Mátyás király⁴⁹ több alkalommal, 1458-ban, 1459-ben és 1460-ban is megerősítette a birtokadományt, amelyet immár privilégiális (függő pecsétetes oklevél) formában adott ki:

„Mátyás király bizonyítja, hogy jóllehet megerősítést nyertek mindazok az adományok, amelyekben elődje: László király részesítette Rozgon-i János királyi tárnokmestert, továbbá két testvérét: Rozgon-i Raynoldust és Rozgon-i Osvald királyi lovászmestert, amikor nekik adta a fehérmegyei Chokakew várát,... Pathka birtokokat az utóbbiban lévő nagy halastóval és az Opathka nevű prediummal és végül a Chala birtokban lévő birtokrészt - általában mind Fehérmegyében... megújítja számukra, megerősíti es örökérvényűvé teszi... Végül királyi és becsületszavával ígéri nekik, hogy a nyert állományokban mindenkivel szemben meg fogja őket védelmezni és az adományokat semmi körülmények között sem fogja visszavonni, sőt koronázása után mindezeket új királyi adomány címén fogja nekik adományozni.”

A Rozgonyi testvéreknek Pátka birtoklására nézve ellentmondó adatok találhatóak a szakirodalomban: Károly János Fejér vármegye története című 1896-1904 között összeállított öt kötetes monográfiája szerint 1482-ben Mátyás király a Zsámbékra telepített pálos rendnek⁵⁰ adományozta Pátkát Szerdahellyel együtt. A rendnek csak kisebb birtokaik voltak és igyekeztek malmot és szőlőt szerezni, valamint halastavak létesíteni, hogy a legszükségesebb ételt és italt biztosítani tudják.

Ezzel szemben viszont Csánki Dezső⁵¹ történész 1890-ben megjelent *Magyarország történeti földrajza a Hunyadiak korában* című monográfiája azt állítja, hogy Corvin János⁵² lett Csókakő birtokosa 1492-ben, aki Pátkát továbbadományozta Poki Péter⁵³ királyi udvarnoknak.

49. Hunyadi Mátyás, I. Mátyás király. Élt: 1443-1490, uralkodása: 1458-1490.

50. A pálos rend az egyetlen magyar alapítású férfi szerzetes remete rend. A pálosok voltak a legkedveltebb szerzetesek Magyarországon a XIV-XVI. század között.

51. Csánki Dezső, történész. Élt: 1857-1933.

52. Corvin János, Hunyadi Mátyás törvénytelen fia, horvát és szlavón bán. Élt: 1473-1504.

53. Poki Péter, királyi udvarnok. Élt: ?-1495.

A Rozgonyi család férfiágának kihalása után a birtokot leányágon a Kanizsai család szerezte meg Rozgonyi Klára és Kanizsai György⁵⁴ házasságkötése révén. Kanizsai Györgyöt és fiát, László⁵⁵ főispánt⁵⁶ 1508-ban II. Ulászló⁵⁷ király iktatta be a csókakői uradalom birtokaiba. Nem sokkal a birtokba iktatás után a király gergelylaki Buzlay Mózes⁵⁸ Fejér vármegye főispánjának adományozta tovább Pátkát, de az özvegy Kanizsai Györgyné is fenntartotta jogát az uradalomra, sőt fiára is átruházta. A kettős birtoklásnak II. Lajos⁵⁹ király vetett véget azzal, hogy 1522-ben visszaadta a váruradalmakat Kanizsai Lászlónak.

III. A mohácsi csatától a Nádasdyakig

Az 1526-os mohácsi csata után bekövetkezett az ország két részre szakadásra, amelynek az lett a következménye, hogy az ország középső területére és településeire mind I. Habsburg Ferdinánd⁶⁰ és mind I. Szapolyai János⁶¹ királyok igényt tartottak a megkoronázásuk révén. Ezzel az a furcsa helyzet állt elő, hogy egy hanyatló középkori királyságnak két új királya is volt, de lényegében egyik sem uralhatta teljesen az országot, ami egy vesztes csata következtében beháborúba süllyedt és amelynek végkimenetele a török hódoltság lett.

Az ország két uralkodója egymással ellentétes birtokadományozást tett a falura nézve. 1527-ben a győri vár kapitánya kapta meg a községet a Habsburg uralkodótól, Szapolyai pedig a pálosoknak állítot ki védelmi okmányt Pátka birtoklására nézve.

A Rozgonyi vagyon Kanizsai László halála után leányára, Kanizsai Orsolyára⁶² szállt azután, hogy 1532-ben Szapolyai fiúsított⁶³, lehetővé téve az öröklést. Az uradalmat azonban nem vehette birtokba, mert azt a laki báró Bakith Pál⁶⁴, Ferdinánd királyi testőr huszár kapitánya foglalta el. Az uradalom tulajdonjogában való változást hozta meg Kanizsai Orsolya 1532-es eljegyzése Nádasdy Tamással⁶⁵, a későbbi „nagy nádor”-ral. Ezzel Pátka a Nádasdy család tulajdonába került át egészen 1671-ig.

54. Kanizsai György, horvát, szlavón és dalmát bán. Élt: 1471-1510.

55. Kanizsai IV. László, főispán. Élt: ?1496-1516.

56. Főispán: *supremus comes*, az ispán általános elnevezése a 16. század elejétől, amikor már örökölhető pozícióvá vált.

57. II. Ulászló, magyar király. Élt: 1456-1516, uralkodása: 1490-1516.

58. Buzlay Mózes, főispán, 1508 és 1516 között főajtónálló-mester - *magister curiae regia*. Élt: 1450-1524.

59. II. Lajos, Jagelló-házi magyar király. Élt: 1506-1526, uralkodása: 1516-1526.

60. I. Ferdinánd, Habsburg-házi magyar király. Élt: 1503-164, uralkodása: 1526-1564.

61. I. Szapolyai János, választott magyar király. Élt: 1487-1540, uralkodása: 1526-1540.

62. Kanizsai Orsolya, magyar főúrnó. Élt: 1521-1571.

63. Fiúsítás: *praefectio*, királyi privilégium, amely lehetővé tette a fiágra szóló javaknak a fiú utódok kihalása esetén a nőági örökösödést.

64. Bakith Pál, laki báró, az utolsó szzeb despota. Élt: ?-1534.

65. Nádasdy Tamás, magyar nádor. Élt: 1498-1562.

2.3. A török kiűzése utáni évtizedek

I. Kollonich-féle birtokrendezés

A török kiűzése nem hozta meg a vármegye jobbágyságának a kívánt békét, ugyanis az uralkodó I. Lipót⁶⁶, aki német-római császár is volt egyben, a felszabadított területeket hadizsákmánynak, „új szerzeményeknek” tekintette. Az 1688-ban felállított *Neoacquistica Commissio* (Újszerzeményi Bizottság) kapta feladatául a birtokjogi helyzetek rendezését az újonnan visszaszerzett területeken. Élén a magyarországi ellenreformáció vezéralakja, Kollonich Lipót⁶⁷ állt, aki 1689-ben 500 oldalas tervezetében⁶⁸ fejtette ki az ország közigazgatási átszervezését és elnémetesítését. A Kollonich-féle tervezet értelmében a birodalom minden tartományának el kellett önmagát tartania, és ezért szükségesnek tartotta Magyarországot „benépesíteni és gazdaggá tenni, katonasággal, várakkal, jövedelmekkel, regálékkal ellátni”. Ez igen erős merkantilista gazdasági szemléletet tükrözött.

Bár a tervezet legtöbb javaslatát az Udvar nem fogadta el, de az ország újratelepítését illetően az ő elképzelései valósultak meg. Ezzel kezdetét vette az ország „harmadik honalapítása”.

A visszaszerzett területeken jogilag ugyan sohasem szűnt meg a régi földesurak birtokjoga, ténylegesen azonban, minthogy az Udvar viselte a háború költségeit, a Haditanács és a Császári Kamara igazgatása alá kerültek.

II. A Hochburg földesurak

Fejér vármegye északi része a török kiűzése után a budai kamara fennhatósága alá került. A vármegye önállósága 1693-ban állt vissza, miután létrehozták a Vértessaljai és Sármelléki járást.

1690-ben Werlein István János budai kamarai adminisztrátort részletes jelentést készített a csókakői uradalomról, mely szerint Pátka szép szőlőheggyel és erdővel, valamint famalmokkal rendelkezik, a tizeddel pedig Félix Johann de Barnabeis prépostnak tartozik a falu. 1691-ben báró Hochburg János udvari tanácsos és katonai élelmezési prefektus vásárolta meg a birtokot 60 ezer rajnai forintért.

Az új földesúr az uradalmak jobbágynak életet nem könnyítette meg, sőt fokozta terheiket. Ezért a Fejér vármegyei közgyűlés 1694 áprilisában kénytelen volt foglalkozni a „*Csókakőhöz tartozó nyomoruk nép súlyos panaszaival*”. A jobbágyság szerint a „*Hochburg földesurak rendkívüli munkákra és adókra,*

66. I. Lipót, magyar király. Élt: 1640-1705, uralkodása: 1657-1705.

67. Kollonich Lipót górf, esztergomi érsek. Élt: 1631-1707.

68. A Magyar Királyság berendezése - Einrichtungswerk des Königreiches Ungarn.

valamit más terhek viselésére kényszerítik őket, melyeknek nem képesek eleget tenni”, ezért kénytelenek lesznek a falvaikból elmenekülni. A közgyűlés felkérte a földesurat, hogy könnyítsen a nép terhén, de a kérésnek nem tett eleget, ezért az 1696. októberi közgyűlés kénytelen volt ismét foglalkozni az uradalom falvaiban lakók panaszaival.

III. Az 1696-os vármegye-összeírás

1696-ban került sor az első részletes országos és az egész vármegyét átfogó dikális összeírásra. Összesen 48 települést írtak össze Fejér vármegyében, amelyben először a lakók nevét vették fel, majd megállapították, hogy a faluban hány mérős szántóföld van, és ennek alapján határozták meg az egyes település jobbágyainak számát.

Az országos és a vármegyei összeírás adatai azonban nem egyeznek meg: a vármegyei összeírás szerint Pátkán 1 egésztelkes, 13 féltelkes, 17 negyedtelkes jobbágy és 6 zsellér lakott. Ha ezeket a számokat összeadjuk, akkor 37 családot kapunk, de az összeírás indexében 41 családfő neve szerepel. A 4 fő különbözetről az összeírás nem állapítja meg, hogy nemesek vagy esetleg helyben lakó, csak házzal rendelkezők (jobbágytelek nélküliek). Az egymásnak ellentmondó adatokból arra következtethetünk, hogy a két összeírás nem egészen teljes, egymás kiegészítésének tekinthetőek. Az összeírásban megtalálhatjuk a község két nemesi eredetű családjának neveit is: a Mészöl (Mészöly) és Vörös (Vörösmarty) családok neveit is.

Az 1696-os vármegye-összeírás

„Pátka, pertinet ad ercem Csókaeõ haererkum Magnifici condam Nicolai Hochburgh.

Index: Stephanus Csentel, Ivannes Oláh, Martin Simon, Ivannes Mészöl, Sámuel Vörös, Nicolaus Süle, Stephanus Csorba, Stephanus Bicskei, Michael Nagy, Ioannes Pap, Michael Faragó, Gregorius Becsei, Stephanus Kálmán, Georgias Barabás, Michael Csák, Gregorius Szúcs, Beneticlus Szántó, Stephanus Mura, Stephaus Kálmán, Petrus Pintér, Marheus Noszlány, Nicolaus Vörös, Stephanus Mészáros, Stephanus Csanády, Georgius Csapó, Albertus Szabados, Stephanus Odo, Georgius Besenyő, Matheus Vörös, Georgius Csentel, Ivannes Csicsali, Georgius Vazdy, Georgius Vazdy, Ioannes Veő, Michael Szabó, Stephanus Csuthy, Georgius Mészáros, Ivannes Szabó, Matheus Kis, Stephanus Kerepecz, Stephanus Szalay.”

A felmérés szerint Pátkán a szántóföldek 612 mérősek⁶⁹, a szőlő pedig 107 kapás volt. Az összeírás nem tükrözi minden tekintetben a valóságot,

69. Ez öt jobbágyot tett ki.

hiszen a földesurak igyekeztek jobbágyaikat kivonni az összeírás alól, így csak megközelítő képet alkothatunk a falu társadalmi és gazdasági viszonyairól. Egy 1700 körüli kimutatás a következőképpen jellemzi a falut:

”A török idejében adózott az esztergomi érseknek 60 frtot, a török császárnak 12 frtot, a török földesúrnak minden telek után 50 dénárt, egy kocsi tüzelő fát, egy kocsi szénát, egy itcze vaját, bizonyos számú kézi és kocsi napszámmal; terményből tizeddel. Van szép halastava és elpusztult szőlője. Azelőtt volt benne 30 ház, most csak 14.”

1701-ben a község 501 364 *dica*⁷⁰ után 987 Ft 41 dénár adót fizetett, ezzel a falu Kolozsvári Mihály szolgabíró járásába tartozó 20 község közül a második helyen állt a magas adók fizetésében.

1702-ben Hochburg földesúr a településen királyi engedéllyel vámszedő helyet létesített. A kiváltságlevelet a vármegye 1702. június 19-ei közgyűlésén olvasták fel és hirdették ki egyben. Egy ugyanebben az évben készült összeírás szerint a falu szőlőhegyét Szentmárton-hegynek nevezik, ami minden bizonnyal helytelen, mivel a község ekkor teljesen református volt és más forrás sem támasztja alá ezt az elnevezést. A község első ismert urbáriumát Vanossi készítette el a XVII. század végén, amely megemlíti a falu gazdag halászó helyét („*promontorium destructum*”).

2.4. A Rákóczi-féle szabadságharc

I. A szabadság harc kezdete

A Habsburg-kormányzatnak a magyar társadalom minden osztályát sújtó intézkedései készítették elő a talajt az első nagy szabadságharcra. A II. Rákóczi Ferenc⁷¹ vezette küzdelem a rendi kiváltságok védelméért, valamint a gazdasági és társadalmi fejlődés lehetőségért folyt. Az egyenlőtlen erőviszonyok, az európai politika kedvezőtlen irányba fordulásával, de legfőképpen az ország belső nagy társadalmi ellentmondásai miatt bukott el.

A kuruc csapatok a községet 1704 áprilisában érték el, kapitányuk Sándor László volt. A szabadságharc ekkorra már az egész országra kiterjedt és veszélyeztették a birodalom morvaországi és alsó-ausztriai határszéleit. Ekkor az Udvari Haditanács Heister Siegber⁷² császári tábornokot küldte a Dunántúl visszahódítására. Először visszaszorította a Károlyi Sándor⁷³ által vezetett kuruc csapatokat a Fertő-tó vidékén, majd megszállta Pápát.

70. dica: rovás, egy adóportára jutó adótétel, adókulcs.

71. II. Rákóczi Ferenc, a szabadságharc vezetője, erdélyi fejedelem. Élt: 1676-1735, uralkodása: 1704-1711.

72. Heister Siegber, osztrák gróf és császári tábornok. Élt: 1646-1718.

73. Károlyi Sándor, nagykárolyi báró, kuruc majd császári tábornagy.Élt: 1669-1743.

Május végére elérték Veszprém városát, ahol katonáinak szabad rablást engedélyezett. Ezután pedig megkezdte a nyomulást Fejér vármegye ellen. Csákvárnál sikeresen megütközött gróf Esterházy Antal⁷⁴ és Babocsay Ferenc⁷⁵ kuruc hadaival. A vármegyei birtokosai közül egyedül csak Esterházy, Csákvár földesura csatlakozott Rákóczihoz, a többi nemesek Győr várában kerestek menedéket. A császári csapatok ezután Székesfehérvár ellen indultak. A város eleste a dunántúli kuruc hadműveletek sikere szempontjából érzékeny veszteséget jelentett.

II. A község megpróbáltatásai a szabadságharc alatt

A község bírása és esküdtei, Veres Sámuel, Meszeli János és Simon Márton panaszt tettek a vármegyénél, hogy a császár tábornok katonáival együtt beszállította magát a faluba és önkényesen ott tartózkodott négy napig, ahonnan 1282 mérő búzát és lisztet, 348 élő állatot⁷⁶ és az összes abrakot elvitték, így a lakosság élelem nélkül maradt. Ráadásul Heister másodszor is visszatért a faluba, és katonái a mezőn talált maradék csordát levágták. A falu panasza azonban hiába való volt, kárukat nem térítették meg.

A szabadságharc nagy erőfeszítéseket és sok áldozatot követelt meg a Fehérvárt körülvevő falvaktól. 1706. október 5-én a székesfehérvári vár helyőrségének élelemmel való ellátása céljából ismét megtámadták és kifosztották községünket a labancok.

Pátkán, Lovasberényben és Zámolyon volt a kuruc sereg lovassága, Csákerényben pedig a gyalogság táborozott. Élelmezésük nagy nehézséget jelentett a településeknek. A várból való kitörések és becsapások a környező falvak vagyonát folyamatosan károsították. Különösen akkor volt baj, ha az ostromgyűrűt a labancok áttörték. Ez történt 1706. október 31-én is, amikor gróf Pálffy János⁷⁷ generális Esztergom felől tört át; községünket és a környező falvakat ismét kirabolva szállított élelmet Fehérvárra. Pátka lakosai a katonaság közeledtének hírére elmenekültek, és Pálffy az üres falu láttán engedélyt adott annak feldúlására.

A következő év elején báró Pfeffershoven Rabutin⁷⁸ generális községunktől és még hat másik falutól az Erdélyből érkező serege számára a következő ellátást követelte meg: 113 szekér szénát, 104 szekér fát és 40 db vágómarhát.

74. Esterházy Antal galánthai gróf, kuruc tábornagy. Élt: 1676-1722.

75. Babocsay Ferenc, kuruc brigadéros, egyetlen kuruc felső katonai vezető, aki harctéren vesztette életét 1710-ben.

76. Marhát, lovat, juhot.

77. Pálffy János erdői gróf, császári tábornagy. Élt: 1664-1751.

78. Pfeffershoven Rabutin báró, császári tábornagy. Élt: 1642-1717.

„Se órát, se napot” ne várjanak – írta - „,mert jobb hogy pusztá legyen egy falu, mint hogy szó fogadatlan jobbágy lakja a helyet...”.

1707-ben Szekeres István a község ügynevezett Császár malmában helyezte el csapatait, akik kicsalták Fehérvár várából a rácokat és a legtöbbjüket megölték. A következő év márciusában pedig a fehérvári császári helyőrség tört ki a várból és mértek csapást a községben állomásozó kurucokra. Mivel a kitörést éjjel hajtották végre, a kurucok nagy részét megölték vagy elhurcolták, sőt zsákmányoltak két zászlót és 112 lovat is.

Fehérvár kuruc ostromzára alatt Pátkán állomásozó Szekeres több ízben tárgyalt a fehérváriakkal a szüreték és szőlőgondozások ügyében, mert azt csak a kurucok engedélyével lehetett. Az ezredes nem egyszer megfenyegette a „labanc” város lakosait. A város kérésére a jezsuita rendház főnöke, Velencei Márton⁷⁹ kötötte meg a szerződést Szekeressel, aki 150 forintos váltságdíjat kapott cserébe.

III. A szabadságharc bukása

1709 januárjában a fehérvári császári helyőrség erősítést kapott, melynek következtében sikeresen vették át a Mezőföld feletti uralmat. A kuruc haderő pedig áprilusra szinte teljesen felbomlott. Savoyai Jenő⁸⁰ kezdeményezésére Pálffy és Heister június 6-án nagyszabású hadjáratot indított és szeptember közepére az egész Dunántúlról kiűzték a kurucokat. Bár Eszterházy Antal, Szekeres István és Kisfaludi Török István kurucok még Fehérvár környékén bujkáltak tovább, a vármegye vezetőivel Heister tábornok azt közölte, hogy „a bujkáló kurucokat a községek üldözzék el és ha kell bottal verjék agyon. Mulasztás esetén a falu bíróját esküdtjeivel együtt karóba húzatja.”

A harcok a megyében 1710 novemberében értek véget. Ezt követően pestisjárvány tört ki, mely a faluban 223 áldozatot követelt. Az elhunytak névsora azonban nem ismert. A parasztság körében még éveken át élt a remény, hogy Rákóczi visszatér és újjáéled a szabadságharc. Az államhatalom is fél az újabb harcoktól, ezért 1714-ben rendeletben szólította fel a vármegyék vezetőit, hogy fegyverezzék le a falusiakat, mivel a parasztok nem jogosultak a fegyvertartásra.

IV. Vak Bottyán a pátkai kuruc táborban

1967. augusztus 27-én emléktáblát avatott a község Vak Bottyán generális pátkai haditanácsának emlékére. Ezen emléktábla állítását Szkladányi Károly egykori iskolaigazgató, a Hazafias Népfront községi ülésén vetette fel, mint a népfront titkára. Állítása szerint a generális 1707. augusztus 28-án községükben hívta össze a kuruc sereg haditanácsát, amelyen kidolgozták a „dicsőséges

79. Velencei Márton jezsuita rendfőnök, 1704-1708 között a Szent István király plébániát is vezette.

80. Savoyai Jenő, francia gróf és herceg, császári tábornagy, kora egyik legkiválóbb hadvezére. Élt:1663-1736.

dunántúli hadjárat” tervét, amelyet kéziratban fennmaradt falutörténeti művében is lejegyzett. Sajnálatos módon nem tüntette fel forrását, és egyetlen szakirodalom sem tudja ezt a tény igazolni. Az általa vélt hadjárat azonban már 1705-ben elindult, tehát Vak Bottyán nem tarthatta meg községükben az állítólagos haditanácsot. Annyi azonban bizonyos - írásos forrásokkal igazoltan-, hogy a pátkai kuruc táborban több alkalommal is megfordult „Bottyán apánk” a fehérvári blokád éveiben.

Ezért ez emléktáblát helyesebb ebben az értelmében tisztelnünk, és elvonatkoztatni a szocialista művelődéspolitikai eme kreációjától. A generális kuruc-sapkás mellszobrát Palotai Gyula budapesti szobrászművész készítette el, avató ünnepségén Kálazi József vezérőrnagy tartott ünnepi beszédet. Az ünnepségről az egykori megyei és országos napilapok is cikkeztek.

2.5. Pátka a XVIII. században

I. A XVIII. század első felének történései

A Rákóczi-szabadságharc egy csaknem kétszáz éves, állandó háborúkkal és pusztításokkal terhes időszakot zárt le. A XVIII. század eleji békeidő megteremtette a lehetőséget az ország számára az új gazdasági és politikai élet újjászervezéséhez. Kezdetét vette a belső migráció és a szervezett telepítések, melyeknek hatására az addig is soknemzetiségű országban a nemzetiségek számaránya jelentősen megnövekedett, ezzel szemben a magyarság számaránya 50% alá esett vissza.

A XVIII. századból több összeírás is fennmaradt községünk vonatkozásában. Az első, egy 1711-es jószágösszeírás, mely szerint a faluban 87 ökör, 97 tehén, 100 ló, 56 növendékmarha, 286 juh és kecske, 61 sertés és 5 méhkas volt.

Az 1713-as vármegyei adóösszeírást a falu bírása, Mészáros György készítette el, amely szerint a község évi adója 16 és 7/8 mérő búza, 660 font hús, 24 mázsa széna, 16 öl fa és 19 mérő abrak volt.

Az 1720-as évekre a falvak határaitban akadálytalanul lehetett a földeket művelés alá vonni. A földesúri szolgáltatás elől elszökött jobbágyokat elfogatták és visszajuttatták a birtokosaikhoz. Ez történt Csapó Tamás verebi jobbággal is, aki 1716 előtt gróf Flochburg János Domonkos által birtokolt Pátkán élt, ahol „*tüss gyökeres helytartó adózó fizető szolgáló jobbágyi volt, még az Attyoik is*”.

A szökött jobbágyot a vármegyei ítélőszék 1716. január 11-én arra kötelezte, hogy vissza kell térnie korábbi földesurához.

Az 1715-ös országos adóösszeírás a falu 46 családfőjének nevét sorolta fel a megfizetendő adó összegén kívül, amely 128 forintot és 34 dénárt tett ki.

A következő, 1720-as összeírásban viszont már csak 29 családfő neve szerepel. A csökkenő szám minden bizonnyal nem azt mutatja, hogy a jobbágyok elköltöztek volna, hiszen az 1696-ban összeírtak közel 40%-a még élt, hanem inkább arra, hogy többen ellenállhattak az összeírásnak.

Az 1720-ban összeírt nevek a következők:

„Szántó Benedek, Veres Samu, Mészöl János, Simon Márton, Csapó Tamás, Szabados János, Csörgő János, Csöntör György, Veres Máté, Olah János, Mészöl Gergely, Szalai István, Császáz Péter, Murai István, Varga György, Pintér Péter, Gorodi Márton, Csapó Miklós, Olah Gergely, Mészáros György, Herczegh János, Imre György, Kelemen Mihály, Veres István, Somodi Mihály, Pobrany Samu, Kovács János, Odor János, Szabados András”

1725-ben leégett a falu. A főszolgabíró, Vörös Pál jelentése szerint a református prédikátor házában gondatlanságból keletkezett a tűz. A következő évben a község levét írt a vármegyéhez, amelyben elpanaszolták, hogy a tűzvészben leégett faluház helyreállítási költsége nagy terheket rótt a falu jobbágyaira: „Sok károkat vallottunk, mer sok költségünkbe került, amíg elkészült”, és abban kérték a vármegye segítségét, hogy szolgáltatási kötelezettségünkből engedjenek el egy részt. Ezen a levélen található meg községünk első ismert pecsétje: a kör alakú pecsét közepén egy csoroszlya és egy ekevas szimbolikus ábrázolása látható, felirata pedig a következő: PÁTKA ANNO DNI⁸¹.

1725-ben báró Hochburg Domonkos özvegye⁸² Pátka és Csala haszonélvezeti birtokjogára 5 ezer forint kölcsönt vett fel Hillebrand Antal bárótól. 1738-ban két molnár, egy kovács és egy mészáros dolgozott a faluban, mint iparos és kézműves.

Az 1749. évi májusi vármegyei közgyűlésen felolvasták a községben élő Kemény János libertinus panaszát, amely szerint adó beszédésével több alkalommal is zaklatták, holott már ősei is adóterhektől mentesen éltek 1648 óta. A vármegye a szabados pártját fogta, és megtiltotta a községnek, hogy Keménytől adót szedjenek be. Ugyanebben az évben igazolta nemességét a Vörösmarty család, amelynek tagjai már a török idők alatt is itt éltek a faluban. A vármegye ezek után törölte a család nevét a faluadó összeírásából, így nem kellett többé hadiadót fizetniük. 1749-ben a következő nemesek ültek jobbágytelken: Bodacz Mihály, Dómján Sámuel, Hollósy Mihály, Odor János, Sály István és Sály János.

1752-ben a csókakői uradalom felosztásra került a nőági örökösök között. Az uradalmat öt részre osztották fel, a pátkai birtokot Hochburg Mária Johanna grófnő kapta meg Ság és Nyék pusztákkal együtt. Az ő birtokrészét azonban

81. Anno Domini : Az Úr évében.

82. Született: Festenberg Mária Katalin.

megvásárolta a faluhoz tartozó Szűzvár pusztával együtt az uradalom másik örököse, gróf Lamberg Ferenc Antal, így Pátka a Lamberg-család birtokába került. Más forrás viszont azt állítja, hogy Trips bárónő⁸³ birtokolta Pátkát és tőle vásárolta volna meg gróf Lamberg a pátkai birtokot.

1756-ban gróf Lambergék a községben szálláshelységet⁸⁴ és uradalmi csúrt építtettek. 1767-ben a vármegyei közgyűlés a megyét három járásra osztotta, amely szerint Pátka a csákvári járásba lett besorolva. Ez a beosztás egészen a Bach-korszakig érvényben volt.

II. A felvilágosult abszolutizmus kora és az úrbérrendezés

A XVIII. században a magyar gazdaság fő termelési ága a mezőgazdaság volt. Míg Nyugaton a fejlett agrotechnika hatására a jobbágyok már megszabadult kötöttségeitől, addig itthon megmaradt a hagyományos háromnyomásos gazdálkodás, amely konzerválta az „örökös” jobbágyok rendszerét.

Fejér vármegyében a megművelt földterületek nagysága a XVIII. században 833 055 holdat tett ki, amelynek 90%-át uradalmak birtokolták. Ezek az úgynevezett allodiális földek⁸⁵ a vármegyei arisztokrata családok⁸⁶ tulajdonában összpontosultak. Ezeken a földterületeken folyó majorsági gazdálkodáshoz a földesúrnak alapvető érdeke volt az ingyen munkaerő megszerzése. Az ezzel járó megnövekedett földesúri terhek már nemcsak a jobbágyokat érintették, hanem az állami adóalapot is. Hiszen a jobbágytelek adókötelesek voltak, vele szemben a nemesi majorság nem adózott az államnak. A kincstár ezért volt kénytelen a jobbágytelki állománya védelmében urbáriummal, vagyis a jobbágyterhek szabályozásával fellépni a majorságok ellen. A községtől a földesúr 1743-ban három kaszálót, 1754-ben pedig öt tábla szántóföldet vett el és vonta saját művelés alá őket.

A fejér vármegyei falvak urbáriumát 1762-ban készítették el a vármegyei minta alapján. Az urbáriumok megjelenése sok esetben a jobbágyterhek növekedését eredményezte, mivel az írásban rögzített feltételeket a földesúr sokszor figyelmen kívül hagyta. A nagybirtok elsődleges célja az volt, hogy bekapcsolódhasson az árutermelésbe, melyet az osztrák örökösödési háború felvevőpiaca biztosított a mezőgazdasági termékek számára.

Az úrbéri rendelet⁸⁷ legpozitívabb vívmánya, hogy megszüntette a jobbágy

83. Született: Hochburg Mária Antónia.

84. Ez lehetett a ma Ivánka-kúria néven említett épület elődje.

85. Allodiális föld: hűbéri kötelékkel nem terhelt feudális birtoktípust jelent, a XVI. századtól azt a nyomáskényszeren kívül eső földesúri birtokrészt, majorságot jelentette, amelyet jobbágyi robottal műveltek meg.

86. Zichy, Batthyány, Esterházy, Lamberg, Luzsénszky, Cziráky, Károlyi és Szapáry családok.

87. Mária Terézia féle 1767-es egységes urbárium rendeletere, melynek célja a jobbágyok jobb állami adóképeségének biztosítása.

röghöz kötöttségét. Meghatározta a belső és külső⁸⁸ részekből álló jobbágytelek nagyságát. A belsőség - amelyre a jobbágy házát építette, s magába foglalta a gazdasági udvart és a kertet is - többnyire nem érte el az egy magyar holdat, a külsőség pedig a föld minősége szerint változó terjedelmű szántóból és rétből tevődött össze.

Pátkán 1768. április 18-án hajtották végre az úrbérrendezést és ugyanebben az évben készült el a település első kéziratos térképe, melyet Oláh Mihály készített. A falu urbáriumuma szerint 58 jobbágy rendelkezett 1/8 telekkel, 30 jobbágy 2/8, 16 pedig 5/8-ad úrbéri telekkel⁸⁹, így a községben élő 104 jobbágy éves terhe 1555 nap ígás robot vagy 3110 nap gyalogrobot volt, amelyeket a földesúr kívánsága szerint legtöbb esetben a majorsági földeken voltak kötelesek teljesíteni. A külső jobbágytelek termése után fizették a kilencedet⁹⁰. Meghatározott időben egyforintnyi fejadót⁹¹ is köteles volt megfizetni a jobbágy. Ezen felül a község egyéb járadék címen természetbeni dolgokat is szolgáltatottak földesuruknak.

Az úrbéri rendelet végrehajtása a következőképpen valósult meg. Először kérdezőbiztosokat küldtek ki az egyes településekre, ahol kilenc kérdőpontban feltett kérdésre kellett a községek előljáróinak válaszolniuk. Pátkán Zuber József vármegyei ügyésznek Varga György törvénybíró, Bársony István bíró, Szántó János, Horváth György és Pobrányi János esküdtek adtak választ. A kilenc úrbéri kérdőpont első három pontja arra irányult, hogy az úrbérrendezést megelőzően a jobbágyok miszerint rótták le kötelezettségüket földesuruknak, volt-e urbáriumuk vagy szerződésük, esetleg szokás⁹² szerint adóztak-e. A falusi előljárók válasza szerint a községnek nem volt urbáriumuma, így a földesúr tetszése szerint robotoltak.

A negyedi kérdés a közjavak, jövedelmek viszonyait taglalta, vagyis azt, hogy milyen haszonvételei és kárai vannak a helységnek, és hogy milyen természeti adottságok befolyásolják a parasztközösség gazdálkodását. A felmérés szerint a község határában lévő malom csak harmadrészben a falu tulajdona, a többségével a földesúr rendelkezik. A község legelője a megkérdezettek szerint igen szűk volt, amelyet nem is különítettek el a földesúriétól⁹³. Tulajdonjogával a földesúr bírt, a jobbágyságot viszont használati jog illette meg, amiért cserébe vaját kellett szolgáltatniuk. A község erdejéből az épületfát a jobbágyok ingyen kapták, ezen felül a földesúr évente írtásra kijelölt egy-egy erdőrészt a falunak tűzifaszerezésre, amelyért évente 30 Ft-ot kellett fizetniük. Amennyiben a jobbágy sertéseit

88. Belső: *intravillanum*, külső: *extravillanum*.

89. Úrbéri telek: *sessio*.

90. A termény kilencedik tizedét, ezt később az 1836. évi XII. törvénycikkely szüntette meg.

91. Fejadó: *cenusus*, az adókötelesekre egyenlőképpen vettetik ki, tekintet nélkül azok adózási képességére.

92. Szerződés: *contractus*, szokásjog: *usus*.

93. Erre csak 1836-ban került sor.

a földesúr erdejében makkoltatta, azért külön fizetett⁹⁴. A tavi nádalás jogát a földesúr viszont elvette a falusiaktól. Az úgynevezett királyi haszonélvezeti jogok⁹⁵ szintén a földesurat illette meg. Az italmérés joga kizárólag az esztendő bizonyos szakaszában⁹⁶ illette meg a jobbágyközösséget, az év többi részében a bormérés a földesurat illette meg. Hasonló részesedést élvezett a jobbágy a pálinkaégetés jogából, amely után még illetéket is kellett fizetnie.

Az ötödik és hatodik kérdés a földhasználatra és robotmunkára vonatkozott. Nyilatkozni kellett az egy egész telekhez tartozó szántóföld és rét nagyságáról és minőségéről: hogy hány pozsonyi mérő gabonát szoktak vetni egy, ott szokásos holdban.

A hetedik kérdés a földesúri járandóságokra, kilencedre és ajándékokra⁹⁷ vonatkozott. Pátkán ajándék címen a következőket adták a földesúrnak: 25 és 7/8 öl tűzifát, 125 és ¼ font fonás, 25 és 7/8 icce vaj, 51 és 6/8 kappan, 51 és 6/8 csirke és 309 db tojás.

A nyolcadik kérdőpont a pusztán marad jobbágytelkek felmérését szabta meg, amely a pusztásodás mértékére és az ezt felszámolandó betelepítések sikerességére szolgáltatott adatot. Az utolsó kérdés pedig arra kérdezett rá, hogy örökös vagy szabadmenetelű jobbágyok lakják-e a községet.

Az úrbéri kérdések mellett a követek elkészítették a községek úrbéri tabelláit is, amelyek táblázatos formában rögzítették a helységek jellemző adatait. Először is feltűntették a birtokos földesúr nevét, telkes jobbágyainak és zselléreinek nevét. Pátkán az urbárium szerint 7 házas zsellér élt, akik évente 18 napi robottal és 1 Ft *cenussal* tartoztak a földesúrnak. Fontos újításnak számított az urbáriumokban az, hogy most már a zsellérek kötelezettségeit is pontosan rögzítették, amely korábban nem volt szokásban, majd megadta a jobbágyoknál a telek nagyságát. Ez magába foglalta a belső telek, a szántó és a rét nagyságát. Utolsó rovatban pedig a telkekből és rétekből hiányzó rész pótlásaként adott szántó nagyságát adták meg, amely előnye azt volt, hogy a pótlásból nem szedtek kilencedet. Községünkben a pótlásról nem szólnak a források.

III. Az 1770-es évek a településen

A falu az 1770-es években kezdte el telepíteni második szőlőhegyét Nyék-pusztán. Az 1774-75. évi adóösszeírásban 118 jobbágy, 5 zsellér és 12 lakos⁹⁸, 5 szolga, 18 kézműves és 1 kereskedő szerepelt. A növekvő

94. Erre vonatkozó adatot a község urbáriuma nem tüntetett fel.

95. Vadászat, madarászat, vám- és révszedés, mézárszék- és malomtartás joga.

96. Szt. György napjától Szt. Mihály napjáig, vagyis április 24. és szeptember 29. közötti időszakban.

97. Ajándék: *culinaria*.

98. Lakos: csak házzal bíró egyén.

létszámok a földdel rendelkezők (14 új jobbágy) és a kézművesek (14 új kézműves) gyarapodó számát mutatja a korábbi adóösszeíráshoz képest. A szántóterület nagysága ekkor 1085 pozsonyi mérő⁹⁹, a rét 568 kaszás¹⁰⁰ és a szőlő 240 kapás¹⁰¹ volt.

1777-ben a földesúr Pátka és a környező favak között fasorokat ültetett és vadász utakat létesítettek. Ebben az évben a települést nagy kár érte a tó áradása következtében. Marich Tamás főszolgabíró és Böhm Ferenc vízimérnök megvizsgálta a töltéseket, majd az árvízi védekezés részeként lecsapolásokat rendeltek el. Ezt azonban csak 1790 után hajtották végre. 1778-ban a községek 600 juha pusztult el a rossz időjárási viszonyok miatt.

IV. Felmérések és összeírások a XVIII. század második felében

1785-re elkészült az ország első olyan térképműve, amely a településszint alatt (házak, utcák dűlők, stb.) ábrázolja a teljes országot. A topográfiai térkép elkészítésének igényét az úgynevezett hétéves háború¹⁰² vetette fel, mivel a XVIII. században megváltozott hadrend igényelte a jó és pontos térképeket, nemcsak a hadmozdulatok, hanem a hadrend kialakításának a céljából is.

Ez az első katonai felvétel azonban nem volt egységes, mivel az egyes országrészek részfelvételeinek sorozatát készítette el 60 térképésztiszt, Andres von Neu ezredes vezetésével. A térképekkel együtt országleírás¹⁰³ is készült, amely közölte a települések nevét, egymástól való távolságát¹⁰⁴, leírta a folyó- és állóvizek kiterjedését, és részletesen beszámolt az erdők által elfoglalt területekről. Községünk tekintetében érdekesség eme országleírásban, hogy név szerint nem is említi a település nevét Fejér vármegye települései között, ugyanakkor a leíró rész 22. szakaszában Pákozd községnél feltüntetik Pátkától való távolságát. Felvetődik az a kérdés, hogy vajon miért nem említi meg a forrás a településünket. Minden valószínűség szerint az összeírásból a község véletlen mulasztásból maradhatott ki. Hiszen a térképek leíró részeit¹⁰⁵ hitelesebb forrásoknak tekinthetjük a statisztikai leírásoknál, amelyek adatgyűjtése többnyire csak a közigazgatási szervek jelentésein alapultnak. A katonai térképezés, a katonai szempontok szerint készített országleírás és a népszámlálás hármassága azt a célt szolgálta, hogy minél pontosabban lehessen újoncokat kiállítani illetve a hadsereg fenntartásához szolgáltatassanak fontos adatokat.

99. A búza űrmértékére szolgáló mértékegység, 1 pozsonyi mérő = 62,53 liter.

100. 1 kaszás: akkora terület, amelyet egy ember egy nap alatt lekaszállhatott, kb. 1200 négyszögöl.

101. 1 kapás: akkora szőlőterület, amelyet egy ember egy nap alatt megkapálhatott, kb. 150 négyszögöl.

102. Hétéves háború, a XVIII. század legnagyobb katonai konfliktusa 1756-1763 között.

103. Magyarország katonai (ország)leírása - *Militarische (Landes)beschreibung von Hungarn*.

104. Lépésben mérve és órában számítva.

105. *Landesbeschreibung*: helyszíni adatgyűjtést jelent.

A II. József-kori népszéírás összeírás azért fontos, mert ez volt az első olyan magyarországi népszámlálás, amely nemcsak az ország egész területére terjedt ki, hanem annak valamennyi rétegére és hitelesen tárja fel a népszéírás adatokat. Az uralkodó részletes utasítást adott a Helytartótanácsnak az összeírás véghezviteléról, mert tudta, hogy mind a jobbágyságban, mind a nemességek körében bizalmatlanságot fog kelteni a katonai célú összeírás. A rendelet szerint az összeírásban a község papjának a hatékonyság miatt közre kellett müködni. Ő járta végig ugyanis a települések minden egyes házát, tekintet nélkül arra, hogy annak milyen nemű vagy rangú volt a tulajdonosa. Az elkészült felvételi lapok egyik példányát a községeknél helyezték el, a másikat pedig a vármegyének küldték meg.

Az összeírás familia ívei képezik a népszámlálás legértékesebb részét, mivel olyan alapvető fontosságú adatokat tartalmaztak (a lakos neve, családi állapota és háztartáson belüli pozíciója, férfiak esetében az életkor és a foglalkozás), amelyek fontosak a társadalmi szerkezet megismeréséhez. Az összeírás következő információkat nyújtja a faluról: a településnek van egy kőből épült temploma és egy magtára. 214 házban összesen 302 család él, amelyből egy család zsidó felekezetű. A település lélekszáma 1489 fő, ebből 1478 fő keresztény, 11 pedig zsidó vallású.

A nemesi családok valamennyi férfitagját feljegyezték az összeírásban korra való tekintet nélkül, ez településünkön 131 főt jelentett. A „királyi szolgálatban lévő nemes férfiak” (vagyis a tisztviselők) és a *honoratorok* (értelmiség) teljes mértékben hiányoznak, mivel ilyen nem volt a faluban. A polgár és mester kategóriában két főt említ az összeírás, de itt a polgár szó jogállást, foglalkozást sem jelent. Értelmezhetősége bizonytalan, valószínűleg a városi háztulajdonnal rendelkező családfőt jelenti. Ide sorolták azokat, akik a faluban semmiféle házhellyel nem bírtak és kézművességből tartották el magukat.

A földművesek rovatába kerültek a telkes jobbágyok, ahol az úrbéres telekállomány kategóriái szerint a használt földterület döntötte el a jobbágy (120 fő) vagy zsellér jogállást. A zsellérek és a másképpen foglalkozókhoz az 1/4 telek alatti jobbágyok, a földesúr szolgálóit és a 40 évesnél idősebb férfiak valamint a testi hibában szenvedőket sorolták bele¹⁰⁶ (136 fő). Az örökösök kategóriájába a család legidősebb vagy legfiatalabb fiúgyermeké, esetleg a családfő veje tartozott bele (esetünkben 110 fő).

A birodalom szükségleteikre fordítandók alatt azok a 18-40 év közötti férfiak tartoznak bele, akik az előző rovatok egyikébe sem lehetett besorolni. Ide tartoztak a nőtlen szolgák, mesterlegények, inasok, napszámosok, elhalt

106. Akiket katonai szolgálatra alkalmatlannak találtak.

szülők felnőtt fiúgyermekai (22 fő). Ez a rovat minden bizonnyal katonai célokat szolgált. A gyermekek száma 1-12 éves kor között 161 fő, 13-17 éves kor között pedig 69 fő. Ide sorolták a 725 fős női lakosságot is.

Feltűnő, hogy a faluban a nemesek száma magasabb a telkes jobbágyokénál, ez valószínűleg az úgynevezett *armalisták*¹⁰⁷, a vagyontalan nemesség nagy számú jelenlétére utal. A polgárok száma viszont jelentéktelen, ők *libertinus*¹⁰⁸ jogállásúak lehettek, akik szinten mentesek voltak a rendi kötöttségektől.

Az összeírás számadataiból az derül ki, hogy a település lakossága jelentősen megnövekedett és a reformátusok mellett már élnek más vallású lakosok is a községben.

1783-ban országos szinten elsőként került sor a cigánycsaládok¹⁰⁹ összeírására, habár már Mária Terézia is kiadott két összeírást célzó rendelkezést 1773-ban és 1779-ben, amelyet csak azokban a vármegyékben sikerült végrehajtani, ahol a cigányság már részben letelepedett. A rendelkezések legfőbb célja az volt, hogy a vándorlásokat teljesen felszámolja és a cigányságot véglegesen letelepítse.

Pátkán a következő személyeket írták össze:

1. Danyi János 1/8 telkes jobbágy és kovács (gyermekai: Mihály 10 éves, Ferenc 10 éves, Ádám 6 éves és még 2 meg nem nevezett), adója 1 fr. 61 4/8 dénár és 83 4/8 dénár volt;
2. Danyi József kétkezi munkás és zenész (gyermekai: Anna (4 éves) és Katalin (2 éves));
3. Oláh István 2 gyermekes kétkezi munkás.

A cigányság még a hódoltság korában jelent meg, a katonai telepek mellett, mint fegyverkovácsok, kocsi készítőik vagy lópatkolók. Állandó tartózkodási helyük nem volt, így a hódoltság egyik területéről a másikkra kóboroltak. A török kiűzése után a cigányságnak Székesfehérváron maradt egy kis csoportja, akiket a városi tanácsnak 1690-ben sikerült távozásra bírni, de a XVIII. század második harmadában ismét feltűntek és a társadalmi konszolidációs folyamatot gyengítették. Az uralkodó letelepítésre akarta kényszeríteni őket és felszólította a földesurakat, hogy biztosítsanak a cigányoknak megélhetést, akár jobbágytelek vagy zsellérfundus juttatásával vagy esetleg kézműves iparukhoz szükséges műhely kialakításával. Miután kivették a vajdai felügyelet alól a cigányokat, falusi bírák fennhatósága alá helyezték őket. Több ízben az is előfordult, hogy 4-10 év

107. *Armalista*: a nemesség- és címeradomány adományozása birtokadomány és a vele járó nemesi kiváltságok nélkül történt.

108. *Libertinus*: azok a jobbágyok, akik földesurukhoz való viszonyukban valamilyen szabadságot, mentességet élveztek.

109. A cigány szó terminusa történeti kontextusban használatos.

közötti gyermekeiket állami gondozásba vették. 1785-ben a rendeletek hatásra Fejér vármegye községeiben összesen 211 cigánycsaládot¹¹⁰ sikerült letelepítésre bírni, akik ezáltal állami adófizetőkkel váltak. Őket a következő összeírásokban már újparasztoknak nevezték.

V. Pátka a XIX. század fordulóján

1790-ben meghalt a falu földesura, gróf Lamberg Ferenc Antal. Halála után özvegye tulajdonába került át a pátkai birtokrész. 1798 és 1807 között Pátkát gróf Lamberg Fülöp birtokolta, aki a pátkai uradalomban két birkaistállót és egy vendéglőt építtetett 1805-ben. 1803-ban a község panaszkodott az útonállások miatt, melyekben sok esetben pátkai lakosok is részt vettek. A források név szerint csak Káli Sámuel említik meg.

A Napóleon-kori francia háborúk hadieseményei jószerivel elkerülték az országot, csupán két alkalommal került sor fegyveres összecsapásra, 1805-ben és 1809-ben, s akkor is csak rövid ideig léptek idegen hadak magyar területre. De az újabb háborús konjunktúra újabb megterhelést jelentett a jobbágság számára. A katonaság számára az Udvar a *porciót* természetben kérte meg¹¹¹. Ezért a lakosság egy rész megpróbálta a beszállásolást megtagadni. Ezt tette Pátkán is Csörghő János volt jobbágy is, akit a község 1784-ben bepanaszolt, hogy a hozzá beszállásolt katonák ellátását és egyéb közterhek viselését megtagadta. Csörghő arra hivatkozott, hogy a földesúrtól - mint *árendás*¹¹² - mentességet kapott. A franciák ellen harcoló seregek élelmezése vonzó piacot ígért a magyar agrártermékeknek, főleg a gabonának.

A földesurak a többtermelés érdekében igyekeztek növelni majorságuk területét, és a megnövekedett jövedelmeikből kastélyokat, kúriákat építettek illetve beruházásokkal korszerűsítették gazdaságukat. Ezt tette Lamberg-Luzsénszky Borbála grófnő is 1811-ben, amikor uradalmi épületet építtetett Pátkán, Zámolyon, Csákberényben és Kisfaludon.

A XIX. század fordulóján a francia háborúkkal összefüggésben megsokasodtak a katonai szolgáltatással kapcsolatos panaszok. 1800-ban Neugebauer ezred beszállásolt katonái kihágásokat követtek el a faluban. Habár a szolgabíró kivizsgálta a panaszokat, eredményre nem jutott, mert azok a következő évben megismétlődtek. 1804-ben Kis Ferenc helybeli lakos lovát katonai fuvarra¹¹³ vitték, amely a kisfaludi dombságon lábát törte és ennek következtében elpusztult. A vármegye a jobbágnak keletkezett kár felét volt csak hajlandó

110. Ez két-három család betelepülését jelentette egy-egy faluba.

111. De pénzben számolták el, és az árkülönbsétekből adódó veszteség (deperdita) is a jobbágyot sújtotta.

112. *Árendás*: a földesúrral szerződéses - *contractus* - bérleti viszonyban állt.

113. Katonai fuvar: *forspont*

megteríteni. Az újonckiallítás elől a jobbágyok, ha csak teheték, megszöktek. Így tett a községből Magosi Pál is 1805-ben, akinek ezért vagyonát a vármegye lefoglalta a hadikincstár kártalanítására. 1810-ben Mura István helybeli lakost az Alvinczy-ezred verbunkjai kötéllel katonának fogták, de a helybeli parasztok kiszabadították. Ezután a vármegye vizsgálatot rendelt el.

1809-ben maga Napóleon szólította fel a magyar nemességet, hogy szüntessék be a harcokat, és szakadjanak el a Habsburgoktól. Csakhogy a magyar nemesség nem volt hajlandó szövetkezni a császári Franciaországgal és a József nádor¹¹⁴ vezette utolsó *insurrectio*¹¹⁵ csúfos vereséget szenvedett Győrnél.

A községet az utolsó magyar nemesi felkelés annyiban érintette, hogy a kisbéri főhadiszállása 1809 őszén Pátkára helyezte a 15. hevesi gyalogezredet.

1810. január 14-én nagy földrengés rázta meg Mórt, melyet még Pátkán is érezték az emberek.

Erről a református egyház jegyzőkönyve a következőképpen számol be:

„Ezen esztendő mindjárt eleintén rémítő módon kezdette fojását, mert 14. Január. Este 6. óraker rettenetes földindulás is volt, mely miatt a Parochiális háznak hátulsó tsúsfalauak a felső része leszakadt, több kémények leomlottak: kivált a Vértesihegyekben nevezetesen Moóron siralmas pusztulások estek. Azután is egy hónapig majd mindennap éreztünk kisebb nagyobb mértékben”.

Az 1818. évi regnicolaris összeírás szerint az adózók száma 500 fő: ebből 139 jobbágy, 76 zsellér, 32 háználküli zsellér, 9 fitestvér, 66 fiú, 13 lány, 6 szolga, 2 szolgáló, 16 kézműves és kereskedő. Az *extraneusok*¹¹⁶ szőlőszáma pedig 17.

2.6. A reformkor

Az 1830-as évektől hazánkban is kezdetét vette a polgári átalakulás, amelynek első lépcsőjét a jobbágyság személyi függésének és földesúri szolgáltatásainak megszüntetése fogja jelenteni. Az 1820-as évek végén felosztották a Lamberg uradalmat, és Pátkát Festetits-Lamberg Mária örökösei kapták meg.

Az 1828-ban megjelent Nagy Lajos királyi helytartótanács demográfiai kiadványa az úgynevezett Ludovicus Nagy¹¹⁷ adatai szerint a községben 106 ház található, amelyben 2020 fő lakik: ebből 1339 református, 655 katolikus és 25 izraelita vallású.

114. Habsburg József főherceg és nádor. Élt: 1776-1847.

115. *Insurrectio*: nemesi felkelés.

116. *Extraneus*: a helyi birtokosoktól megkülönböztetett egyén, aki másutt lakik, mint ahol a birtoka van. Általában valamilyen mezőgazdaságilag hasznosított földterület vagy szőlős bérlője, esetleg tulajdonosa.

117. *Notitase politico-geographico-statisticae incltyi Regni Hungariae, partiumque eidem adnexarum I-II.* Buda.

Ezek a statisztikai számadatok megközelítőleg megmaradnak egészen az 1900-as népszámlálásig. A II. József-kori összeíráshoz képest a község lélekszáma négy évtized alatt több mint 500 fővel nőtt. Ezt a növekedést csökkentette az 1831-es kolerajárvány.

Az 1820-as évek végén a község jobbágycái úrbéres pert indítottak gróf Festetics Géza földesúrral szemben, a község faizása¹¹⁸ ügyében. Ez tipikus esete volt a jobbágy és a földesúr közötti összeütközésnek, amely azonban legelősebben az úrbéres és a majorsági földek elkülönítésének kérdésében csúcsosodott ki. A földesúri visszaélések miatt a helységek sorra tiltakoztak és pert perre halmoztak. Ezt élte át Pátka községe is. A jobbágyok a vármegye és a helytartótanács döntésétől várták segítséget sérelmeik orvoslására. Nemesyszer pénzt és fáradságot sem kímélve a „jó királyhoz”, az uralkodóhoz fordultak, mint ezt Pátka is több ízben megtette.

Az 1827-es beadvány szövege:

Tekintetes Nemes Vármegye!

Minekután a Méltóságos Uraságunk az Urbarialis Sessio fát a vagy is sor fát az határunkbéli erdőségnek tsekélysege, és annak szükséges tenyeszete tekintetéből eltörtem szándékszük: hogy az ezen Beneficiumtul eddig reánk kivetett adózással azután ne terheltezzünk mély alázatossággal könyörgünk a Tettes Ns Varmegye előli, méltóztassék a faizásért ezen Pátkai Helység Dicalis Conserissijabol jövendőre kihagyatni rendelni.

A Tekintetes Nemes Varmegyének

leg alázatossabb Szolgáia

Pátkai Jobbágyok

1827. november 7.

A falu jobbágyai ugyanis erdő hiányában a faizást a csákberényi erdőkben gyakorolták, de ezt 1827 után az új gánti földesúr nem engedte meg. A per azért is volt különösen fontos a jobbágyság számára, mert ettől függött a dézsmaváltás ügye is. 1837-ben a falu újabb pert indított a földesúr ellen, amely több évtizeden keresztül folytatódott. A per többször is megakadt: először az 1836-os törvényi szabályozás miatt, majd az 1848-as események következtében, végül pedig a Helytartótanács megszűnése miatt. A volt jobbágyok azonban nem adták fel és 1858-ban újabb keresetet nyújtottak be, amelynek folytán 1861-ben ismét folytatódott a per. Az ítélet 1861. november 7-én született meg, amelyben a felperesek keresetének nem adtak helyt.

118. Azt a jobbágyoknak tett engedményt jelenti, hogy a földesúr erdejéből fát hozhatnak.

1836 előtt a községben a köznemesek közül egyedül Nemes Hollósy Jánosné bírt $\frac{1}{4}$ jobbágytelekkel. 1836-ban már négy nemes is rendelkezett egy-egy úrbéres házhellyel. Mindegyiküknek fizetni kellett az adót a királyi pénztárba, 20 krajcárt¹¹⁹ és a honi pénztárba 14 krajcárt, valamint viselniük kellett minden olyan katonai terhet, mint amit a jobbágyok is viseltek.

1840-ben a község határáról Reider József készített térképet Lamberg-Luzsénszky Borbála grófnő kérésére, amelyet az 1840. március 15-én kelt okirat erősít meg, és amelyből kiderül, hogy a jobbágytság kezén ekkor 268 hold nagyságú földterület volt. A grófnő építtette ki 1842-ben a Mária-majori birtokot. Arra viszont nincsenek adatok, hogy a gazdasági rendeltetésű épületek mellett emeltek-e kúriát, de arra a grófnő 1843-ban bekövetkezett halála miatt talán nem is kerülhetett sor. A majorban a XIX. században jelentős nagyságú sertés-tenyésztés folyt, amelyet a II. világháború után leépítettek, a majort és később felépített kúriával együtt lebontották. Helyét a termelészövetkezet, mint szántót hasznosította és mind a mai napig is művelésben van.

A XIX. századra az uradalmak gazdasági magatartása megváltozott: kiterjesztették a majorsági gazdálkodásukat, mint Pátkán is történt a Mária majorság kiépítésével. A majorsági földterületek bővítése viszont azt vonta maga után, hogy nőtt a telkes jobbágyok és a zsellérek száma. Erre utaló adatokat találni a község 1843-as évi összeírásában: a faluban összesen 108 zsellércsalád élt, amelyből 76 családfő bírt házzal, 32-en pedig úgynevezett hazátlan zsellérek voltak. A házas zsellérek közül 54-en rendelkeztek szőlővel is, melynek nagysága $\frac{2}{4}$ és 6 egészé és $\frac{2}{4}$ pozsonyi mérőt tett ki. A hazátlan zsellérek között 18 családfő átlagosan $\frac{1}{4}$ és 4 pozsonyi mérő közötti szőlőbirtokkal rendelkezett.

1844-ben az úrbérrendezés értelmében megkezdték a község határának felmérését, melyet 1847-ben fejeztek be. A falu szabályozott úrbéri birtok térképe viszont már 1845-ben elkészült. Az 1846-47-es dikális összeírás szerint a községben 87 jobbágy, 42 fiú (16 éven felüli), 57 zsellér és 12 lakos él.

Az 1846-47-es dikális összeírás:

„Juhász József, Major János, M. Kis Mihály, Szántó Frencz, Majer Mihály, Csanádi Ferencz, ifj, Kováts János, Varga István, Csík János, Lauthner József, Jóó János, A. Csanádi János, Szűcs Gergely, Tóth József, Kámán István, Kelemen János, Kelemen Mihály, J. Kis Ferencz, Csörgöly Péter, J. Csanádi János, J. Halmi János, Kováts József, Farkas István, Szántó M. János, Orosz István, Kováts Ádám, Szőke István, Császárs István, Császárs János, Varga János, Bársony István, Csömör István, Jádi István, Ozsvát István, Ozsvát János, Jádi János, Jádi József, Jádi Pál,

119. Krajcár: kis értékű ezüst és rézpénz, amely a 18. században jelent meg és 1892-ig volt forgalomban, 1857-ig egy konvenciórs forint 60 krajcár volt, utána pedig 1 osztrák értékű forint pedig 100 krajcárt tett ki.

Bath György, Ozsvát Ferencz, ifj. Papp János, Csapó Mihály, Szalai István, özv. Halmi Pál, Szeitli János, Szeitli József, Bársony József, Bodo István, Kondik Mihály, Bársony Ferencz, Weszele Jakab, Pobrányi János, Lázár Ferencz, Góllólós István, Csörgöly József, Bentsik József, Tóth János, Janoki/Jánosi József Molnár Péter, Szalai István, SzalaiJános, Baki Péter, Baki István, Pintér József, Bárány József, Zaka József, Nagy Ferencz, Keresztes István, Hak Sebestyén, Szántó Mihály, Gersits János, Szőke József, Kováts István, Csapó Pál, H. Kiss István, M. Halmi János, Szabó Péter, Konchik András, K. Pintér István, Ozsvát Pál, J. Kiss István, Zaka István, Bodo Pál, Zaka János, Maczák Mihály, J. Szabó Péter, Papp Ferencz”

A falu állatállományát: 178 ökör, 32 tehén, 122 ló és 45 sertés képezte. Az összeírt lakosság 206 db harmadrendű házban élt, az összeírt földek nagysága pedig 1644 holdat tett ki, melyek kivétel nélkül harmadrendűek. A község szőlője 397 kapás volt, rétjeinek nagysága pedig 837 kaszás. A település bírt 137 kapás káposztásfölddel is. A haszonbérlok kezében összesen 500 hold nagyságú földterület volt. A község és a földesúr egyedüli közös haszonvételei a legelők voltak, amely 377 kaszást tett ki.

1846-ban a következő öt nemesi család élt jobbágytelken: Balog, Boronyai, Dómján, Gángol és Hollósy család. 1847 szeptemberében súlyos tragédia történt a faluban, nemes Dómján Péter egy véletlen folytán lelőtte Szőke Péter 28 éves református vallású nő férfit. A vármegyei bíróság 1848. június 18-án egy évi börtönre és 40 pengő vérdíj megfizetésre ítélte Dómjánt, aki fellebbezett az ítélet ellen. Ügye a Királyi Táblához került, ahol az első fokú ítéletet hagyták jóvá.

2.7. A pátkai csata

1848 történelmünk egyik sorsfordító éve, melynek eseményei a későbbi korokban a társadalmi felemelkedés és a nemzeti öntudat ösztönzője volt. A jobbágyfelszabadítás kivívásában, a honvédseregek csatáiban és a népfelkelők lelkesedésében a vidék és a város társadalmát átformáló erők egyszerre voltak jelen ebben a történelmi pillanatban. A több évszázados feudális, rendi társadalomban nagy horderejű változást az 1848-as európai, elsősorban a pesti nép márciusi forradalmi megmozdulása eredményezte.

A pesti forradalom híre az ország egész területén futótűzként terjedt, és az elnyomott jobbágykörében azonnal visszhangra talált. Fejér megyében a forradalom másnapján gróf Zichy Ödön¹²⁰ vármegyei adminisztrátora

120. Zichy Ödön, gróf, udvarhú nagybirtokos, vármegyei adminisztrátor. Élt: 1809-1848. szeptember 30.

felhívta Zlinszky István¹²¹ alispán figyelmét arra, hogy a vármegye nyugalma megzavarja az úrbéri viszonyok megszüntetésének híre. Javasolta, hogy a község lelkészei intsék nyugalomra a népet. A gróf félelme nem volt alaptalan, mert a sármelléki járásban minden ember egyenlőségéről, függetlenségéről szóló hírek kezdtek terjedni. „Adót többé nem kell fizetni, ezután senki sem parancsol.” - írta jelentésében Viczenty Ferenc főszolgabíró. Mór mezőváros földesurai¹²² - még a jobbágyfelszabadításról szóló törvényjavaslat szentesítése előtt - jobbágyaikat minden földesúri terhek és szolgáltatás alól fölmentették, ezzel akarták elejét venni az esetleges paraszti megmozdulások szervezésének. Községünk jobbágyai is ekkor szabadultak fel, névsorukat az 1846-47-es dikális összeírásból ismerjük.

Az utolsó rendi országgyűlésen megalkotott törvény IX. cikkelye a majorsági cselédekben és az úrbéres zsellérekben azonban elégedetlenséget váltott ki, mert ők most is föld nélkül maradtak. A föld nélküli zsellérek jogilag felszabadultak ugyan a földesúri hatalom alól, de agrárproletárokká váltak. Az egykori földesurak kártalanítást pedig csak a szabadságharc leverése után az 1853 márciusi „úrbéri pátens” rendezte. A móri uradalmak szántóterületeinek 69%-a továbbra is majorsági birtokban maradt.

Fejér vármegyében az 1848 tavaszán-nyarán lezajlott paraszttömegmozgalmak azonban nem terjedtek túl az egyes falvak határain. A parasztság mindkét rétege a jobbágyfelszabadítás korlátainak szétzúzására szállt síkra, de céljaik azonban már mások voltak. A telkes jobbágyok a tagosítás és elkülönítés során elkövetett visszaélések revízióját és a megmaradt földesúri privilégiumok (pl.: kocsmá- és malomtartás, húsmérés) megszüntetését, addig a zsellérek a majorsági földek felosztását és a haszonbérletben művelt földjeik úrbéri jellegének elismerését követelték.

A 48-as tavasz folyamán a vármegye legtöbb településén nemzetőrségek alakultak. A Csákvári járásban 1172 nemzetőrt írtak össze, ebből 187 fő pátkai volt. A fehérvári hadfogó parancsnokság azonban elégedetlen volt az önkéntesek számával, túl alacsonynak találták. Ezt az okozta, hogy a sorozásnál az 5 láb 2 hüvely feletti főket vették csak fel nemzetőröknek. Ezt a szabályt később figyelmen kívül hagyták, így a nyár elejére már a vármegye lakosságának 5,5%-a válhatott nemzetőrré.

Május elején megalakult a 359 fős vármegyei állandó bizottmány, amelyben a liberális kis- és középbirtokosok töltöttek be vezető szerepet. Pátkáról a bizottmány tagjai a következő személyek voltak: gróf Festetics Géza, Baranyai Péter, Bodacz János, Csörgey Pál, Csörgey Sámuel, Fülöp Péter, Hollósy Mihály, Szönyegi János, Szönyegi István, Végh Ferenc és Vörösmarty József.

121. Zlinszky István, alispán. Élt: 1804-1880.

122. Lamberg és Luzsénszky családok.

A harcok megindulása előtt, május 13-án a belügyminiszter, Szemere Bertalan¹²³ rendeletet adott ki, amelynek értelmében Fejér vármegyében végre kellett hajtani az 1840. évi 29. törvénycikk értelmében a zsidó családok összeírását. Erre azért volt különösképpen szükség, mert több jelentős városban zsidóellenes megmozdulásokra került sor, amelyet az váltott ki, hogy az országgyűlés valláskülönbség nélkül adott választójogot a polgároknak. Pátkán az összeírás szerint négy zsidó családfő élt 25 családtaggal együtt.

1. család: családfő özvegy Klein Izsákné (40 éves), foglalkozása: boltos, Családtagjai: Anna (14 éves), Kati (12 éves), Leopold (11 éves), Leni (9 éves), Juli (7 éves) Moyses (5 éves), Jakab (4 éves).
2. család: családfő Perl Fülöp (36 éves, született: Csurgón), foglalkozása: házaló. Családtagjai: felesége Anna (26 éves, született: Lovasberény), Fáni (12 éves), Zsigmond (10 éves), Jakab (8 éves), Ignácz (3 éves), Arnold (1,5 éves).
3. család: családfő Ehrlich Ádám (39 éves, született: Pátka), foglalkozása: haszonbérő., Családtagjai: felesége Teréz (35 éves, született: Pest), Fáni (15 éves), Jakab (13 éves), Bertalan (12 éves), Rosa (7 éves), Lajos (6 éves). A család háztartásában élnek még egyéb személyek: Rajz Antal (24 éves, született: Bicsét), foglalkozása: tanító és Schwartz Pepi (23 éves, született: Lovasberény), foglalkozása: szolga.
4. család: Grosz Ferenc (23 éves, született: Szálka), foglalkozása: szabólegény,

A zsidók a XVIII. század első harmadában érkeztek a Dunántúlra III. Károly¹²⁴ által támogatott telepítési akció következtében. A többség a rajnai német zsidórezervoár lakója volt. Néhány nagybirtokos felismerte gazdasági szerepüket és engedélyt adott, hogy uradalmi központjaikban telepedjenek le. Így jött létre Fejér vármegyében Lovasberény, Felcsút, Kápolnásnyék, Kajászószentpéter, Cece és Sárbogárd jelentős zsidó községei. Ezek a falvakon kívül szinte a vármegye minden falujában diaszpórában¹²⁵ éltek zsidók, de megtalálhatók voltak a majorokban és uradalmi pusztákban is. Ők bérelték a földesúri regálék többségét. Kocsmákat és mézárszékeket tartottak fenn. Ügyesen kihasználták a napóleoni háborúk konjunktúráját, tőkéiket befektették és megszállták a vármegye termékpiacon (gabona, élőállat, bor és gyapjú). Felvásárolták a földesurak és a parasztok termékeit, és innen nevezték el őket *kornjudennek*¹²⁶.

123. Szemere Bertalan, a szabadságharc alatt belügyminiszter és miniszterelnök. Élt: 1812-1869.

124. III. Károly magyar király. Élt: 1685-1740, uralkodása:1711-1740.

125. Szétszóródva.

126. Kornjuden: gabonaszidók.

Székesfehérváron 1837-től telepedhettek le, miután engedélyezték a lovasberényi nagykereskedőknek a városban való letelepedést. Az 1848. évi áprilisi törvények biztosították számukra a nemzeti egyenjogúsítást, ami a tulajdonszerzéssel és a szabad letelepedéssel járt együtt. A tőkeerős családok városokba, dunai kikötőkbe, később pedig vasúti csomópontokba költöztek és a település tőkés fejlődésének meghatározói lettek. 1848 után a feudális kori zsidótelepek kiürültek ugyan, de a falvakban és a pusztákban 1944-ig kezükben tartották a bolti kiskereskedelmet.

De térjünk vissza az 1848-as eseményekhez. A 48-as törvény 5. cikkelye népképviselési alpra helyezte a képviselőház tagjainak megválasztását az országgyűlésen, amelynek következtében jelentős számú értelmiség és néhány ¼ úrbéri telekkel rendelkező paraszt is aktív választójoghoz jutott.

A vármegyében öt választókerület¹²⁷ alakítottak ki, Székesfehérvár pedig, mint szabad királyi város önálló választókerületet alkotott. Pátka földesura, gróf Festetics Géza a kormánypárt képviselőjeként a bodajki választókerületben indult, ahol igen heves összecsapásokra került sor. Ellenfele Salamon György¹²⁸, a radikálisokhoz állt közel, aki a választási küzdelemben a vallásfelekezeti szembeállításal igyekezett az indulatokat tovább szítani. Salamon híveit református magyarok, Festetics híveit pedig katolikus németek alkották. A választás verekedésbe torkollott. Salamon 1032 szavazata ellenében Festetics 947-et kapott, de Salamont végül megfosztották mandátumától a szavazáson lefolyt törvénytelenségek miatt és új választásokat írtak ki, amelyen Festetics került ki győztesen.

Szeptember elején Fehérváron védelmi munkálatokba kezdtek Jellasics¹²⁹ közeledtének hírére. A megyei bizottmány felszólította a lakosságot, hogy a szomszédos hegyekben tiltsák be a szüretet és segítsék a sáncépítési munkálatokat. Székesfehérvár és környékén az összevont haderő napról napra növekedett. A vármegyében statáriumot hirdettek ki. Hazaárulás vádjával perbe fogták mindazokat, akik bármi módon segítették az ellenséget. A haditanács szeptember 24-én elrendelte Fehérvár feladását és megkezdődött a visszavonulás Pákozdi felé.

1848. szeptember 29-én a híres pákozdi csatával egyidejűleg folyt a helyi hagyomány szerint a „pátkai csatának” nevezett ütközet. Ennek emlékére írásos forrás is alátámasztja. Az esemény lefolyását a Kempen-hadosztály naplója jegyezte le.

127. Bodajk, Sárkeresztúr, Rácalmás, Vál, Csákvár.

128. Salamon György Élt: 1796-1850.

129. Josip Jelačić Bužimski azaz Jellasics József, horvát bán, császári tábornagya, hadvezér. Élt: 1801-1859.

„Szeptember 25-én három dandárba beosztott VII. magyar hadtest Pátka mögötti magaslaton helyezkedett el. Célja, hogy megakadályozza a lovasberényi úton esetleges ellenséges átkaroló hadmozdulatot. Közben a szomszéd településre, Zámolyra rendelték a sümegei önkéntesek egy zászlóalját, hogy együttműködjenek a környékbeli falvak népfelkelőivel és együttesen akadályozzák meg az ellenség Csákvárra való átjutását”.

Jellasics még 28-án kiadta a parancsot a további előnyomulására. 29-én reggel 6 órakor Schmiedl altábornagy-hadosztálya indult elsőként, amelyet Gramont-hadosztálya, a lovaság - melynek élén maga Jellasics vonult - és a Thodorovic-hadosztálya követte. A támadók balszárnyát Kempen tábornok hadteste alkotta, amely a lovasberényi úton indult meg. Fehérvárról a budai úton előretörő sereg 2 órai menet után ért Pákozdi előterébe, ahol a magyar sereg előőrsei felfedezték őket, és jelentették Móga altábornagynak. A honvédsereg közel háromezer főből és egy ütegből álló jobbszárnya a Pátka-Pákozdi közötti dombokat tartotta megszállva. Az egység parancsnoka Milpöckh József ezredes feladata volt a Buda felé vezető út lezárása.

Az ütközet a magyar haderő jobbszárnyán bontakozott ki. A Kempen-hadtest Csalapuszta és Pátka irányában tört előre. Schmiedl vezérőrnagy hadteste közben megszállta Pákozdot. Pátka térségében fél 10 körül a Kempen-hadtest megkezdte a magyar jobbszárny állásai elleni támadást és a nemzetőröket kiszorította állásaiból. Guyon Rihárd¹³⁰ őrnagy parancsnoksága alatt lévő pesti nemzetőrök azonban meghiúsították Kempen elsődleges célját, hogy frontális támadással rést üssenek a harcvonalon és egymástól elszigeteljék az egységeket. A császári csapatok újabb előretörése tehát nem járt sikerrel. A magyar állásokban ugyan átmenetileg zavart okozott, hogy Ivánka Imre¹³¹ őrnagy fogságba esett és a lovasberényi úton elindult az ellenséges zászlóalj átkarolása a jobbszárnyon. Ezt Andrassy Gyula¹³² zempléni nemzetőrtiszt idejében észrevette és a középtesttől átvezényelt tüzéreggel valamint a Miklós-huszárok két osztályának rohamával sikerült a támadást elhárítania.

A jobbszárny küzdelmébe becsatlakoztak a zalai nemzetőrök is, akik Kisfaludy Móric¹³³ őrnagy parancsnoksága alatt még szeptember 26-án érkeztek meg Pátkára. Ők segítették a falut fosztogató horvátokat kiűzni a településről a csata

130. Guyon-Debaufre Richárd, honvéd tábornok, A szabadságharc leverése után emigrált és Kursid pasa néven török tábornok lett. Élt: 1813-1856.

131. Ivánka Imre honvéd őrnagy, ezredes. Élt: 1818-1896.

132. Andrassy Gyula, gróf, nemzetőr parancsnok, majd politikus, a kiegyezés utáni első miniszterelnök 1867-1871 között. Élt: 1823-1890.

133. Kisfaludy Móric, nemzetőr őrnagy. Élt: 1814-1893.

után. De a község lakói sem tétlenkedtek, megtámadták a magyar huszárok elől menekülő 2. horvát zászlóaljtól elszakadt 500 fős horvát alakulatot, lefoglalták társzerekeiket, többek között Kempen poggyászát, fegyvereit és hadi térképeit is. A népfelkelők egyes kutatók szerint félszáznál több katonát megöltek. Kisfaludy Móric jelentése Csány Lászlónak:

„Királyi Biztos úr!

Szabadcsapatommal a mai reggel Magyaralmásról – hol hosszas fáradtságos utamból századomat kipihentettem, Zámolyba megérkeztem. Idejövetelemkor a néptől azon tudósítást vettem, hogy pátkai helységnél, mely Zámolytól egy óra távolságra van, ütközet történt, ezen tudósításra Zámolyban talált két paripát lefoglalván, Gerzsó János főhadnagyyommal a tájéknak, s az ellenség, úgy az ütközet állásának megvizsgálására kimentem, s midőn a pátkai híd felé érkeztem, láttam, hogy az ellenségnek mintegy 120, vagy a népnek bementése szerint mintegy 150 hadi szekerei vonulnak a híd felé; erre írt főhadnagyyommal oda lovagolván, miután főhadnagyyomat hátramaradt csapatomnak, úgy Vagyázó parancsnok úr vezérlete alatt álló két századnak kivezetése végett visszaküldöttem, magam pedig a mezőn szállingoló népet utánvonulásra lelkesítém, egy zámolyi, szinte velünk lóháton kijött lakossal a szekerekhez mentem, hol hat puskalövessel fogadtatván, minthogy találva nem voltam, egy Wasa-ezredbeli katonát fejbe levágtam, – mire a szekerek visszafordítottak, s egy közülük föl is fordult, – én pedig századomnak minél előbbi kivonása végett szinte sebesen visszavonultam. A faluban már együtt lévő csapatokkal és Vagyázó parancsnok úrral és a helybeli néppel kiindulván, én csapatommal s a helybeli néppel egyenesen Pátka felé, Vagyázó parancsnok úr pedig két századdal másfelé, a szőlőhegyeknek nyomultunk, a földölt szekérhez közel már többen a pátkai nép közül jelentették, hogy az ellenségnek egy csapatja még a faluban van, s egy elveszett térképet – mappát – oly fenyegetéssel követel a falutól, hogy ha azt két óra alatt elől nem állítják, a falut összelöveti; – jelentették egyszersmind azt is, hogy a falut kirabolták; ezen jelentésre szükséges előőrökkel a földölt kocsihoz indultam, s ott hat láda töltényt (zünderesset) találtam, s szekerekre fölrakattam, magam pedig – ismét szükséges vigyázattal, a faluba bementem; – azonban az ellenség előlem kivonult; – azért én is – minthogy az ellenség a Pátka melletti hegyen tanyázott, s a szekereket egy század vasas lovasság őrizte, visszavonultam, s a felborult hadi szekeret is – lovakat nem kapván, embereimmel elhúztattam, s Zámolyba estve 9 órakor vissza bevonultam. Egyébaránt jelentem azt is, hogy az ellenség által annyira keresett mappa, mely 9 megyének térképét tartalmazza, kezünkre került, s Vagyázó parancsnok úr kezére adatott.

Jelentem továbbá azt is, hogy Vigyázó parancsnok úrral együtt, Jellasics táborához szállítani kívánt, s mindenütt a Fejér megyei tisztviselőség által kirendelt kenyereket – 14 szekérral elfogtunk, s így, ha szükség, a tábor számára kenyeret és töltvényt is küldhetünk.

Az általam visszajesztett szekerek melletti illírek közül 30 az ottani lakosok által – példám által lelkesítve – agyonverettek. Kelt Zámolyban, szept. 29-én éji 12 órakor, 1848.

Kisfaludy kapitány

Ui. Kevés lőfegyvereim lévén, ha lehetséges, puskákért könyörgök.”

(Hermann Róbert: Pákozdi kérdőjelek. In: Közlemények Székesfehérvár történetéből)

Válaszul az ellenség feldúlta a falut, és elhurcolták Ambrus Sándor katolikus lelkészt 28 lakossal együtt, s csak a szeptember 30-án megkötött fegyverszünet után engedtek őket szabadon a horvátok. A Kempen-hadtest ily módon szenvedett vereséget a honvédektől és helybeliektől. A horvátok eme gyáva megfutamodását a szájhagyomány „horvátfutásnak nevezi”.

A pákozdi diadal a szabadságharc egyik jelképévé vált, annak ellenére, hogy az ütközet nem tartozott a szabadságharc nagy csatái közé. De ez a dicsfény elhomályosítja településünk szerepét a harcban, pedig a falu derekasan helyet állt. Mőga a következőképpen jellemzi a csatát:

„Ámbár seregünk egy teljes győzelmet vívott ki, minthogy magát első állásában megtartóim, mégis katonai nézetből ezen ütközetnek eredménye csekély; - ellenben annál nagyobb erkölcsi hatást tett az új csapatra, a mennyiben helyét első megütközés alkalmával diadalmasan meg tudta tartani.”

Szeptember 30-án Vigyázó és Kisfaludy százados vezetésével a zalai önkéntesek visszaérkeztek Pátkára, fegyverrel látták el a település nemzetőreit, akik korábban nem rendelkeztek lőszerszámmal.

Október 3-án a pátkai lakosoknak az volt a feladata, hogy a Borsod megyéből érkezett nemzetőröket a Velence melletti táborba vigyék az ottani sereg megerősítésére. Juhász József, Vörösmarty József, Varga István, Csík István és Bentsik István vitték el a martonvásári táborhelyre a dunántúli mozgó önkéntes nemzetőrség 2. zászlóalja 4. századának poggyászát. Az 1848-as év hátralevő hadi eseményei Pátkát már nem érintették.

A következő esemény - amely a községhez köthető - 1849 januárjában volt, amikor Ámon Ferenc a törvényhatóság vezetőinek támogatása nélkül látott hozzá Fejér vármegyében a gerillacsapatok és az ellenállás megszervezéséhez. Elsőként

Pátka környékén kezdte meg a szabadcsapatok toborzását Sasku Károllyal¹³⁴ és Fekete Jánossal együtt. A falusiak és a környék vadászai lelkesen csatlakoztak az ellenállókhöz.

De a Velencei-tó északi partján levő falvak népének lelkesedése önmagában nem jelentette a népfelkelés eredményességét. A község lakosságának nagy része elhagyta a falut, mikor a császári csapatok egy lovasscapatá 1849. január 1-jén bevonult Csákerénybe.

A szabadságharc elfojtása után az elmenekült lakosok jelentős része hazatért szülőfalujába. Az ellenforradalom terrorja végigsöpört a vármegye egész területén. A vármegye lakossága hol nyíltan, hogy burkolt formában hangot adott osztrákellenességének. Falkenhayn császári vezérőrnagy elrendelte a hazatérő honvédek összeírását és haditörvényszékkel fenyegette meg a magyar hadseregben szolgált tisztek és közlegények rejtegetőit. Az osztrák katonák Pátkán 34 honvéd után kutattak, akik üldözőik elől a szőlőkbe menekültek. A községi bíró, hogy védje magát, közölte a pátkai honvédek és szülei nevét. Közben Heringh Ignác megfenyegette a falu lakóit, hogy ha három napon belül a honvédek nem jelennek meg, a szülőket teszik felelőssé. A szigorú rendelkezéseknek országszerte az lett a következménye, hogy a szabadságharc katonái bujdosókká lettek. A parasztság titkon azt remélte, hogy a féktelen terror csak ideiglenesen aratott győzelmet. Több falut is az a hír járta be, hogy a törökök a magyar nép segítségére sietnek.

1849 novemberében a megszállók és a császári szolgálatba lépett tisztviselők egyre fokozódó ellenállást tapasztaltak a vármegyében. Fejér vármegye népe az önkényuralom éveiben is őrizte a nemzeti függetlenség eszméit. A település megpróbáltatásairól utalások találhatóak a következő XX. századi szépirodalmi művekben: Győry Dezső „*Viharvirág*” és Földes Mihály „*Hajnal Pákáidon*” című írásokban.

2.8. Az önkényuralom kora

„...Aztán gyászos sötétség borult az országra. A Bach-korszak egyhangú napjai alatt mintha megszűnt volna a magyar nemzeti élet virulása.” A szabadságharc leverését követő abszolutizmus az arisztokrácia konzervatív köreiből talált csak társadalmi bázisra. A konzervatív csoport nem helyezte a 48-as vívmányokat és leginkább a forradalom előtti kormányzás visszaállítását szerette volna elérni. A hatóságok, a cenzúra zaklatásai rátelepedtek a szellemi életre, a gazdasági gondok pedig a megélhetést veszélyeztették.

134. Sasku Károly, ügyvéd és mérnök, Széchenyi István munkatársa, hovédszázados, Élt: 1806-1869.

Az 1849 augusztusától kiépülő önkényuralmi rendszer nem kerülhette meg a jobbágyfelszabadítás gyakorlati végrehajtását, a szabad paraszti birtoktestek kimérését és telekkönyvezését. 1850-ben Fejér vármegyében elkészítették a falvak határleírását. A határrendezés és a földbirtokvizonyok minden kétséget kizáró tisztázása a földterület leoptimalisabb kihasználását szolgálta: a szétszórt birtoktestek összesítésével, a tagosítással, a közös használatú területek elkülönítésével, a községi utak, valamint a határban lévő patakok és állóvizek szabályozásával. Ez községünkben is megtörtént, de az erre utaló források még lappanganak. A század derekáig lezajlott politikai, társadalmi és gazdasági folyamatoknak köszönhetően az úrbéres viszonyok öröksége élt tovább: amíg a telkesek a jobb módú földművesek sorába emelkedtek, addig a korábbi zsellérek a napszámosok és cselédek számát gyarapították.

Az 1851-es népszámlálást egy lenyomott korszakban hajtották végre, amely a kortársak szerint nem bír különösebb hitelességgel. A demográfusok és statisztikusok kétségtelen hibáin kívül még az is befolyásolta, hogy a korabeli közállapotokat törvénytelennek minősítették. Az összeírást végző idegen tisztek munkáját pedig kényszerintézkedésnek tekintették. A népszámlálási adatok szerint Pátkán 328 házban 2105 fő élt, ebből 2068 magyar, 21 cigány és 16 zsidó. 1854-ben a falut a móri járástól a székesfehérvári járáshoz csatolták.

A község földesura 1854-ben megalapította Fülöp-majort, amelynek épületei néhány évvel később, 1858-ban szinte teljesen leégtek. A gazdaság területe ekkor 9730 hold nagyságú volt. Az 1858. évi földrajzi lexikon szerint a falu lakosságából 1840 fő református, 760 fő katolikus, 20 fő evangélikus és 16 fő zsidó vallású. Ez a forrás említi meg elsőként a község evangélikus lakosait, akik már korábban is éltek a faluban, amint azt a református jegyzőkönyvek említik, hogy a két nagy felekezet lelkésze több esetben összetűzésbe került egymással az evangélikus hívek miatt.

Az 1860-as év végén került sor Fejér vármegye új főispánjának kinevezésére. A tisztséget a szomszéd község földesura, gróf Cziráky János¹³⁵ kapta meg királyhű szolgálataiért. A gróf császári és királyi kamarás, belső titkos tanácsos, tárnokmester, aranygyapjas vitéz, a Szent István- és Vaskoronarend vitéze, a Szent Gergely-rend nagykeresztese, jogi doktor és a Magyar Tudományos Akadémia igazgató tagja volt. A főispán által meghirdetett elvek szerint, a „*hon minden lakosaiból*” kell a vármegyei bizottmányt megszervezni. Így került be özségünkbe a bizottságba Ambrus Sándor Antal katolikus lelkész, aki tagja lett a követválasztást előkészítő központi bizottmánynak is. Tagjai: Baranyay Péter, Császár István, Csörgy Pál, gróf Festetics Géza, Fülöp Péter, Kálmán Farkas,

135. Dr. Cziráky János, gróf, politikus. Élt: 1818-1884.

Kernenszky János református segédlelkész, Seidl Pál uradalmi tisztartó és Sipos János. 1861 tavaszán került sor a követválasztásra, ahol Sárközy Kázmért választották meg a csákvári választókerület - amelyhez Pátka is tartozott - országgyűlési képviselőjének. Helyét 1872-ben báró Kéglly György, Csala birtokosa vette át. A birtokosok körében az 1860-as évek végén vette kezdetét az egyfajta megbarátkozás a kiegyezéssel. A birtokát veszített közép- és kisnemesség egy része kilátásba helyezte a vármegyei, városi illetve a helyi hivatalok elfogadását, ezzel úgymond letették „fegyverüket”, ami a passzív ellenállás feladását jelentette. Az 1876. július 28-án szentesített úgynevezett kiegyezési törvényekkel létrejött egy alkotmányos monarchia, az Osztrák-Magyar Monarchia. Ezzel az első világháborúig tartó nagy korszak vette kezdetét.

2.9. A dualizmus kora

1869-es statisztikai adatok szerint a község lakosainak száma 2376 fő, ebből 1192 férfi, 1184 nő. A férfiak közül nőtlen 689, nős 471 és 32 özvegy. A nők közül hajadon 598, férjes 471 és 115 özvegy. Elvált fők nem voltak. Vallási megosztás szerint: 1456 fő református, 886 fő katolikus, 11 fő evangélikus és 23 fő zsidó. Olvasni 100 férfi és 112 nő tudott, olvasni nem tudott 730 férfi és 612 nő, teljesen analfabéta volt 362 férfi és 460 nő.

„Midőn a múlt év kezdetével közigazgatásunk a törvénykezéstől elválasztván” - fogalmazott 1872. évi jelentésében az alispán - „működését megkezdé, egy nagy feladat megoldása háramlott azonnal az újonnan alkotott megyékre és az újonnan választott tisztviselőkre, tudniillik a községek rendezéséről szóló 1871. évi XVIII. tv. foganatosítása s életbeléptetése”. A törvény alapján a megyei törvényhatósági bizottság Pátkát a csákvári járásba sorolta be. A dualizmus időszakának úgynevezett községi törvényei¹³⁶ részletesen szabályozták a községek jogállását, jogait, feladatait és gazdálkodását. Keretet biztosított a képviselő-testület működéséhez, körülhatárolta az előjáróság megválasztásának előírásait, a képviselő felelősségét. A község élén a bíró állt, aki egyrészt a rendre felügyelt és felmerülő kisebb horderejű ügyekben ítélezett, másrészt irányította az adóbehajtást és közvetítette a vármegye utasítását. Munkáját segítette bírótársai és az esküdtek, valamint a jegyző¹³⁷. A bíró melletti tanács összetételéről nincsenek adatok, de minden bizonnyal a gazdagabb telkesek közül kerülhettek ki. Az ezer lelkes települések önkormányzati jogát gyakorló képviselő-testület átlagosan 20 főből állt össze, amelynek fele a *viriliből*, azaz a legtöbb adót fizetőkből került ki. Ezzel szemben érdekes, hogy községünkben csak 8 fős képviselő-

136. Az 1871. évi XVIII. és 1886. évi XXII. törvénycikk.

137. Nótárius.

testület volt, holott a lakosság lélekszáma megközelítette a 2400 főt. 1882-ben a község elöljárói a következő személyek voltak: Kiss József bíró, Dávid József törvénybíró, Csörgő János közgyám, Végh János pénztárnok, esküdtek: Bárány György, Kelemen Mihály, Kiss József és Varga Péter.

1874-től a pátkai uradalom már bérlők kezén volt: Pick Ignác és Grünfeld Simon bérleményében. Ebben az évben kezdte meg működését a faluban a takács ipar-társulat és ekkortájt alakult meg a Pátkai Társas Olvasókör is. Ezek az első név szerint is ismert egyesületek, mai szóhasználatnál, civil kezdeményezések. Az olvasókör több előadást is tartott a községben, de csak két előadásról maradtak fenn feljegyzések. Az egyiket 1882-ben Biczó Pál református lelkész tartotta „A régi magyarok házi életéről”, a másikat Pátkai Pál plébános a „Csillagászati és földtani nézetek a világ teremtéséről” címmel. A Székesfehérvár és Vidék című hetilap a következőképpen számol be az eseményről:

„Dr. Pátkai Pál úr pár szóval üdvözölvén a megjelent tagokat, hangsúlyozván szavaiban az egyetértést, a hazaszeretet, községi ügyek iránt, szóval minden szék és minden nemes ügyre nézve, s buzdíta a tagokat a művelődés és haladásra. Ezután megtartotta előadását. Ezután Biczó Pál felolvasása következett...végül Babos József úr saját szerzeményű versét szavaló el.”

Seidl Pál plébános a fehérvári honvédseregéből a 10. császári és királyi huszárezred egy századának pátkai látogatásáról írt cikket a megyei lapba „Magyar vendégszeretet” címmel.

1878 januárjában megváltozott Fejér vármegye járási beosztása, amelynek során Pátkát a sármelléki járásba osztották be. Egy 1881-es alispáni közmunka- és közlekedésügyi jelentés szerint Pátkán 14 kétfogató és 36 gyalogos végzett közmunka hátralék revízióját eszközölték ki a falutól.

1885-ben toroklob, ismertebb néven a torokgyík betegség jelent meg a faluban. Arra vonatkozóan nincsenek adatok hányan betegedek meg, de bizonyosan jelentős lehet számuk, mivel Magyarországon az egyik legjelentősebb járványok egyike volt a század végén. Gyakorlatilag nem volt olyan család, ahol gyermekek ne haltak volna meg torokgyíkban. Az 1880-as évektől sokszor egyszerre öltött országos járvány méreteket a torokgyík, a diftéria, a himlő és a kanyaró. A Fővárosi Statisztikai Hivatal igazgatója előterjesztéssel fordult a törvényhatóságokhoz, amelyben rámutatott, hogy a ragályos betegségek visszaszorításának legfőbb feltétele az, hogy a hatóság egyáltalán tudomást szerezzen az esetekről. Javasolta annak elrendelését, hogy a kezelőorvosok valamennyi esetet kötelezően jelentsék be a Tiszti Főorvosi Hivatalnak. Az indítvány azonban korántsem találkozott általános egyetértéssel, sőt egyes magánorvosok körében viszolygást váltott ki, az orvosi titoktartás megsértésére és az egyéni-családi szférába történő illetéktelen

hatósági beavatkozásra hivatkozva. Az előterjesztés második pontja arra hívta fel a figyelmet, hogy a „*túlnépes lakások és lakóhelyek tekintendők voltaképpeni fészekhelyeiül a ragályos betegségeknek*”.

A gazdasági fellendülés a XIX. században elképzelhetetlen volt a közlekedés fejlődése nélkül. A vasúthálózat kiépítése nagyban hozzájárult az ország modernizációjához. Annak ellenére, hogy tilos volt a leendő nyomvonalak nyilvánosságra hozatala, a vasútépítkezések rendkívüli spekulációkra adtak alkalmat, az államnak igen magas sérelmi díjat kellett a kisajátításon felül fizetni a telektulajdonosoknak. A 80-as évek államosítása nagy változást hozott a vasutak életében, az addigi Bécs-centrikusan épült vasutak helyét átvette a Budapestről induló, az ország különböző égtájainak irányában épülő főútvonalak és összekötő szárnyvonalak építése. 1885-ben előmunkálati engedélyt nyert Bakos Gábornak a bicskei állomásából kiinduló, Pátka község határán keresztülmenő a Déli Vasút székesfehérvári állomosaiba vezetendő helyi érdekelttségű vasútvonala. A vasúti forgalom a faluban 1898-ban indult meg, miután átadták a Bicske-Székesfehérvár vasúti szakaszt. Az avató ünnepségre 1898. november 21-én került sor, amelyen a község református lelkésze mondott üdvözlő beszédet. A község első postahivatalát 1896-ban adták át az ügyfelek részére.

A vármegye, s ezen belül Pátka gazdasági viszonyait illetően a század utolsó évtizedeiben igen lesújtó kép tárul elénk. A különböző bő termésű kapásnövényeken és a tengerin kívül a termések általában rosszak és minőségileg silányak voltak. A peronospóra mellett megjelent a filoxéra is. Elsőként 1884-ben a székesfehérvári szőlőhegyen, majd 1887-ben községünk szőlőhegyén is. 1892-ben a vármegyében megkezdődött az úgynevezett amerikai szőlővesszők telepítésével történő védekezés. A vármegye 102 községéből 97 szőlőműveléssel is foglalatосkodó településből 87 községet támadtak meg ismét az élősködők.

Sajnos ez a fajta védekezés sem minősült hatásosnak, és 1895-ben szénkénegezést is kellett alkalmazni. Ennek ellenére az 1896. esztendőben az alispáni jelentésben azt olvashatjuk: hogy „*A múlt év folyamán a filoxéra terjedésével még azon szőlők is elpusztultak, melyek az előző évben termésben voltak.*” 1889-ben pedig a sertések között pusztított a lépfene, amelyben következtében 64 állat hullt el.

1890-ben igen nagy kár érte a községet, a tóson 25 ház égett le. Ennek hatására 1891-ben megalakult a pátikai Önkéntes Tűzoltó Egyesület Bárány Ferenc és id. Káka János parancsnoksága alatt 9 fővel: Káka János, Bárány Ferenc, Csík János, báró Ivánka László, Simon Ferenc, Halmi János, Rekettyéi János, Boross Miklós és Ozsváth János. Az egyesület több mint 100 éves fennállása alatt hét parancsnok váltotta egymást.

1895-ben a község anyakönyvvezetője, Török József nyugalmazott posta- és távírda tiszt elhagyta pátkai munkahelyét a rossz körülményekre hivatkozva: „19 pontozatban panaszkolta el a főispánnak az ő keserves anyakönyvvezetői gyötrelmeit. Tisztességes helyiséget, bútort stb. követelt, s elszántan kijelentette, hogy ő addig vissza nem tér Pátkára, amíg a kívánságai nem teljesülnek.” A főispán addig a lovasberényi jegyzőt, Heiszler Győzöt bízta meg az anyakönyvvezetéssel, „amíg valahogy visszacsalogatja a megszökött anyakönyvvezetőt”.

1896. május 25-én tartotta meg a község a milleniumi ünnepségét. Erről a református egyháztanácsi jegyzőkönyv feljegyzéseiben a következő protokoll menetet olvashatjuk:

- „I. Gyülekezés a község felső részén lakó polgárságnak vagy is a reformátusságnak az urasági nagyház mellett délután 5 órakor, a község alsó részén lakó polgárságnak vas(árnap) is a r. katholikusságnak a kath. templom körül...
- II. Fél 4 órakor a nagy utcán vonulva s csatlakozás a kat. templomnál egybegyűlt polgársághoz.
- III. A menetet megnyitja 30 polgári banderista lovon, ezt követi az önkéntes testület, majd a község ifjai leányai. Ezeket az egyházi s polgári elöljáróság tagjai, utánuk a közönség nem és korkülönbség nélkül.
- IV. Kivonulás a Géza-major melletti térségre.
- V. Fogadtatás és üdvözlés a díszkapunál Ngos Tallián Vilmos állal... a polgárok helyeit foglalnak és a ..Szózatot eléneklék.
- VI. Beszéd Schier József plébános állal.
- VII. A tűzoltótestület öt éves fennállásának fordulója alkalmából a legénység részére emlékérmek kiosztása Ngos Kégl György védnök által.
- VIII. Beszéd Biczó Pál lelkész által. A Hymnusz eléneklése.
- X. Tűzoltói díszgyakorlat.
- XI. Ingyenes étkezés.
- XII. Táncmulatság.”

1897-ben a község vagyona ingatlanokban 15.036 forint, javadalmakban 4.100 forint, ingóságokban 672 forint és tűzoltószerekben 1.160 forint, összesen 20.969 Ft. Ebben az évben Mészöly Mihály a jegyző, Schön Adolf a segédjegyző, bíró Ozsváth Sándor, helyettese Tóth Ferenc, adószedő és pénztárnok Csanádi István, esküdtek: Bárány György, Bodó István, Csapó Mihály és Deli István. 1899-ben 186 választásra jogosult lakója volt a falunak.

A községbe heti két alkalommal járt át a lovasberényi körzeti orvos rendelni, amely éves szinten 221 Ft kiadást jelentett a falunak. A település vadászati jogát Tallián Vilmos bérelte, évi 115 forintért, amelyet az egyházi iskolák fenntartására

fordítottak. Az 1900-as évek elején a község bérbe vette az italmérési jogot. A község kezelésében volt a közbirtokossági alap, a szegénypénztár és a Kégl-féle szegényalap is.

1902 nyarán a Ludovika Akadémia növendékei hadmérnöki munkálatokat végeztek a község környékén. Az ifjakat a református egyház tagjai szállásolták el. A XX. század első parlamenti képviselőválasztásán, 1901-ben Fejér vármegyében Bodajk és Székesfehérvár kivételével függetlenségi párti jelöltek kerültek be az országházban. A csákvári választókerületben Horváth Gyula, függetlenségi párti képviselő nyert Tallián Vilmos pátkai földbirtokos szabadelvű képviselőjelölttel szemben.

2.10. A XIX. század elején

I. A szociáldemokraták megjelenése a faluban és a cselédsztrájkok

A Népszava 1902-ben sötét képet rajzol a község századelői képéről:

”Se szeri, se száma a panaszoknak, melyek szerint a vidéken a legkegyetlenebb vakmerőséggel fosztogatják a népet azok, kiknek éppen védelmezni kellene... így cselekszenek Pátkán is. 50-60 embernek elhullott a disznója, s megbüntették a felét azért, mert nem jelentették. A másik fele nem jelentette be, azokat nem büntették meg, mégpedig azért nem, mert azok közelebb ültek a tűzhöz, közöttük volt a bíró úr, a tisztartó úr, a plébános úr és még több urak. A szegények hadd fizessenek, azok bizonyosan jobban bírják, mint a gazdagok. Ezenkívül most megcsinálták azt a dicső dolgot, hogy akinek egy akó bora terem, annyi fogyasztási adót fizet, mint akinek 100 terem. Sok-sok hasonló apróbb dolgot eszeltek ki az urak, melyek mind igen alkalmasak, hogy egyébre nem, az elkeseredés növelésére.”

A szociáldemokrata pártszervezet 1903. májusában alakult meg a községben. Már az alakulás időszakában tömegesen léptek be a szervezetbe. Az agitáció hatása különösen aratási munkák idején erősödött meg, ami több esetben a sztrájk kitörésével fenyegetett. Két 1903-as gyűlésről maradt fenn feljegyzés. A júniusi gyűlés témája a párt szervezkedése volt, a novemberi gyűlésen pedig az általános titkos választójog és sajtószabadság kérdése volt napirenden.

1904-ben minden népgyűlést betiltották a megyében, mert a szociáldemokraták agitációjának hatására egész népmozgalmak keltek életre az egyes községben. Pátkán ennek élére Simon József¹³⁸ napszámos állt. Ő indítványozta, hogy a Népszava minél előbb napilap legyen és hogy azt a gazdasági munkások ingyen kapják meg¹³⁹.

138. Simon József, napszámos. Élt: 1873-1944.

139. Baranyai István, Bárány József, Benke István, Káka János, Nagy János részvétel az ingyenes előfizetésben.

A szociáldemokraták májusi gyűlését a főszolgabíró azzal az indokkal tiltotta be, hogy azt „osztály elleni izgatásra használnák fel”. 1905 januárjában Pintér Károly tartott a községben programbeszédet, melynek hatására Klein Károly építkezési vállalkozó munkásai a paplak építésénél bérköveteléssel léptek fel. Szeptemberében az Ozsváth István által szervezett, a községháza előtt tartott gyűlésen az általános és titkos választójogról esett szó. Beszédet mondott Gyuriás József budapesti aktivista, amelyet a hatóságok jelentése szerint 450-500-an hallgattak meg. A gyűlést Kálmán Vince járási főszolgabíró vezetésével a megyei csendőrök felügyelték, elkerülve ezzel az esetleges rendbontást.

1906 áprilisában egy kisebb megmozdulásra is sor került, Strasser Izidor Mária-majori birtokán, ahol a munkások bérelemelést követeltek, majd ennek megtagadása után sztrájkba léptek. A sztrájkoló cseléd kijelentette, hogy csak a szocialista párt rendelkezése alapján megállapítandó bérlevél mellett hajlandók tovább szolgálni a birtokon. A tulajdonos válaszul elbocsátotta őket, a székesfehérvári járási főszolgabíró a sztrájkolókat pedig börtönbüntetésre ítélte. Alább idézem a főszolgabíró levelét:

„Vármegyei Alispán Úrnak!

Jelentem, hogy a Pátka községhez tartozó Mária-majorban Strasser Izidor birtokán 50 arató munkás ma a kötelező répakapálást megtagadta, sztrájkba lépett. A fél kérelmére az ügyet folyó hó 31-én hivatalos helyiségben jogom tárgyalni. Minthogy esetleg a munkásokat elfogom ítélni s az ítéletet tüstént végrehajthatom, sürgős intézkedést kérek börtön helyiségek készletben tartása iránt. Székesfehérvár. 1906. május. 29. Kálmán Vince”

1913-ban a szocialista gyűlését betiltották a községben, arra hivatkozva, hogy „a hosszabb ideje tartó balkáni háború és az európai hadjárat esetleges kitörése alkalmas arra, hogy a lakosság nyugalalmát megzavarja.”

II. Az 1910-es népszámlálás adatai a községről:

A népszámlálást az 1910. évi VIII. törvénycikkely rendelte el, amely a következő információkat nyújtja a községről: terület 8803 kataszteri hold, a lakosság lélekszáma 2471 fő, amely a község valaha is megszámlolt legnagyobb lélekszámát jelentette. Az 1900-es évek elejéig szinte folyamatosan nőtt a lakosság lélekszáma, ezután viszont folyamatosan csökkent, és ez a tendencia napjainkban is érvényes. Az összeírtak közül csak 2 fő volt katonai, 6 fő külföldi állampolgár a többi pedig helyi polgári lakos.

A nemek szerinti megoszlás a következő: 1286 férfi és 1185 nő. Az életkor szerinti megoszlás: 317 fő 6 évnél fiatalabb, 274 fő 6-11 év közötti, 125 fő 12-14 év közötti, 237 fő 15-19 év közötti, 658 fő 20-39 év közötti, 607 fő 40-59 év

közötti és 253 fő 60 évnél idősebb. A számadatok azt mutatják, hogy a lakosság nagy része a 20-59 év közöttiekből került ki, és még nem volt jellemző a község elöregedése, mint amivel jelenleg küzd a település. A családi állapotokról a következőket állapítja meg az összeírás: 1209 fő házas, 1081 fő hajadon/nőtlen, 175 özvegy és már megjelent a válás is 6 fővel. Ha megnézzük az anyanyelvi megoszlást, szinte színtiszta magyar: 2460 fő magyar ajkú, de van 4 német, 2 tót és 2 fő ismeretlen anyanyelvű lakosa a községnek. Vallási tekintetben továbbra is a reformátusok vannak többségben: 1361 fő református, 1071 fő római katolikus, 24 fő zsidó és 15 fő evangélikus. Az írni és olvasni tudó lakosok száma 1996 fő.

A 448 db lakóházból igen kevés épült téglából vagy kőből (24 db), a többség vályogból- vagy sárból (358 db) épült, ezért a házak többsége náddal vagy zsúppal volt fedve (389 db) és csak 44 db házon volt cserép- vagy bádogtető.

A népesség foglalkozás szerinti megoszlásban a következő: 2361 főből 957 kereső és 1404 eltartott, a mezőgazdaságban és kertészetben ebből 823 fő kereső és 1215 fő eltartott. A bányászatban nincsenek foglalkoztatottak, az iparban 77 fő kereső (101 fő eltartott), a kereskedelemben és hitelben 16 fő kereső (22 fő eltartott), a közlekedésben igen kevés a kereső, csupán 6 fő (és 20 fő eltartott). A közszolgálatban és szabad foglalkozásban 12 fő kereső (25 fő eltartott), a véderőnél nincs kereső. Napszámos kereső csak 1 fő volt (eltartott nélkül), házicseléd viszont 16 fő (4 fő eltartottal). 6 fő pedig ismeretlen foglalkozású (17 fő eltartott) volt. A kereső fők közül 746 férfi és 77 nő volt. 100 kataszteri holdon felül 1 fő haszonbérlő volt. 10-100 kataszter holddal rendelkező kisbirtokosok vagy bérlők száma 97 fő. A 10 kataszteri hold aluli területtel rendelkezők száma pedig 196 fő. Majoros és kertész nem volt, tisztviselő pedig 4 fő. A mezőgazdaság 145 fő cselédet foglalkoztatott (329 fő eltartott). A kereső munkások közül 8 fő 16 éven aluli, 179 fő pedig 16 éven felüli. A munkások közül 54 főnek volt saját háza, az uradalmi majorokban a lakások száma a következőképpen oszlott meg: Belmajorban 20, Géza-majorban 4, Ság-majorban 8, László-majorban 2, Mária-majorban 25 és Fülöp-majorban 20 lakás. A kereskedelemben 71 férfi és 4 nő dolgozott, házi és nehéziparban 1-1 férfi és nő. Vándoriparos nem volt a községben. Az önálló iparosok közül 50 férfi és 3 nő volt, segédszemélyzetük: 1 előmunkás, 10 segédmunkás, 9 tanonc és 2 szolga. Vállalatoknál összesen 59 fő dolgozott. Az egyes iparágak megoszlása a következőképpen alakult: 21 kovács, 1 lakatos, 6 fő a gépgyártásban dolgozott, 5 asztalos, 3 fő a szövőiparban, 4 szabó, 16 cipész és csizmadia, 3 egyéb ruhaipari, 3 fő malom-sütőipari foglalkozású, 1 hentes, 3 kőműves és 1 ács volt. 7 fő dolgozott a vendéglős és kávéiparban.

2.11. A falu az első világháború korában

1914. július 28-án kitört az első világháború, amely a falu életében maradandó nyomott hagyott, annak ellenére, hogy a község területén nem került sor harcokra, az emberi veszteség azonban mégis jelentős volt. A férfi lakosok közül 648-an kerültek ki a frontra, amelyből egyes források szerint 92 személy, más források szerint 103 veszítette életét. A község által emelt 1925-ös vörös turulmadaras obeliszken, amelyet többször is áthelyeztek az évtizedek alatt, csak 85 név szerepel. 42 hadiözvegy és 28 hadiárva maradt a hősi halottak után.

A község első hősi halottja báró Ivánka László volt, akit a 11. lovas hadosztály honvédeként vezényeltek a galíciai frontra. A báró Dzibulkinál esett el. Az ő emlékére emeltette testvére, báró Ivánka Géza a Ságihegyen a Sági keresztet.

I. Az I. világháború hősi halottainak névsora:

1. oldal:

Emelte Pátka község 1925. évben hazájuk védelmében elesett hősei emlékére/ „Az nem lehet, hogy annyi szív hiába onta vért...” Draskoczi és jordánföldi IVÁNKA LÁSZLÓ m.k. honvédezászlós, Baranyai János, Bárány Mihály, Bársony István, Bencsik István, Benke József, Bodó István, Branczeisz József, Czövek János, Csanádi János S.

2. oldal:

Csanádi János, Csavajda János, Császár Sándor, Dani József, Decsi József, Deli István, Dezső János B., Dezső János Sz., Dénes Dezső, Dobos István, Dobos József, Elek József, Fehér György, Fésűs József, Hajas István, Halmi János, Horváth Sándor, Indi József, Jádi József, Jánoki Antal, Joó Imre, Joó József, Juhász Ferenc, Juhász György, Juhász József

3. oldal:

Kemény Ferenc, Kis István, Kondik József, Kovács István, Kozma Mihály, Lantay József, Lázár Ferenc, Major István, Moldicz Mihály, Molnár István, Németh András, Oláh Sándor, Oroszlány Vendel, Ozsváth Sándor, Őri Albert Ferenc, Pap András, Pap János, Pap Károly, Pál István, Petrovics Ignác, Pobrányi József, id. Rekettyei József, ifj. Rekettyei János, Sepsi István, Somogyi István, Szabó György

4. oldal:

Szabó György, Szabó István, Szabó József, Szabó László, Szalai István, Szalai József, Szálók János, Szatmári István, Szájtli István, Szönyegi Gábor, Szűcs Imre, Szűcs János, Strasser Albert, Strasser György, Tóth József, Török István, Török János, Ugronczai József, Vajda István, Varga János, Vészeli János, Vészeli József, Vészeli Mihály, Vörös György.

52. oldal

A település történetében a háború kitörésével tragikus évtizedek következtek, amely a polgárosodó és önszerveződő község gazdasági-társadalmi fejlődését első ízben törte meg. Fejér megyében a katonai mozgósítást 1914. július 26-án rendelték el, amelynek keretén belül az év végéig 45 ezer ember vonult be hadiszolgálatra. A községből bevonultak a keleti fronton és Piavénél harcoltak. *„Hősök voltak a hadbavonultak, de épp olyan hősiezen tartották a helyzetüket azok is, kik itthon maradtak. Asszonyok fogták meg az eke szarvát, öreg emberek vették elő újból a kaszát, a kapát s mentették, amit csak lehetett.”*

A háború éveiről sajnos nincsenek írásos emlékek és már nem élnek azok az öregek, akik a borzalmak korát átélték. Egyedül a Népszava egyik cikke tudósít a falu életéről a háború folyamán, amely arról számol be, hogy a háború kitörése után többször előfordult a községben, hogy azokat a munkásokat, akik bérköveteléssel léptek fel, a falu vezetése büntetésből behívatta katonának.

A világháború éveiben Pátkát az úgynevezett egykés¹⁴⁰ falvak között találjuk meg. Sajnos ennek hatásra kezdődött el a lakosság lélekszámának fokozatos csökkenése. 1916-ban a Tallián-féle 960 holdas birtokot, amely 25%-os kegyúri joggal bírt, Sárosi Sándor vásárolta meg. A Sárosi család zsidó származású volt, így birtokukat 1941. április 26-án a Földművelési Minisztérium kiküldöttjének elnöklete alatt parcellázási eljárás alá vették, majd a következő év őszén kisajátították.

2.12. Forradalmak kora

Az agrármozgalmak 1918 elején újra szerveződni kezdtek, mivel az előző évek rossz termései és a gazdáktól követelt kötelező beszolgáltatás általános elégedetlenséget váltott ki. Február 2-án a Lovasberényben tartott gyűlésen megjelentek a pátkaiak is. Miután Magyarország vesztesként került ki a háborúból és az ország gazdaságilag ellehetetlenült, a belső társadalmi erők szembenállása a forradalomtól várta a felmerült kérdések megoldását.

A megye falvaiban gyorsan terjedt a forradalom híre. November közepére szinte mindenhol létrejöttek a helyi tanácsok, amelynek megszervezését a legtöbb esetben a falvak lelkészei/papjai vagy a község által tisztelt személyek hajtották végre.

Községünk képviselő-testülete az egykori jegyzőkönyvek szerint a forradalom első napján még békés ügyekkel foglalkozott, a képviselők pótdíjat szavaztak meg a segédjegyzőnek és felemelték a postaküldönc javadalmazását, hogy a postaigazgatóság ne szüntesse meg a település postahivatalát. Novemberben Pátkay János református lelkész megalakította a község Nemzeti Tanácsát, melynek elnökévé közfelkiáltással báró Ivánka Gézát választották meg.

140. Egykésés: testvér nélküli, egyetlen gyermektudó vállalása.

A Nemzeti Tanács tagjai voltak: Árpád Jenő, Hollósi Sándor¹⁴¹, Jádi József, Kiss Pál, Mogyoródi Sándor, Nagy József, Nagy Lajos, Simon József és Sipos Mihály. A tanács tagjai támogatták a polgári átalakulást, mivel egyetértettek Károlyi Mihály¹⁴² politikájával. A község első népgyűlését november 24-én tartották, ahol Nyisztor György földművelésügyi népbiztos ismertette az aktuális politikai helyzetet. Ezen a gyűlésen alakult meg a földmunkások helyi csoportja is, amely egyhangúlag csatlakozott a szociáldemokrata párthoz. A szociáldemokraták késői megjelenését a faluban az akadályozta, hogy a Nemzeti Tanács polgári erők befolyása alatt állt.

1919 elejére a Nemzeti Tanácsok több megyében radikalizálódtak a Szociáldemokrata Párt megerősödésével, amely elősegítette a Tanácsok forradalmibbá válását, előkészítve ezzel az utat a Direktóriumok felé.

1919. március 20-án megalakult a falu első termelőszövetkezete, és ezzel egy időben kezdte meg működését a pátkai Munkás-, Katona- és Földművestanács, valamint a Magyarországi Földmunkások Országos Szövetségének helyi csoportja is. A szocializált gazdaságok vezetésébe bevonták a volt bérlőket és gazdatiszteket is. A Fülöp majori gazdaság vezetését áprilisban Sárosi Sándor kapta meg,

Az őszirózsás forradalom történelmünk egyik legszomorúbb fejezetéhez tartozik, amely a történelmi Magyarországot szétzüllesztette és súlyos próbák kiállítására kényszerítette, amely kaput nyitott a kommunizmus „demokráciája” számára.

Az ország egészében sorra alakultak meg a munkástanácsok, amelyek átvették a közigazgatás feladatát. A helyzet pattanásig feszült, miután az antant budapesti missziójának francia vezetője, Vix alezredes átadta híres rendelkezését, amely a keleti országrész kiürítését írta elő. A kormány lemondott, a Gyűjtőfogházban pedig létrejött a kommunista és szociáldemokrata párt fúziója, mely március 21-én kikiáltotta a tanácsköztársaságot, amely átvette a hatalmat. A puccsal hatalomra jutott kommunista erők az államelmélet, a gazdaság, a társadalom és a kultúra terén gyors és mélyreható, a hagyományokkal minden térem szakító átalakulásba kezdtek.

A csend-és rendőrséget felváltotta a Vörös Őrség¹⁴³, és kidolgozták a megszállt területek visszaszerzésének tervét, amelynek keretén belül 40 ezerről 60 ezer főre duzzasztották fel a Vörös Hadsereget, de a román offenzívát így sem tudták megállítani.

141. Hollósi Sándor, katonabizalmi lett, a 69. gyalogezred katonája volt.

142. Károlyi Mihály gróf, politikus és miniszterelnök és az első magyar köztársasági elnök. Élt: 1875-1955.

143. Egyik vezetője volt az ifjú Rákosi Mátvás.

1919. április 7-én a Vörös Hadsereg tagtoborzó gyűlést tartott a faluban, amelyen 11 helyi lakos kérte felvételét, név szerint azonban csak hat fő nevét ismerjük, akik ténylegesen szolgáltak a Vörös Hadseregben: Csík József, Fábíán Vendel, Hajas Ferenc, Szabó József, Szabó Lajos és Szalók Gábor. A toborzógyűlés előadója Simon József, az Országos Földmunkás Szervezet fejér megyei titkára volt. A gyűlést Ozsváth János kisbirtokos többször is megzavarta közbeszólásával, amelynek az lett a következménye, hogy a gyűlés után alaposan megverték a karhatalmisták és végül a község börtönébe zárták.

Az 1919. április 10-én megrendezett tanácsválasztás volt az első olyan választás, amelyen nagy számú szavazásra jogosult egyén vehetett részt, a község lakosai közül 946-an voltak jogosultak szavazni. Az országos tanácsválasztást április 7-én tartották, amelyen először szavazhatott olyan társadalmi réteg, amely korábban többször követelte magán ezt a jogot. Az új választójogi törvény értelmében a vagyonosokat kizárták, a vagyontalanok egészére viszont kiterjesztették.

Egyedüli pozitívuma a törvénynek, hogy megadta - ha korlátozva is - a nők szavazati jogát. Így közel 4 és fél millió 18 éven felüli nőt és férfit illetett meg a szavazás joga, viszont a szavazáson csak a jogosultak fele adta le voksukat.

Községünkben a következő lakosokat választották meg tanácsstagoknak: Árpád Jenő római katolikus főtanító, Bácskai Ferenc, Dani Antal, Fazekas István, Fűri József, Gyenei József, Indi József, Káka János, Kiss Pál, Magyaródi Sándor, Nagy Ferenc, Nagy József, Nagy Lajos, Novotni István, Nyitrai Lajos, Oláh Mihály, Reketyéi József, Simon József, Sipos Mihály, Weisz Jenő. Másnap pedig a direktórium tagjait választották meg: Árpád Jenő, Indi József és Magyaródi Sándor. Április 13-án újraválasztották a direktórium tagjait, akkor Fűri József, Kiss Pál, Magyaródi Sándor és Nagy Lajos került be a tagok sorába. A választással azonban a lakosok egy része továbbra is elégedetlen volt, mert véleményük szerint most is kevés kisgazda jutott be a tanácsba. Járási tanácsagnak pedig Simon Józsefet választották meg április 22-én, aki tagja lett a székesfehérvári járás Munkás-, Katona- és Földműveléstanács Intéző Bizottságának is.

A tanácshatalom, amikor a legnagyobb szükség lett volna a nemzeti összefogásra, a tulajdon mentén vágta ketté a társadalmat. Szocializálták, azaz közös tulajdonba vették az üzemeket, gyárat, földbirtokokat, iskolákat, lakóházakat, kisiparos műhelyeket. Az egykori tulajdonosokat kiforgatták minden anyagi és erkölcsi javaikból. Az ígért földosztás elmaradása¹⁴⁴ miatt a földműves réteg fokozatosan kiábrándult a rendszerből, a parasztgazdák pedig egy újabb kisajátítástól való félelmük miatt szembehelyezkedtek a proletárdiktatúrával.

144. Pátkán, helyi szinten, a források szerint a Mária majorban részleges földosztásra került sor.

A rendszer ezért az „osztályellenség” megsemmisítésére létrehozta a hírhedt „Lenin-fiú” terrorista különítményét. A vörösteror idején meggyilkolt ártatlanok száma máig sincs pontosan feltárva, 300-600 fő közé teszik a különféle források.

Augusztus 6-án a Vörös Hadsereg összeomlása után Friedrich István¹⁴⁵ nevével fémjelzett ellenforradalmi csoport lemondatta Peidl Gyula¹⁴⁶ szakszervezeti kabinetjét és átvette a civil kormányzást. Így ért véget a tanácsköztársaság 133 nap után.

2.13. Trianon

Az első világháborút lezáró trianoni békediktátum¹⁴⁷ kilátástalan politikai és gazdasági helyzetet teremtett Magyarország számára. A földműveléssel foglalkozó társadalmi rétegek alapvető törekvése az 1920-ban megindult földkérdés rendezése és a földosztás volt. A földreform gyakorlati végrehajtására 1921 tavaszán került sor, amelynek módját az Országos Földbirtokrendező Bíróság szabta meg. Pátkán a Nagyatádi-féle földreform során Sárosi Sándor földbirtokos 45 holdat ajánlott fel a falunak, ezt azonban a község nem fogadta el, mert túl messze, 7-8 kilométer távolságra volt a településtől. Más birtokosoktól viszont sikerült 48 kataszteri hold kisbérletet kiosztani. Összességében a földreform során nem változott meg alapvetően a birtokmegosztás sem Pátkán, sem országos szinten. A nagybirtok túlsúly továbbra is változatlan maradt.

Magyarország számára a Bethlen István miniszterelnök¹⁴⁸ tevékenységével fémjelzett konszolidációs időszak teremtette meg a kívánt stabilizációt. 1921-ben a község vadászati jogát nyilvános árverésen dr. Madarász Ernőnek adták bérbe évi 30 ezer koronaért. A falu 1925-ben a megyétől évi háromszori vásártartásra kért és kapott engedélyt. A vásárokat május 12-én, július 20-án és november 18-i hetének csütörtöki napján tarthatták meg. A 20-as évektől kezdi meg működését „Duálszky és Sternád” szívíógázüzemű malma és ekkor jött létre a község Hangya-kirendeltsége és tejszövetkezete is.

1926-ban készült egy felmérés a községben előfizetett nyomtatott sajtóról. A legnépszerűbb a Friss Újság 810 előfizetővel és a Pesti Hírlap 510 fővel. 115 fő fizetett elő a Magyarság című újságra, a Fejér Megyei Naplónak viszont csak 60 rendszeres olvasója volt. A Budapesti Hírlap, a Fejér Megyei Hírlap és Székesfehérvári Friss Újság egyaránt 26 előfizetővel rendelkezett. A község 1928-ban váltotta meg legelőjét, amely után létre is jött a Legeltetési Társulat.

145. Friedrich István, proletárdiktatúra ellenforradalmár, majd miniszterelnök. Élt: 1883-1951.

146. Peidl Gyula, politikus, az 1919-es szakszervezeti kormány miniszterelnöke. Élt: 1873-1943.

147. 1920. június 4-én, a Versailles-i Nagy-Trianon kastély Galérie des Cotelles folyosóján aláírt „békeszerződés”, amely az Osztrák–Magyar Monarchia felbomlása miatt meghatározta Magyarország és Ausztria, Románia, valamint az újonnan létrejött Csehszlovákia és a Szerb–Horvát–Szlovén Királyság új határait.

148. Bethlen István gróf, politikus, Magyarország miniszterelnöke 1921 és 1931 között. Élt: 1874-1946.

Ebben az évben kezdte meg működését a Pátkai Református Olvasó- és Gazdakör, a következő évben pedig a Pátkai Népház.

A 20-as évek végén a községben újraéledt a szakszervezeti mozgalom. 1928-ban Simon József, a munkásmozgalom egyik vezetője saját házában tartott gyűlésen létrehozta a Magyarországi Földmunkások Országos Szövetségének helyi szervezetét. Simon 1929-ben nyilvános helyen kiáltozott a község nagybirtokosaira célozva: „*Le az Esterházyakkal, le a Czirákiakkal*”, az érintett családok azonban nem indítottak ellene eljárást, de a vármegye szervezetének működését beszüntette. Simon ennek ellenére 1931-ben újból megalakította a szervezetét Szociáldemokrata Párt helyi csoportja néven, amelynek tagja lett Bodó Ignác, Halmi József, Pintér Gábor, Rác István, Szabó Ferenc, Szabó József, Szalók Gábor, Szalók István, Véber István, Véber János, Viche István, Zohor Kálmán és még 13 lakos a környező majorokból.

A 30-as évek elején készült országos címtárból nagyon jó korpét kapunk a községben élők földbirtokviszonyairól, a községben működő kézművesekről. A falu lélekszáma 2363 fő volt, ebből 1219 fő református, 1114 fő katolikus, 19 evangélikus, 7 izraelita és 2 egyéb vallású (a forrás nem sorolja fel mint ért egyéb vallás alatt), ill. 2 fő vallási hovatartozása egyáltalán nincs megadva.

A földbirtokosok névsora (zárójelben a birtok nagysága kataszteri holdban): Akóts János (299), Bárány György (30), Bokottyai József (28), Csanádi Sándor (37), Császár Sándor (32), Csörgei János (34), Csörgei János (23), Dávid István (29), Dávid József (26), Dunántúli evangélikus egyház (500), Fűri József (34), Gyenei József (49), báró Ivánka Géza (1436), Jádi István (31), id. Jádi József (38), Jádi József (41), Jádi Lajos (29), Jádi Sándor (23), Kis József (33), Kis Józsefné (30), Kis M. József (38), dr. Mészáros István (49), Nagy József (28), Nagy József (25), Pap István (34), Péntes István (45), Sárossi Sándor (968), Sepsi János (48), Sitner József (97), Szőke József (27), Szűcs Jánosné (45), Tanth Antal (53), Varga János (40), Végh István (35), Végh János (27), Vörösmarty József (41), földhasznóbérlő: dr. Szegő Miklós, szőlőbirtokos, báró Ivánka Géza, intézője Krisztián Lajos.

A község 118 hektáros erdőjéből 59 hektárt Sárossi Sándor birtokolt. Fakereskedéssel báró Ivánka Géza bírt. A község előljárói: Schön Adolf jegyző, Kiss Lajos adóügyi jegyző, Vörösmarty József községi bíró, Kiss Pál törvénybíró, Dávid József pénztárnok és Végh István közgyám. A falu 1916 óta rendelkezik saját szülésznővel, özv. Horváth Gyuláné (szül.: Odor Juliánna) személyében, dr. Szabó Arnold magánorvos pedig 1929-től rendelt a községben. A vasútállomás főnöke Szabó János, a faluban szálláshely Végh István vendéglősnél található. Az Önkéntes Tűzoltó Egyesület parancsnoka Kiss Lajos, a Levente Egyesületé pedig Krisztián Lajos. A Hangya Fogyasztói Szövetkezet helyi elnöke báró Ivánka Géza, a Református Olvasó és Gazdakör elnöke Mészáros István.

Vitézi címmel a következő helybeli lakosok bírtak: Bócz Imre, Dobos Mihály, Rácz Sándor, Szakács József és Vörösmarty József. Szép számmal volt a településen különféle kézműves szakember. Asztalosok: Asztalos Sándor, Dénes Mátyás, Elek András, Szíjjártó János; bognárok: Bócz Károly, Rideg Sándor, Szalók Sándor; borbélyok: Jakula Antal, Kiss Sándor; cipészek: Klukmayer Sándor, Milis János, Sipos István; csizmadiák: Czövek István, Mayer Imre, Mikola István, Szalók Lajos, Szűcs István; fűszer- és vegyeskereskedők: Császár Sándor, Czifra János, Darai György, Dualszky Dezső; géplakatosok: Karnej Szilárd, Szűcs János; hentesek és mészárosok: Szűcs János, Szűcs Jenő, Végh István; kaskötő és kosárfonó: Novotni István; kefekötő: özv. Szíjjártó Jánosné; kertész: Schier László; kocsmárosok: Császár Sándor, Czifra János, Dualszky Dezső; Hangya Szövetkezet: Springieser Nándor, Szabó János, Végh István; kovácsok: vitéz Bócz Imre, Molnár József, id. Pap János, ifj. Pap János; pék: Marlók Ferenc.

1933-tól a település megkapta a nagyközségi rangot. 1937-ben a községhez a következő lakott külterületek tartoztak: Boglyasi szőlőhegy (57 fő), Belmajor (158 fő), Fülöp-major (110 fő), Kőrakás (42 fő) és Mária-major (208 fő). A község jól működő gazdálkodását mérhetjük le az 1935-ös Országos Mezőgazdasági Kiállítással, ahol báró Ivánka Géza szarvasmarhái díjat nyertek. A tavaszi mezőgazdasági kiállítás sikerességét a korszak sajtója is igen pozitívan mérlegelte: *„A kiállítás ezidén is beigazolta, hogy állattenyésztésünk és földművelésünk színvonala a páratlanul súlyos gazdasági viszonyok közt is tovább emelkedett. A magyar gazdák minden tudásukat latba vetették, hogy elsőrangú minőségeket érjenek el elő állatban és terményben egyaránt.”*

Az ország szarvasmarha állománya 1895 és 1985 között a II. világháború pusztításait nem számítva - amelyet az állomány néhány év alatt kihevert - alig változott. Számuk 2 millióra tehető. Ezen időszak alatt a tenyésztett szarvasmarhák fajtaösszetétele kétszer is alapvetően megváltozott. Az első fajtaváltásra még a századfordulón került sor, amelynek során az alacsony tejhozamú magyar-szürke állományt Svájcból importált szimentáli fajttal keresztelték. Az 1910-es évekre ez adta a szarvasmarha-állomány közel kétharmadát, a két világháború között már több mint 80%-át.

Az elért eredmények igen jelentősek, ha figyelembe vesszük, hogy a trianoni határokon belül jelentősen megváltozott a termőterületek aránya, a termelés teljes újjászervezést igényelt és a nagy gazdasági világválság is jelentősen visszavetette a gazdaság egészét.

A Dunántúlon a II. világháború előtt Fejér és Veszprém vármegyében volt a legtöbb nagybirtok. Egy-egy nagybirtok területe általában több falura terjedt ki. Az uradalom központját minden esetben a kastély/kúria jelentette. A birtokos vagy bérlő ezt a legtöbb esetben csak a nyári időszakban lakta. A gazdaság

irányítását jószágkormányzóra bízták, aki viszont egész évben az uradalomban lakott. Ha az uradalom több pusztából áll, azoknak élen egy-egy intéző állt. Nagyobb gazdaság esetén a tulajdonos gazdasági szükségleteinek kielégítésére a faluban központi vagy belmajort létesítettek. Ilyen volt községünkben is az Ivánka-kúria.

Erdei Ferenc a „Magyar falu” című munkájában alkotta meg az uradalmi falu fogalmát. Ezt a falutípus összetételében és arányában az agrárproletár szállás- és munkahelyét jelentette. Ha a pátkai viszonylatokat nézzük, akkor Fülöp- és Mária-majort olyan uradalmi falunak tekinthetjük, amely egy parasztfaluvál, esetünkben Pátkával együtt alkotott teljes falut, mind társadalmilag, mind pedig közigazgatásilag. A kastélyt/kúriát körülvevő kerítés vagy park nemcsak a tulajdonos határát jelentette, hanem befolyásolta az egész falu életterét, területi elhelyezkedését. A falu központjában helyezkedtek el a különféle kereskedések, a következő körben pedig azok az iparosok, akik nagyobb műhellyel rendelkeztek. A faluban önállóan gazdálkodók szinte mindig egy-két utcára összpontosultak. A falu perifériális helyein pedig a legszegényebb rétegek éltek.

Amíg a módosabb gazdák a faluban lakó nincstelenekeket foglalkoztatták napszámosként vagy részes munkásként, addig a község kisbirtokosai minden munkát maguk végeztek el. Az időszakos mezőgazdasági munkások és az uradalmi cselédek alkották az agrárproletariátust, akik a társadalom legszegényebb rétegek képezték. Előbbiek állandó lakhelye a paraszti falu volt, utóbbiaké pedig értelemszerűen az uradalmak.

2.14. A második világháború

A Német Birodalom 1939. szeptember 1-jén lerohanta Lengyelországot és ezzel kezdetét vette az emberiség történetének legnagyobb és legtöbb halálos áldozattal járó fegyveres konfliktusa, a második világháború. Az 1940. november 20-án aláírt háromhatalmi egyezmény után már csak idő kérdése volt, hogy Magyarországot mikor éri el az újabb háború borzalmai. Magyarország 1941 áprilisában részt vett a Jugoszlávia elleni támadásban, hadviselő féllé mégis csak a Szovjetunió elleni 1941. június 27-i háborúhoz való csatlakozással vált.

A községből katonának behívott férfiak nagy része a don-kanyari és a voronyezsi harctereken teljesítettek szolgálatot. A háború borzalmai azonban csak 1944-ben érték el a települést, miután a német csapatok március 19-én megszállták Székesfehérvárt, majd megkezdődött a munkásmozgalmi vezetők letartóztatása és az internálása. A hitleristák 23 főt száműztek a faluból, kilenc férfit pedig agyonlőttek. Az elhurcolt falusiak emlékét őrzi a Művelődési ház falán elhelyezett emléktábla, amelyet eredetileg az egykori Tanácsház előtt álló

mártír-emlékművön helyeztek el 1971-ben. Albrecht József, id. Pintér György, Rekettyéi Gábor és id. Südi István visszatért a koncentrációs táborból, a többiek emlékét¹⁴⁹ pedig eme tábla őrzi. 1944 őszén a nyilasok átvették a hatalmat Fehérváron és november végére Fejér, Veszprém és Tolna megyét hadműveleti területté nyilvánították. December elején kezdetét vette Fehérvár kiürítése és azonnal megindultak a harcok Fejér megye elfoglalásáért. A hadműveletek 1944. december 3-tól 1945. március 23-ig, közel 16 héten át hevesen folytak.

Tolbuhin marsall¹⁵⁰ vezette 3. Ukrán Front két hadserege szervezett támadásban kezdte meg a német „Dél” Hadseregcsoport déli szárnyának támadását december 3-án, amikor is elérték a megyehatárt. A németek azonnal megkezdtek a visszavonulás, mivel a Margit-vonal erődítései még nem készültek el. December 18-án a magyar hadműveleti kormánybiztos ezért elrendelte a fehérvári járás teljes kiürítését.

A szovjet 4. gárdahadsereg 1944. december 20-án indított támadást a Székesfehérvártól délre lévő Margit-vonal fővédőöve ellen, és már a támadás első napján sikereket értek el. Áttörték a vonalat és 9 km mélyen beékelődtek a német védvonalba. Sz. A. Bobruk vezérőrnagy a 31. gárda lövészhadtesttel Kőrakás és Csala között hídfőállást alakított ki a Császár-vízen. A német 23. páncélosadosztály és az alárendeltségében lévő magyar csapatok visszavonultak a második védőövebe, amely nagyjából a mai M7-es autópálya vonala lehetett a Szabadbattyán-Székesfehérvár-Pátka közötti vasútvonalon. December 21-én reggel a magyar 1. huszáradosztályrészei a Meleg-hegy irányában vonultak vissza, a német főerők pedig Pátka, Kőrakás és Csala vonalra hátráltak és elkeseredett harc vette kezdetét. A „Panther” harckocsiszázadok a szovjet T-34-es harckocsik megjelenésekor visszavonultak állásaikba. Másnap Fehérvár északkeleti térségig előretört szovjet 31. gárda-lövészhadtestet és a 7. gépesített hadtestet több irányból érték a német ellenlökések, de azokat a szovjetek visszaverték, a déli órákban elfoglalták községünket és egészen a Boglyasi szőlőhegyig nyomultak, ahol beleütköztek a német 4. lovasdandár 41. lovasezredének és a német 208. harckocsiosztály mintegy 30 db Pz-IV. harckocsijának védelmébe.

A szovjet főerők azonban Pátkától DNy-ra támadtak. Zámoly-Bodajk irányokból előretörve északról akarták átkarolni Székesfehérvárt. A harcolva hátráló német 4. lovasdandár csapatai az esti órákban szilárd védelmet építettek ki a Boglyasi szőlőhegy, Fülöp-major és Tallián-major terepszakaszon. A harcok feszítettségére vall, hogy a német jelentések szerint december 22-én a német I. repülőhadtest kötelékei 260 bevetésük során 26 db szovjet páncélost és 20 db repülőgépet semmisítettek meg.

149. Árvai Lajos, Elek Lajos, Lakatos József, ifj. Pintér György, Simon József, ifj. Südi István és Schön Adolf.

150. Fjodor Ivanovics Tolbuhin, szovjet marsall. Élt: 1849-1949.

A Székesfehérvárért vívott harcban szovjet jelentések szerint a németek veszteségei: 1400 katona és tiszt esett fogságba, 320 katona és tiszt esett el, 45 db harckocsi és rohamlöveg, 22 db löveg, 9 db páncélozott csapatszállító és több mint 150 db gépkocsi pusztult el.

1944. december 22-én érte el a községet a 3. Ukrán Front 300. számú gárdaezred 909. divízió 9. hadseregének 38-ik egysége Glagoljev vezérezredek parancsnoksága alatt. A község katolikus lelkészének jelentése szerint viszont csak másnap, 23-án jöttek be a faluba a harcoló egységek, miután a szovjet 20. gárdalövészhadtest csapatai befejezték Székesfehérvár elfoglalását és megkezdték a légi áttörés előkészítését. A szovjet 262. számú éjszakai bombázórepülő-hadosztály kötelékei az éjszakai órákban száz bevetésben bombázták a német védelem hadművelleti célpontjait. December 24-e reggelén a Boglyasi szőlők vonalában húzódó német védelmi állásokat a szovjet 7. gárda-légideszanthadosztálya és a 7. gépesített hadtest löerői két irányból támadták: délről, Fehérvár felől és délkeletről, Pátka irányából. Az itt lévő német 4. lovasdandár 5. és 41. lovasezredei, a 208. harckocsiosztály és a 3. SS Totekopf páncélosadosztály „Weymann” páncéloscsoportja azonban szilárdan tartotta magát. A második védőövet december 24-én a Pátkáról északra összpontosított szovjet 31. gárdalövészhadtest 34. és 4. gárda lövészadosztályainak sikerült áttörnie. A falu 1944. december 24-én szabadult fel a német megszállás alól, de ez sajnos még nem jelentette a háború végét.

1945 januárjában indult meg a Konrád fedőnevű német felmentési kísérlet. Január 5-re befejeződött a németek harmadik védőöv vonalának kiépítése és a „Black” nevű hadművelleti csoport törzse az tervezte, hogy átcsoportosítást hajt végre keleti irányban, hogy Pátka-Pákozdi körzetén át ériék el a Velencei-tó nyugati partvidékét. De január 6-án jelentősen megváltoztak a hadművelleti helyzetek, mivel a németek nem tudták megakadályozni a 3. Ukrán Front széleskörű manőverét. Január 7-én a „Breithe” német páncélos-hadseregcsoportnak meg kellett indítania kiegészítő csapását Zámoly-Csákvár-Pátka-Lovasberény irányokba, azzal a feladattal, hogy a Vértes-hegység nyugati lejtőin lévő szovjet 68. gárda-lövészhadtestet hátba támadja. Január 11-én a szovjet 20. gárdalövészhadtest harcállása Pátkára települt vissza, másnap pedig a 23. német páncélosadosztály támadt a falura Gyula- és Mária-major környékéről, miután visszafoglalták Zámolyon az „Olga-állás”-t. Az újabb támadás a szovjet hadvezetés megtévesztését szolgálta volna, de hamar elakadt, mivel a szovjet hadvezetés Csákvár-Pátka térségében új erőket tudott összpontosítani. A községet ekkor teljesen kiürítették, lakosságának többsége a környező falvakba menekült¹⁵¹.

151. Lovasberénybe, Pákozdra, egyesek egészen Ercsiig menekültek el a harcok elől.

A német csapatok január 23-án Mária-major nyugati szélétől egészen Tallián-major délnyugati térségéig jutottak előre, és sikerült Csalát is elfoglalniuk. A szovjet 1. gárdahadtest közel 40 harckocsival indult meg január 31-én Pátkától nyugatra, hogy áttörje a német vonalakat. A támadás olyan sikeres volt, hogy február 1-jére Zámoly ismét szovjet kézre került.

Március 6. és 15. között indult meg a „Tavaszbredés” fedőnevű ellentámadás. A hónap közepén Tárnok - Martonvásár - Pátka - Gyula-major - Pátkai-Halastó között húzódott a két hadsereg közötti tűzvonal. Belouszov kapitány, az 1. zászlóalj parancsnoka március 16-án kiadta az utasítást az újabb támadása. Ezután a szovjet csapatok Pátka és Kisfalud térségében visszaverték a német támadást. Ezt a hadmozdulatot írja le Ilja Márkin „A megpróbáltatások városa” című művében. A harckocsi hadtestek Csákvár-Zámoly-Pátka-Vértesacska körzetében összpontosultak, feladatuk az volt, hogy ériék el a Balaton vonalát, és foglalják el Veszprémet, Fűzfőt és Berhidát. Ez az újabb hadműveleti akció olyannyira sikeres volt, hogy 23-ára a megye egész területe felszabadult a német csapatoktól.

A Pátkáról besorozott katonákból csak négy fő tért haza:

Körtvélyesi József, László Imre, Páncél Sándor és Viola János,

A többiek hősi halált haltak a fronton:

Baranyai János, Bárány Mihály, Bencsik János, Bíró István, Bíró János, Csuti János, Dani János, Dávid József, Dezső Ferenc, Dezső Mihály, Göllén Sándor, Gyenei Lajos, Hagyó István, Hambalgó Ferenc, Hambalgó Mihály, Hollósi Sándor, Horváth János, Horváth József, Horváth Sándor, Jádi János, Jelena János, Kántor István, Kiss József, Kiss Mihály, Kucsera József, Kulcsár János, Lampert István, Mór István, Milis András, Milis János, Milis József, Molnár János, Morvai István, Nagy István, Oláh Lajos, ifj. Ozsváth János, Ozsváth István, Paksi János, ifj. Pintér György, id. Pintér György, Rekettyei Gábor, Rekettyei József, Simon József, Sinka István, Sinka Lajos, Sipos Bálint, Somogyi János, Südi István, Südi József, Südi Lajos, Szabó János, Szalók István, Tóth József, Varga Kálmán, ifj. Varga Lajos, Végh János, Vészeli Lajos, Véber György, Véber József és Véber Ignác.

A polgári áldozatok száma nem számottevő. A faluban három fő veszítette életét a légibombázások következtében: Császár Jánosné és leánya Julianna, valamint Halmi Istvánné. 23 fő pedig az elaknásított határban lelték halálát: Baranyai János, Bárány György, Bárány József, Csörgei Istvánné, Dobos Ferenc, Dobos Ferencné, Dezső Ferenc, Doniak József, Horváth Ferenc, Kelemen Sándor, Kerepeczi András, Kiss József, Mogyorósi Lajosné, Németh József, id. Novotni

István és fia ifj. Novotni István, Oláh János, Pénzes Lajos, Rekettyéi József, Sinka István, Sipos Bálint, id. Suha Lajos és Varjas Jenő.

1991 októberében a 29/1991/VIII.28. számú Önkormányzati Határozat értelmében megalakult a község Emlékmű Bizottsága¹⁵², amely a következő év október 23-án felavatta a település II. világháború emlékműveit¹⁵³ az új emlékparkban.

Az ismeretlen katonáknak a református temetőben állított obeliszket¹⁵⁴ az akkori ifjúság, melynek oldalán egy függőleges helyzetben lévő kard látható mely áthalad egy acélsisakon és tölgyfalevelek karolnak át.

Az emlékmű szövege:

*„ELESETT 1944-1945. MAGYAR ISMERETLEN KATONÁK EMLÉKÉRE.
KEGYELETÜNK JELÉÜL”*

A községi harcok során 282 szovjet katona vesztette életét, akik a katolikus temető sírkertjében vannak eltemetve. A sírkert közepén emlékoszlop található, melynek magyar nyelvű szövege a következő:

*„A 3. UKRAJNAI FRONT FASIZMUS ELLENI HARCBAN A HAZA
SZABADSÁGÁÉRT ÉS A NÉPEK FELSZABADÍTÁSÁÉRT HŐSI HALÁLT
HALT KATONÁINA, TISZTHELYETTESEINEK ÉS TISZTJEINEK.”*

Jobb oldali szöveg:

„DICSŐSÉG AZ OROSZ VITÉZEKNEK SIPKA ÉS PLEVNA UTÓDAINAK.”

Bal oldali szöveg:

*„ÖRÖK DICSŐSÉG A HŐSÖKNEK, AKIK ÉLETÜKET FELÁLDOZTÁK
HAZÁNK SZABADSÁGÁÉRT ÉS FÜGGETLENSÉGÉÉRT.”*

Számos katona esett el a falu határában, akiket ott a helyszínen temettek el. Pontos számadatokról sajnos nincsenek feljegyzések. A szovjet-orosz katonai emlékművek és hősi temetők gondozásáról szóló, ma is hatályban lévő 1947. évi XIX. törvény a községek/városok kötelességeként elrendelte, hogy költségvetésük terhére kell a területükön lévő emlékműveket és sírokat gondozott állapotban tartani, illetve az elhelyezésükre szolgáló földterületet köztulajdonba venni. De ezt a kommunista hatalom nem találta elegendőnek és hamarosan megalkották a szovjet katonai emlékművek és temetők céljára szolgáló ingatlanoknak a tulajdonba vételéről szóló 1949. évi I. törvényt, amely már kötelező jelleggel írta elő az ingatlan-kisajátítást. Erre a Szovjetunió a győztes státuszából fakadóan igényelte a különleges jogállást és bánásmódot. Ezzel szemben a magyar

152. Tagjai: Farkas Lajosné polgármester, ifj. Halmi János, Jádi Istvánné, Milis János, Pálinkás József és Pobrányi Lászlóné).

153. 300 ezer forintos költségvetéssel.

154. Készítette: Havranek.

katonasírok intézményesített és szabályozott gondozásáról a kommunista hatalomátvételt követően szó sem lehetett. A diktatúra évtizedei alatt súlyos torzulásokat okozott a közgondolkodás terén és teljes feledésre ítéltetett emléküket, a sírokról való gondoskodás terén pedig szándékos mulasztást valósítottak meg. Sőt az 1950-es évektől szisztematikusan számolták fel a magyar hősi halottak sírjait. Gondozásuk csak egyéni vagy egyházi szinten, általában titokban volt lehetséges.

2012-ben a Honvédelmi Minisztérium hadisír gondozás programja keretében a teljes sírkert felújításra került.

2.15. Az élet beindulása 1945 után

Budapest elhúzódó ostroma és a hullámzó front következtében a falu jelentős károkat szenvedett. Megsemmisültek a templomok berendezései, erősen megrongálódott a községháza, az iskola és az orvosi lakás is. A község 339 lakóházából 117 sérült meg kisebb-nagyobb mértékben, 34 pedig romos állapotba került.

Az élet nehezen indult be, mivel a lakosok nagy része csak lassan tért haza biztos menedékhelyéről. A faluban nem volt fűtőanyag, az állatok jelentős része elpusztult. Az addig is alultáplált lakosság öregjei nem éltek túl a kezdeti nehéz időszakot. A lakosság azonban igyekezett minden erővel biztosítani az élelmiszer-ellátást: útra keltek, hogy néhány nélkülözhető ruhadarabot, szerszámot vagy amiből éppen „feleslege” volt, élelemre, vagy háziállatra cserélje. Sok esetben az Alföldig is kénytelenek voltak elmenni. Nem voltak gépek, hiányzott a vetőmag, így nem tudták a földeket megművelni. A vasút sem működött. A közigazgatás pedig teljesen megbénult, részben azért, mert a vezetők egy része elmenekült a faluból, másrészt azért, mert akik ugyan a faluban maradtak, most a háború befejezése után politikai okokból kénytelenek voltak a települést elhagyni.

A községet 1945-47 között egy 40 főből álló budapesti munkás falujáró csoport látogatta meg vasárnaponként Felkai László vezetésével, akik segítettek a traktorok megjavításában, kiegészítőket és hordókat szereztek be a falusiaknak. Emellett elősegítették a kulturális élet megindulását is. 1945 áprilisában Fejér megyét tíz körzetre osztották, amelyből az egyik éppen községünk volt 1945. július 23-ig. A települések között futár szállította a postát. A nyár folyamán az Ivánka-kúriát kollégiummá, majd iskolává alakították, így a tanítás már 1945. szeptember 1-jén meg is kezdődhetett. A kollégiumot a környékbeli pusztákban lakó gyermekek látogatták. De csak egy évig működött. A református iskolában Seregélyesi János lelkész és felesége, a római katolikus iskolában Kardos Teréz és Kárpáti Gizella tanítottak.

Az élet megindulását jelzi az az alispáni levél, amely a település

villanyhálózatának kiépítéséhez szükséges 40 pózna kitermelését irányozta elő, de a falu vezetése pénzhiányra hivatkozva megtagadta a munkák megkezdését: „a Községi pénztárba semmiféle összeg nem áll rendelkezésre”. A falu és a megye vezetőinek az adóbevételek kimaradása okozott gondot. A parasztságot a vetőmag hiánya és a beszolgáltatások problémája foglalkoztatta.

1945 őszén a hatóságok szigorú intézkedéseket foganatosítottak és a járási főjegyző öt pátkai gazda ellen internálást helyezett kilátásba, ha nem szolgáltatják be az orosz jóvátétel kielégítéséhez szükséges búzát.

1945 tavaszán a kibontakozó „új magyar élet” képviselői egyik legelső feladatuknak tekintették a feudális eredetű nagybirtok teljes felszámolását, amelyet a radikálisan végrehajtott földreform során vittek véghez. A nagybirtokrendszer megszüntetéséről és a földműves nép földhöz juttatásáról szóló 600/1945. ME. sz. rendelet szerint a juttatás céljára az állam földalapot létesített, amely elkobzott és kisajátított, valamint az államkincstár tulajdonát képező földbirtokból tevődött össze. Teljes egészében és nagyságra való tekintet nélkül elkobozták a hazaárulók, nyilas, nemzetiszocialista és egyéb fasiszta vezetők, továbbá a háborús és népellenes bűnösök földbirtokait. A földalap létesítését a községi földigénylő bizottságok végezték. 1946. július 28-án alakult meg a 136 újgazda részvételével a község földműves szövetkezete, melynek Kántor Mihály lett az elnöke. Igazgatóságban kapott helyet Gyenei János, Kiss Sándor és Viola János. Ügyvezetőnek Grósz Árpádot választották meg. A szövetkezet vagyona egy daráló, egy traktor, kovács- és bognárműhely volt. Az üzletrészek 10 forintba kerültek. Október 28-án Flórián Jenő létrehozta a Népszövetkezetet.

1946. május 15-én tér vissza franciaországi hadifogságból Kardos János tanító, akinek javaslatára az 1947-48-as tanévben a két egyház felekezeti iskoláiból közös oktatást kezdeményeztek, ezzel mintegy megelőzve a központi államosítást. Az összeolvadt felekezeti iskolákból községi iskola lett.

Községünket segítette egy másik falujáró csoport is, a budapesti Péterfy Sándor utcai kórházból. Az ő közreműködésükkel indították be a falu sportköri tevékenységet, családokat látogattak meg, segítették az iskola helyreállítását és kultúrműsort adtak.

1946. december 9-én Szamosi Nándor vendéglőjében alakult újjá az Iparos Kör, mely az anyagelosztás megszervezésén túl kulturális tevékenységekben való részvételt irányzott elő a tagok számára. 1947. tavaszi képviselő-testületi ülésen arról döntöttek a képviselők a helyettes jegyző indítványára, hogy a 2300 fős községben mind a lakosok, mind a községi orvos, dr. Innocent Máté egyaránt szükségesnek tartják egy gyógyszer-tár létrehozását. A képviselők úgy határoztak, hogy felkérlik a községi elöljárókat, hogy tegyék meg az ehhez szükséges lépéseket, de sajnálatos módon nem tudott megvalósulni.

2.16. Az 1945-ös földosztás

I. Birtokviszonyok a háború előtt

1945 előtt a faluban a nagy, a közép és kisbirtok egyaránt megtalálható volt, de a település gazdasági életét négy jelentősebb birtok határozta meg. Báró Ivánka Géza birtoka volt a legjelentősebb, ő 1344 kataszteri holdon gazdálkodott.

Birtokának központja az uradalmi rezidencia, az Ivánka-kúria, mely a falu közepén helyezkedett el. A családi birtokhoz még két major is tartozott: a falu belterületén található Belmajor, és Ság-major a külterületen. Itt növénytermesztéssel és állattenyésztéssel egyaránt foglalkoztak. Ezek mellett Ságón még szőlőse és gyümölcsöse is volt a bárónak. A birtokon cselédek és summások dolgoztak.

A második jelentős nagybirtok a Fülöp-major volt, melynek tulajdonosa, a zsidó származású Sárosi Sándor volt. A birtok, amely 996 kataszteri holdat tett ki, az 1944-es állami kisajátítás után az Országos Földhitelezet kezelésébe került át, amely bérleménybe adta ki egy Keglovics nevezetű embernek. A harmadik nagybirtok egyházi kézben volt. Mária-major 500 holdját dr. Nagy Gyula munkája szerint a Győri Evangélikus Püspökség bírta, és ezt találjuk az 1937-es gazdacímtárban is. A székesfehérvári püspöki levéltár adatai szerint a birtoktest Schner József pátkai plébános tulajdonában van¹⁵⁵. Ezt dr. Szegő Miklós ügyvéd¹⁵⁶ bérelte akkoriban. A major nagy állatállománnyal rendelkezett. Végezetül a negyedik birtoktest, a 292 hold nagyságú Akóts-féle birtok Kórákásnál, dr. vitéz Bogár János bérleményében.

A Földművelésügyi miniszter 118.220/1940. sz./VII.A.-Z. véghatározata szerint 1941 nyarán Sárosi Sándort, Schön Adolfot, dr. Szegő Miklóst, valamint Wahl Ernőt és Wahl Sándort az 1939. IV. te. 16. § alapján kötelezték arra, hogy földtulajdonaikat és ingatlanaikat alkotórészeikkel és teljes tartozékokkal együtt kishaszonbérletek alakítása céljáról az Országos Földhitelezetnek haszonbérletbe átengedjék.

Földterületek tulajdonosai	Kataszteri hold
Pátkai kisgazdáké összesen	4354
br. Ivánka Géza	1344
Fülöp-major	966
Mária-major	500

155. Ő a haszonbérbeadó az egyház részéről.

156. dr. Szegő Miklós zsidó származású ügyvéd. Élt: 1884-1945.

Törpe birtokosok összesen	435
Akócs-birtok	292
Székesfehérvár tulajdonában Mária-major	265
Pátka község	226
Katolikus Egyház	185
Legeltetési Társulat	160
Református Egyház	70

1943-as összesítés a terület művelési ágak szerinti megosztása:

Megnevezés	Kataszteri hold
Szántó	6639
Kert	142
Rét	670
Szőlő	191
Legelő	571
Erdő	234
Nádas	5
Termő terület	8455
Terméketlen	348
Összesen	8803

II. A Földosztó Bizottság létrejötte és tevékenysége, a földosztás

Fejér megyében még a törvényhatósági bizottság megalakulása előtt megkezdtek és májusban már nagy részben be is fejezték a földreform végrehajtását. Április 20-ig minden falu köteles volt megalakítani földigénylő bizottságát. Pátkán ez a kommunista Einwachter János vezetésével jött létre.

A földalap megteremtése végett a faluban Ivánka Géza 1334, valamint az Országos Földhitelintézet 895 kataszteri hold területű nagyságát teljesen megváltották. Száz holdat hagytak meg Akóts Jánosné és Paulusz Józsefné 301 holdas gazdaságából. Igénybe vették a plébánia 174 holdas birtokából a 100 holdon felüli részt, teljes egészében megváltották Sárosi Sándor 996 és a Dunántúli Ágostai Hitvallású Evangélikus Püspökség 495 holdas gazdaságát. A pátkai Földigénylő Bizottság és a Nemzeti Bizottság báró Ivánka mellé állt, amikor 100 hold föld és egy lakóház megtartását kérelmezte. A helyi szervek egy

lakóházat és 600 négyszögöl területű kertet hagytak meg számára és javasolták a megyei szerveknek 100 kataszteri hold szántóföld juttatását. Ezt azért támogatták, mert a báró 1918-ban több rászorulónak házhelyet és építőanyagot juttatott, és 1931-ben nyíltan megvallotta Habsburg-ellenességét. Arra vonatkozóan, hogy a báró valóban megkapta-e az ingatlant, nem találni forrást.

A földosztást 1945. július 30-án tartották meg. 321-en jutottak földhöz, többségük korábban cseléd volt, akik között összesen 2493 kataszteri holdat osztottak szét.

A kiosztott terület rétegek szerinti megoszlása:

Réteg	Létszám	Terület (kataszteri hold)
Gazdasági cselédek	116	1059
Zsellérek, földnélküli napszámosok és szezonmunkások	99	681
Középbirtokos gazdák	99	667
Tisztviselők	3	50
Kishaszonbérlek	4	36

III. Birtokviszonyok a földosztás után

A földosztás során létrejött a Termelési Bizottság, amelynek elnöke Firpasz Károly lett. A bizottság feladata a parlagon maradt földek megművelésének megszervezése, a kiosztott földeken a termelés beindítása, a vetőmag beszerzése és központi elosztása. Az elosztott és elidegenítés után megmaradt gazdaságok:

Terület nagysága (kataszteri hold)	Létszám (fő)	Összterület (kataszteri hold)
5-10	235	1218
10-25	204	2960
25-50	21	650
50-100	2	112
100-200	2	347
200-1000	5	2172
1000-3000	1	1344

2.17. Pártviszonyok a faluban és az 1947-es választások

I. A képviselő-testület megválasztása és a pártviszonyok

1944 ősztől 1945 tavaszáig lezajlott hadműveletek alatt széthullott a polgári államigazgatás és vele együtt a törvényhatósági és községi önkormányzatok is. A vidéki közigazgatási tisztviselők nagyobb része - mint említettük - eltávozott szolgálati helyéről és nem tért oda vissza.

Pátkáról is elmenekült a falu jegyzője, Kiss Lajos, aki magával vitte a pénztárat is. Kiss később megpróbált visszatérni a faluba, de a képviselő-testület elutasította visszahelyezési kérelmét. A községi bíró és az elöljárók a háború alatt is a faluban maradtak, így a helyi közigazgatás helyreállításában ők működtek közre az időközben megalakult Nemzeti Bizottsággal együtt. A községi képviselő-testület újjászervezéséig a közigazgatási feladatokat a Nemzeti Bizottságok látták el.

A Nemzeti Bizottság 1945. június 1-jén szavazta meg a 24 tagú képviselő-testületet, mely az alábbiak szerint nézett ki: 10 főt a Nemzeti Parasztpártból, 9 főt a Magyar Kommunista Pártból és 5 főt a Független Kisgazda Pártból delegáltak. Másnap, június 2-án megválasztották az új képviselő-testületet a 744/1945. sz. alispáni rendelet alapján. A képviselő-testületbe az újjáalakult és a most megalakult pártok egyaránt delegáltak képviselőket.

A képviselőtestület rendes és póttagjai:

Nemzeti Parasztpártból: Bencsik János, Csanádi Sándor, Dávid Sándor, Nagy Lajos, Sepsi János, Sepsi József, Skrinýár János, Szeitli Ferenc, Takács Lajos; póttagok: Bárány Mihály, Szabó József;

Magyar Kommunista Pártból: Fábíán László, Grossz Árpád, Juhász József, Kincses Gyula, Kovács János, M. Dobos István, Nagy János, id. Orosz József, Tóth István; póttagok: Brunner János, Ozsváth Ferenc;

Független Kisgazdapárt: Bálizs Mátyás, Császár István, Dobos József, Horváth József, Szabó József; póttagok: Major András, Oláh Lajos.

1945. június 3-án tartották meg a községi képviselő-testület tisztújító közgyűlését. A bíró a nagy népszerűségnek örvendő Péntes István lett, a jegyző Szilvássy Zoltán, addigi segédjegyző. 1946. februárjában a községi és törvénybíró és még 3 esküdt lemondott hivataláról: Péntes István, Einvachter János, Csapó Gyula, Szalók József és Császár József. Egyöntetűen arra hivatkoztak, hogy hivatali teendőik mellett nem tudnak a családjukról gondoskodni és földjeiket megművelni. Péntes bíró még azt is kijelentette, hogy ő már 9 éve viseli a tisztséget, amelyet megromlott egészségügyi állapota miatt sem tud tovább viselni. A bírói tisztséget ekkor Rekettyéi István kapta meg 1949-ig.

A falu vezetését 1945 nyarától a kommunistáktól a parasztpártiak vették át. Az 1945. novemberi parlamenti választások után a falu vezetésében a politikai erőviszonyok csak kis mértékben változtak meg¹⁵⁷. 1946-ban azonban megváltozott a falu vezetése. Olyan személyek jutottak hatalomra, akik korábban még nem töltöttek be vezető szerepet a faluban.

A község helyzetképe annyiban hasonlított a megyeiéhez, hogy itt is a kommunisták kezdték el szervezni a falu életét Szalók Gábor vezetésével. Taglétszámukhoz viszonyítva a képviselő-testületben nagyobb arányban vettek részt, de az előjáróságokon belül már nem tudtak vezető szerephez jutni. Hiszen a község bírója parasztpárti, de a helyettes már kommunista volt.

A pártok tevékenysége már közvetlenül a németek kiűzését követően megindult. Élen járt a Magyar Kommunista Párt, mely a Vörös Hadsereg támogatását élvezte. Pátkán a kommunisták mellett a Kisgazdapárt és a Nemzeti Parasztpárt kezdett el eredményesen szervezkedni. A szociáldemokraták annak ellenére, hogy a háború előtt volt csoportjuk a faluban, csak később tudtak bekapcsolódni a pártéletbe. A főjegyzői jelentés szerint 1945 júniusában a pártok százalékos megoszlása a következő volt: MKP 35, FKgp 20%, NPP 45%.

A képviselő-testület összetételére vonatkozó pártközi megállapodás eredménye azonban eltért ettől a viszonytól. A képviselői helyek 42%-át a parasztpárt, 38%-át a kommunista párt és 21%-át a kisgazdapárt kapta meg. Az előjáróságon (8 fő) belül a különféle tisztségek felét a Nemzeti Parasztpárt képviselői birtokolták, a másik felét pedig a kisgazda és kommunista párt emberei töltötték be fele-fele arányban.

1946. február 18-án megtartott képviselő-testületi ülésen jelölték ki azt a 19 ifjút a községben, akiket katonai szolgálatra kellett behívni. Az előjárók az 1923-24 és 1922 évben születettek közül kellett, hogy kiválasszák a bevonultakat, akik a következők voltak:

Filotás József, Hajnóczki Sándor, Motla István, Ódor György, Jakab István, Csete József, Lajkó László, Einwachter János, Zakar József, Major Ambrus, Dobos János, Pintér Lajos, Magyar József, Lakatos József, Huber Rudolf, Szilágyi János, Őri Ferenc, Szíjjártó László és Szántó Lajos.

1946 nyarán az alispán rendeletben kérte a községet, hogy készítse el a község 1944. évi háztartási zárszámadását, mivel a háború alatt a számadói iratok és a főkönyvek megsemmisültek. 1946. június 16-án tartották az első képviselő-testületi ülést, melynek napirendi pontjai az 1944-es és az 1945-ös évi zárszámadásának elkészítése volt. A vármegyei alispáni határozat szerint 1946/47. évi költségvetést 66151 forintban szabta meg.

157. 3-3 fő NPP és FKGP, 2 fő MKP.

1946. július 12-i képviselő-testületi ülés döntött arról, hogy a község továbbra is a székesfehérvári járásban szeretne maradni, és nem él annak a lehetőségével, hogy más járáshoz csatlakozzon. A decemberi közgyűlés döntött arról, hogy a község a következő év elejétől kisbírót alkalmaz, akinek az állami XV. fizetési osztályban megállapított fizetést fogadja el.

II. A Nemzeti Bizottság

A nemzeti bizottságokat a Vörös Hadsereg által megszállt területeken a Magyar Függetlenségi Front szegedi zászlóbontását követően kezdték el szervezni. Ezek voltak az első olyan népi szervek, melyek a koalíciós pártok képviselőiből alakultak a településeken. Kezdetben közigazgatási és államhatalmi szerepet tölthettek be. Legfontosabb feladatuk azonban az önkormányzati testületek újjáalakítása volt. A Dunántúlon általánosan mondható, hogy a nemzeti bizottságok hamarabb létrejöttek, mint a politikai pártok szervezetei.

Pátkán 1945 tavaszán a kommunista Szalók Gábor alapította meg a Nemzeti Bizottságot, melynek Hollóssy Sándor, Horváth József, Kovács Pál és Szabó Lajos voltak a tagjai. Ők hozták létre a községi termelési bizottságot, melynek a szintén kommunista Einwachter János lett a vezetője. Az új képviselő-testület megválasztását szintén a Bizottság készítette elő.

A faluban a Nyilaskeresztes pártnak és más szélsőjobboldali szervezeteknek nem ez időszakban találni nyomát.

III. Az 1947-es választások

A háborút követő időszak egyik legjelentősebb mozzanata volt az 1947-es választás, amely a politikai és közigazgatási viszonyok ideiglenes jellegének megszűnését és az élet újraindulását jelentette egyszerre. A választási eredmények Fejér megyei viszonylatban jelentősen eltérnek az országotól, a pátkai voksok sok szempontból azonban hasonlóságot mutatnak.

Az 1945. novemberi és az 1947. júliusi választási eredmények összehasonlító táblázata:

Terület	NPP		PDP		MKP		FKGP		SZDP	
	1945	1947	1945	1947	1945	1947	1945	1947	1945	1947
Pátka	4%	19,5%	2%	0,6%	29%	25,2	58%	32,5%	7%	7,8%
Székesfehérvár	7%	14,3%	2%	1,7%	12%	17,6%	68%	35,5%	11%	12,8%
Fejér megye	7%	11,2%	2%	2%	12%	18%	63%	30%	16%	15,4%
Országos	7%	8,3%	2%	1%	17%	22,3%	57%	15,4%	17%	14,9%

1946-ban a képviselő-testületet 32 főre bővítették ki, ami szintén hozzájárult a politikai erőviszonyok megváltozásához. 1947-ben egyedül a parasztpártiak tudták jelentősen megnövelni szavazataik számát, addig a két másik párt, a kommunista és a kisgazda párt támogatottsága csökkent.

2.18. A község története 1948-tól a Kádári konszolidációig

A korszakot kutatva érdekes hiányosság fedezhető fel: az 1948 és 1957 közötti időszakról sem az Önkormányzatnál, sem a Fejér Megyei Levéltárnál nincsenek meg a tanácsülési és vizsgáló bizottsági ülések jegyzőkönyvei. Hogy miért nincsenek meg a jegyzőkönyvek, arra az illetékesek nem tudtak érdemben válaszolni. Minden bizonnyal szánt szándékkal tüntethették el a jegyzőkönyveket, mivel a faluban 1956-ban nem történt olyan esemény, amelynek kapcsán ezek az iratok megsemmisültek volna. Ezért a korszak igen nehezen vizsgálható és a személyes beszélgetések sem árultak el túl sokat, és természetesen neveket sem említettek a még élő hozzátartozói miatt.

1948. májusi képviselő-testületi ülésen felvetődött, hogy a házassági anyakönyveket le kellene másolni, mert a háború alatt a születési anyakönyvek megsemmisültek. A képviselők megszavazták az anyakönyvek újbóli beszerzését és ennek költségére 3000 forintot szavaztak meg. Ezen az ülésen döntöttek arról is, hogy még a tél beállta előtt ki kell javítani a háborúban megrongálódott és még helyre nem állított középületeket.

Az 1950-es évek elején a nyílt diktatúra évei súlyos megpróbáltatásokkal jártak. A kulák népréteg szigorú ellenőrzése, a beszolgáltatási kötelezettségek és a padlássöprések jellemezték a község mindennapjait úgy, mint az egész országot. A szovjet mintájú alkotmány a dolgozó nép hatalmát hirdette ugyan, de a valóságban az MDP politikájának megvalósítása volt a cél.

Döntő változást hozott a közigazgatás átszervezése, a megszűnt képviselő-testületésahelyiönkormányzatszerepétésfeladatkörétaközségi tanácsokvettékát. 1950 októberétől a községi tanács és a végrehajtó bizottság a „dolgozó nép hatalmát” testesítette meg, de valójában a központi rendeletek és utasítások végrehajtói és néha túlteljesítői voltak. A beszolgáltatási rendszer végrehajtásában sokszor eluralkodott a drasztikus megoldás, a „padlás söprés”-ek következtében a parasztcsaládok kétharmadának nem maradt elegendő gabonája kenyérre, és családok tízezreit ítélték el, mert nem tudták teljesíteni szolgáltatási kötelezettségüket.

A tanácsok hatalomgyakorlását a kulák-listák, az iparos engedélyek és kereskedőjogosítványok megvonása, a mezőgazdasági ingatlanok és lakóházak államosítása és az erőszakos termelőszövetkezeti mozgalom szervezésével jellemezhetők.

1949-50 között Lajkó Mátyásné volt a község jegyzője. A törvénybírói tisztséget: Einwachter János és Szabó Lajos töltötték be. A jegyzők az 1950-es évektől gyakorta váltották egymást: Szilvássy Zoltán, Liptay Károly, Orosz József, Teknős Imre és Lendvai Ferenc.

1956 kora őszére országszerte feszült helyzet alakult ki. A törvénytelenések, politikai gyilkosságok a végletekig fokozták az ország elégedetlenségét. A budapesti forradalmi események híre az esti órákban az ország szinte minden részébe eljutott, amit annak tudhatunk be, hogy sok vidéki dolgozott a fővárosban, akik hazatérve hírül adták az eseményeket. A községből többen is dolgoztak Budapesten, mint cselédek.

Október 25-én megjelentek az egyetemi hallgatók a vidéki településeken, ahol gyűléseket hívtak össze, amelyen ismertették 12 pontos követelésüket. A jelenlévők többsége azonban csak hallgatott, de nem cselekedett, egy-két hangadó azonban volt, akik általában a vörös csillag leverését követelték. Pátka községet viszonylagos rend és nyugalom jellemezte, atrocitásokra és tetteges bántalmazásokra nem került sor.

A faluban 1956 kapcsán a beszélgetésekből azt lehetett megtudni, hogy itt is sor került tüntetésre és utcai fáklyás felvonulásra, amikor az ifúság a falu utcait körbejárva éljenezte a forradalom kitörését. Egyesek a heves indulatok közepette meg akartak lincselni egy II. világháborús orosz katonát, aki Pátkára nősült, de a józan többség ezt leszavazta. A felvonulók követelték a tanácsházán a vörös csillag eltávolítását, de a jegyző ezt megtagadta. Ezt az éjszaka leple alatt azonban ismeretlen személyek leverték.

November elején egy orosz tank jött be faluba megnézni, hogy történt-e „ellenforradalmi” esemény, de a község vezetői arról tájékoztatták, hogy a faluban nyugalom van. Az országos eseményekhez hasonlóan a termelőszövetkezeti tagok a szövetkezetek felszámolása mellett döntöttek. Az 1956-os forradalom emlékét kopjafa őrzi az emlékparkban.

A forradalom és szabadságharc leverését követően folytatódott a mezőgazdaság szocialista átszervezése. A hatékony újjászervezés érdekében erőteljes agitáció bontakozott ki. A szövetkezeti életben az 1961-es év hozott változást azzal, hogy a centralizáció jegyében egyesítették a szövetkezeteket, és ezzel a falu szövetkezeti községgé vált. Életét ezután a szocialista mezőgazdaság évtizedekre meghatározta.

A község fejlődése 1950 után a kevés központi költségvetésnek köszönhetően lelassult és rendkívüli nehézségek árán igyekeztek a lakosság szociális és kulturális helyzetén javítani. A tervek többsége csak terv maradt, de ez nemcsak rajtuk múlt. A lakosság főleg helyben, a mezőgazdaságban dolgozott, de a régi-

új életforma elől többen az iparban kerestek menedéket¹⁵⁸. A fiatalok a város felé orientálódtak, többen a házasságkötés után költöztek el a községből.

Az 1957. március 13-i ülés 3. napirendi pontja a közbiztonság kérdése volt:

”Pénzes István v.b. elnök ismerteti, hogy községünkben a közbiztonság jónak mondható, ugyanis a rendőrség majdnem minden esetben itt van, és mindent elkövetnek, hogy a községünk rendjét biztosítsák. A v.b. tagságát kéri, hogy az esetleges ellenséges megnyilvánulást igyekezzenek vissza verni, vagy amennyiben ez nem biztosítható, úgy jelentsék még mielőtt zavargások keletkeznének belőle. Elmondja, hogy a földrendezéssel kapcsolatban akadt egy pár ember, aki nem akarta megérteni, hogy a betagosított területet csak szövetkezeti tagnak lehet kérni, a deportáltak 20-an jöttek, hogy ők nem hajlandók átadni a földjüket, amit tőlük betagosítottak, ezek amikor a titkár (Czifra István) megmagyarázta nekik és azóta is már többen közülük bejöttek, hogy nézzük meg, melyik földet kapták is ők csereként. Azonban van kettő, aki viszont a figyelmeztetés ellenére is elvette a földet, ezekkel lehetőleg igyekszünk egymással megegyezésre bírni, ha nem, akkor feljelentést kell tenni ellenük.”

1958. év első VB ülésén került sor a termelőszövetkezeti mozgalom jelenlegi helyzetének ismertetésére. A titkár röviden elmondta, hogy a Párt politikája szerint továbbra sem mondhatnak le a nagyüzemi szocialista mezőgazdaság átszervezéséről. Ennek érdekében sorolta fel a szükséges tennivalókat:

„A meglévő aranykalász tsz. 25 tag létszámát 40. tagra szaporítani március 31-ig. a Mária majori tszcs., pedig szintén fenti időpontig III. típusúvá kell átalakítani... 1958. okt. 31-ig pedig az aranykalász tsz. 60 tagra kell felfejleszteni, míg a földterületüket 600 kh.-al kell növelni.”

Az ülés 3. napirendi pontja a földreform¹⁵⁹ során juttatott egyes lakóházak juttatásának felülvizsgálatát rendelte el:

”Az elnök ismertette, mi szerint, akik elhagyták vagy egy évnél hosszabb ideje nem fizetik a megváltási árat, a vb. határozatot kell, hogy hozzon ezek megvonására. Majd fel kell terjeszteni a Járási Tanácsi vb. Mezőgazdasági Osztályára, amely gondoskodik a megvont ingatlanok állami tulajdonba vételéről. Ezek után pedig az állami tulajdonba került lakó épületek tulajdon jogát a község közigazgatási területén működő Szocialista szektornak kell felajánlani használatba vétel céljából.”

A községben a rendelet alapján a következőktől vonták meg az épületeket: Pintér János, Kálmán Péter, Selyem Ferencz; Fülöp-majorban: Zsédely János,

158. Ikarusz, Kőfém, Videoton.

159. 9735/1957. számú rendelet.

Nyilasi Mihály, Erdélyi Györgyné, Kovács Ferencz; Mária-majorban: Szilágyi István, Szilágyi Gábor, Őri Ferencz, Evangélikus Püspökség¹⁶⁰. Az elvett ingatlanokat az Aranykalász tsz. és az Újélet kapta meg.

1958-ban felmerült a községben egy Óvoda működtetése, amelyre a 6 éven aluli gyermekek problémájának megoldására lett volna szükség a v.b. szerint, hogy ne az utcán legyenek, de ez nem valósult meg. 1958. tavaszán a község orvosa, dr. Borián István közölte a községi tanács ülésén, hogy hamarosan elhagyja a községet, és mint helyettes működik tovább, amíg nem találnak helyette új orvost. Ismertette, hogy a községben még mindig kanyarójárvány van és szükség lenne a cigánykérdés megoldására. Nagy Lajos tanácsstag javasolta, hogy korlátozzák a cigányok mozgását. Kardos János tag egyenesen azt javasolta, hogy a cigányok gyermekeit vegyék állami gondozásba. Az ülésen határozat született arról, hogy a lakosságot dobszó útján hívják fel, hogy a cigányokat ne engedjék be udvarukba a járvány miatt.

A szeptemberi v.b. ülésen került sor az 1958-62-es választásokra az összeíró lapok alapján a választó jogosultság elbírálására. A község 1580 lakosa közül 1565 főnek adták meg a választói jogát. 15 személynek nem adta meg az 1954. évi IX. te. 2. § 2. bekezdés c. pontja alapján: Gyenei József, Indi Józsefné, Major Anna, Nagy Ferenc, öz. Rezső Lajosné, Szeitl Ignáczné, Tóth Juliánná, Tompos Gyula, Házi József, Jádi Sándorné, Nagy József, Pápai Ignáczné, Sárvári István, Szabó György, Tóth István.

Decemberben rendezték meg a vb. elnök választást, mivel a korábbi elnök, Sás János lemondott tisztségéről és a helyi községi tanács helytelenül Boross Miklóst választotta meg. Az ülés 5 szavazattal 2 ellenében elfogadta Boross lemondását, majd Kardos János a Hazafias Népfrent elnöke Kaszper Sándort jelölte ki, akit teljes egyetértéssel szavazott meg az ülés.

1958-as tanácsstagok névsora: Albrecht Mihály (földműves=fm.), Bárány Ferenc (fm.), Bársony József (tsz. tag), Boross Miklós (hivatalsegéd), Fábrián László (tsz. tag), Flórián Jenő (boltvezető), Fövenyi László (fm.), Fűri József (fm.), Galántai Ödön (bányász), Gyenei János (fm.), Helt József (szöv. felvásárló), Hermann Sándor (fm.), Horváth József (áll. gazd. dolgozó), Jádi Lajos (fm.), Kincses István (fm.), Kovács Pál (fm.) Lánzos József (tsz. tag), Major Mihály (bányász), Majer József (Tejipari Vállalat dolgozója), Michheller Lajos (termény felv.), Czifra István (v.b. titkár), Nagy Lajos (Tenyészállat forgalmazó dolgozója), Ódor Béla (italbolt vezető), Rekettyei János (fm.), Sás János (v.b. el.), Sály János (fm.), Szabados Sándor (fm.), Szabó János (gyári munkás), Szabó Lajos (fm.), ifj. Szabó Lajos (bányász), Szabó Lajos (tsz.

160. 286-287-es leltári szám alatti kastélya.

alelnök), Szalók István (földműves tsz. tag), Tompos Friderika (pedagógus), Zaka Imre (fm.), Kaszper Sándor (fm., szöv. könyvelője), Karos János (iskola igazgatóig.). Decemberben választották meg a bizottsági tagokat: Mezőgazdasági bizottság: Kovács Pál (elnök), Nagy Lajos (titkár), tagok: Dénes István, Szabados Sándor és Kincses István; Pénzügyi, költségvetési, községfejlesztési bizottság: Buda László (elnök), Furi M. József (titkár), tagok: Kiss Ferencé, Buda József és Lánzos József; Oktatás, népművelés: Kardos János (elnök), Masznyik Jenőné (titkár), tagok: Kovács János, Tompos Friderika, Kincses Ignác; Közegészségügyi szociális bizottság: Reketyei János (elnök), dr. Romhányi József (titkár), tagok: Dezső István, Fövényi László, Halmi János; Ipari és kereskedelmi bizottság: Fábrián László (elnök), Flórián Jenő (titkár), tagok: Micheller Lajos, Helt József és Ódor Béla.

1959 elején ismét napirendre került a v.b. ülésén a termelőszövetkezeti mozgalom kérdése. Kaszper Sándor v.b. elnök ismertette a község politikai terveit és kitért pár szóval az ellenforradalom okozta károk helyreállítási költségére. Beszédében azt emelte ki, hogy a *„kis és középparasztokkal kell foglalkozni, mert a kisüzemileg való gazdálkodás ismét az elkulákosodás felé halad. Ezért házi agitációra van szükség, amelyet a párttagoknak és a pedagógusoknak, valamint a megfelelő értelmiségieknek kell végrehajtani egy melléjük kihelyezett tsz. taggal együtt”*.

1959. augusztus 19-én kezdte meg próbaüzemelését a pátkai Ércelőkészítő Üzem. 1959-60 között Csatár Kálmán volt az üzem vezetője, majd 1960-69 között Cserhádi József és 1969-ben Sóvágó Gyula. A dolgozók létszáma 60-70 fő között változott. A fluorit iránti kereslet miatt 1962-ben megnövelték a bánya teljesítőképességét. A Szűzvári Bányatelep dolgozói részére 1959-ben szolgálati lakásokat építettek.

1960. februári tanácsülésen megjelent Lendvai Ferenc Járási Tanács VB. titkára, amelyen ismertette, hogy Székesfehérvár termelőszövetkezeti város lett, ennek következtében szükségessé vált, hogy a fehérvári termelőszövetkezetbe tömörült dolgozó parasztok 700 kh-as földterületét, továbbá a fehérvári Mg. Technikus Csalai Tangazdaságának Pátka község határában levő 538 kh-t közigazgatásilag Székesfehérvárhoz csatolják. Továbbá azt javasolta, hogy Mária-major lakosságát (22 fő) szintén csatolják Fehérvárhoz. Az indítvány első részét a tanácsülés ellenszavazat nélkül fogadta el, de a másodikat már nem. Azt a felsőbb szervek helyszíni vizsgálatához kötötték. Elvben hozzájárultak ahhoz, hogy a város és a község között az úgynevezett Cseh út legyen a határ.

Az áprilisi tanácsülésen napirendi pontként szerepelt az emberek tudatának átformálásával kapcsolatos feladatok megtárgyalása: az egyik legnagyobb feladat, hogy biztosítsák az embereknek a tanulás lehetőségét.

El kell indítani a nyolcadikosztályt és el kell érni, hogy az ifjúság beiratkozzon esti illetve levelező középiskolai oktatásba, elsősorban a mezőgazdasági technikumba. A tsz. vezetőket és tanácstagokat marxizmus-leninizmus alaptanfolyamra kell küldeni.

Ősszel tanácsi határozat született, hogy a Géza-majorban lévő cigánytelepet át kell helyezni másik helyre.

Az 1961 és 1962-es évekre vonatkozóan szintén nincsenek meg a jegyzőkönyvek.

1963-ban a tanácsi üléseken többször is napirendre került a termelőszövetkezeti tagok munkafegyelmének fokozása. Kaszper Sándor szerint egyéni beszélgetést kell folytatni a tagokkal, hogy munkaterületükön rendszeresen végezzék el munkájukat.

1964-ben kezdték el a község járdáinak építését, mely társadalmi munkában valósult meg. Kaszper Sándor javasolta a v.b. ülésen, hogy a cigány lakossággal való foglalkozásra alakuljon egy Társadalmi Bizottság.

1964-ben a v.b. elnöke, Sándor János javasolta a hősök szobrának áthelyezését a templom elé, mert a templom előtti kút állandó szivárgása a szobor állagát veszélyezteti.

1965-ben március 29. és április 3. között a községben „Felszabadulási hetet” rendeztek. Ünnepi műsora a következő volt: március 29-én sakkverseny és szellemi vetélkedő, március 30-án huszonevesek találkozója, március 31-én szovjet pionírok és magyar úttörők találkozója, április 1-jén bábzsakkör ünnepi előadása, április 2-án irodalmi est, április 3-án ünnepi nagygyűlés és április 4-én koszorúzás. A 41/1965. sz. v.b. határozat elrendelte az állatorvosi lakás építését.

1966-ban 42 személy parlagon hagyott területének állami tulajdonba vételéről határozott a v.b. ülés.

1967 elején Flórián Ferencné ismertette a könyvtár 1966-os munkáját, mely szerint a könyvállomány 337 db kötettel gyarapodott, de ennek ellenére az olvasók létszáma még mindig alacsony. Tervezi a könyvtárban a szabadpolcos rendszer bevezetését és egy olvasókör létrehozását is.

Ugyanebben az évben a v.b. ülésén hívta fel a figyelmet az elnök Nagy Lajos, hogy szükséges egy Operatív Bizottság felállítása egy esetleges árvíz idejére. Erre azért volt szükség, mert az 1964-es országos árvíz alkalmával ilyenek országszerte nem voltak és megmutatta, hogy fel kell készülni ilyen esetekre is.

2.19. Pátka a Kádár-korszakban 1967-1976 között

1967. március 19-én Községi Tanácsot választottak, júniusban pedig bezárták a szűzvári bányauzemet gazdaságossági hiányokra hivatkozva.

A következő év január 12-én a Magyar Rádió helyszíni felvételt készített a községben. Riportjában a termelőszövetkezeti parasztok életét mutatta be, melynek keretében meginterjúvolták Oláh Sándor brigádvezetőt családjával együtt, valamint Kaszper Sándor szövetkezeti elnököt és Szkladányi Károly iskolaigazgatót. A február 19-i tanácsülésen napirendre került a Törpevízmű társulat megalakításának terve.

Február 21-én a Magyar Televízió közvetítést adott a településről „A pátkai községképek” címmel. 1968 folyamán a körzeti orvos, dr. Romhányi József több alkalommal is egészségvédelmi előadásokat tartott az érdeklődőknek. Áprilisában az általános iskola dolgozói a vietnámi nép megsegítése céljából indított mozgalom kapcsán egynapi keresetüket ajánlották fel nemes célra, és összesen 851 forintot gyűjtöttek így össze. Az MSZMP pátkai alapszervezete augusztus 16-án szabad pártnapot tartott, amelynek keretén belül ismertették a cseh-szlovákiai eseményeket és a nemzetközi helyzetet.

A Fejér Megyei Hírlap 1968. szeptember 15-i számában „Ágról-ágra. Falusi körképek” címmel cikk jelent meg a faluban működő értelmiségi klubról¹⁶¹:

„Itt alakult az első falusi értelmiségi klub. S nem is felső biztatásra hozták létre - hiszen ilyen biztatásra más falu is megtehetette volna - hanem a helyben élő, dolgozó harminc főnyi értelmiségi kezdeményezte a népfront-bizottságban, s akadt egy lelkes ember - Szkladányi Károly népfront-titkár, iskolaigazgató - aki helyes ütemérzőkkel fogta meg a kezdeményezés gyepelőjét.”

A Klub helyettese Varga Gerzsonné volt, vezetőségi tagjai pedig: Pajor József, Foky József és Gáli Ferenc. Az alakuló ülésre a községi könyvtárban került sor, ahol a tagok közös célként fogalmazták meg, hogy elősegítik a község társadalmi életének szervezését, helyet biztosítsanak az önművelés lehetőségének, és hozzájárulnak a település kulturális és gazdasági életének a felemelkedéséhez.

A klub igen tevékeny volt a különböző kulturális előadások megszervezésében. Összesen 88 előadást szerveztek meg a falu lakóinak, melyeket kiváló képzettségű szakemberek tartottak: dr. Farkas Gábor levéltár igazgató, Hajmási József tanár, Kiszely Dóra tanár, dr. Springer Ferenc a Velencei-tavi Intézőbizottság titkára, Viszt Zoltán az MSZMP megyei bizottságának munkatársa, M. Tóth István festőművész, Karinthy Ferenc Kossuth-díjas író, Ormos Gergő író, Berkesi

161. Az Értelmiségi Klub még 1965. március 4-én alakult meg 18 taggal. A Hazafias Népfront Községi Bizottságának saját köréből jött létre.

András író, Jobbágy Károly költő, Takács Imre József Attila-díjas költő, dr. Makky János régész, Kovács Péter művészettörténész, dr. F. Petres Éva régész, Juhász Róbert a Hazafias Népfront Központi Vezetőségének osztályvezetője. Az előadások témája közül kiemelve néhány cím: *Pátka története, Fejér megye története, A pátkai bányászat, A faluszépités problémái, A községi történetírás helyzete, A római korból származó pátkai leletek, A legújabb pátkai ásatási leletek.*

A klub bekapcsolódott az "Ismerd meg hazádat" nevű országos mozgalomba is. A tagok két alkalommal közös kirándulást is szerveztek: az egyiket Jugoszláviába 1966 augusztusában, a másikat pedig Csehszlovákiába a következő év nyarán. A klub 1969. április 18-án rendezte meg a 100. összejövetelét.

Egy 1968-as őszi tanácsi ülésen döntöttek arról, hogy beindítják a községben a Polgári Védelmi oktatást¹⁶². Az év végén pedig befejezték az orvosi lakás újjáépítési munkálatait, amely 100 ezer forintos költségvetéssel valósult meg. Az 1968-as népmozgások adatai a következők: élve születettek száma 23 fő, halálozások száma 55 fő, a faluba bevándorlók száma 85 fő, a faluból elvándorlók száma 84 fő.

Az általános iskolában 1969 januárjától egy hat előadásból álló csecsemőápolási tanfolyam indult el Kálmán Istvánné vezetésével. Január 17-én megnyitották a község első önkiszolgáló boltját és eszpresszóját, melynek építését még 1967 őszen kezdték meg. 1969. május 1-jén 72 éves korában meghalt Szalók Gábor, a helyi munkásmozgalom vezetője. Temetésén megjelentek a párt és a tanács képviselői.

Az 1970-es év januárjának első heteiben számláló biztosok járták be a községet a lakosság összeírása végett: az 1912 főből 1009 nő és 903 férfi lakos volt. Február 28-án illusztris művészeket fogadott a község Művelődési Háza: Gobbi Hilda Kossuth-díjas kiváló művészt, Gérard Laboch olasz tenoristát, valamint Dómján Mária és Puskás Sándor énekeseket. A művészek nagy részben klasszikus operettekből adtak elő darabokat a helyi közönségnek. Április 3-án a "felszabadulás" 25 éves évfordulójára ünnepséget rendeztek, amelyen részt vett Szavin Alekszejevics őrnagy, a falu határában állomásozó¹⁶³ szovjet katonai alakulat parancsnoka.

1970-ben 30 tanuló fejezte be az általános iskolai tanulmányait, 8 fő kivételével mindenki továbbtanult. 1970 szeptemberében a megyei hírlap számolt be arról, hogy a községnek nagy szüksége lenne egy óvoda felállítására.

1971. április 25-én országosszerte országgyűlési képviselőket és községi tanácsstagokat választottak.

162. Az 51/1968 sz. VB. határozat alapján.

163. Lujza majorban található szovjet laktanyában.

A 25 fős községi tanácsba a következő tagokat választották meg: Bárány Ferenc, Benke Teréz, Boross Miklós, Bózsing Dénesné, Buda József, Czifra István, D. Kovács János, Dr. Hollós László, Fűri József, Halász László, Halmi János, Helt József, Jelena István, Kaszper Sándor, Kerbaum János, Kincses István, Kovács János, Lánzos Ferenc, Michaller Lajos, Nagy Lajos, ifj. Ódor Béla, Ozsváth Lászlóné, Selyem Ferencné, Szalók István, Varga Gerzsonné. Az év végére elkészült a falu törpe-vízműve.

1972. január 12-én meghalt Szilágyi Sándor tanító, aki hosszú évtizedeken át volt a református iskola igazgatója, majd az államosított iskolában nevelő. Májusban az ásványbánya vezetősége 5 dolgozóját részesítette *”Kiváló Dolgozó”* kitüntetéssel: Kelemen Lajos gépkezelőt, Kiss József lakatost, Németh Mihály vájárt, Szekeres József lakatost és Weszlerics László mélyfúrót.

Szeptember 5-én tartotta a lejtaknai bánya a XXII. bányásznapot, ami egyben az utolsó is volt, hiszen a bánya ólom- és cinkérckészlete kifogyott, így a bánya az év végére beszüntette a további kitermelést. A bányásznapon az üzemvezető, Cserhádi József tartott ünnepi beszédet, melyben megemlékezett a bánya múltjáról, amely a Velencei-hegység utolsó, még működő bányája volt ekkor. A bánya és dúsítója bezárásával a 150 fős kollektívája munka nélkül maradt.

Az 1973-as év sajnálatos balesettel kezdődött. Január 10-e éjjelén a termelőszövetkezet állattelepén egy megvadult bika halálra taposta az éjjeliőrt, Rekettyei Károlyt. Február végén létrejött a község Vízmű Társulata. Május 8-án a Fejér Megyei Hírlap arról számolt be, hogy egy *„ismeretlen holttestet találtak a Császár-patak Velence-tavi torkolatánál”*. A vizsgálatok megállapították, hogy az elhunyt Takács István 73 éves pátkai lakos volt, aki bódult állapotban, véletlen baleset következtében esett bele a patakba.

1974. május 31-én Szkladányi Károly iskolaigazgatót nyugdíjba vonulása és eredményes munkája elismeréséül a Munka Érdemrend ezüst fokozatával tüntették ki, amelyet a megyei tanácselnök, Závodi Imre adott át ünnepélyes keretek között. Augusztus 17-én az egész országban megemlékeztek arra, hogy 25 évvel ezelőtt újjászületett az ország első művelődési háza Békés városában. Ennek alkalmából a pátkai művelődési ház bejáratának bal oldalán emléktáblát leplezett le Garamvölgyi József, kulturális miniszterhelyettes, 20-án pedig felavatták az elkészült pártházat is. Az avatási ünnepséget Hollósi Dezső községi alapszervezeti titkár nyitotta meg, amelyen részt vett Erdész József, a megyei pártbizottság osztályvezetője. Ősszel elkészült a község hidroglóbusza.

1975. január 9-én a Fejér Megyei Hírlapban jelent meg egy cikk Csanádi Imre régebbi, és addig még publikálatlan verseiből, amely megemlékezik községünkről a *”Szösvári lány”* című költeményében: *„Pátka még padka lehetett/ amikor tó habzott széltiben / padkán ült, lábalt áztatott / a Császár-tó vizében.”*

A megyei hírlap egyik márciusi száma pedig arról számolt be, hogy Pátkán, hasonlóan a megye legtöbb községéhez, nagy a hiány a védőnők körében. Április 4-én két, a harcokban elesett szovjet katona leánya látogatta meg a falut és keresték fel az orosz temetőt. Pár nappal később, április 12-én ismét szovjet látogatói voltak a községnek. Selivanov és Nyikisin elvtársak, akik itt estek át az első tűzkeresztségen.

Októberben a bekötőút elején erdei csárda nyílt meg a volt útőr ház helyén, a lovasberényi ÁFÉSZ kezelésében. November 22-én nagy ünnepségre került sor, átadták a községi óvodát, ami a település régi vágya volt. Az ünnepelteket Nagy Lajos tanácselnök köszöntötte, beszédében azt emelte ki, hogy összefogással mindent el lehet érni. Az épület 1,3 millió forintos költséggel készült el. Személyzete az induláskor: Bebesy Zsuzsa vezető óvónő, Pintér Györgyné óvónő, Kiss Józsefné ételmezésvezető, Szabó Lajosné vezető-szakácsnő, szakácsnők: Veszeli Gyuláné és Buda Józsefné, dajkák: Jádi Lajosné, Jádi Istvánné és Horváth Józsefné.

1976-ban indult el a község gyalogos közlekedési útvonalainak beton járólappal való lerakása. Februárban döntés született, arról hogy a MÁV már csak ipari vágányként használó vasútvonalán megszünteti a pátkai állomás üzemeltetését¹⁶⁴, helyét pedig a lovasberényi állomás veszi át. Ezzel a község áruszállítását nehéz helyzet elé állították. Április 5-én a Művelődési Házban író-olvasó találkozót szerveztek Takács Imre, József Attila-díjas költő részvételével, amelyről a Krónika című lap sajnálatosan számolt be, hogy igen kevés érdeklődő¹⁶⁵ volt. Viszont sokkal sikeresebb volt Feleki Kamill színművész fellépése május 15-én, ezt 220-an látták. 1976 nyarán a Fejér Megyei Hírlap arról számolt be, hogy már 150 háztartásba vezették be a vizet és építettek fürdőszobát. Nyár végén elkezdték építeni a község második önkiszolgáló ételmisszerboltját.

2.20. Változó községünk a 70-es évektől a rendszerváltásig

(Szemelvények a tanácsülési jegyzőkönyvekből)

1977-ben kiépült a villamos hálózat a Vörösmarty utcában, felépült a Vargahegyi sportöltöző. Mórocz Lajos vezérőrnagy országgyűlési képviselő április 27-én a faluba látogatott. Megkezdődik a II. számú kút összekötése a vízművel.

1978. október 1-jén Mits Péter lett a Művelődési ház igazgatója, Hollósi Dezsőné helyett. Elkészült az ABC. Idézet az 1978-as évi tanács jegyzőkönyvéből:

164. 1978-ban szűnt meg teljesen.

165. Körülbelül 30 fő.

„Megint egy 1930-as adatot idézek: Az összes ház 492 db. Ebből téglából épült, 27 db. Engedtesék meg nekem, hogy itt is a mai hasonlattal éljek, 524 lakóházból 200 felújított, téгла cserép stb. Új lakóházak a felszabadulási idő után 150 db épültek.

Ma már a 492 hőskorabeli lakóházból csak 40 db hordja magán az antik jelleget.

Községem lakosságának alakulása is a régi feljegyzésekkel illusztrálható. 1848-ig Pátka lakói magyarok, 1865-ben már cigányok is költöztek erre a részre. Nyelvi szempontból a lakosságunk magyar, annak dacára, hogy igen sok német, szláv eredetű nevet lehet találni. 1848-1868-ig költöztek ilyen nevű lakosok Pátkára, mint Brunner, Schleining, Szeitli, Smutz, Einvachtler stb. Későbbi időben települtek le szláv nevűek is, ilyenek: Jánosik, Hambalgó, Milis, Hedlicska, Szloboda, Hajnáczi nevűek.

A XIX. század elején francia eredetű névvel is találkozunk, Dienes. A szláv eredetű nevekkel egy időben megjelent a román hangzású is: Sztojka. Az 1920-as évek táján vándorolnak hozzánk zsidó eredetű nevű személyek: Rein. Orosz nevű: Fjedorona, jugoszláv: Miholics. Nem volt mentes a mi községünk sem attól a rossz propaganda hadjárattól, amely végső fokon kivándorlást vont maga után.

Többen mentek az új világrészbe világot próbálni /Szántó, Udvardi/. 1867-es idézet: A község lakosságának szaporasága lassú, mert gyakoriak a járványos megbetegedések, urrá lett a gyermekek testi elhanyagoltsága, továbbá a magyar népet is elfogta a többgyermekes család iránti irtózás.”

1979-ben az ÁFÉSZ és az iskola tiltakozó táviratot adott fel a Kínai követségnek a Vietnám ellen történt kínai agresszió miatt. Befejeződött a Petőfi u. felső részének aszfaltozása 2,024 millió Ft, majd a Petőfi u. alsó felének aszfaltozása a Rákóczi közzel együtt 1,2 millió Ft összegben. Elkészült az MHSZ lőtér. A Tűzoltóegylet jelentése: „április 21-én Szücsi István szérűjében leégett a szalmakazal.” Óvodavezetőnek nevezték ki augusztus 24-én Tatai Anikót, védőnőnek pedig Kállainé Németh Margitot. Személyi szám csere történt, mely nagy változást jelentett a népesség nyilvántartásban. Dr. Mráz János miniszteri dicséretben részesült.

1980-ban új körzeti rendőr érkezett, Vörös István személyében. A községi tanács megválasztotta Farkas Lajosnét tanácselnöknek. Orvosi lakás tatarozására 36 ezer forintot költött a település.

1981-ben megépült az aszfaltos sportpálya. A település orvosa Dr. Mráz János beszámolt arról, hogy elterjedt a településen az alkoholizmus, és sok a „bögre csárda” a faluban. Átadásra kerültek a tanácsi szolgálati lakások. Szeitli Krisztina járási első, megyei első, országos 16. helyezett lett sakk sportágban.

1982-ben a kisiparosok száma a következőképpen alakult: 10 fő főállású festő, 11 fő másodállású festő, kőműves 2 fő, fuvarozó 1 fő, asztalos 1 fő, fodrász 1 fő, ács 1 fő, fafűrészelő 2 fő, kárpitos 1 fő, villanszerelő 2 fő, közszerűs 1 fő, háztartási gépszereelő 1 fő, vízvezeték szerelő 1 fő. Megalakul az Általános Művelődési Központ. Új vetítő vászon és új hangszórók érkeztek a moziba. A kiskereskedelmi forgalom 15 millió 175 ezer forint volt a négy boltban és a két vendéglátó egységben. Tejből naponta 450 liter, míg kenyérből 5-600 kg fogyott.

1983-ban tárgyalás indult a Járási Hivatal megszüntetése miatt. Pajor József Vb titkárt nyugdíjba vonulását követően Hollósi Sándor váltotta. Megkezdődik a Postahivatal átköltözése a régi hivatal eladásával. A Vargahegyen szőlőültetvény kialakítása kezdődik a MESZÖV által bérelt területen.

1984-ben megkezdődik a tanácsház felújítása, valamint az új posta építése. Az iskolában kicserélik az olajspadlót. A járási hivatal megszűnését követően Pátka a Gárdonyi Városi Jogú Nagyközség körzetébe került. Gárdonyba kerül az építéshatóság és több más feladat ellátására is társulások jönnek létre. Szabóné Bencsik Hilda került Pátkára szociális gondozónak.

1985-ben elindul a központi fűtés az intézményekben. Megépült a strand WC 163 ezer forintból. Tanácsi választás volt és elkezdődik a VII. ötéves terv, melyekről részletesen nincsenek információk a hiányzó jegyzőkönyvek miatt. Adatok az Aranykalász Mg TSZ eredményeiről: éves búza átlagtermés 5,7 t/ha, éves kukorica átlagtermés 6,6 t/ha, éves napraforgó átlagtermés 2,5 t/ha. Állatállomány 323 db tehén (1,76 millió liter tej), 292 db vágómarha (151,3 tonna súlyban), össz. állomány 837 db. Háztáji hízó 1739 db. Dr. Mráz János kiváló munkáért kitüntetést kapott.

1986-ban úttörőavatással egybekötött falunap volt az ÁMK szervezésében. Településünkön bolgár küldöttség járt. Februártól júniusig scarlátina járvány volt az óvodába, április végén három hétig bezárta az óvodát a KÖJÁL. Az ÁFÉSZ falatozójában megindul a közétkeztetés, az ebédet a Tsz, házhoz is viszi igény szerint. Hivatalosan is megnyit a strand. A SZÖVTEBER vállalatot megbízzák az orvosi rendelő tervezésével. A védőnő miniszteri dicséretben részesült.

1987-ben házadórendelet lép életbe a településen. Január 11-én a rendkívüli időjárás miatt ügyeleti szolgálat állt fel a tanácsháznál, három napig elzárt a település a külvilágtól, az alapellátást a termelőszövetkezet segítségével oldották meg. Az Ifjúság utca kialakítása elkészült, értékesítésre kerültek a telkek. A rendelő telkét a Tanács megvásárolta. Versenytárgyalás kezdődött a kivitelezésre. November 7-én az adóügyi előadó kiváló dolgozó kitüntetést kapott. A pedagógus szolgálati lakás megépült. A hírközlő hálózat fejlesztésére 100 ezer forintot átadtak a Postának. Az iskola a VIDEOTON-tól számítógépeket kapott.

1988-ban a szilárd tüzelőanyagok ára (szén) 100 Ft-ról 350 Ft-ra nőtt. Megszűnik több adó fajta, mint az ebadó, lóadó, mezőőri járulék, mezőgazdasági erőgépek adója. Bevezetésre kerül viszont a jövedelemadó, melyből a tanács 544 Ft/fő összeget kap 2148 fő után.

A VIDEOTON-tól beszerzésre került egy tűzoltókocsi, melyhez 125 ezer forint támogatást ad a Tsz.. Május 26-án megkezdődik az orvosi rendelő építése, a kivitelező Gerencsér László kisiparos. Társadalmi munkában 34-fő vett részt az alapásánál.

A Tsz. megépítette a temetőhöz vezető utat. Kövezésre került az Ifjúság u. A tanács egyik ülésén a tagok az egészségügyi dolgozók politikai oktatásáról vitatkoznak és aggódnak, hogy a *„káderutánpótlási terv klasszikus értelmében sokat veszített jelentőgeből”*. Hollósi Dezső tanácstag *„fontosnak tartja, hogy az egészségügyi dolgozók is vegyenek részt a helyi politikai továbbképzésben. Jelenleg az igen bonyolult politikai légkörben azért elvárható, hogy az egészségügyi ágazat dolgozói is tájékozottak legyenek.”* Gyenei Lajos Tsz. elnök póttanács tag: *„Nagyon csodálkozom, hogy a körzeti egészségügy vezetője a politikai oktatás szükségességét vitatja. Igaz, hogy sokféle áramlat, nézet nyilvánosan hangot kap társadalmunkban, de szerinte megtiszteltetésnek kell venni, hogy a tanács a dolgozóit, kifejezetten az egészségügyi dolgozókat is arra próbálja ösztökélni, hogy politikailag képezzék magukat. Hangsúlyozta, hogy ezt megtiszteltetésnek kell venni és nem a szükségességét vitatni.”*

A háztáji gazdálkodás adatai a következők: az 1987. évi 2070 db sertés után kb. 1760 db-ot értékesítettek. 5 db szarvasmarha került leadásra. Vágónyulat 1985-ben 5100 db-ot, 1988-ban 2130 db-ot adtak le. 223 fő igényelt burgonyaföldet összesen 9 ha területtel, és 25 fő igényelt dinnyeföldet, összesen 15 ha területtel.

1989-ben szerződést kötött a tanács az orvosi lakás megépítésére Gerencsér László kisiparossal. A Hazafias Népfront helyi bizottsága fórumot tartott a megújulási programmal kapcsolatban.

1989. február 16-án virradóra ismeretlen tettesek tetőbontás útján behatoltak a községi tanács épületébe, ahol feltörték az ajtókat, asztalokat, szekrényeket. 4000 Ft összeget vittek el és megpróbálták felfeszíteni az MHSZ fegyverszekrényt.

Az OLIVÉR szőlőszaksoport villanyhálózat bővítést szervez a Vargahegyen. Átadásra került az új Orvosi rendelő szeptember 20-án. A Tsz 230 ezer Ft-ért szerzett be műszereket a rendelő részére. Elkészült a távhívásra alkalmas telefonvonal földkábele és az új Postahivatal. Új kút építése kezdődött. A tanács megörökölte a Kossuth u 159 alatti házat Pobrányi Istvánnétól, majd értékesítette. Romf Hervig a Fábíán tanyán rókafarmot létesített. A pártház kezelői jogát átvállalta a helyi tanács.

1989. október 23-án kikiáltják a Magyar Köztársaságot. A december 18-i tanácsülésen először vetődik fel a munkanélküliség valódi jelentkezése, a közúti táblák színesfém lopása... és a feltett kérdésre Mohai elvtárs helyett már Mohai Úr válaszolt...

2.21. Az 1989-es rendszerváltoztatás utáni első évtizedek

Az 1980-as évek közepén-végén olyan változás következett be a világ eseményeinek sodrában, amely alapjaiban rajzolta át Európa politikai térképét. 1989 tavaszán Magyarországon egyre élesebbé vált az ellentét a régi rend hívei és a változásokat akaró ellenzéki politikai erők között. Szeptember közepére a "tárgyalásos forradalom" sikerrel zárult. A megállapodások aláírásával fontos lépést tettek a parlamentarizmuson alapuló demokratikus Magyarország megteremtésére¹⁶⁶.

Községünkben 1989 őszén került sor a még 1987 őszén meghirdetett új orvosi rendelő és szolgálati lakás műszaki átadására és ebben az időszakban vetődött fel a termelőszövetkezet Béke-tanyai szarvasmarha telepének megszüntetése, a korszerűtlen állategészségügyi viszonyok tükrében. Az ősz folyamán további modernizációs lépés volt az új posta és telefonközpont épületének átadása is.

Novemberben sor került az első demokratikus választások szavazatszámpláló bizottság tagjainak megválasztására:

1. számú szavazókörben:

Hajdú Andrásné (titkár), Gerencsér Gyula, Halmi Jánosné, Nánási László és Toma Imre. Póttagok: Furi Lajosné és Csorna Jánosné.

2. számú szavazókörben:

Szeitli Jánosné (titkár), Bokor Lászlóné, Dene Györgyné, Kiss Sándor és Milis Lajosné. Póttagok: Buda Józsefné és Stroh Tiborné.

Az 1990. szeptember 30-i önkormányzati választások alkalmával a következő személyek lettek megválasztva:

Farkas Lajosné polgármester	
ifj. Furi József képviselő	Gerencsér Gyula képviselő
Gerencsér László képviselő	Hajdú András képviselő
Hedlicska Károly képviselő	Kiss István képviselő
dr. Mráz János képviselő	dr. Nagypál Béla képviselő
Sterczerné Marcsa Ildikó képviselő	
A jegyző: Hollósi Sándor	

166. Alkotmány, választási törvény.

1991. májusától elindult az első községi lap, a Pátkai Hírek, amelyben az önkormányzati és egyéb közintézmények¹⁶⁷, illetve az egyházak által közölt hírekből, orvosi és műszaki tanácsokból, közérdekű és sport hírekből, hirdetésekből, ételreceptekből és egyéb, a lakosok által írt cikkekről olvashatunk.

Az év folyamán zajló szovjet csapat kivonások jelentősen kihatottak a község életére, hiszen a szomszéd település¹⁶⁸ orosz katonái a község gazdaságának egyik „felvevőpiacát” jelentették. 1991. szeptember 29-én Kardos János, volt iskolaigazgató 60 éves jubileumát ünnepelte a falu.

1992. január 1-től az iskola felvette a Gárdonyi Géza nevét, ezzel tisztelegve az „egri remete” Pátkán töltött gyermekéveire. Tavasszal az iskola búcsúztatta két nyugdíjba vonuló tanítónőjét, Hollósi Dezsónét és Varga Gerzsonnét, akik több mint 30 éven át tanították a község diákjait .

Ezzel egy időben a falu bekötőútjának híres jegenyesorát kivágták, mert a kiöregedett fák már életveszélyessé váltak, helyükre azonban 21 ezer forintos költségvetéssel 200 db csemetét ültettek.

1992. május 27-én rendezték meg községünk első egész napos sportrendezvényét, a Challenge Day-t, amely nagyon sikeres volt. Az éjjeli megnyitón közel 100 fő vett részt és az érdeklődés a nap folyamán sem csökkent. A falu apraja-nagyja különféle sportágakban próbálhatta ki magát. mint például asztalitenisz, birkózás, súlyemelés, aerobik, hulahopp, szkander, futás, gimnasztika, labdajátékok, atlétika és kerékpáros túra. Júniusában Dóczi Judit személyében új jegyzőt választottak.

Augusztus 20-án pedig megrendezésre került az első falunap, amelyen sportversenyek és művészeti előadások kerültek megrendezésre, a rendezvényt pedig utcából zárta.

A képviselő-testület augusztus 28-i ülésének egyik napirendi pontja a földvisszaigénylések, földárverések szervezését és ütemezését biztosító Földrendező Bizottság megalakítása¹⁶⁹ volt. A bizottság tagjaivá a következő személyek lettek megválasztva: Kiss István önkormányzati megbízott, Dávid József, Pongrácz Tamás, Rekettyei János, Szabó József, Szekeres József, Végh Sándor és id. Zaka István.

1992. október 23-án adták át a település új emlékműparkját. Az ünnepi megemlékezés alkalmára Máté Imre, a Művelődési ház vezetője *Nevek arany betűkkel* címen verset írt:

167. Orvosi rendelő, általános iskola, könyvtár.

168. Lujza major.

169. 76/1992/VIII. 28. sz. Önkormányzat Testületi Határozat.

*Itt nyugszanak ez alatt?
Kérdi egy gyermek
Nem érti, hogy lehet:
Tegnap még bokor s gaz.
Ma gyertya, virág, koszorú,
S annyi arc szomorú...
Emlékmű. Hősi halott
és áldozat: nevek
arany betűkkel.*

*Nekünk történelem.
Homályos múlt.
De százaknak gyász,
A lélek sebe,
S vigasztalan élet.
Ha arra jársz
Ne kerüld el!
Egy gyertya, szál virág.
S a szemedben nevek
arany betűkkel.”*

1992 őszén a falu egykori kisbírója, Pálinkás József bácsi elsőként kapta meg az önkormányzat képviselő-testülete által alapított Pátka Községért kitüntetést és a hozzátartozó aranygyűrűt, hosszú és szorgalmas munkájáért. 1932-től egészen 1969-ig aktívan dolgozott a községéért, de nyugdíjba vonulás után is még éveken át tevékenykedett.

Vicsacsán Pál személyében új körzeti megbízott érkezett a községbe. Szolgálati ideje alatt - a székesfehérvári rendőrkapitányság községi statisztikája szerint - nem csökkent ugyan a bűncselekmények száma, de jelentősen megnőtt a felderített és kivizsgált ügyek száma.

1992. november 1-jén alakult újjá a Pátkai Színjátszó Kör, amelynek első színre vitt darabja Bródy Sándor Tanítónő című műve volt. November 25-én rendezték meg a község első földárverését, amelyen 43 új tulajdonos jutott 244 ha területű 4722 aranykorona értékű földhöz Kiss István, a Földrendező Bizottság elnökének beszámolója szerint.

Az 1990-es években a községben, mint ahogy országosan is, problémává vált a romák kezelése, a rendszerváltás után Székesfehérvár vonzáskörzetében élő romák a nagyipar összeomlásának következtében nagy számban veszítették el munkahelyeiket.

Az 1993-as év legfontosabb eseménye a község gázhálózatának kiépítése volt: április 28-án az önkormányzat és az Agárdi Gázszert Bt. között létrejött a szerződés a hálózat kiépítésére, amelynek műszaki átadására október 22-én került sor.

1994 februárjában a Pátkai Hírek aggasztó cikkben számolt be az általános iskola egyre romló állapotáról és felvetette egy esetleges új iskola építésének a tervét.

1994. december 11-én lezajlott a helyi önkormányzati képviselők és a polgármester választás. 19 képviselő jelölt és 2 polgármesterjelölt indult a választásokon.

A 6388 db leadott szavazat a következőképpen oszlott meg százalékos arányban a jelöltek között:

Polgármesterjelöltek:

1. Hedlicska Károly	63,65 %
2. Farkas Lajosné	36,35 %

Képviselőjelöltek:

1. Dr. Mráz János	9,77 %	11. Halász Ferenc	5,17 %
2. Gerencsér László	8,37 %	12. Nagy Imréné	4,29 %
3. Sterczerné Marcsa Ildikó	8,08 %	13. Kovács István	4,03 %
4. Kiss István	8,04 %	14. Kovács Zoltán	3,40 %
5. Buda József	7,31 %	15. Lakatos István	3,01 %
6. Stroth Tibor	5,88 %	16. Farkas Attila	2,99 %
7. Gerencsér Gyula	5,82 %	17. Gyenei Anna	2,77 %
8. ifj. Hollósi Dezső	5,74 %	18. ifj. Horváth István	2,44 %
9. Máté Imre	5,39 %	19. Józsa Sándorné	2,17 %
10. Csorna János	5,23 %		

Az 1994. évi önkormányzati választásokon a következő személyek lettek megválasztva:

Hedlicska Károly polgármester	
dr. Mráz János képviselő	Gerencsér László képviselő
Sterczerné Marcsa Ildikó képviselő	Kiss István képviselő
Buda József képviselő	Stroth Tibor képviselő
Gerencsér Gyula képviselő	ifj. Hollósi Dezső képviselő
Máté Imre képviselő	Lakatos István cigány kisebbségi képviselő

1995. január 26-án megalakult a Pátkai Gazdakör. Ezt az tette szükségessé, hogy a kárptólás során földhöz jutott gazdáknak legyen egy szakmai érdekeltségű szövetségük. A Gazdakör alapító tagjai: Kiss István elnök, Gerencsér Gyula alelnök, Ozsváth János, Stroth Tibor, Jádi Árpád választmányi tagok; Kovács István, id. Kovács István, Zaka István, Káka János, Fűri János, Fűri Lajos, Peti László, Varga Géza, Fűri József, Buda József, Gerencsér László tagok.

Február 10-én jött létre a PISZE, a Pátkai Ifjúsági és Szabadidős Egyesület a községi hagyományok ápolása, szellemi és tárgyi emlékek gyűjtése, természetvédelem, a helyi sport és kulturális életének a segítésére. Előbbi célkitűzések sajnos egyáltalán nem valósultak meg, inkább az utóbb felsorolt tevékenységek tették ki a klub munkájának nagy részét. Augusztus 13-án avatták fel az új Sportpályát és Sporttöltözőket a Gál köz melletti területen.

1995. augusztus 20-án ünnepélyes keretek között került sor a község címer- és zászlóavató ünnepségére. Az önkormányzat jelképeinek megalkotására a község 803 éves fennállásának évfordulóján került sor. A község címerének és zászlójának alapításáról és annak használati rendjéről a 13/1995. (IX.1.) sz. rendelet szól. A polgármester ünnepi köszöntője után ökumenikus zászlószentelés következett, majd Török András a Művelődési és Közoktatási Minisztérium államtitkárának köszöntőjét hallgathatták a résztvevők. Délben a Polgármesteri Hivatal tanácstermében állófogadást rendeztek, délután labdarúgó mérkőzést rendeztek és az ünnepséget este utcabál zárta.

1996 júniusában a cigány iskolás gyerekek tanulmányi kiránduláson vettek részt Baranya megyében, miután sikeres pályázatot nyújtottak be a „Magyarországi nemzeti és etnikai kisebbségért” című pályázaton.

Augusztus 18-án Vértesaljai Kerékpáros Teljesítménytúrát hirdetett meg a község, amely a Vértesaljai tájegységet népszerűsítette. 40¹⁷⁰, 60¹⁷¹ és 100¹⁷² km-es távokon lehetett indulni.

1997. november 28-án megalakult a helyi Vöröskeresztes szervezet. Ősszel a lovasberényi Lujza-majori lakosok képviselői azzal az ajánlattal keresték fel az Önkormányzatot, hogy szívesen csatlakoznának Pátkához, de megállapodás nem jött létre. 1997 őszén csak úgy izzott a levegő a faluban, amely annak volt köszönhető, hogy a székesfehérvári önkormányzat a Fehérváron lévő Rádió u. 11. sz. alatti házban jogcím nélkül lakó romákat a környező településekre akarta kiköltöztetni és elsődleges célpont Pátka volt. A lakosság hevesen tiltakozott. 616 aláírást gyűjtöttek össze a beköltözők ellen, akiket a fehérvári önkormányzat ajándékozással juttatott volna lakáshoz.

1998 tavaszán a falu külterületén több tüzeset történt, de annak okát vagy okozóját egyik esetben sem sikerült kideríteni. A nyár folyamán lehetővé vált, hogy a község mezőőri szolgálatot létesítsen, amelyre igen nagy szükség volt már. A tavasz végén új utcanév táblák kerültek kihelyezésre. Szintén a nyár folyamán a református egyháznál új lelkész beiktatására került sor, amelyen részt vett az akkori püspök, dr. Hegedűs Lóránt. A képviselő-testület őszi ülésén határozta el a már balesetveszélyessé vált általános iskola rekonstrukcióját¹⁷³, amelyet a Technoli Bau Kft. kivitelező cég végzett el közel 27 millió forintos költségvetéssel.

Az 1998. évi önkormányzati választáson az 1234 választásra jogosult állampolgár közül 663 fő élt az Alkotmányban biztosított jogával és járult az urnák elé, így a részvételi arány 53,72% volt.

170. Pátka-Lovasberény-Csákvár-Zámoly-Pátka.

171. Pátka-Lovasberény-Vértesboglár-Csákvár-Zámoly-Pátka.

172. Pátka-Lovasberény-Vértesacska-Alcsútdoboz-Felcsút-Szár-Vérteskozma-Csákvár-Gánt-Zámoly-Pátka.

173. 25/1998. (IX.30.) sz. határozat.

Az alábbi személyek lettek megválasztva:

Hedlicska Károly polgármester	
dr. Mráz János képviselő	Stroh Tibor képviselő
Buda József képviselő	Sterczerné Marcsa Ildikó képviselő
Kiss István képviselő	Füri Béla képviselő
Hollósi Dezső képviselő	

Az Önkormányzat 4 bizottságot hozott létre:

1. Ügyrendi Bizottság:

Gerencsér Gyula elnök	
ifj. Hollósi Dezső	Dr. Mráz János

2. Pénzügyi Bizottság:

Gerencsér László elnök	
dr. Mráz János	Stroh Tibor
Gerencsér Gyuláné külső tag	Handlé Bárány Júlia külső tag

3. Köszölgélati Bizottság:

ifj. Hollósi Dezső elnök	
Buda József	Füri Béla
Gerencsér Gyula	Gerencsér László
Fodor Nándorné külső tag	Mayer József külső tag
Mits Péter külső tag	Tománé Bán Katalin külső tag

4. Egészségügyi és Szociális Bizottság:

Dr. Mráz János elnök	
Gerencsér Gyula	Sterczerné Marcsa Ildikó
Stroh Tibor	Bokor Lászlóné külső tag
Halmi Jánosné külső tag	Nagy Imréné külső tag

Ősszel leállították a tavasszal megkezdett propánbután tároló beruházás próbafúrásait a kedvezőtlen kutatási eredmények miatt. A Meleg-hegység gránit kőzete igen repedezett és a vizsgált helyet nem találták alkalmasnak a beruházás céljára.

1999 júniusában és júliusában a többszöri viharok és belvízkárok a községben nagy károkat okoztak. A károsultak 3.960.000 forint kárigényt jelentettek be az Önkormányzathoz. Ez késztette a képviselő-testületet arra, hogy rendelet alkossanak arra vonatkozólag, hogy ezután kiket illeti meg a kártérítés természeti

katasztrófa esetén¹⁷⁴. Szeptemberében jegyzőváltásra került sor, Farkas Tímea lett a község új jegyzője. 1999. december 19-én rendezte meg a település az első községi karácsonyt, mely a lakosság körében igen nagy tetszést aratott.

2.22. A falu élete a XXI. században

A 2000. július 30-án a Füri Tanyán megrendezésre került díjugrató verseny volt a község első lovasversenye, amelyet a falu lovas turizmusát megalapozó eseménynek tekinthetünk. Októberben a község házán közmeghallgatás volt a csatornázás ügyében, amelyen a jelenlevők egyetértően megszavazták a csatornázást. Az őszi folyamán zárandokok érkeztek a faluba, akik Rómából gyalogszerrel tartottak Esztergom felé a Szent Korona másolatával, így ők lettek Pátka első, írásban feljegyzett zárandokai.

A következő év február 14-én alakult meg a Gárdonyi Géza Nyugdíjas Klub 18 fővel, melynek Gács János lett az elnöke. Augusztusban hosszú évek kihagyása után ismét kiosztásra került a „Pátka Községért Emlékgyűrű”, melyet dr. Mráz János háziorvos kapott meg¹⁷⁵.

2001 őszén a képviselő-testület a jegyzői teendőik ellátására Visi Szilárdot nevezte ki és ekkor vette kezdetét a község településrendezési tervének kidolgozása, amelyet az 1997. évi LXXVII. sz. törvény országos szinten rendelt el.

A 2002-es országgyűlési választások helyi összesített eredménye a következő: a leadott szavazatok száma 874, ami 67,64%-os részvételi arányt jelentett:

FIDESZ MPP-MDF	471 szavazat	47.71 %
MSZP	314 szavazat	35.93 %
Centrum	36 szavazat	4.12 %
SZDSZ	28 szavazat	3.20 %
MIÉP	24 szavazat	2.75 %
FKGP	20 szavazat	2.29 %
Munkáspárt	19 szavazat	2.17 %
Érvénytelen szavazat	16 szavazat	1.83 %

2002. október 20-i önkormányzati választások részvételi aránya 10%-kal kevesebb volt, mint az országgyűlési választásoké. Az 1301 választópolgár közül 744-en éltek választási lehetőségükkel, ami 57,18%-os részvételt jelent.

174. 5/1999.(XI. 10.) sz. rendelet.

175. Dr. Mráz János 1975 óta a község orvosa.

A polgármesteri választáson 3 fő indult, a szavazatok aránya:

Füri Béla	független	50,53 %
Hedlicska Károly	független	42,87 %
Gács János	MSZP	6,6 %

A 9 képviselői helyre igen sok jelölt (21 fő) indult, a megválasztott képviselők:

Buda József	független	412 szavazat
ifj. Hollósi Dezső	független	379 szavazat
Benke Dénesné	független	342 szavazat
Gyeneiné Zaka Rita	független	314 szavazat
Stroh Tibor	független	281 szavazat
Kiss István	független	272 szavazat
Toma Imre	független	260 szavazat
Gyenei Lajos	MSZP	271 szavazat
Hepp Attila	FIDESZ	240 szavazat

2003. május 17-én Pátka bekerült a turisztikai útvonalak vérkeringésébe azáltal, hogy első alkalommal rendezte meg a község a Pátka-Lovasberény közti túranapot. Tavasszal az Önkormányzat a MÁV-val együtt elindította az első nosztalgia vonatát, amely igen nagy sikert aratott a közönség körében. Ezen az utazáson a résztvevők bejárhatták az egykori uradalmakat összekötő vasúti vonalakat. A vonatot a következő évben ismét elindítottak, de ez egyben az utolsó útja is volt, mert a MÁV nem tartotta hasznosnak ezt a turisztikai lehetőséget és a vasúti sínpálya felszámolását tervezte.

2003. augusztus 22. és 24. között került megrendezésre az I. Tóparty Fesztivál, amely a régi falunap rendezvényét felváltó nagyszabású programsorozat volt. A 2003-as őszi tanévtől az általános iskola alsó tagozatban bevezették a Lépésről-lépésre nevű programot, amely az addigi speciális, kisegítő osztályokban oktatott cigány tanulók integrálását hivatott elősegíteni, azonban drámai következményei lettek a község iskolájára nézve. Ősszel az Önkormányzat két emlékgyűrűt adott át id. Hollósi Dezsőnek és Máдай Gyulának községi tevékenységükért. A 2003-as év végre kiépült a település kábel TV hálózata és a szélessávú Internet szolgáltatás a község lakóinak nagy öröme.

A 2004-es esztendőre az Önkormányzat a következő feladatokat tervezte év eleji közgyűlésén: Lesvölgyi telekkialakítások, szennyvízpályázat, Pátka-Zámoly összekötő út terve, óvodabővítés, tornacsarnok-terv, szélérőmű telepítés terve, ATM pénzfelvevő automata, iskolai kamerarendszer kialakítása.

2004. augusztus 21-én került sor az első testvér-települési kapcsolat felvételének hivatalos megerősítésére a szlovákiai Hetény községgel.

2005-ben az Önkormányzat tervezett feladatai közé tartozott, a már több éve problémát okozó ravatalozó megépítése, melyhez ez év folyamán hozzá is kezdtek nagy lendülettel és hamar el is akadt, a rendelkezésre álló pénz elfogytával. Májusban közel 100 köztéri bútort helyeztek ki a falu bel- és külterületén, melynek költsége közel 3 millió forintot tett ki. Október 27-én Csákváron megrendezésre került a Vértes Natúrpark címátadó ünnepség, amelyen községünk is részt vett 16 másik környező településsel együtt. Ez a falunak egy újabb turisztikai lehetőséget adott azzal, hogy bevonták a települést a tájegységbe. A Natúrpark a térség jellegzetes természeti, táji és kultúrtörténeti értékeinek megőrzését tűzte ki célul.

A község 2006 tavaszán új szolgáltatásokkal bővült: a Takarékszövetkezetnél pénzfelvevő automatát helyeztek üzembe, e-Magyarország pont létesült és megnyitott a település első benzinkútja a bekötőút és a 811-es főút kereszteződésében. Májusban az önkormányzat pályázatot nyújtott be a Velencei-tó Vértes Térségi Fejlesztési Tanácshoz a Pátkai-víztározó turisztikailag vonzóbbá tételét szolgáló projektekre, melynek keretén belül a tó körül egy 5 km hosszú kerékpárutat, lovas túraútvonalat, úszóstegeket és pihenőszigeteket terveztek volna kialakítani. Július 22-én az Önkormányzat, a Pátka Sportkör, a Nyugdíjas Klub és a Horgász Egyesület közreműködésével testvértelepülések találkozóját tartotta meg a község az erdélyi Körösfő és a felvidéki Hetény településekkel együtt. A képviselő-testület július 27-i ülésén került sor a községben kialakított új utcák elnevezésére. A község belterületén telektulajdonosok kezdeményezésével jött létre a Széchenyi István utca 19 építési telekkel. A Béketanya elnevezésű területen 54 építési telekkel az Öreg János, Innocent Ferenc, Biczó András nevet kapták a még kialakításra váró utcák. Tervezték a bekötőút belterületbe vonását, amellyel 122 építési telek kialakítása válna lehetővé. Az itt kialakítandó utcák neve: Körösfő, Hetény és Deák Ferenc. Augusztus 2-án ünnepélyes keretek között aláírásra került a királyberek lakópark projekt az önkormányzat és a beruházó¹⁷⁶ között. A beruházástól a lakónépesség növekedését várta az Önkormányzat. A Királyberek területen a befektető négy ütemben lakópart építését tervezte, de mindmáig nem történt építési tevékenység. A terv szerint az első ütemben 78 építési telket alakítanak ki a Szent Györgyi Albert, Bárány Róbert, Gábor Dénes és Zsigmond Richárd elnevezésű utcákkal. A második ütemben 204 telket terveztek. Az itt kialakítandó utcák tervezett neve: Szent István, Szent László, II. András, IV. Béla, Károly Róbert, Nagy Lajos király, Hunyadi János, Mátyás király, Báthory István, Bethlen Gábor és Bocskai István.

176. Daniel Cohen-Zion és Jonathan Saad befektetők és Dósa Erzsébet, a Királyberek Kft. ügyvezetője.

Civil kezdeményezésként rendezte meg 2006. augusztus 26-án a Pátkai Zenei és Kulturális Egyesület - az azóta a községben hagyománnyá vált - Rózsafesztivált¹⁷⁷. A fesztivál programjában egyaránt szerepeltek gyermek és felnőtt kulturális es szabadidős programok: játszóház, főzőverseny, a helyi kórus és szalonzenekar, néptánc- és színjátszó csoportok fellépése. Az iskola tantermeiben pedig különféle kiállításokat tekinthettek meg az érdeklődők: fegyver, festészeti, fotó és helytörténeti, amely ez első ilyen jellegű kiállítás volt a településen. A fesztivál keretein belül került sor a gyermekek Emlékfájának felavatására.

A 2006-os önkormányzati választások és annak eredménye eltérő képet mutat a 2002-es választásoktól. A részvételi arány csökkent, 6,5%-al. 1321 főből 667 fő élt választójogával, ez 50,45%-ot jelent.

A polgármesteri választáson immár 5 fő indult:

1.	Füri Béla	független	57,76 %
2.	Nagy Dániel	FIDESZ	16,77 %
3.	Vicsacsán Pál	független	11,18 %
4.	ifj. Hollósi Dezső	független	9,47 %
5.	Szabó Ferenc	független	4,81 %

A választáson Füri Béla, korábbi polgármester meg tudta őrizni székét és választási eredménye még jobb volt az előző választásokénál.

A polgármesterjelölteknél csak egy fő indult pártképviseletben, Nagy Dániel (Fidesz), aki fiatal kora ellenére a többi jelöltekhez képest jó eredményt ért el. Képviselők viszont kevesebben indultak, mint az előző ciklusban (13 fő).

A megválasztott képviselők és a szavazatok száma:

1.	Nagy Dániel	FIDESZ	355 szavazat
2.	Buda József	független	348 szavazat
3.	ifj. Hollósi Dezső	független	326 szavazat
4.	Stroh Tibor	független	295 szavazat
5.	Majer Béla	független	291 szavazat
6.	Oláh Tamás	független	286 szavazat
7.	Gyenei Lajos	MSZP	239 szavazat
8.	Szabó Ferenc	független	231 szavazat

177. A Rózsafesztivál középpontjában az adott évben született gyermekek és szüleik köszöntése áll a Napóra és az Óvoda mögötti területen az egyesület által felállított Új Nemzedék fájánál. A szoborra minden évben - 2012-ben került megrendezésre 7. alkalommal - felkerül egy kis táblácska az újszülöttek nevével, mutatván az Ő fontosságukat és a beléjük vetett hitet. A szülőket jelképesen egy-egy rózsával köszönti az egyesület, a gyermekek emléklapot kapnak.

A megválasztott képviselők közül 3 fő volt, aki korábban nem volt még képviselő. Az alpolgármesteri tisztség betöltésére Buda József került megválasztásra.

2007. július 31-én sajnálatos módon megszűnt az alapfokú általános iskola működése Pátkán és bezárta kapuit a Gárdonyi Géza Általános Művelődési Központ.

2009. július 26-án megrendezésre került az első fogathajtó verseny. Versenyrendező: Furi Béla, versenybizottság tagjai: Gosztola Gábor, Pleizer József, Pályaépítő: Pleizer József, Pályaszolgálat: Pátkai Polgárórség, Fővédnök: Pátkai Lovassport klub, Pátka Község Önkormányzata.

A 2010-es önkormányzati választások az alábbiak szerint alakultak:

A polgármesteri választáson 8 jelölt indult. A választópolgárok száma a névjegyzékben a választás befejezésekor 1379 fő, szavazóként megjelent választópolgárok száma 751 fő (54,46 %) volt.

1.	Nagy Dániel Ferenc	264 szavazat	35,82 %
2.	Furi Béla	210 szavazat	28,49 %
3.	Vicsacsán Pál	98 szavazat	13,30 %
4.	Ifj. Hollósi Dezső	48 szavazat	6,51 %
5.	Buda József	45 szavazat	6,11 %
6.	László Attila	31 szavazat	4,21 %
7.	Czirmay Zoltán	30 szavazat	4,07 %
8.	Kiss Mihály Imre	11 szavazat	1,49 %

A képviselő választáson 24 képviselőjelölt indult, a testület létszáma a korábbiaktól eltérően, az új törvény alapján 6 főre csökkent:

1.	Dr. Dávid-Nagy Krisztina	359 szavazat	alpolgármester
2.	Nánási László	336 szavazat	képviselő
3.	Furi József	319 szavazat	képviselő
4.	Furi Béla	269 szavazat	(lemondott)
5.	Demeter Zoltán	251 szavazat	képviselő
6.	Gerencsér Attila	221 szavazat	képviselő
7.	Ifj. Hollósi Dezső	216 szavazat	(lemondott)
8.	Buda József	215 szavazat	képviselő
9.	Lévai Flórián	197 szavazat	
10.	Papp Gáborné	188 szavazat	

10.	Papp Gáborné	188 szavazat	
11.	Hajnáczi Bálint	177 szavazat	
12.	Jádi Lajos	177 szavazat	
13.	Oláh Tamás	123 szavazat	
14.	Gyenei Lajos	111 szavazat	
15.	Czirmay Zoltán	104 szavazat	
16.	Szabó Ferenc	102 szavazat	
17.	László Attila	89 szavazat	
18.	Busi Istvánné	75 szavazat	
19.	Gács János	73 szavazat	
20.	Majer Béla	73 szavazat	
21.	Lejer László	71 szavazat	
22.	Albrecht Attila	70 szavazat	
23.	Izákne Spiczmüller Marianna	66 szavazat	
24.	Kiss Mihály Imre	47 szavazat	

2011 januárjában kezdte meg munkáját az új választott jegyző, Járfás Péterné. 2011. január 26-án A „Székesfehérvár Megyei Jogú Város és térsége – Pákozd, Pátka, Seregélyes – szennyvízcsatorna hálózatok bővítése” projekt valamennyi közbeszerzése eredményesen lezárult. Az Önkormányzati Társulás és a nyertes kivitelező képviselői aláírták azt a szerződést, amelynek értelmében a KSZ 2010 Konzorcium – a KÖZGÉP Zrt. és a Szabadics Zrt. – összesen 7 milliárd 830 millió 437654 Ft-ért elvégezte a szükséges munkákat, melyhez az önerőt a lakosság és az önkormányzat közösen biztosította. 2011-ben aszfaltozásra került a Vak Bottyán tér és több kisebb útszakasz a Magyar Közút segítségével. Megkezdődött a belmajori olajszenyyezés utáni rehabilitáció, kármentesítésre került a Belmajor több területe, több milliós terhet róva ezáltal a településre.

2012. január 1-jén csöndben elbúcsúztunk a Magyar Köztársaságtól, mivel az Alkotmány helyébe lépett Alaptörvényben hazánk neve immáron Magyarország. Év közben aszfaltozásra került a Kert utca, és több útrészlet. Pályázatot nyert az Önkormányzat az ivóvízhálózat arzénmentesítésére. Önkormányzati együttműködésben pályázatot nyert a református egyház jelen településtörténeti kiadvány megjelentetésére, valamint a Diák és Ifjúsági Sport Egyesület a Gárdonyi Géza szabadtéri téatrum és kiállítótere létrehozására. Átadásra került a Református templom felújításának első üteme. 2012. október 30-án üzembe helyezték a szennyvíz hálózatot. Az eredetileg tervezett hitel helyett 2010 után több mint 40 millió forint többlettámogatást nyert a település, ezáltal elkerülhetővé vált a település eladósodása. Pályázatot nyújtott be a református

egyház a lelkészi hivatal és az iskola, valamint környezetének felújítására, a Katolikus egyház a Nepomuki Szent János szobor felújítására és a templomkert rendezésére, az Önkormányzat pedig a települési játszótér és a ravatalozó előtti útszakasz rendezésére és egy turisztikai pihenőhely létrehozására. 2012 decemberében beszerzésre került egy traktor a község gondnokok részére.

2013-ban majd harminc év után ismét létrejöttek a Járások. A település törvényi erővel elvesztette önálló hivatalát, de a környező települések összefogásából megalakult a Zámolyi Közös Önkormányzati Hivatal (Zámoly, Gánt, Pátka), úgyszintén megalakult a Csákvári Önkormányzati Társulás (Bodmér, Csákberény, Csákvár, Gánt, Pátka, Szár, Vértesboglár, Zámoly, Újbarok). Megkezdte munkáját az új hivatal vezetője, Dosztály Csaba jegyző, a korábbi jegyző aljegyzőként továbbra is a hivatal munkáját segíti. 2013 első negyedévében ismét átlépte a község az 1700 fős lakosság számot. 2013. május 1-jén felavatásra került a kúria udvarán épült kemence.

2.23. Jövőbeni célok

Korábbi fejlesztési elképzelés volt, hogy a település a székesfehérvári agglomeráció részeként a Velencei-tó és a Vértes-hegység között összekötő üdülő-pihenő faluként működhetne. Ehhez az elképzeléshez azonban több dolgot is végre kellene hajtani. Meg kell szüntetni a község zsáktelepülés jellegét. Erősíteni kell Pátka térségen belüli turisztikai szerepét. Sajnos a falu évek óta küzd a víztározó állandó vízszintjének kialakításáért és sportolási célú hasznosításáért, így a tározóra épített turisztikai lehetőségek helyett a lovas-, agro-, vadászturisztika fejlesztése az elsődleges cél. Kiemelt feladat a településen található épített értékek, a Halmi pince és a többi Boglyasi pincerom felújítása, a belmajori több száz éves portaépület tájházzá alakítása, a templomaink felújítása, a Római-kori kőgát „visszaszerzése” és felújítása.

Szükség van a gazdasági szektor erőteljes fejlesztésére is, mert a községben jelentős a munkanélküliség. A gazdasági szektor fejlesztésekor a mezőgazdaság melletti turisztikai fejlesztések előtérbe kerülését indokolja, hogy településünk a Vértesi Natúrpark része.

2.24. A Vértes Natúrpark

1994-1997 között széles társadalmi alapokon nyugvó együttműködés jött létre a Vértes térségében a Pro Vértes Természetvédelmi Közalapítvány kezdeményezésére, melynek célja egy natúrpark létrehozása volt.

A kitűzött cél elérésének érdekében a települési polgármesterek – egyetértésben a Fejér megyei és a Komárom–Esztergom megyei önkormányzatokkal – felkérték a Közalapítványt a feladatok koordinációjára, valamint a majdani natúrpark

irányításának központjaként is szolgáló Vértesi Természetvédelmi és Turisztikai Információs Központ (ma Vértesi Natúrpark látogatóközpont) működtetésére. Következő lépésként a Közalapítvány kezdeményezte a natúrpark cím használatának jogszabályba foglalását. Ennek megvalósulásáig megtörtént a tervezett terület feldolgozása, több mint 3600 helyrajzi szám alapján.

A vonatkozó jogszabály hatályba lépését követően a Közalapítvány – a települések nevében – levélben kérte Dr. Persányi Miklós környezetvédelmi és vízügyi miniszter urat, hogy a Vértesi Tájvédelmi Körzetet is magába foglaló területnek Natúrpark címet adományozzon. A kedvező elbíráláshoz szükség volt egy részletes szakmai dokumentáció elkészítésére, amely a létesítésre kerülő natúrpark természeti, tájképi, kultúrtörténeti és turisztikai értékeit, adottságait, lehetőségeit tartalmazza. Az Alapító Dokumentum összeállítását és elfogadását követő címátadó ünnepségre 2005. október 27-én került sor Csákváron, a Vértesi Natúrpark déli kapujaként szolgáló Geszner-háznál.

A fenti folyamat azt jelzi tehát, hogy a Natúrpark létrehozása:

- összhangban áll az eddigi kutatási eredményekkel, a térség természetvédelemmel és turizmussal kapcsolatos hosszú távú terveivel;
- a térség állami, önkormányzati és civil szerveinek és szervezeteinek több mint tíz éve tartó felelős, kitartó együttgondolkodásának, tevékenységének eredménye;
- biztosítja a Vértesi és a Zámolyi-medence természeti és kulturális örökségének, valamint a hagyományos gazdálkodási módoknak a megőrzését, és mindezek bemutatását;
- létrehozása valós társadalmi alapokon, az önkormányzatok és végső soron az itt élők együttes akaratán nyugszik.

Pátka turisztikai céljai a Vértesi Natúrpark fejlesztési tervében szerepelnek, úgy, mint a Zámolyi-medence Tájvédelmi Körzet kialakítása, a Vértesi–Velencei-tó ökológiai folyosó élőhelyeinek rekonstrukciója, a „Római utakon” témaút kidolgozása, a szabadtéri néprajzi múzeum, benne őshonos magyar háziállatok telepének létrehozása, a Vértesi Natúrpark lovas túraútvonal-hálózatának beépítése a régiós és országos kínálatba, a horgászturizmus fejlesztése, lekvárfőző üzem és pálinafőző-üzem létesítése.

3. A település természetföldrajzi jellemzői és egykori történelmi tájleírásai

(Halmi Viktória)

3.1. A község geográfiai és geológiai leírása

Pátka község az általános természetföldrajzi tájbeosztás szerint a Dunántúli-középhegység nagytájához, azon belül is a Vértes- Velencei-hegyvidék középtájához, a kistáji felosztás szerint pedig a Sörédi- és Lovasberényi-hátságához tartozik. A település és környéke a Pátkai-tározóval együtt Fejér megyének csaknem a közepén, a Vértes és a Velencei-hegység között fekvő Zámolyi-medence délkeleti határán terül el. Székesfehérvártól 15, Lovasberénytől 10, Pákozdtól és Zámolytól 8-8 kilométer távolságra található. A falu 213 hektáros központi magja a Zámolyi-medencében elterülő Császár-víz völgyének bal partjának új pleisztocén kori teraszán fekszik, 129 méteres tengerszint feletti magasságban. A Zámolyi-medence többszörösen tagolt oldalában Pátka mellett más falvak - Csákvár, Zámoly, Lovasberény - és majorok - Fülöp-, Mária-, Tallián- és Kőrakás-major - is létrejöttek az évszázadok során. Maga a falu és a tőle pár kilométer távolságban létesült egykori majorságok a mezőföldi szórványtelepülések jellemző formáját mutatják: amelynek fő jellegzetessége, hogy a nagybirtokon kialakult urasági majorokat és uradalmi pusztákat mindig a központi település közelében építették ki. Sajnos a község majorjait a tévesztés alkalmával felszámolták a földterület növelése érdekében, így napjainkban már a településnyomuk sem figyelhető meg.

Bél Mátyás¹⁷⁸ földrajztudós kéziratban fennmaradt XVIII. századi nagy országleíró művében¹⁷⁹ a következőket olvashatjuk községünkéről:

„Pátka síkon fekszik, jó egy óra járásnyira a Vértes erdőségétől. Csókakő környékének népes helysége. A falutól északra, szép és termékeny déli lejtőn vannak a szőlők, ezért kedvező esztendőben bőven adják az érett gyümölcsöt, amiből nagy mennyiségű bor készül. A szántóföldek részint a keleti, részint a déli oldalon vannak. A föld kemény, nehezen művelhető, de megtermi a búzát és minden más gabonaféléjét is. Határos Csala és Novaj majorokkal.”

Az idézett szöveg igen szűken vázolja fel településünk leírását, melynek oka az lehet, hogy a falut birtokló földbirtokosnak, gróf Lamberg Ferenc Antalnak csak egy kisebb jelentőségű birtoka volt Pátka, amely nem igényelt terjedelmesebb leírást. De ez mit sem von le abból a történelmi értékből, amelyet ez a mű képvisel, hiszen ez a község első földrajzi leírása.

178. Bél Mátyás, szlovák és magyar író, lelkész, történet- és földrajztudós. Élt: 1684-1749.

179. *Notitia Hungariae novae historico-geographica*: Az új Magyarországi történelmi-földrajzi ismertetése.

Közigazgatásilag Pátka a Közép-dunántúli régióhoz, Fejér megyén belül a székesfehérvári kistérséghez tartozik. A község a 811-es számú főútról leágazó út mentén északkeletre található, mint zsáktelepülés. Falunkat az 1950-es években épített bekötőúttal kapcsolták be az országos úthálózatba. A bekötőút egykoron híres volt a szép jegenyefasoráról. Szépségük az idő múlásával balesetveszélyessé vált és kivágásra ítéltetett, de az újraterelített csemeték az eljövendő esztendőkből olyan zöld óriásokká válhatnak, mint híres elődjeik.

Községünk a szalagtelkes települések tipikus orsós utcájú falu alaprajzát őrzi mind a mai napig. A főútról leágazó település magját két szétágazó utca - a Kossuth Lajos u. és Petőfi Sándor u. - képezi. A két utca közötti területen a XVIII-XIX. században udvarházak álltak, melyek helyét a XX. században felváltották a kisebb területű módosabb gazdák lakóházai és gazdasági épületei. A szalagtelkeken fésűs, részben előkertes beépítésűek voltak a telkek, aminek jellegét még napjainkban is jól megfigyelhetjük.

3.2. Domborzati viszonyok

A községet északon a Vértes hegység, keleten a Velencei-hegység, vagy ahogyan a helybeliek nevezik, a Meleg-hegység veszi körbe. Területe változatos domborzaton helyezkedik el: az északi nagyobb része völgyben, a kisebb déli pedig gránittöng felszínen.

A település hegységei a Kórákáshegy¹⁸⁰, a Vargahegy¹⁸¹ és a Ságihegy törésekkel, vetődésekkel és széles völgyekkel tagoltak és erősen lepusztultak. Hegységépítő kőzete a gránit és a pala. A Ságihegy Pátka felé eső lankás dombjain kő- és kavicsbányák működtek az 1980-as évekig. A Mikola-bánya még az első világháború során idekerült román hadifogolyról kapta nevét, aki egyben a bánya éjjeliőre volt. A másik, az úgynevezett Szőke-bánya volt, amelyben olyan gránitot bányásztak, melyben andezittelér volt található. Ezeket a kőzeteket használták fel a bekötőút megépítésénél és a házak alapozásánál. A kavicsbányában kitermelt murvát a járdák és udvarok sártalanítására használták fel a helyiek. A Középső Lesvölgy dűlőben pedig homokkővet fejtettek egykoron, melyeket a pincék boltozására és a kutak gyűrűinek kirakására felhasználtak fel.

3.3. Természeti képződmények

A település egyedülállóan különleges természeti képződményei a Sági-hegyen található, úgynevezett *”Sülé göbölé”*-k, amely a híres velencei ingókövek (Likaskő, Kocka) testvérpárjai. Az ingókövek úgy keletkeztek, hogy az egymáson fekvő, két irányban elváló kőtömbök közül a kevésbé ellenálló elmállottak, a

180. Legmagasabb pontja 161 méter.

181. Legmagasabb pontja 153 méter.

málladékokat pedig a szel és a csapadékvíz elhordta, így az ellenállóbb tömbök alátámasztás nélkül maradtak. Tökéletes egyensúlyi helyzetük miatt a kövek azonban nem billennek ki. Optikailag azt a hatást keltik mintha inognának.

A pátkai ingókövek onnan kapták fura nevüket a helyi szájhagyomány szerint, hogy valamikor régen a falu kis „korcsmájában” egy pityókás, de szerfölött okos ifjú, akit Sülének hívtak, azt mesélte ivócimboráinak, hogy neki a Ságihegyen gyönyörű göböléi (így hívták a faluban a fiatal ökröket) vannak. Megirigyelte ezt egy kapzsi ember - aki szintén pityókás volt már a sok borozástól - és mondta az ifúnak, hogy vigye ki a hegyre az ökrökhöz. Az ki is vitte a hegy tetejére, ahol a kövek álltak és így szólt: *„Látod komám, az én ökreim még a holdfénynél is esznek a rét kövér fűvéből, ezért ilyen szépek!”* A kapzsi ember megörült, hogy most jó vásárt csinál és megvette az ifjútól az ökröket. Az alku után visszamentek a kocsmába és ittak egyet rá. Közben reggel lett és a kapzsi ember visszaindult Ságra, hogy gyönyörködjön ökreiben, de a reggeli nap fényénél vette észre, hogy amit eddig ökröknek vélt azok csak jókora sziklák.

3.4. Éghajlati viszonyok

A községre a mérsékelt éghajlat jellemző. Az évi napsütés órák száma megközelíti a kétezret, az évi középhőmérséklet 10 °C körül alakul. Igen gyakori az északkeleti szél. Az évi csapadék 581 mm, ami mezőföldi viszonylatban viszonylag kedvezőnek mondható. Dr. Nagy Gyula református lelkész 1943-as helytörténeti munkája szerint a település a biztosító társaságok jégbiztosítási táblázat kimutatása szerint a legrosszabb előtti fizetési osztályba van sorolva, mivel igen sokszor sújtotta természeti kár a község határait. Erre utalnak az *Adversaria* - Hollósy Fülöp Ádám református lelkész által készített évkönyv - egyes feljegyzései is. Az 1781-es esztendőnél a következőket olvashatjuk: *„Ebben az esztendőben igen nagy szárazság uralkodott, kiváltképpen Caniculában: annyira, hogy sok emberek az utazásban, sokan a mezei munkában a nagy hévség miatt meghallanak.”*, 1783-ban pedig egy földrengésről tudósít az évkönyv: *„Szent György havának 22-ik napjában reggeli 3. és 4. óra között tartott kemény földindulás. Melly olly nagy volt, hogy sokan az ágybul kiestek a rázás miatt.”*

3.5. A település talajviszonyai

Községünk talajviszonyai hasonló képet mutatnak, mint az országos talajviszonyok: a mezőgazdasági művelés alatt álló területek mészlepedékes csernozjom, csernozjom barna erdőtalaj és csernozjom jellegű homoktalaj, gyengén humuszos homoktalajjal keveredve. 1943-as adatok szerint I. osztályú föld nincs Pátkán, a szántók IV.-VII. osztályúak, a kertek V. osztályúak, a rétek

II.-VI. osztályúak, a szőlők IV.-VII. osztályúak, a nádas III. osztályú, az erdők II. és IV. osztályúak.

Vályi András¹⁸² statisztikus által készített országleírás¹⁸³ - amely az első magyar nyelven megjelent betűrendes helységnévtár is egyben - a következőket írja le a település talajviszonyairól: Pátka „*határja közép termelékenységű, vagyonyjai és más javai is középszerűek, második osztálybéliék*”. Ezt a tényt erősíti meg Korabinszky János¹⁸⁴ térképész leírása¹⁸⁵ is, amely szerint 1786-ban Pátkát a Helytartótanács gazdaságilag másodosztályúnak minősítette. A település szántóterületei és egykori szőlődombja¹⁸⁶ mára erősen erodáltak és talajjavításra szorulnak.

3.6. A községre jellemző flóra és fauna

Pátka területe földrajzi adottságai alapján a Vértes- és Sárvíz ökológiai rendszer részét képezi. A Pátkai- és Zámolyi tározók és ezek peremterületei kötik össze a Vértes-hegység ökoszisztémáját a Velencei-tó ökoszisztémájával, amely a Sárrét-Sárvíz rendszerhez a Dinnyési-fertőn keresztül kapcsolódik. Növényföldrajzi szempontból a Pannóniai Flóratartomány¹⁸⁷ Alföldi Flóravidékének¹⁸⁸ Mezőföld és Solt-síksági Flórajárásához tartozik.

A növényvilágot elsősorban a szubmediterrán típusú növényfajok jellemzik. A község természetes erdőtakaróját egykoron a különféle tölgyesek¹⁸⁹ alkották. Napjaikra viszont az erdők helyét nagy kiterjedésben mezőgazdasági területek, kultúrerdők, főleg akácosok és másodlagos gyepek, a legeltetés felhagyása során spontán erdősülő területek váltották fel. A község erdőterületei töredezetek, az egyes erdőrészek között nem áll fenn kapcsolat. A déli, telepített erdőrész a Velencei-hegységhez kapcsolódik, a falutól északra foltszerűen elhelyezkedő erdőrész pedig talajvédelmi szempontból lett telepítve. Ezekben az erdőkben az idők folyamán értékes apró- és nagyvadállomány alakult ki. A mai fekete fenyves- és akácerdők tehát javarészt mesterséges telepítésűek. Ezt támasztja alá Kogutowitz Károly¹⁹⁰ geográfus vizsgálatai is, amely szerint a mezőségi talajon sohasem voltak nagy erdőségek. Az erdők hiányából viszont az következik, hogy a Mezőföld egyes részterületei a Dunántúlban a legnagyobb olyan kiterjedésű

182. Vályi András, statisztikus, pedagógus és a pesti egyetem első nyelvtanára. Élt: 1764- 1801.

183. *Magyar Országának leírása I-III., Buda, 1769-99.*

184. Korabinszky János Mátyás, könyvkereskedő, tanár és térképész. Élt: 1740-1811.

185. *Geographisch-historisches und Produkten-Lexikon von Ungarn, 1786.*

186. A Boglyas, mely a tévesztés óta szántóföldként hasznosítanak.

187. Pannóniai Flóratartomány: *Pannonicum*.

188. Alföldi Flóravidékének: *Eupannonicum*.

189. Cseres-tölgy, gyertyános-tölgy, tatárjuharos lösztölgy.

190. Kogutowitz Károly, geográfus és egyetemi tanár. Élt: 1886-1948.

területe, amely kiválóan alkalmas földművelésre és az állattenyésztésre a nagy füves legelői által.

A falu területén egyszerre jelentkezik a Velencei-hegység erdeinek és a Mezőföld löszhátainak élővilága. A Pátkai-tározó környékén kialakított ökológiai folyosó része a Magas Természeti Értékű Területnek¹⁹¹, valamint a Nemzeti Ökológiai Hálózat¹⁹² ökológiai folyosó területeinek. Ezek a védett területek a felszíni vizekhez kapcsolódnak elsősorban.

A község mai gyepes területei a legeltetés felhagyásával keletkeztek, erősen elbokrosodtak és spontán erdősültek, amely egy természet-közeli állapotú erdők létrejöttét segítette elő. Ezeken a területeken nagy számban található aranyvessző fajok a ritkán előforduló bálványfák között. Fokozottan védett gyurgyalagok fészkelnek a löszpartos területek oldalában. Kisebb foltokban molyhos tölgyes erdők találhatóak, melyek természetvédelmi értéke jelentős. A község déli hátgerincein csertölgy, kőris és mezei juhar társulások lelhetők fel, cserjeszintjében galagonya és csereszömörce van jelentős számban, aljnövényzetében védett ezerjófű és bíboros kosbor. Ezen területek legjelentősebb madara az egerészölyv. Az úgynevezett félszáraz erdőket alkotó cseres-tölgyesek mára már csak kisebb foltokban találhatóak meg a széles dombháton. Itt védett szarvasbogarakat találunk az erősen gyomos aljnövényzetben.

A Császár-víz völgy mocsaras és ligetes területei napjainkra szinte teljesen átalakultak. Helyükön szántóföldi-, rét-, valamint legelőgazdálkodás folyik. A vizesebb területeken az aljnövényzet nagy részét a mocsári sás teszi ki, szárazabb részein a som és a feketebodza alkotja a cserjeszintet. A Pátkai-tározóban jelentős számban vannak jelen a vízi növénytársulások. Apró békalencse lelhető fel a tó védett öbleiben, a nádasok belső szegélyét pedig gyökerező hínárok alkotják. Számos halfajta található, a telepített pontytól, compótól egészen a ragadozó csukáig. Barna varangy, pettyes göte és vízisikló szinte minden vízparti részen megtalálható. Kis számban mocsári teknős is fellelhető. A nagy vízfelületnek köszönhetően igen jelentős a madárállomány, különösen vonulások idején: nagyköcsög, kanalas és sűrű gém, feketenyakú vöcsök. Az itt élő fokozottan védett vidraállomány kiemelkedő természeti értéket képvisel. A mocsarasabb részeken réti boglárka és csenkesz fordul elő. Az itt fészkelő énekes madarak többsége védett, mint a fokozottan védett fehér gólya, nádi rigó, fülemüle és nádi poszáta. Elvértve barna rétihéja és fokozottan védett réti sas figyelhető meg.

191. MTÉT - A 2007 szeptemberében elfogadott Új Magyarország Vidékfejlesztési Program zónális természetvédelmi célprogramja által támogatott olyan lehatárolt területeket jelenti, melyeken a mezőgazdasági hasznosítás folytatása különösen fontos feltétele az élővilág, a tájkép valamint az épített és történelmi értékek hosszú távú megőrzése.

192. NOH - Magyarországon 1993-tól kezdődött meg szerveződése.

A faluban két helyen is költ a fokozottan védett fehér gólya. A házak ereszei alatt füsti és molnárfecskék fészkelnek. Fokozottan védett gyöngybaglyok és denevérek tanyáznak a régi épületek padlásain.

3.7. A település vízrajzi leírása

4000 évvel ezelőtt a pátkai völgytágulatban egy természetes tó volt, amely a völgytágulat folyamatos süllyedése miatt - ami még napjainkban is tart - feltöltődött és kiszáradt. A Zámolyi-medencének ezen a szakaszán a XIX. században két nagy tava volt: a Fertő, melyet mára teljesen lecsapoltak és a Pátkai-tó. Ennek területe kb. 600 holdat tett ki.

Kiterjedése hosszában a zámolyi úttól a Kőrakásig, szélességében pedig a Felső-réttől a Kossuth utcai kertek aljáig tartott, északkeleti csücske pedig egészen bekanyarodott a Tisztavíz-völgyébe, és elérte Szűzvárt.

A tó többször is kiáradt az évszázadok folyamán, ezt egy 1788. március 16-án kelt nyilatkozat is tanúsítja, mely okirat szerint a földesúr megtérítette a gazdáknak a kiáradt halastó által okozott károkat. A nyilatkozatot a község előjárói: Fűri István bíró, Zaka László törvénybíró, Jósa Mihály esküdt, Császár Péter esküdt, Tóth Mihály esküdt, Rekettyei János és Pobrányi János írták alá. A tó nemcsak a természeti károk által okozta esetekről volt híres, hanem jóízű halairól is. Károly János¹⁹³ monográfiájában azt olvashatjuk, hogy Budapesten a XIX. században a pátkai ponty volt a legkeresettebb. Ezt több más írásos forrás is megerősíti, mint például a Lamberg család jószágkormányzója, Seidel Ignác írása is, amely szerint több ezer forint jövedelmet hozott a tó halászata. Ezt igazolja Pesty Frigyes¹⁹⁴ 1864-es kéziratos helységnévtára is. Ez a következőket írja a tóról: *„Híres volt e helység a múlt 1863. évben kiszáradt tavában termett haláról, azonban most a halak helyén köles és lóhere tenyészik.”* Az aranysárga pikkelyű ízletes halakat a tó Aranyos-nak nevezett részen - amely egyben a tó legmélyebb része volt - fogták ki. A tónak ezen a részén manapság már rét van a hordalék feltöltődés következtében.

A tónak a Kőrakásnál volt lefolyása, ahol a rómaiak kőgátat építettek, és amelynek maradványai nyomokban ma is jól megfigyelhető. A gát keskeny zsilipje mellett a XIX. századtól még egy malom is működött, ami viszont mára teljesen elpusztult. A visszaemlékezések szerint az 1920-as években Kőrakásnál villanyfejlesztő vízturbinát telepítettek, amely a környező majorokat látta el árammal. A turbinát az 1940-es években felújították, de a II. világháború alatt elpusztult.

193. Károly János, székesfehérvári nagyprépost. Él: 1834-1915.

194. Pesty Frigyes, történész. Él: 1823-1889.

A Zámolyi-medence tavainak a vízelvezetésére létesítették a Császár-víz csatornát 1863-ban, amely Dinnyésnél vezet bele a Velencei-tóba a Vajai pusztából eredő patak vizét. A levezető csatornára azért volt szükség, mert a Vértesből lefolyó víztömeg¹⁹⁵ tavasszal nagy áradásokat okozott. Az áradásokat még az is fokozta, hogy a patak medrét a hordalék fokozatosan feltöltötte, ezzel egyre csökkent a víz rendelkezésére álló ártér. Ezért vált szükségessé a római kori töltés átvágása. A szabályozásnak sajnálatos módon negatív következményei is lettek. A tósori házak kútjainak vize ihatatlanná vált, ezáltal viszont gyakran megjelent a vérhas és a tífusz a községben. Az 1940-es években felmerült egy artézi kút fúrása, hogy a települést ellássák iható vízzel, de állami segítség híján ez nem valósult meg. Az iható víz kérdése még az 1960-as évek végén is problémát okozott a településnek. Ekkor rendelet írta elő a törpe-vízmű telepítését, amelyet 1971-ben adtak át.

A tóra a nagy vízhozam hasznosítására több malmot is telepítettek az évszázadok folyamán. A község malmait elsőként 1786. október 27-én írták össze. Ebben az összeírásban nemcsak a tulajdonosok neveit olvashatjuk, hanem a malmok nagyságát is. A malmok közül legtöbbször a Császár malmot használták, amely Császár János és Varga István tulajdonában volt. Ezt a fornai szélen építették fel. A kőből épült malom 7 öl hosszú és 6 öl széles volt. A község második malma az úgynevezett Dómján malom volt, Dómján János és Sámuel tulajdonában. Ennek hossza és szélessége egyaránt 6 öl volt. Bellovics Márton és Mátyás tulajdonában volt a harmadik malom, amely 7 öl hosszú és 8 öl széles kőépületet foglalt magába. A falu negyedik malma pedig a község tulajdonában volt. Egy összeíró okirat szerint *”a malom kőből rakott, de ember nem emlékezik mikor és ki által”*. Az ötödik malom Kőrakásnál volt, melynek tulajdonjogáért a község és a földesúr között még pereskedés is folyt. A község ugyanis azt állította, hogy a malom eredetileg a község tulajdonát képezte. Erről tett írásos tanúvallomást 1789. augusztus 21-én öreg Dávid János, öreg Jóna Mihály és öreg Mura Mihály is. Fényes Elek¹⁹⁶ Geographiai Szótára szerint a faluban az 1850-es években csuka-halászzal is foglalkoznak a lakosok.

A régi, kiszáradt tó helyén az 1970-es években víztározót építettek. A tározóra azért volt szükség, hogy pótolni lehessen, illetve vissza lehessen tartani a Velencei-tó vízszükségletét a kellő mennyiségben. 1971. júliusban kezdték el építeni az első pátkai víztározót, a másodikat pedig 1973. március végén. A tározók műszaki átadására 1974. december 19-én került sor. Működésüket azonban csak a következő év januárjában kezdték meg. Ünnepélyes átadásukra 1975. július 1-jén került sor, melyen jelen volt dr. Dabrónaki Gyula államtitkár.

195. A Császár-víz átlagos középhozama több évi átlag szerint 0,67 m³/s.

196. Fényes Elek, közgazdasági statisztikai és földrajzi író. Élt: 1808-1876.

Beszédében azt emelte ki, hogy a pátkai tározó a Dunántúl legnagyobb víztározója lett 312 hektáros kiterjedésével, amely 7,8 millió köbméter vizet képes tárolni.

A községet egy másik patak is átszeli, a Tisztavíz, melyet korábban Rovájka-pataknak is hívtak. Ez a lovasberényi halastórendszerből ered, amelynek vize a falu alatt a Császárvízbe ömlik. A település határában még az 1940-es években is több forrás volt, de azok kellő gondozás hiánya miatt elapadtak. A források a következő területekről eredtek: Alsópapok dűlő, Érmellék, Császármalom, Káposztás, Fülöp, Tikmony, Sági rét, Sági erdő, Királyberek, Kisrét és Sósér. A források mellett a falu igen gazdag volt kutakban is: Pótoléki-kút, Forrási-kút (az úgynevezett Bűdös-kút), Szabados-kút, Brunner-kút, Lesvölgyi-kút, Vásártéri-kút, Boglyasi-kút (amely kétvödrös kerek kút volt), Tikmonyi-kút, Csordás-kút, Bab-kút, Sági-réti gémes kút, Némedi-kút, Gézái-(kerek) kút és a Fülöpi-kút. Mára azonban már egyik sem működik, mert a termelőségvetkezeti kutak használatára nem tartott igényt, ezért betemette őket. A község hegységei alatti területek felszín alatti vizekben szegények ugyan, de a 2006-os évben a Királyberekben végzett próbafúrások termál jellegű vizet találtak, amelyet a beruházók hasznosítani szeretnének.

3.8. A Pátkai-tó és Szűzvár legendája szájhagyomány alapján

Lángra gyúló égő szerelem: Egyszer régen két vár volt ezen a vidéken. Pátka volt az egyiké, Szűzvár pedig a másiké, amely a tó túloldalán állt, a Lovasberénybe vezető úttól jobbra, ott, ahol a bezárt kőfejtő is van. A két várúnak hasonló korú gyermekei voltak. A pátkainak fia, akit Delinek hívtak, a szűzvárinak pedig lánya, Szösze. A gyerekek felnőttek. A fiacskából daliás szép legény lett, a leányka pedig gyönyörű szép lánnyá érett. Egy alkalommal a fiatalok összetalálkoztak, és a találkozásból égő szerelem lett.

A rivális királyfi színre lép: A szülők észrevették ezt, de Szűzvár ura másnak szánta szépséges leánya kezét, ezért nem nézte jó szemmel a fiatalok románcát. Tudta ezt a pátkai várúr is, de ő a fiatalok pártját fogta és elmentek leánykérőbe, megelőzve ezzel az idegen királyfit. Amikor bebocsátást kértek, a szűzvári úr arcán gúnyos mosoly jelent meg és a következőket mondta: *„Ha már két ilyen nemes, talpraesett legény verseng az én lányom kezéért, tegyenek próbát, és amelyikük ügyesebb, erősebb, azé legyen lányom keze.”*

A három próbatétel: A várúr három próbát eszelt ki. Az első próba az volt, hogy a kérőknek pusztá kézzel el kellett ejteniük egy-egy medvét. A két királyfi hajszára egyforma medvebundát hozott a vadászatból. A második próbában olyan felvonóhidat kellett építeniük a vár egy-egy kapujához, amit az örparancsnok hatéves kislánya is fel tud húzni. A feladatnak mindkét kérő tökéletesen eleget tett.

A végső próba: A várúr maga elé hívatta a két fiatalembert és mondta: „*Derék legények vagytok mind a ketten, azonban csak egyikőtöknek adhatom lányom kezét. Ezért az lesz a férje, aki különlegesebb, fényűzőbb járművön szállítja várába őt.*” A várúr azt gondolta, hogy a királyi hintónál különlegesebb, drágább járművet a pátkai várúr fia nem lesz képes kiállítani. A pátkai királyfi apja tanácsára a völgy végében kőgátat építtetett, hogy a tó vizét akkorára duzzassza, hogy hajóval lehessen közlekedni a két vár között. A megadott határidőn megjelent az idegen királyfi tíz pár hófehér paripa által húzott hintójával, de már csak integethetett a boldog ifjú párnak, akik egy háromarbocos hajón indultak lakodalmat csapni a pátkai várba. Szűzvár ura, amikor meglátta a hajót, rájött arra, hogy lánya csak annak a férfinak az oldalán lesz boldog, aki őt ennyire szereti. Ezzel áldását adta a frigyre.

3.9. A Halmi pince

Boglyason, az egykori szőlősökben található az 1824-ben épített uradalmi vagy dézsmapince, amely nagyszüleim és azok nagyszülei emlékezete szerint mindig is a családom birtokában volt. A pince közel 20 méter hosszú és 4 méter széles. Maga a préház a pincével egy mélységben van elhelyezve, ez teszi igazán egyedivé a pinceépületet, mivel a faluban és környékén különleges építészeti megoldásnak számít, hiszen a préházat mindig a földfelszínre építik. Reider József vármegyei földmérő által 1840-ben készített határtérképen két építmény is látható a Boglyas szőlőhegyen, melyek közül az egyik nagy valószínűséggel éppen ezt a pincét ábrázolja, de ennek teljes hitelességet egyéb adatok hiányában nem jelenthetem ki.

Az 1930-as évekig a falu lakosainak kizárólag itt, a Boglyason - amit családunk Öreghegynek nevez - volt szőlője. Az erőltetett téveszesítések alatt kezdik áttelepíteni azokat a mai Páskomokba. Nagypám szívós ellenállásának volt köszönhető, hogy a pince a későbbiekben is a család tulajdonában maradhatott, mivel nem volt hajlandó beadni azt a szövetkezetbe bontani.

Jó lenne, ha ismét szőlőket telepítenének a hegyre, ahol most intenzív földművelés folyik, hiszen kitűnő volt ott a szőlőtermés a jó természeti adottságoknak köszönhetően. Remélem, szülőfalum eme régi épülete helyi védelem alá kerül, hogy meg tudjuk őrizni a jövő nemzedéke számára illetve, hogy bekapcsolódhasson a településen kialakulóban lévő falusi turizmusba mint a múlt elevenné váló része.

/Halmi Viktória/

3.10. A községben előforduló helynevek

Pátka község területén 152 különböző helynevet említenek a különféle írásos források. Az abc sorrendben felsorolt helynév után zárójelben található a helynév első évszámias említése, az 1943-as határtérképen való feltüntetése pedig szögletes zárójelben. Előfordul az is, hogy egy területnek több megnevezése is van: Alsó Berényi hát (1943) [20], Alsó Forrási (1943) [25], Alsó Kenderes (1943) [37], Alsó Lesvölgy (1943) [31], Alsó Papok (1943) [26], Alsó Rét (1840), Alsószöszvári malom (1924), Árkos út (1840), Árkos úton aluli (1943) [56], Babföldek (1840), Bellovics malomra dűlő (1840), Bellovics-rét és tehénmező (1930), Belmajor (1907), Beltelkek (1943) [1], Bodzás-völgyi dűlő (1838) [48], Boglyas (Baglyosi) szőlőhegy (1864) [46], Büdös-kút (1924), Cigány telep (1944), Czibakúti dűlő (1930), Csákvári útra dűlő (1840) [33], Csalai határ dűlő (1943) [55], Császártói rét (1840), Császár-víz (1098?, 1924), Csobán (1864) [57], Csobányi-dűlő (1840), Csörgő árendás föld (1924) [15]: a terület elnevezését a Csörgey családról kapta, akiknek egykoron itt voltak a földjei és a XVII. században részt vettek a község újratelepítésében. Csutska dűlő (1840), Dömötörhegy (1840), Éralja (1930), Ércfeldolgozóbánya (1973), Érmelléki-dűlő (1970), Fácánkerti-dűlő (1840), Fácános(1768), Faiskola (1924), Felső Berényi hat (1943) [22], Felső Erdő (1943) [47], Felső Forrási (1943) [23], Felső Kenderes (1943) [34], Felső Lesvölgy (1943) [29], Felső Papok (1943) [28], Felső rét (1840), Felső réti pótolék (1943) [59], Felső rét (1943) [50], Fenyő aljai dűlő (1850), Fenyves-völgy (1924), Forró dűlő (1943) [49], Forrás-dűlő (1840), Fülöp-major (1863), Ganajos rét (1768), 1. gátőr ház (1995), 2. gátőr ház (1995), Gézaköz (1956), Géza-major (1907), Gulyajárás (1838) [54], Hadobástanya (1973), Haraszt (1864) [44], Haraszton kívül dűlő (840), Káposztás (1943) [36], Kaszáló rétre dűlő(1850), Kenderföldek (1840), Kerekremészi dűlő (1970), Királyberek(i) (1864) [12]: a középkori írásos források szerint az Árpád-házi királyok ebben a berekrészben szoktak vadászni, innen eredhet elnevezése. Királyné berke (1840), Kis Mihály ér tófeneke (1943) [18], Kis Mihály ér dűlő (1840) [7], Kis Mihály éren innen (1943) [16], Kis Mihály éren túli (1927) [19], Kis réti (1943) [5], Kismalom (1956), Kistréti kaposi dűlő (1768), Koldustelkek dűlő (1840) [4]: elnevezését onnét kaphatta, hogy a falun keresztül menő koldusok és vándorok ezen a területen pihenhettek meg. Kőrakás (1864) [53], Kőrakás malom (1863), Közép Berényi hát (1943) [21], Közép Forrási (1943) [24], Közép Lesvölgy (1943) [30], Közép Papok (1943) [27], Középső dűlő (1840), Község rékje (1840), Kút melléke (1943) [35], Lapmező (1930), Laposi (dűlő) (1840) [6], Laposi kaszáló (1943), László-major(1937), Lesvölgy (1864) [32], Lesvölgyi dűlő (1840): az 1848-as szabadságharc idején itt álltak a magyar katonák lesben és rohanták le Jellasics visszavonuló seregét. Libalegelő (1886), Löki-hegyre keresztül dűlő (1840), Lökihegy völgye (1943)

[11], Lóki torok farkára dűlő (1840) [11], Maloméri dlő (1930), Malomhegy (1943) [52], Malommező (1930), Mária-major(Máriás) (1863) [58], Máriás-erdő alja (1979), Mária-pusztta (1921), Máriavölgy (1941), Mészáros legelő (1930), Nagy-völgy (1937), Nyék/Pusztanyék (1785): a középkorban önálló település volt Pátka és Forna közölt. A csókakői váruradalomhoz tartozott. A török korban részben, majd 1660 után pedig teljesen elnéptelenedik és nem telepítik újra. A XVIII. századtól a pátkai parasztok művelik a területét, majd 1691-től a Hochburg családé lett. Fél évszázad múlva már az Esterházyak birtokolták egészen 1945-ig, akik Fornához csatolták és nevet Miklós-majorra változtatták. Országútra (szélső) dűlő (1840), Ökörmező (1840), Öreg-hegy (1979), Papok dűlője (1840): papi földek elnevezése. Pátkai lejtakna (1979), Pátkai sarok (1979), Pátkai tanyák (1956), Pátkai tó (1924) [51], Pátkai vasútállomás és őrházak (1956), Plébánia telek (1908) [2], Pótoléki dűlő (1970): neve azt a történelmi tényt örökíti meg, amikor az úrbéri perek után földet osztottak a jobbágyoknak. Proletárvölgyi-dűlő(1970): az 1921-ben lefolytatott és Nagyatádi Szabó István által keresztülvitt földosztás alkalmával itt osztottak ki földet az igénylőknek. Pusztta szőlőkre dűlő (1840), Régi szérűskert/szűrűskert (1943) [17], Réti földek (1840), Rókalik(ra) dűlő(1840) [17], Rovajka/Rovájka-patak (1924), Soós-ér árok, dűlő (1840) [3], Ság (1895): 1390-ben a veszprémi káptalan levéltárában őrzött oklevelében községként szerepel, és ezt erősíti meg 1479-ben is. 1501-ben határbejárás történt Ulászló király parancsára. Ekkor a falu egyik felét a Sággy család, másik felét a veszprémi püspök kapta meg. 1659-ben több más birtokkal együtt az Eölbey, a Szeghy, majd Bossányi családok kezére került át. A XVII. században a Hochburgok uralmával a csókakői uradalom részévé vált. A XIX. században vizeki Tallián Vilmos tulajdonát képezte 1945-ig. Ságihegy (1943) [14], Sági-rétre dűlő (1943) [8], Sági-tó (1768) [13], Ságihegy telkes legelő (1943), Ság-major (1907), Ságihegyi legelő (1943) [13], Sósér (1840), Sukorói útra dűlő (1840), Szabados föld (1943) [41]: a Szabados család által birtokolt terület. A család részt vett a község újratelepítésében az 1640-es években. Szarka berek teteje (1850), Szarka völgyi dűlő (1850), Szőlőhegy (1840), Szőlők aljai dűlő (1840) [42], Szőlők melléki dűlő (1840), Szőlők alja, Szöszvári-hegy (1924), Szöszvári kaszáló (1924), Szűzvár/Szöszvár (1995): a község határában található bronzkori földvár valószínűleg azonos a középkori okleveleken előforduló Zuzd(1343) és Szűszvár pusztta (1685) helységekkel. Taliga út dűlő (1840), Telkes külső rét (I 943) [40]: egykoron itt voltak a telkes gazdák földjei. Tikmonyvölgy (1840) [45], Tiszta-víz (1908), Tó melletti rét (1924) [51], Tóra dűlő rét (1943) [38], Urbariális földekre dűlő (1850), Új árok (1924), Újgáti parrag (1930), Útórház (1973), Vargahegy (1908) [3], Vasúti őrház (1973), Vasúti sor (1937), Világos-major (1979), Zámolyi útra dűlő (1840) [43].

4. A pátkai katolikus plébánia (Halmi Viktória)

4.1. A pátkai katolikus plébánia története

A pátkai plébánia ma a székesfehérvári egyházmegye csákvári esperes kerületéhez¹⁹⁷ tartozik, korábban viszont a székesfehérvári főesperesség váli esperes kerületébe tartozott. A község első templomát¹⁹⁸ az a középkori 1192-es írásos forrás említi, amely szerint a községet a Monoszlói-nemzetség birtokolja.

A templom romjai nem maradtak fenn, mivel azt a török harcok során teljesen lerombolták, így a katolikus hitélet is megszűnt a török hódoltság ideje alatt. Ennek ellenére egy leletmentés során sikerült egykori helyét beazonosítani. Nagy Árpád régész az 1973-as leletmentése során a Kossuth Lajos utca 8. szám alatt fehér mészkőből faragott, szalagfonatos díszű ép szenteltvíztartó edényt tárt fel. A mentési munkálatok folyamán meghatározta egy csaknem négyzetes hajóból és egy kicsiny téglalap alakú szentélyből álló templom alapjainak kiszedett árkait is. A rekonstrukció alapján a templom a XI. század első harmadában épült. A templom körül temetőt is talált, amelyben azonban valamennyi sír bolygatott volt.

Ezután több évszázados hiány mutatkozik az egyházi életben. A hódoltság idejében a koppányi jezsuita misszió látta el a vármegyében a hitélet gondozását, ott ahol egyáltalán még maradt gyülekezet. Székesfehérvár 1688-as felszabadításától a püspökség 1777-es megalapításáig az esztergomi érsek gyakorolta a joghatóságot a Fejér vármegyei egyházközségeknél. A székesfehérvári és a környező települések lelképásztori állásainak ellátását a felszabadító seregekkel érkező, táborig lelkészként szolgáló jezsuiták látták el, egészen a rend 1773-as feloszlásáig.

A török kiűzése után meginduló katolikus restaurációt nagyban nehezítette az a körülmény, hogy a vármegye - miképpen a felszabadult területek - paphiányban szenvedtek. Az egyházi szervezet kiépítésében nagy lendületet jelentett Ladányi Bíró Márton¹⁹⁹ püspök igen aktív - mai szemmel sok esetben elfogadhatatlan eszközöket is igénybe vevő - működése. Szolgálati ideje alatt 14, más források szerint viszont 48 plébániát épített fel, közöttük a pátkait is.

197. Kerület: *districtus*.

198. Keresztelő Szent Jánosnak szentelt.

199. Ladányi Bíró Márton püspök, volt bicskei plébános. Élt: 1693-1762.

Egy 1733-as katolikus összeírás szerint Pátka a lovasberényi ferences plébánia filiákja²⁰⁰ volt egészen 1746-ig, a második templom felépítéséig. A plébános minden negyedik vasárnap járt át Pátkára misézni, amiért fizetsége 2 font marhahús és 2 itcze bor volt.

Bíró püspök által 1747-ben lefolytatott kánoni vizsgálat jegyzőkönyve pontosan rögzítette a megye vallási állapotát. Az egyházmegye plébániáit Dravec József váli esperes plébános vizitálta püspöki megbízatás alapján. Más források viszont arról szólnak, hogy a püspök személyesen vizitált az egyházmegyében.

Amíg nem volt temploma a községnek, addig az uradalmi ispáni lakásban tartották meg az istentiszteleteket a katolikus híveknek. Ezt erősíti meg az első plébános, Némethy Elek feljegyzése is, hogy Pátkán „*még se parochiális háza, se temploma nem lévén, fönn nevezett Tripsz báróné rendeletéből egy egész évig az uradalmi ispán házban lakni, asztalával élődni, az istentiszteletei pedig az akkori iskolaház egyik dísztelen szobájában vala kénytelen gyakorolni.*”

A plébánia feljegyzései²⁰¹ őrizték meg a következőket: „*A protestánsok csakhogy akkor létező templomukat megtarthassák, nemcsak tetemes áldozattal és munkával járultak a katolikus egyház és plébánia felépítéséhez, hanem a szent mise áldozathoz szükséges kelyhet is ők ajándékozták legelőször az anyaszentegyháznak.*” Az építő munka azonban nem kegyességből történt, hanem azért, mert országos erejű törvény kötelezte őket arra. „*1747-ben április hónapban megkezdett templom és paplak építését már azon évi Szent Márton napjára tökéletesen bevégezte.*”

A középkori egyház romjait Trips gerenálisné²⁰² Szent Anna tiszteletére restauráltatja 1746-ban és 1747. január 16-án rövid nyilatkozattal - melyet Fiáth Zsófia, Daróczy özvegye írt alá - meg is alapította az új plébániát. A templom építésével örök emléket állított magának, hiszen névadójának szentelték azt, így a búcsú is Szent Annához kötődik²⁰³. Szent Anna az asszonykép patrónája, akit hosszú évszázadokon át kedd napján tiszteltek. A magtalanok, áldott állapotban lévők, valamint a női betegségben szenvedők kilenc kedden át böjtöltek gyermekáldásért, könnyű szülésért vagy gyógyulásért. Szűz Mária után Szent Annának volt a legtöbb búcsújáró helye az országban.

A templomot Dravec József váli esperes szentelte fel 1748. november 26-án. Magyar beszédet Herczeg József pázmándi plébános, a németet egy móri kapucinus tartotta.

200. Filia: Olyan gyülekezetet, amely rendelkezik istentiszteleti hellyel, presbitériummal, és önálló gazdálkodással, viszont az anyagyülekezethez tartozik a lelkesítő szolgálat szempontjából.

201. Mára már elvesztek.

202. Báró Trips Adolf tábornok felesége, majd özvegye. Született: Hochburg Anna Mária.

203. Szent Anna nap: július 26.

A templomszentelési ünnepségen jelen volt még Róth Sándor alispán, Gányi András megyei bíró, a bárónó és egy református asszony, aki a református egyházat képviselte:

„1748-ik esztendőben éppen Szent Márton napján Dravecz József váli plébános és fehérvári főesperes által beszenteltetvén azonnal a hívek és plébános használatára megnyíltak. Az egyházi ruhákat a tisztelt földesasszony illetőleg alapítóné készít saját ruháiból... Kehely csak egy volt, mely akkoriban mar a tányérkára vésett 1624 számok szerint 120 esztendő lévén - protestánsok visszaadták...²⁰⁴ Orgona Bécsben készüli 60 forintnyi ára több nemes gondolkozó adakozásából együtt össze!”

A templom jövedelme az alapításkor 2 forint 45 dénár volt, a plébánosé egy egész telek, stóla, párbér és tized, ez összesen 67 forint 89 dénár. Az alapító grófnő írásban hagyta meg, hogy a plébánosnak deputatum fejében évente 10 forintot és 10 pozsonyi mérő búzát kell adni. Ezt később a pátkai birtokot zálogba vevő Radovics József is megadta, de a pátkai uradalom új örököse, gróf Lamberg Ferenc Antal viszont megtagadta azt 1752-ben.

1747-ben Rajcsányi Gergely jezsuita a következőket írja pátkai működéséről: *„Hatodik esztendeje hogy a pátkai parochia megalapítva és a szükségesekkel ellátva halottaiból feltámadott. Idehelyezvén én, hittérítői minőségben szolgáltam, míg nem új plébános jött. Apostoli hivatottsággal végeztem szolgálatomat, az összegyűlt híveknek tartván beszédet a Sághegyen Pátka mellett.”*

A plébánia hivatalos alapítólevelét gróf Lamberg Ferenc Antal csak 1761. október 18-án erősítette meg és bővítette ki javadalmakkal. II. József búcsújárás korlátozó intézkedései hatására a Szent Anna kultusz országosan átmenetileg megszűnt, majd a rendelet visszavonása után újjászületett. Arra vonatkozólag, hogy ez hogyan érintette a községet nincsenek feljegyzések.

1796-tól a kegyúr gróf Lamberg Fülöp. Az 1746-ban felépített plébániatemplomot inkább csak kis templomháznak lehet említeni, hiszen azt már az 1800-as évek elején újjá kellett építeni. Az 1778-as kanonika vizitáció megállapította, hogy a templom lélekharanggal nem rendelkezik. A kisebbik harangját *„Nagy Ignác fehérvári püspök szentelte fel 1778. április 21-én Szent Antal tiszteletére”*, amelynek beszerzési költsége 67 forint volt.

1783-ben az egyházkerületek új felosztása következtében Pátka a lovasberényi esperes kerületből a csákvárihoz került. Ekkor Zámoly és Pákozdi fiókegyházak elszakadtak a pátkai plébániától. A székesfehérvári Püspöki Levéltárban Pátka községből több végrendeletet is őriznek, ezek közül a legrégebbi 1789-ben készült:

204. Jelenleg az egyházmegyei múzeumban található meg.

Copia Testamenti

Alul meg nevezett Szegény Bűnös Szolgálója az Isten elo ajánlom Lelkemet Teremtőmnek. Testemet pedig a földnek és józan elmével bízván, senkiről nem kényszerítettvén, sem reá beszéltevénn önnon akaratomból teszem utolsó végzésemet, és meg másolhatatlanul hagyom e következő rendelkezésemet:

1. Az házamat, házi mobiliámat, ruháimat hagyom leányomnak (olvashatatlan a név).

2. A nálom lévő ügefogott vak Atyámfiának Marinkának, melly ifjúságát nálom el töltvén szolgálóképpen, minden kitelehtëő szükséggel szolgált fizetés nélkül, számol fáradságának jutalmául hagyok 50 f. az az Ötven forintokat és két mult nyári Borjut.

3. Minden irágban telt Hét pénzeket, ug nem különben Íráson kívül lévőket, azaz: mellyekről obligatorialis lévén kezemnél minden, hasonlóképpen mind azon jószágos, melly az osztályalkalmatosságával pénzre becsülte, és nékem ítélte, 's adaton úgymint marhát e az ide való Templomra hagom, olly móddal, hogy a pénzét érdőjószág el adassék, és annak ára A Templom Cassájába tétessék, azomban a Templom Cassájába leendő pénznek Interessére esztendőnként érette, és az Istenben boldogult uramért egy énekes Regniem tartassék, a többie pedig hus misék szolgáltassanak érettünk.

4. A szegén vak Marikámnak holtig való lakájul hagyom leányomnak rendelem házban lévő hátulsó szobás mellyben még él, senki állal ne háborgattassák.

Mind ezeket pedig amint felül említenem, önnon akaratomból rendeltéül és akarom, hogy tökéletesen bé tellyesittessenek. és senki által azokban semmi akadály, avag változás ne tétessék. Mellyeknek bizottságára adtam ezen Testamentum Levelei nevem allírásával meg erősítve Pátkán Die 10 December 793.

Aláírás (olvashatatlan)

Coram me qua requisito teste, Josepho Hampatzky mg., Én Mihál Bir mg., Fürt István T.Biro mg., Dávid István Eskütt mg., Lofa Mihál Eskütt mg., Halmi János mg.

Az 1796-os vizitáció szerint a plébániának van hiteles Szent Anna ereklyéje is, de azt nem mondja meg a forrás, hogy miféle ereklyéről van szó. A XVIII. században három keresztje van a templomnak: egy a templom mellett, egy a temetőben és egy a falu végén, amely corpusos. A székesfehérvári Püspöki Levéltárban őrzött iratcsomóban fellelhető a plébánia pecsétképe, ami igen hasonló jelleget mutat a községi pecsét képevel: egy három fejes búzakalász oldalán egy csoroszlya és egy ekevas képe látható. Felirata: PATKÓ (olvashatatlan) PECSÉTJE. Az 1805-ös vizitáció azt említi, hogy a templom szinte romokban van, és az 1810-es földrendés pedig teljesen tönkretette a még álló romokat is.

A harmadik templom építési idejére vonatkozóan ellentétes források állnak rendelkezésünkre. Az első szerint 1808-ban épült fel az új római katolikus templom toronnyal együtt, az elbontott régi templomház helyén. A másik forrás szerint a mai Szent Anna-plébániatemplom új helyen épült fel 1811 és 1818 között, amelynek építési költségeit Lamberg-Luzsénszky Borbála grófnő fedezte.

Amit biztosan tudunk, hogy az építés ideje alatt a községházánál tartották meg az istentiszteletet. Az elkészült templomot Wurum József²⁰⁵ székesfehérvári püspök szentelte fel.

1845-ös vizitáció három harangot említ: Szent Anna, Szent Mihály²⁰⁶ és Szent Borbála tiszteletére készítettek.

1845-ben Farkas Imre székesfehérvári őrkanonok a pátkai templom részére 100 váltóforint alapítványt tett.

1847-ben tételes leltárt készítettek a plébánia szent felszereléséről: 2 kehely, 2 tányérka, 2 szentségmutató, 1 füstölő, 6 különböző színű casula, 12 stóla, 3 zászló, 4 ing, 3 misekönyv volt, valamint ezzel együtt vették leltárba a néhai Galla István plébános úr 68 darabos könyvhagyatékát is.

1848-ban Ambrus Sándor volt a plébános, aki a császári csapatok a faluból elhurcoltak. Őt 1860-ban beválasztották a vármegyei bizottság tagjának. 1868-ban kelt az a szent miséről szóló alapítványlevel, amely szerint Ambrus Sándor községükben halt meg 1868. február 23-án. Az esperes plébános 1866-os végrendeletében a következőket írta le: *„Lelkem üdvéért évenként elmondandó szent misére hagyok ötven forintot.”*

A templom kegyura 1880-ban Festetits Krisztina és Gizella grófnők voltak. A püspöki levéltár anyagában nemcsak végrendeletek, hanem kegyes alapítványlevelek tömege sorakozik. Az alábbiakban egy 1884-es alapítványlevel szövege olvasható:

A teljes Szentháromság nevében Kis János pátkai gazda maga és felesége született Szilágyi Katalin nevében, amit tanul és alulírott plébános előli kijelenti, hogy Isten dicsőítésre a pátkai római katolikus plébánia egyházának a templom pénztárában 30 azaz harminc forintot alapítványkép letesz a feltétellel, hogy annak tőkéje mindenkor épségben maradjon, kamatai pedig csak is az áltatok a pátkai felső szőlő hegyen felállított kereszt fönntartására fordíttassék.

Kívánják, hogy ezen alapítványukat a pátkai római katolikus plébánia hivatal kezelje s az felőle a fejérmegyei Méltóságos és Főtisztelendő püspöki hatóságoknak számadással tartozzék.

Kelt Pátkán 1884. october 30án.

205. Wurum József, székesfehérvári püspök. Élt: 1763-1838.

206. 1833-ban készült az 50 kg-os harang

1893-ban új orgonát készíttetet a plébánia 400 pengő költségen, amelynek felét a templomkassza, másik felét a hívek fizették. Az orgonát Barakovics János készítette.

A XX. század fordulóján a plébániára egy helybeli születésű lelkész, (Pátkai) Seidel Pál került, aki igen buzgón szolgált és emellett irodalmi tevékenységet is végzett. 1885-ben Seidel Pál halála után a kegyúrnők Fetter Ferencet ajánlják új plébánosnak.

A templom kegyurai az 1940-es években báró Ivánka Géza, Sárosi Sándor és Akóts János voltak.

Az ezt követő évtizedekről nem maradtak fenn feljegyzések, mert azok a II. világháború idején megsemmisültek. Ezért csak szórványos adatokkal rendelkezünk a plébánia további életéről. Az anyakönyveket a keresztelekről 1746-tól, a halottakról 1863-tól, a házasságokról 1886-tól vezette a plébánia. Ezek többsége szintén megsemmisült a front alatt. História Domus 1959-től létezik. A püspöki levéltár törzsanyagában két javadalom összeírás (1896, 1927) és hat egyházlátogatási jegyzőkönyv (1778, 1796, 1805, 1818, 1849, 1868) található községükről.

Az egyéb pátkai vonatkozású iratok nagyobb részét különféle kérelmek teszik ki. Ezek közül egyet emelnék ki, amely arról szól, hogy egy katolikusnak született lakos házassága után református vallásra tért át, de súlyos betegsége után szeretett volna visszatérni a katolikus hitre, de ezt halála megakadályozta. A férje, aki református tanító, volt a plébános által levelet írt a püspöknek, hogy az elhunyt végakarata szerint, engedje meg, hogy feleségét a római katolikus temetőben temethesse el. A püspök az engedélyt megadta.

„Nagyméltóságit és Főtisztelendő Püspök Úr!

Lantay Mária, Szabó Lajos református tanító neje ezelőtt 9 évvel, meg nem fontolva kellőleg tettének következményeit - a r. k. szent hitet elhagyta és a ref. felekezetbe vétette fel magát.

Miután súlyos betegségbe esett és a székesfehérvári szanatóriumba kellett szállítani őt.

Neki mindig óhajta volt a kath., hitre visszatérni, de mivel nem gyakorolta meg azt hogy betegsége amely - nem lette meg ezen lejárt: végakarata azonban az volt, hogy kath. temetőbe temessék - érte atyjai mellé és hirtelen kimult mielőtt még visszatérhetett volna elveszítene eszméletét, - hozzátartozói nem tudták őt erre figyelmeztetni, mivel az eszméletlen-kívülség oly hirtelen és váratlanul következett be.... az orvos is azt állította, hogy még egy hétig is élélhet sőt fel is gyógyulhat.

A megholtak végakarátát óhajtja a maga református tanító teljesíteni és kéri Nagyméltóságú és Főtisztelendő Püspök urat, hogy kegyeskedjék megengedni, hogy kath., temetőben legyen eltemethető. Magam kegyeibe ajánlottan vagyunk.

Pátka. 1920. nov. 30. Schier József plébános”

1928. október 28-án Egyházközségi Képviselőtestület választás volt, amelyen a következő személyek lettek megválasztva: Krisztián Lajos, Tauth Antal, Gratzl Gábor, Kiss József, Szeitli Györg', Majer András, Pobrányi István, Klukmájér Sándor, Dani Mihály, ifj. Galla Ferenc, Kiss Pál, Galla János, br. Ivánka Gézáné, Kiss Józsefné, Majer Andrásné, Szabadi Ilona, Badó István, Tóth György, Gercsis István, ifj. Bárány György, ifj. K. Bárány György, Kiss András, Vitéz Bóc Imre, Zaka János, Dobos József: póttagok: Brunner János, Einvachter János, Véber András, Jámbor Viktor, Dénes Mátvás.

Szintén 1928-ban kelt egy egyezségi okirat, amely br. Ivánka Géza földbirtokos és a pátkai római katolikus egyházközség képviselőjében és megbízásából Schier József esperes plébános pátkai lakosok között jött létre annak ügyében, hogy a pátkai 79. számú betétben felsorolt különféle ingatlanokat a pátkai egyházközség ajándékba kapta - még 30 évvel korábban - amelyen temetőt alakítottak ki. A báró ebben az okiratban nyilvánította ki azon szándékát, hogy az elődje által tett adományt ő is megerősíti és az ingatlanok tulajdonjogát telekkönyvileg bejegyezteti az egyházközség részére.

A püspöki levéltár iratanyagában több haszonbérleti szerződést lehet találni, amelyek az egyházi földbirtokok bérlését állapítja meg. Ezek közül az egyik legjelentősebb bérlő, dr. Szegő Miklós ügyvéd volt, akinek ajánlatkérését az alábbiak szerint olvashatjuk:

*„Ajánlat haszonbérleti szerződésre
Nagyméltóságú és Főtisztelendő Püspök Úr!*

Dr. Szegő Miklós ajánlatott tett a kegyúri terhek megváltására (45%-ban) Máriamajorban juttatott földbirtok haszonbérbe vételére, ezen föld 35 kataszteri holdat tesz ki, vagyis 46 magyar hold (1200 nöl) és 800 négyszögöl.

Itt jelenleg holdanként 150-170 kg búza a haszonbér (adó nélkül), de tekintve azon körülményt, hogy azt a földet épületek hiányában csak olyan használhatja a kinek kézre esik: Dr. Szegő ajánlatát - elvben elfogadni tanácsos volna, ha megadna kerekszám 50 q búzát és tanító gyűlésre évenként 2 fuvart - és az összes adót.

Ez esetben 6 évre szóló szerződést lehetne vele kötni, természetesen a szerződésbe befoglalandó volna a földnek minden három évben való teljes trágyázása - és hogy élvéhenként előre fizessen.

Pátka. 1929. december 9. Schier József plébános”

A bérleti szerződést hat évre kötötték meg, amelyet 1935-ben meghosszabbítottak. De a következő meghosszabbításra már nem került sor, mert 1941-ben az Országos Földhitelintézetnek kellett átengedni a földterületet kishaszonbérletek kialakítására, mivel a bérlő zsidó származású volt.

A II. világháború után az egyházkerületben minden plébánost felkértek, hogy készítsék el jelentésüket az egyház állapotáról. Pátkáról Németh János plébános 1945. december 1-jén a következő jelentést küldte:

„Mély tisztelettel jelentem a háborús veszteségekről a következőket:

- 1. Községünket az orosz megszállta 1944. december 23.*
- 2. A falu többé gazdát nem cserélt.*
- 3. A kiűrités 1945. január 7-től április 5-ig tartott*
- 4. A plébániát háromszori tisztí küldöttség felszólítására hagytam el a hívekkel együtt.*
- 5. A templomtetőzet gránáttalálalat következtében súlyosan megrongálódott. 4/5 részben új palázás és lécezés vált szükségessé és több fedőfa.*
- 6. Templomunkat a szó szoros értelmében teljes egészében kifosztották. Csak 1 missiós kereszt és a szószékünk, meg 2 harangunk maradt meg és 1 öltözet miseruha, amit magammal vittem.*
- 7. Szt. edények, egyházi ruháink, [a] sekrestye felszerelése, zászlóink, szobraink, padjaink, oltáraink teljesen megsemmisültek!*
- 8. Az Oltáriszentséget magamhoz vettem.*
- 9. Új orgonánk teljesen megsemmisült.*
- 10. A plébánia épület lebontásra vár. Egy kis iroda s 1 cselédszoba lakható! A melléképületek 4/5 részben megsemmisültek bombatalalat stb. útján. A plébánia épületében csak 1 ajtó, s 1 kép maradt.*
- 11. Irattár, anyakönyvek megsemmisült.*
- 12. Iskolaépület felszerelése tönkrement, csak néhány pad maradt. Melléképületek megsemmisültek.*
- 13. Iskolát kifosztották.*
- 14. Kántorlakást is kifosztották bútorzataival együtt. Ajtó, ablak, padozat nincs. Egyházmegyében talán a legtöbbet szenvedett egyházközségünk a vidéken, felszerelésünk pedig elsőrendű volt mindenben.”*

A lelkipásztorok névsora időrendben:

1746. Nimethy Elek. Tripsz generálisné hívta meg plébánosnak a nagyszombati papneveldeből.
1750. Fodor András.
1757. Molnár Márton
1758. Pupp György

1774. Szeretz István
1790. Szomathelyi József
1795. Horváth Ferenc
1820. Orsonits Ignác
1822. Galla István
1847. Ambrus Sándor
1868. dr. (Pátkai) Seidel Pál
1885. Fetter Ferenc
1886. Kiss Nándor
1889. Schier József
1937. Németh János
1957. dr. Pásthv Vilmos
1959. Szenderffy Ferenc
1971. Balázs Tibor. Csíkszeredán született 1936. július 13-án. Székesfehérváron szentelték fel 1959-ben. 1962-71 között káplán, majd Pátkán lelkész 1971-től.
1978. Dombi Ferenc
1987. Balázs Tibor
2008. Tallér Krisztián

4.2. Katolikus műemlékek

Templom

Homlokzati tornya alacsony, órapárkányos, a harangtorony sisakja hegyes. Homlokzatán lévő két fülke üres, melyben szobrok álltakegykor. Oldalhomlokzata táblázatos, barokkos szentélye szögletesen zárul.

A templomhajó két boltszakaszos, orgonakarzat hasasan függő. Az 1746 körül épült első templom tornya még fából készült, amelyben két harang volt: egy 30 font és egy 60 font súlyú.

A mai templom 1808 és 1818 között épült fel a késő barokk stílusban. Az építést Lamberg-Luzsénszky Borbála grófnő finanszírozta. Az 1818-as vizitáció jegyzőkönyvéből olvasható, hogy azért vált szükségessé az új templom építése, mert a növekvő hívek befogadására már elégtelen volt a régi és a gyakori földrengésektől megrongálódott templomot már nem lehetett felújítani. A templom egy év leforgása alatt majdnem elkészült, felszentelésére csak 1818. szeptember 6-án került sor. A felépült templom 28 méter hosszú és 12 méter széles volt. Sekrestye a szentélyben elkülönített hátsó részben található. A főoltárképe Szent Annát ábrázolja a kis Szűz Máriával együtt. Az oltár mellett a kegyurak védőszentjeinek 2 méter magas faszobrai állnak: Nerei Szent Fülöp és

Szent Borbála. A templom eredeti kegyszobrai azonban Jézus szíve, Szent Antal, Lizói Kis Szent Teréz voltak.

1834. március 11-én a torony egy vihar következtében ledőlt, amit a kegyúr azonnal helyreállíttatott. 1853-ban a tetőzet renoválására került sor és a belső tereket is újrafestették. Ezután sor került az újraszentelésre is. 1877-78-as évben Festetics Krisztina és Gizella grófnők saját költségükön megjavíttatták a templom tetejét és minden ablakát kicserélték.

1925-ben készült el Szent Anna 300 kg-os harangja. 1930-ban Innocent Ferenc festőművész Szent Cecília festményét készítette el az énekhar zászalajára, továbbá egy töviskoszorús Krisztus képet a templom számára. 1933-ban az új orgona felállításakor kibővítették a kórust. 1937-ben készítették Kis József adományából Szent Józsefnek szentelt 180 kg-os harangot. 1942-ben 500 pengő költséggel az egész templomépületet felújították. A templom berendezésének nagy része a II. világháborúban elpusztult és újakat szerzett be az egyház. Az oltárkép is megsérült, amelyet csak az 1990-es évek elején tudtak restauráltatni. Az oltár melletti szobrok és a Jézus szíve szobor még az eredeti berendezéshez tartoznak, a többi különböző gyülekezetektől kapták. A Szűzanya szobrát Mátraberénytől kapta a gyülekezet Kardos János segítségével.

A Passió 14 képét szintén adakozásból kapta az egyház. A szószék klasszicista stílusú²⁰⁷, amelyen magvető képe látható. Az oltár felirata: ECCE AC.N.DEI. A szentély bal oldalában helyezkedett el egykor az uradalom karzata, amit a háború után nem állították helyre. A szentély jobb oldalában a keresztelőmedence található.

A karzaton egykoron orgona állt, amely a háborúban olyan súlyosan megsérült, hogy nem lehetett felújítani. Helyén ma egy holland gyülekezettől ajándékba kapott elektromos orgona áll. A templom épületén az 1990-es évek elején felújítási munkákat végeztek.

Nepomuki Szent János szobra

A népies ábrázolású, egykor festett kőből készült álló szobor keletkezési ideje 1810 körülre tehető. A szent kezében egy keresztet tart.

Akóts kereszt

A keresztet Akóts János földbirtokos uradalmának közelében emelték ismeretlen időpontban, amely mára igen megrongálódott állapotban van, emléktáblája elveszett.

207. Sérülés nélkül élte túl a háború borzalmaikat.

5. A pátkai református egyház története

(Halmi Viktória)

Egy falu számára két fontos dolog van a múltban és kellene, hogy legyen a jelen korban is: az iskola és a templom. A tanító és a pap. Ahol ez nincs meg, ott fejlődés és közösséget összetartó hagyomány sincs. Amelyik falu meg tudta vívni harcát az iskolájáért, a templomáért, az él és tartja magát. A pátkai református egyházközségnek igen fontos szerepe volt a községünk múltjában, hiszen református vallású emberek telepítették újra községünket az újkorban, ezáltal igen szorosan összefonódik a község és gyülekezet története. Az alapítás utáni egy évszázadban szinte csak reformátusok laktak a községet, amely majd csak III. Károly²⁰⁸ által kiadott Carolina Resolutio-k²⁰⁹ után vált vegyes vallású településsé.

A református egyház történetére vonatkozóan elég sok forrás maradt fenn az utókor számára, sokak elpusztultak az idők folyamán, de szerencsére nyomtatott formában két egyházi krónikásunknak köszönhetően mégis fennmaradhattak Biczó Pál 1885-ös nagykőrösi és Nagy Gyula 1943-as pátkai kiadású egyháztörténeti műveiben. Szerencsére lappangó források is fellelhetőek a XIX-XX. századi presbiteri és egyháztanácsai jegyzőkönyvek formájában, amelyekről úgy tudta a gyülekezet, hogy a II. világháború során megsemmisültek, úgy, mint a katolikus plébánia esetében. A legérdekesebb forrás az 1816-os Báthory Gábor püspöki vizitációs jegyzőkönyve, amely még a Református Egyház Ráday Levéltárában sem volt fellelhető, ezért igen értékes forrásanyag. A jegyzőkönyvek több esetben rávilágítottak bizonyos események igazi valóságtartalmára, lerántva ezzel a leplet a korábbi hazugságokról. Ilyen volt dr. Nagy Gyula gyülekezetből való eltávozásának esete is, akit egyes nézetek szerint a községből elhurcolt emberek elrendelése miatt űztek el a faluból, de a vádak teljesen alaptalanok voltak, mint ez a jegyzőkönyvekből kiderült.

A református és katolikus egyházon kívül a további vallási felekezet híveinek²¹⁰ nem volt helyi gyülekezete, ezért róluk nem is rendelkezünk írásos forrásokkal. Ők minden bizonnyal a szomszédos települések gyülekezeteihez tartoztak és nyomai talán ott lelhetőek fel.

208. III. Károly magyar király. Élt: 1685-1740, uralkodása:1711-1740.

209. 1731-es és 1734-es rendelet, amely a protestánsok vallásügyi helyzetét rendezte.

210. Evangélikus és zsidó.

5.1. Az egyház története a megalakulástól 1777-ig

A reformáció Fejér vármegyében igen hamar gyökeret eresztett, hiszen a török már Székesfehérvár elfoglalásakor a város hét papja közül csak egy főt említ katolikusnak. A Dunántúlon a „magyar Luther”-nek nevezett Dévai Bíró Mátyásnak²¹¹ köszönhetően terjedt rohamosan a reformáció, melynek kezdete még a mohácsi vésztől eredeztethető. Személyében az első magyar reformátort tisztelhetjük. Pátka földesura, báró Nádasdy Tamás²¹² nádor már a harmincas évek eleje óta evangéliumi protestáns volt, bár ő a régi egyházi élet egyes formáságaihoz egész életében ragaszkodott. Minden lehetővé tett azért, hogy birtoktestein az Evangélium terjesztését támogassa. Legjobb pártfogoltja Sylvester János²¹³ volt, aki 1541-ben magyar nyelvre fordította az Újszövetséget.

A pátkai református egyházközség a falu 1640-es újraterelődésével egy időben létesült, amikor a török földesúr elrendelte a pusztává vált falu felépítését:

„Az Esküdt Ember Istenfélő legyen: az Isten Templomába járjon, otthon létében Prédikációt és könyörgést el ne mulasson: hogy így mind magának, mind alatta valoknak jó példaadásával Lelkeket Istennek megnyerhesse. Ha pedig kívülről cselekszik: az Esküdségre sem méltó, sem illendő...”

A török földesúr parancsa tehát megengedte a falu lakosainak, hogy templomot építsenek, és saját lelkipásztort tartsanak. Ez igen kivételes esetben számított, hiszen a török a legtöbb esetben elpusztította a templomokat, attól félve, hogy azok katonai szempontból erődökké válhatnak. Ezért az akkori templomok vályogból és fából épültek. A felépült templom 3 öl és 4 láb széles, és 8 és fél öl hosszú volt, 340 főt tudott befogadni. A főajtó felett karzatot helyeztek el, vele szemben pedig a szószék és a Mózespad, ezek előtt Űrasztala volt. A szószék felett a következő felirat volt olvasható:

„Minden Imádságot, Minden Könyörgést, Melly Lészen Akármely Embertől, Vagy A Te Egész Népedtől, Midőn Megerzi Kik Az Ő Szívében A Csapás! És Kiterjesztendi Kezet E Házban. Te Hallgasd Meg Mennyekből A Te Lakóhelyedből És Légy Kegyelmes És Tseleked Ezt Hogy Kinek-Kinek Fizesz Az Ő Utai Szerint, A Mint Meg Esmérted Az Ő Szívét. Mert Te Egyedül Látod Minden Embéknek Szíveknél Gondolatját.”

A község református templomának építését más forrás is megerősíti: a nagykőrösi református egyház számadó könyve szerint a pátkaiak 1637-ben

211. Dévai Bíró Mátyásnak, az első magyar reformátor. Élt: 1500k.-1545k.

212. Nádasdy Tamás, magyar nagybirtokos főúr, Horvátország és Szlavónia bánja. Élt: 1498-1562.

213. Sylvester János, humanista tudós, bibliafordító, a magyar esszéirodalom megeremtője. Élt: 1504 - 1551.

egy forintot adtak fejenként a templomépítésre, illetve Nádasdy Ferenc²¹⁴ 1648-as levele, arról számol be, hogy a községben - melyet ő Pátka Pusztafalunak nevez - sárfalú imaház épült. Az építés pontos dátumát azonban nem ismerjük.

A település első név szerint ismert lelkipásztora Atsádi János volt, aki 1652-től szolgált a gyülekezetben. Másodikként Pathai (Pátkai) János neve szerepel az évkönyvekben, de lehet, hogy ő volt az első, mivel az egyházközségek korai időszakában gyakran váltották egymást a lelkészek, és a paphívás²¹⁵ kezdetben csak egy évre szólt. Ha letelt a lelkipásztor éve, meg kellett kérdezni a gyülekezettől, hogy elégedettek-e a szolgálatával és marasztalják-e a következő évre is vagy elbocsátják. Ha mindkét fél akarta, megtörtént a papmarasztalás. A gyülekezetnek teljesen szabadjában állt a papmarasztalás kérdésében legjobb belátása szerint dönteni. Ha úgy tetszett, a gyülekezet akár évente is változtathatta lelkipásztorát. Ezt az egyházi hatóságok azonban igyekeztek különféle intézkedésekkel megelőzni, mert ezzel sok esetben szélsőségesen visszaéltek a gyülekezetek. De az óvintézkedések ellenére a papmarasztalás rendszere évszázadokon át a lelkészi pálya legsúlyosabb keresztje volt.

Az egyháznak alakuláskor csak egy aranyozott réz úrasztali kelyhe²¹⁶, egy ezüstkelyhe és egy kenyérszító tálkája volt. A gyülekezetek életét a korai időkben a zsinati végzések határozták meg. Az egyházak igyekeztek a keresztényi erkölcsök tisztaságának megőrzése végett együttműködni a világi hatóságokkal. Általános gyakorlat volt, hogy a polgári úton elítélt bűnöst egyházi fegyelmi büntetésben is részesítették. Az egyházfegyelem az egyház kezdődő korszakában igen szigorú volt egyháztagjaival, lelkipásztoraival és tisztviselőivel szemben egyaránt. A helyi lelkipásztor gyakorolta teljes mértékben a kiközösítésig menő egyházi fegyelmezést. Ezt később kánonokkal igyekeztek megóvni az önkényeskedéstől és a kiközösítést²¹⁷ egyházmegyei zsinat²¹⁸ hozzájárulásához kötni. Az 1652-es kecskeméti synodus regulái a következőket írták elő:

„Vendégség, kézfogás, leánykérés, esketés tartása tilos volt advent első vasárnapjától vízkeresztig; továbbá a húsvét előtti harmadik vasárnaptól, a húsvét alán való második vasárnapig; a pünkösöd előtti második vasárnaptól, a pünkösöd utáni második vasárnapig. Ez ellen vélő prédikátorok állásukat veszítették ... Temetéseknél prédikátornak 25, mesternek 12 dénár járnőknek csizmát, vagy más férfias ruhái viselni tilos volt.”

214. Nádasdy Ferenc, főnemes, országbíró, a Wesselényi-féle összeesküvés egyik résztvevője. Élt: 1625-1671.

215. Nova vocalio.

216. 1647-ben készült és egy csillag alakú vésés volt rajta.

217. Excommunicatio.

218. Conventus classicits.

1668 körül Gyömrei Ábrahám szolgált a gyülekezetnél. Szolgálati idejéről azonban nincsenek feljegyzések. A következő lelkész, Kosdi István 1675 körül érkezett az egyházközségbe. Az ő tevékenységéről feljegyzések hiányában ismét nem tudunk semmit. 1680 körül kezdte meg működését Miskoltzi Sós György. Szolgálati ideje alatt hatalmas kár érte az egyházat és magát a községet is. 1683-ban, amikor a török Bécs alatt vereséget szenvedett, a visszavonuló hadsereg mindent felgyújtott, amit a visszavonulás útjában talált. Ekkor felgyújtották a község sövénytemplomát ami után az egész falu lángra kapott. A megsemmisült templom²¹⁹ helyén 1687-ben újat építenek fából és sövényből, amelyet zsindellyel fedtek le. 1689-től Poroszlói Mihály volt a község lelkésze, akinek szolgálatát nagyban megnehezítette a török kiverése után megkezdődött protestáns üldözések. Ekkor egy boros cinkannával gyarapodott az egyház szent edényeinek száma, felirata: „Pátkai Ecclesiajáj 1689-ből Pátka 10. font. L.P.M.”, a monogram jelentése: „Lelkipásztor Poroszlai Mihály”. 1713-ban az egyház adományból kapott egy kereszteléshez való cintányért is a gyülekezet híveitől.

A Rákóczi-szabadságharc leverése után kiadott kormányászéki rendeletek célja a katolikus egyház erősítése volt. Sorra születtek a protestáns egyházakat sértő rendeletek. 1714-ben a vármegye rendeletben írta elő, hogy minden vallási felekezetnek kötelessége a katolikus ünnepek megtartására. Ezt községünkben be is betartották, amelyet bizonyít egy 1721-es tanúkihallgatási jegyzőkönyv: ú

„Az Ünneptartást a nemes Vármegye parancsolatjából kénytelenek megtartani, másképp a Vármegye katonái megbírságotják, a mint meg is bírságotak már egynehány embert, hol egy hol két mérő zabbal.”

1715-ben kezdte meg szolgálatát Tóthfalusi András. Őt és a vármegye többi református lelkészeit a veszprémi püspöki vikárius körlevélben szólította fel 1726-ban arra, hogy vessék alá magukat a katolikus plébánosnak.

Az 1721. évben latin és magyar nyelven készített tanúkihallgatási jegyzőkönyv részletesen tudósít községünk egyházi életéről. Kapy Gábor²²⁰ országbíró abból a célból készítette el a vallató-jegyzőkönyvet Fejér vármegyében, hogy kiderüljön, van-e a vármegyének olyan protestáns egyházközsége, amelyet az 1681-es törvény szerint vissza kellene adni a katolikusoknak, ha az korábban a katolikusoké volt, most pedig a protestánsok bírják. A kihallgatásokat a vármegye valamennyi községében végrehajtották. Pátkán négy református és egy katolikus vallású tanút hallgattak ki, akik mind pátkai születésű jobbágyok voltak: Oláh János²²¹ 80 éves, Besenyei György 76 éves, Muray István 60 éves,

219. Oratórium.

220. Kapy Gábor, országbírói ítélőmester. Élt: 1658-1727.

221. Gróf Hochburg özvegyének jobbágya, subditus.

Szálai István 67 éves reformátusok és Szűcs János, aki katolikus volt. A kihallgatást 1721. április 11-én tartották. A tanúknak kilenc kérdést tettek fel, melyből megállapították, hogy Pátkán egyedül csak a reformátusoknak van temploma és nincs katolikus templom: „Csak négy katolikus ember lakik Pátkán, kálvinista 200-nál is több”, hangzik el az egyik tanú kijelentése, melyet a katolikus vallású tanú is megerősített. Oláh János a következőket vallotta:

”Tanú tudja a maga emlékezetből fogvást még a töröknek Bécs városa alá menetele előtt sok esztendőkkel a pátkai templomot a hozzá tartozó Parochiával, Oskolával együtt mindenkor a kálvinistákénak lenni. Prédikátort valósággal tartottak és tartanak Iskolamesterrel együtt. Sohasem háborgattak vagy turbáltattak. Gyakorolták szolgálatjukat mindenkor szabadon. Ugyan magok csináltatták a templomot.”

Az 1721-es dátum az egész református egyház életében jelentőséggel bír, mivel a mind sűrűbbé váló templomelfoglalások miatt zsinatot hívtak össze Etédre, ahol megszervezték a templomok védelmét és a gyülekezetek ellenállását. Az egyházkerületek felállításakor Pátka a duna-melléki superindientia óbudai seniorátusába került, amelyet majd fejér megyeinek, később duna-mellékieknek, végül pedig vértessaljának neveztek el.

1726-ban került Pátkára Veszprémi Adám. Az ő szolgálati idejére esik az 1731-es Carolina Resolutio²²², amelynek következtében az addig színtiszta református település vegyes vallásúvá vált. A rendelet fő célja az volt, hogy minél szűkebb életterét köre szorítsa a protestánsokat. Veszprémi legnagyobb munkássága az volt, hogy a düledező sövénytemplomot megmentette az összeomlástól azzal, hogy 1735-ben kőfalat emeltetett köréje. Az építési munkálatokat bejelentették a veszprémi püspöknek, aki meg is adta az engedélyt, de ennek ellenére 1746-ban vizsgálat indult az építkezés ellen, amelyre az adott okot, hogy nem volt szabad új református templomot építeni. A községből Rideg Jánost, Kovács Jánost, Mura Jánost, Vörös Jánost és Rekettyei Jánost idézték be tanúknak, akik az vallották, hogy szükség volt a templom falának a megerősítésére, mert az összedőlt volna. Mura János vallomásaiban a következőt olvashatjuk:

„Az elmúlt 1735-ik esztendőben az előbbinek fedele alá azon helyre és formára kőből, mésszel kénytelenek voltak a mostanit fölrakni, mivel oly romladozó volt, hogy kevés szeles időben is nem mertének benne áhítatoskodni, félvén annak összedőlésétől, amint is egykor egy Szabó János nevű lakos csak kevéssé menekedék me, hogy agyon nem ütötte egy darab leesett tapasztfal... Maguk között ki mit adhatott, saját költségükön épült a templom. Mikor építeni kezdték, hírére adták

222. III. Károly 1731-es rendelete, amely a protestánsok vallásügyi helyzetét rendezte.

veszprémi püspöknek és Bíró Márton vicárius megtekintvén a dűlőfélben lévő templomot, aztán nem is contradicált.”

1742-ben Kardos István akadémikust jelölték ki Pátkára prédikátornak. Működése nehéz időkre esett, mert a hittérítő jezsuiták gyakran felkeresték községünket, hogy híveket halásszanak és az itteni csekély számú katolikus gyülekezetet növeljék. A falu környékén Csalán, Pákozdon és Pázmádon működött a jezsuita rend egy-egy tagja. Ezek egyikéből helyezték át Pátkára Rajcsányi Gergely testvért, aki igen tevékenyen szolgált a faluban. Az ő 1747-es írásából tudhatunk meg jó pár érdekes információkat a falu történetéről.

A gyülekezet új lelkipásztora érkezésétől kezdve vezette a keresztlési anyakönyveket. Pásztorkodásának idején történt a megalakuló pátkai plébániával az első összeütközés, amelyet az váltott ki, hogy a református egyháztól elvettek egy úrasztali kelyhet, és azt a katolikus fél úgy állította be, mintha azt a reformátusok ajándékba adták volna. A gyülekezet megpróbálta visszaszerezni szent edényét, sőt még a veszprémi püspöknek is írtak panaszlevelet, de ügyük nem talált meghallgatásra. A pátkai gyülekezet azonban nem nyugodott bele az elutasításba, panaszukat ezután már a király elé vitték, de mindhiába. A tőlük ravaszul elvett kelyhet soha nem kapták vissza. Sőt ezután még a szolgabíró is feljelentette az egyházközséget a Helytartótanácsnál. A katolikusok ezt a kelyhet később tovább adományozták Csákberénybe és további sorsáról nincsenek adataink. A helyi hagyomány szerint ugyanebben az időben kerülhetett át a katolikusokhoz az egyház egyik harangja is, hasonló módon mint a kehely, de erről nincsenek biztos források. 1748-ban országos szinten rendelték el, hogy a katolikusok búcsújárásakor a református templomokban is harangozni kell, ami a református hívek körében országosan nagy ellenszenvet váltott ki.

Kardos helyét halála után szinte azonnal betöltötte Pósfai János sárkeresztúri iskolamester, mert a falu földesasszonya azt kérte Csúzi Mihály esperestől, hogy a megüresedett helyet azonnal foglalja el valaki. 1753-ban a Helytartótanács olyan rendeletet hozott, hogy az új lelkipásztoroknak személyesen kell bemutatkozniuk a földesuraiknál és csak az ő beleegyezésével foglalhatják el állásaikat. 1754-től Polgár János szolgált a gyülekezetnél, akit a katolikus plébános többször is feljelentett a vármegyénél, hogy a lutheránusokat tilalom ellenére esketi és temeti. Emiatt többször is vita támadt közöttük.

1762-ban érkezett az egyházhoz Hajdú János, akinek tevékenységéről semmilyen feljegyzés nem maradt fenn. 1764-től Szöllösi János szolgált a gyülekezetnél. A szájhagyomány szerint 1760 és 1770 között a katolikusok ismét megpróbálták elvenni a templomot, mivel az 1721-ben nem sikerült békés eszközökkel, most megpróbálták erőszakkal. A helybeli katolikus plébános egy tömeg hívővel együtt be akart menni a

református templomba, kérték annak kulcsát, hogy belülről megtekintik. De a református férfiak összegyűltek a templomajtó előtt és kijelentették, hogy életüket és vérüket is készek inkább adni vallásuk templomáért, mint hogy oda pópistákat bocsátanának be. Ekkora ellenállás láttán a templomfogalók azonnal meghátráltak. 1765-ben Ódor Mihály egy keresztelő cinkannát adományozott a gyülekezetnek. Szöllösi után Kaszap Nagy Mihály kezdte meg szolgálatát a gyülekezetnél 1768-tól. 1770-ben súlyos anyagi kár érte az egyházat, leégett a harangláb és a lezuhant harangok elhasadtak. A harangokat sikerült újra önteni és a hívek adományaiból még új haranglábat is tudtak készíttetni. Pénzes István kurátor idejében.

5.2. Az egyház története 1777 és 1822 között

A XVIII. században II. József türelmi rendelete a gyülekezeti élet megújulását jelentette. Ekkor került a parókiára egy fiatal és energikus lelkész, Hollós Filep (Fülöp) Adám. Őt tekinthetjük az egyházunk megújítójának, hiszen áldozatos munkájával fellendítette a gyülekezet életét. Saját feljegyzésében a következőket olvashatjuk idejövételéről: *„az egész parochiát és templomát szomorú gyászban és pusztaságban találtam... ablakok nélkül szűkölködve igen homályos és setét volt a templom. Az Ekkleziának egy Krajtárja sem volt”*. Hollós első dolga a templom rendbehozatala volt. 1777 júniusában hozzá is kezdtek a templom renoválásához, amelyet a következő évben az iskola épületének rendbetétele követte. A türelmi rendelet kiadása után országos hullámban indultak el a templom felújítási és építési munkálatok. Hollós többször tartott lelkesítő beszédet a templomban, amelynek hatására 745 forint és 76 dénár gyűlt össze a felújítási munkálatokra. A gyülekezet 1784-ben építési kérelmet nyújtott be a Helytartótanácshoz, hogy kibővíthessék a templomot és eléje kőtoronyt építhessenek. A hatóság a kibővítést engedélyezte, de a torony építését Nytzky Kristóf elnök elutasította. 1784. április 14-én kelt nyilatkozatban szerepel azoknak a névsora, akik anyagi támogatást vállaltak a református oratórium *”reparációjára”*: Baranyai János 14 Ft, Baranyai Mihály 20 Ft, Berlovits Márton 70 Ft, Berlovits Mátyás 30 Ft, Bodacs János 15 Ft, Csörgei Jánosné 50 Ft, Csörgei Mihály 150 Ft, Domján János 15 Ft, Domján Ferenc 10 Ft, Domján Sámuel 10 Ft, Hollós István 20 Ft, Miklós János 30 Ft, Pénzes Péter 12 Ft, Saáry János 10 Ft, Simon János 15 Ft, Szünyegi András 25 Ft, Szünyegi János 20 Ft, Vörösmarty György 20 Ft, Vörösmarty István 16 Ft és Vörösmarty János 30 Ft. A templom épületét hosszában bővítették ki, ellentétben a lelkész kívánságával, aki szélességében szerette volna a templomot bővíteni. Így szükségessé vált a szószék áthelyezése az északi falra. A padok elülső részét, a katedrát és szószéket kékre festették magyaros díszítéssel. Az elkészült templom

felszentelésére 1785 őszén került sor. Az ünnepi istentiszteleti szolgálatot Gózon István zámolyi lelkész végezte. Református szokás szerint a toronytető gombjába feliratot helyeztek el a következő szöveggel:

„Az Isten Háza építtetett 1785-ben. Torony 1786-ban. Amaz Osváth István és Bodatz János kurátorságában, Dávid István bíróságában. Emez pedig Oláh Miklós és Veres István kurátorságában. Templomot móri kőműves, tetejét Izmindi György Péter, toronyi elejét Fejérvári ács Farok Károly. A templom fundamentumában, mely Dél felől vagy a szegleten letéve, meg van írva egész pátkai lakosok neve avval, amit ígértek. Legtöbbet adott Csergei János 200. for. Feljegyezte Ns. Hollósy Ádám, akkor 10. éves prédikátor.”

Hollósy kezdte meg 1777-től az egyház halálozási és esketési anyakönyveinek a vezetését. A lelkész évről évre feljegyezte az egyház adakozóinak nevét, amely közül Ns. Csergei János neve tűnik fel a leggyakrabban. A lelkész Adversaria néven részletes egyháztörténeti feljegyzéseket készített a gyülekezet történéseiről. Az egyház 1783-ban készíttetett egy kék színű úrasztali terítőt Komáromban, melynek ára 8 forint volt. A gyülekezet ekkor vett új úrasztali poharat és egy kannát. Egyházi adóként Hollósy idejében a konfirmált egyháztag után három garas és egy fertály búzát kellett fizetni a híveknek. Hollósynak tevékeny munkája árán sikerült az egyházat anyagilag helyreállítania, de a pátkai emberekben csalódnia kellett. Földjét többször is megkárosították, a tavaszi vetést letaposták és földjét sem művelték meg rendesen. Többször is folyamodott kártérítésért, de azt csak részben fizették meg, így végül elhagyta a gyülekezetet.

Helyét 1793-ban Szentgáli Pálffy Ferenc vette át, aki a legszigorúbb egyházi fegyelmet gyakorolta, ami miatt összeütközésbe került mind a hívekkel, mind pedig feljebbvalóival. Nem számított előtte a gazdagság, sem a hivatali tekintély. Ha valakinél a lelki dolgokban hiányosságot fedezett fel, eltiltotta az úrvacsora vételétől. Többen fel is panaszták az egyházmegyében, mert neki tetsző új presbitereket választott meg. A Traktusi Szék 1796. február 12-én tárgyalta Szentgáli ügyét Gárdonyban, ahol a következő ítélet született:

”Minthogy világosan kitűnik, hogy Pálffy Ferenc egy nyughatatlan, újításokat tsinálló, s a nép között a községből választott bírák ellen kriminális vádnak vakmerő beadásával könnyen felzundulást okozható, az egyházi fenytésekkel is vakmerőképpen visszaélő, Pátkai Ecclesiában eddig viselt Prédikatori Hivatalából kitétetik.”

Szentgáli ezután szülőfalujába távozott, magával vitte a pátkai egyház ládáinak kulcsait, amit a következő lelkész kénytelen volt feltörni, de a pénz hiánytalanul megvolt. Utóda, Onody Sámuel nehéz körülmények között foglalta el hivatalát 1796 pünkösdje után. A gyülekezet úgy tekintett rá, mint aki csak rövid időre

jött a gyülekezetbe szolgálni. Az egyházközség ugyan 1798-ban próbálta Pálffy-t visszahívni, de ez nem sikerült, majd kérték az egyházmegyei konzisztóriumot, hogy a sákeresztúri lelkész jöjjön el szolgálni, de ez sem sikerült. Ezután már Onody is az elmenetelen gondolkodott. 1800-ban a konzisztórium gyűlés javasolta, hogy a pátkai és szentmiklósi prédikátor cseréljenek hivatalt, de ez sem valósult meg. Onodyt a gyülekezet csak hat év után fogadta be soraiba.

1802-ben gróf Lamberg Fülöp földesúr a major kertje mellett bérelt temető helyett egy nagyobb temetőkertet adományozott az egyháznak. Több évtized múlva, miután ez a temető is betelt, helyén létrejött a mai Csillaghegy utca.

1804-ben két új harangot öntettek - 494 és 294 font súlyban - 922 forint összegben az adományozók. A harangokat Eberhard Henrik pesti harangöntő mester készítette el, amelyeket 1804. december 2-án avattak fel. 1806. február 5-én Pátkán került megrendezésre az egyházmegyei gyűlés.

Onody 1806 áprilisi halála után Nálásy Jeremiás Sámuel kezdte meg szolgálatát községünkben. 1807-ben elhasadt az egyik 1804-ben vett harang, és ekkor határozta el a presbitérium, hogy szükség van egy harmadik harangra is. Ezt ugyan meg is vette a gyülekezet, de többeknek nem tetszett az új harang hangja és inkább visszaváltották a régit. A harangok felirata a következő:

A nagy harangé: „*Fudit Eberhard Pestini. Anno 1806. A Pátkai Szent Ecclesia Tulajdon Maga költségével Öntetté praedikátor Jeremiás Sámuel idejében. 1806.*”

A középső harangé: „*Fudit Henricus Eberhard Pestini 1804. A pátkai Ref. Szent Ecclesia Öntetté a maga költségén.*”

A kis harangé: „*Fudit Henricus Eberhard Pestini 1807. A pátkai Reform. Ecclesia szerezte Pred. Jeremiás Sámuel idejében.*”

1807-ben közadakozásból egy aranyozott úrasztali poharat és egy réz kenyérszító tányért is tudott az egyház vásárolni és a régi poharat a csákvári evangélikus egyháznak adományozták. 1807-ben a templomot kőkerítéssel vették körbe. Az 1808-as év kiemelkedő fontosságú a gyülekezet életében, ekkor jött ugyanis létre az első állandó presbitérium 17 fővel. Tagjai: ör. Ns. Csergei Mihály, Péntes Péter, ifj. Péntes János, Baranyai Ferenc, Dómján Ferenc, Dómján Sámuel kurátor, Veress János, Bodatz István, Fűri István, Pintér János, Halmi János, Varga István, Csanádi Mihály bíró, Csapó István, Bésen János, Varga Péter és Osváth Ferenc kurátor. A megalakult presbitérium legfőbb dolga a szigorú egyházi fegyelem betartatása volt. Megtiltották a lányoknak a templomtorony előtti gyülekezést és nevetgélést, a legények karzatára pedig három embert küldtek, akik figyelték, hogy senki ne viselkedjen illetlenül. Ha valaki mégis vétkezett, azt a templom előtt példásan megbüntették.

1809. október 17-én esperesi vizitáció volt Pátkán. A feljegyzések szerint az egyház ügyei szép rendben folytak:

„...minden dolgoknak a felsőség által kiadóit Norma szerint való dicséretes folyásai lehetett örömmel tapasztalni. A Helybeli Presbitériumnak és a Curátoroknak szemes gondviselések kiterjedt minden ekklesiái dolgokra a legdicséretesebb Ekklesiák közé lehet számítani. A Tiszteletes Prédikátorukat szeretik a Halgatók és szent Hivatalának szorgalmas fojtatása hasznos és nagyon sikeres.”

1810-ben olyan nagy földrengés volt a faluban, hogy a parókia hátulsó csúcsfala leszakadt, és a község több házában is kár keletkezett. De nagy megtiszteltetés is érte az egyházat még ebben az évben, amikor Lamberg Borbála grófné megszemlélte a templomot és a parókián ebédelt. Látogatása után pénzzel ajándékozta meg az egyházat. 1810-ben a református egyház központilag rendelte el a falvakban a reformátusok összeírását, községükről a következő bejegyzés olvasható:

„156 ház, 225 házaspár, 18 özvegy férfi, 48 özvegyasszony, 85 nagyobb idejű férfiak, 77 nagyobb idejű lányok, 194 kisebb idejű férfiak, 172 kisebb idejű lányok, szolgák 33-an, szolgálóleányok 21-en, az összes református lelkek 1098.”

1812-ben a Superindencia új református énekeskönyvet adott ki, de ennek bevezetése nem ment gond nélkül²²³. 1814-ben Pátkán is használták pár hónapig, de aztán abbahagyták, mert a környék többi falvában sem tértek át. 1821-ben azonban traktusi gyűlés rendelte el használatát, ellenőrzését pedig esperesi vizitációra bízta. A gyülekezet ezért újból elkezdte használni az új énekeskönyvet, de december 10-én kitört a botrány. Többen elhagyták az istentiszteletet és azt kiabálták, hogy nem kell nekik az új ének, és régi adventi énekeket daloltak el. Ezt az esetet Nálásy jelentette is az esperesnek, mire betiltották az istentiszteletek tartását mindaddig, amíg botrány nélkül nem hajlandók részt venni az alkalmakon. Még a főszolgabíró is kijött több katonával, hogy engedelmességre szólítsa fel a híveket. De ez csak rontott a helyzeten. Annak ellenére, hogy a gyülekezet megbánást tanúsított, a karácsonyi ünnepen újabb felzúdulás lett. Most már a lelkész ellen is vádaskodásba kezdtek és panaszt nyújtottak be Baracskára Kazay István kurátorhoz. Ő elmondta, hogy mindenképpen be kell vezetni az új énekeskönyvet és ha elúszik a lelkészüket, az új énekeskönyv akkor is marad. Ezután a lázadózókat hazatértek és hűségüket ajánlották fel a prédikátornak. De a béke csak látszólagos volt. Az új énekeskönyvre bosszankodók nem voltak hajlandók a parochiális földet megtrágyázni és megművelni. Sőt még a lelkészt is megfenyegették egy névtelen levél útján, hogy megölik vagy felgyújtják, ha az új

223. Hasonló eset később is bekövetkezett.

énekes könyvet használja. 1822 húsvétján újult erővel tört ki a botrány és ekkor maga a lelkész kérte elmozdítását Pátkáról.

Nálásy szolgálai idejéből származik községünk első püspöki vizitációs feljegyzése. 1816-ban Báthory Gábor duna-melléki református szuperintendens látogatta meg hivatalosan a gyülekezetet:

„1816. Juni. 21. A Fő Tiszt. Püspöki Visitatio véghez ment, melynek ceremóniája volt a Fő Atyának a határtól fogva Lovasok által ki vont fegyver és lövöldözések közt lelt kísérletssek és egy derék ebéddel teli megvendéglések. - Valósága volt a feltelt kérdésekre írásban tett feleletek felolvasatása, a mi hibánk feladattak, azoknak orvoslatása felől lelt ajánlás, nevezetesen a Templomnak keresztbe leendő megnagyobbíttatása, a dekányi fundus árakkol leendő felkeríttése, a kamarának és kertnek építése, a Prédikátornak, mikor kívánja, a szomszéd helyekre Vorsponton való vitelére. Ezeket az előljárók mind megajánlották. Egyébaránt tellyes Megelégedéssel mentek el tőlünk a Fő Atyák és a mondott mód szerint elkísértettek Pákozdig.”

5.3. Az egyház története 1822 és 1945 között

Nálásy helyét (Várallyai) Guál Sándor vette át 1822-től. A gyülekezet szerette új lelkipásztorát. 1824-ben a templom főhajójának déli kitoldásával felépült a mai kistemplom 2243 forint költségen, 1830-ban pedig harangozó lakást építtetett a gyülekezet, két év múlva toronyórát²²⁴ helyeztek el a templom tornyába, amelyet Farbinger János veszprémi órás készített el 719 forint és 48 krajcár költségen. Gaál szolgálai ideje alatt a gyülekezet anyagilag megerősödött, de a szépen működő egyházi életnek a tanítók sokszor gátlói voltak ellentétes viselkedésükkel és részegeskedő életükkel. A lelkész ezért sokszor megdorgálta a rektort, aki viszont fellázította a gyülekezetet ellene. A harcban a gyülekezet kettészakadt.

1834-ben újrazsindelyezték a templom tetőzetét és falára napórát helyeztek el. 1837-ben az egyházmegyei gyűlés elhatározta Gaál áthelyezését és ifj. Hollósy Filep Ádám lelkipásztor áthozatalát a pátkai gyülekezethez. 1838-ban az asszonyok egy vörös damasztból való nagy úrasztali terítő beszerzésével gyarapították az egyházi fehérneműkészletet. 1840-ben pedig Alföldi István a maga költségén készíttetett egy koporsó takarót az egyház számára.

1843. nyarán újjáépítették a toronytetőt és a új toronygombot helyeztek el. Erről tanúskodik a következő feljegyzés:

224. Ez sajnos a második világháborúban megsérült és a gyülekezetnek azóta sem sikerült annyi pénzt adományoznia, hogy ismét régi fényében tündökölhessen a templomtorony.

„A pátkai reform. szent Ecclesia Előjáróinak buzgó intézkedések, és az egész gyülekezet megegyezése s jóváhagyása mellett a mostani kőtoronynak romladozott egész teteje helyett (a mely 1786-ban a körakással együtt építettett) újjonnan lehelő építésére határozatot tétetett. Ezen pátkai helységnek Földes urai: Mélt. Gróf Lamberg Fülöp özvegye. Br. Luzsénszky Borbála asszonyság örökösei. Mélt. Gróf Fesztetich Géza és testvérei. Uri tisztartó Szeit Pál. A pátkai ref. szent Ecclesia régi történéseről ennyit tudni: Hogy már 1652-ben rendes prédikátora volt. s mostani anyakönyve csak 1742-ben kezdődik. Mostani Ecclesia rendes előjárók: öreg Kovács János, Rekettyei Sámuel, Ns. Pénzes István, Fűri István, Papp Mihály, Ns. Hollósi Mihály, Ns. Csergei Sámuel, Ns. Bodalz János, Ns. Baranyai János, Dávid János, Ns. Csergei Pál, Alföldi István. Ezen toronytető építettett Fűri István és Ns. Csergei Pál szorgalmas igyekezetekkel. Oskola mostani tanítója Kónya Sándor a kecskeméti anya oskolából jött. Kántorok: Szálai István, Csapó János, Jó János, Szabó István. Az ecclesiái új földek épen ezen a napokban és évben adattak ki egy tagban a szöllők alatt. Készítette ezen torony tetőt fejevári ácsmester Selh József. Ezen újjonnan épült toronytető legyen a templommal együtt Istenek dicsőségére, az Ecclesiának és a Helységnek díszére, a maradéknak örömére, hasznára. Legyen annak őrizete alatt, ki mondó: Én vagyok az Alfa és Omega, kezdet és végét. Kinek is az Atyával és Szentlélekkel, a Szentháromság egy Istennek legyen örökké való dicséret, dicsőség és tisztesség Ámen, Ámen, Ámen!

Feljegyezte mindezeket, mostani rendes lelkipásztor a Ref Szt. Ecclesiának 25. juni. 1843. Hollósy Filep Ádám. (Mostani harangozó Csörgő János).”

Az írásban említett földosztásnak azért volt jelentősége, mert a szerteszt heverő földek helyett egy egész telket kapott a lelkész, amely 52 magyar holdat tett ki. A rektor fél, a harangozó pedig negyed telket kapott. 1845-ben új pecsétnyomót készítettett az egyház: ezen egy kéve búzakarász és egy fürtös szőlőtőkét láthatunk. Hollósy 1848-ra így emlékezik vissza:

„1848. sept. 29-én, de kivál 30-ik napján a pákozdi és pátkai határban történvén a horvátokkal való ütközet és kemény harc. Gondolatunkon kívül esvén a szomorú eset, mindenünket el nem rejthetvén, miután kénytelenek valánk itt hagyni házainkat, a berohant ellenség a következő károkat telte parókiánkban. Az ekllesiának kár ím ez: a nagyládát összetörték, összehasogatták, az abban lévő irományokat széthányták. Elvitték a 3-ik cinkannát, minden ajtókat, pléheket összetörték...”

Az úrasztali edényeket Csergei Sámuel mentette meg. Az anyakönyvek és jegyzőkönyvek azonban megsemmisültek, ezek hiteles másolata azonban a Fejér Megyei Levéltárban megtalálhatók egészen 1815-ig visszamenőleg.

1850-ben Mogoródi János a horvátok által elrabolt cinkanna helyett készíttetett egy hasonlót az egyház részére. A hívek adományából 1854-ben két ezüsből készült aranyozott poharat vásárolt a gyülekezet, amelyeket egészen az 1970-es évekig használtak, majd valamilyen módon elvesztek. Helyettük a gyülekezet 1976-ban készített két másikat, amelyeket ma is használnak. Az eltűnt kelyhek egyike Kecskeméten a Ráday Egyháztörténeti Gyűjteményben fellelhető.

1860-ban az úrasztalára vörös márvány fedőlapot csináltatott az akkori gondnok és felesége: *„Csináltatta egyháza iránti szeretet zálogául Fehér Josef gondnok és felesége Szántó Sara 1860-ik évben.”*

1861. január 13-án tartották meg az első népképviselési alapon megrendezett gondnok és presbiterválasztást. A kurátorokat - mint, ahogy az korábban is szokás volt - 2 évre választották, a presbitereket pedig 3 évre. A kurátorok Varga István főgondnok és Ozsváth János algondnok lettek. A presbiterek névsora a következő: Dávid János, Hollósi Mihály, Pap Mihály, Kovács Ádám, Végh Ferenc, Varga János, Csörgei Pál, Csörgei Sámuel, Vörösmarti György, Fűri József, Pénzes Mihály.

Hollósy 1861-es lemondása után Szabó Lajost választották meg lelkésznek. Pátkai szolgálata alatt kiemelkedő jelentőségű volt az új iskola építése 1863-ban. Ugyanebben az évben egy fehér úrasztali terítőt ajándékozott az egyháznak H. Kovács József és neje, Káka Zsuzsanna, Czakó István harangozó pedig két cintányért. 1864-től Sebők József szolgált a gyülekezetnél, igen rövid ideig. Egyetlen említésre méltó munkája az egyházi magtár felépítése volt. Lelkészi működését ellenséges egyháztagnak akadályozták meg, akik felbéreltek egy cigánylányt, hogy híresztelje azt, hogy a pappal viszonyt folytat, amelyből hatalmas botrány lett. A vármegyei törvényszék a cigánylányt fél évre bebörtönözte, az esperes pedig áthelyezte Sebőköt Biára. Sebők helyét Veress Bálint foglalta el 1867-ben.

A következő évtizedekben az egyház szent edényeinek száma továbbgyarapodott: 1868-ban a gyülekezet nőtagjai Bécsben készíttetek egy kínai ezüst keresztelő edényt; Szántó József és felesége Káka Éva a katedrára és a papi székre takarót készíttetett 1876-ban; 1877-ben pedig Jádi István és felesége, Szántó Erzsébet az úrasztalára és a rektori énekeskönyv tartóra vörös bársony terítőt ajándékozott.

Az 1871-es esztendőben a presbiteri gyűlés több alkalommal foglalkozott Arany Mihály rektor úr ügyeivel. Ezek egyike volt az, amikor a rektor urat új házassága alkalmával megjutalmazta a presbitérium, így fejezte ki megelégedésüket a rektor szorgalmas iskolai munkája iránt. Báró Trautenberg Frigyes földesúr az egyháznak ajándékozott 1877-ben három hold területű temető-helyet²²⁵.

225. Ez a ma ismert régi temető.

A presbiteri jegyzőkönyvben gondosan leírja, hogyan tett szert a gyülekezet új temetőhelyre:

„Presbyterialis gyűlési tartván... - örök emlékül az utódoknak jegyzőkönyvileg is megerőztetsék. Rövid történet ím ez.

Egyházközségünk régi temetője beteléshez közelgetvén új temető helyről kellé gondoskodni, mivel azonban sokkal kevesebb pénz állt rendelkezésünkre, mintsem az azon való szerzésre csak gondolni is lehetet volna, az egyház ez idő szeretni előljárót : Császár István, Czakó Sámuel gondnok, Szűcs János, Péntes Mihály, Csapó Mihály. Szőke József, Tóth József, Oszváth János, Oláh István, H.. Kovács József, Joó János, Halmi István presbiterek: abban állapodlak meg. hogy ez iráni a földesúrhoz folyamodnak kérelemmel. S úgy lön. Kérelmük nem volt sikertelen, mert rövid időn megjelent közöttünk Báró Thratenberg Fülöp ö méltósága - rom. cath. vallású - s személyesen mulatta ki a leendő lehelő helyét, az előljároság jó tetszére bízván annak nagyságái s egyszersmind megígérvén továbbra is pártfogást. Így nyertünk ajándékon kedves halottaink számára mintegy három hold területű helyét, a rom. cath. temető szomszédságában. Az adományozó nemes Báró család emléke legyen áldva unokáinktól is... a felszentelési ünnep napjául advent első vasárnapja tüzelvén ki.”

A temetőt azért ajándékozta az egyháznak a földesúr, mert a gyülekezetnek nem volt arra lehetősége, hogy temetőterületet vegyen pénz hiányában. Az adománynak a gyülekezet annyira megörült, hogy ünnepélyesen szerette volna azt felszentelni. Viontra Imre zámolyi lelkészt és Mészöly Győző lovasberényi segédlelkészt bízta meg Koncz Imre főesperes a felszenteléssel, amelynek napját december 16-ára tűzte ki. Az ünnepség napján kapta kézhez a presbitérium a zámolyi lelkész levelét, amelyben közli, hogy családi okok miatt csak délután 2 óra tájban érkezik meg Pátkára és egyben arról tájékoztatja a gyülekezetet, hogy a lovasberényi segédlelkészt nem tudta elérni, mert az családi okok miatt távol van szolgálati helyétől. A presbitérium azonban jó reménnyel várakozott a lelkészre, de hiába, az nem érkezett meg. Kettőkor beharangoztak a templomban, ahol a gyülekezet elénekelt pár éneket, majd a pátkai segédlelkésszel, Vasváry Sándorral elindultak a temető felé, ahol a felállított asztal köré gyülekeztek a hívek és hálaénekeket zengtek, majd megtörtént a felszentelés. A hideg és a szállingózó hó ellenére sok résztvevőt vonzott az Isten szabad ege alatt megtartott istentisztelet.

Azt, hogy az egyháztanács mennyire kísérte figyelemmel a gyülekezet tagjainak életét, mi sem bizonyítja jobban, hogy 1878 nyarán több alkalommal is összeültek, hogy H. Kovács Éva gyülekezeti tag férjét eltántorítsák válási szándékától. A házaspár háromszor jelent meg az előljároság előtt békéltetés végett, de a férj, Csizmadia Sándor nem állt el szándékától, részére a lelkész

bizonyítványt állított ki a különéletről. Veress 13 évi szolgálata mellett több segédlelkész is szolgált a gyülekezetnél: Balog Lajos (1870-71), Juhász Béla (1871-72), Szabó József (1872), Veres Pál (1873-75), Belák Béla (1875), Mészöly Győző (1875-77) és Vasváry Sándor (1877-80).

1880-ban (Nemes) Biczó Pál személyében a gyülekezet buzgó és lelkiismeretes pástort kapott. Nagy igyekezettel látott hozzá az egyház eseményeinek rögzítéséhez. Megérkezése után a presbiteri jegyzőkönyvbe azonnal bejegyezte, hogy 1861-től igen hiányosan és rendetlenül voltak vezetve a gyűlések jegyzőkönyvei. Az eltelt 19 éve alatt csak 10 gyűlésről készítettek igen hiányos jegyzőkönyvet a presbiteriek. 1883. február 25-i presbiteri jegyzőkönyvben olvashatjuk, hogy báró Kégl György képviselő úr a községnek jelentős pénzüsszeget adományozott, melyből 124 forint 86 krajcárt a református egyház kapott meg. Az 1883-as évtől az egyházadó kivetési naplóját már igen részletesen lett vezetve, szemben a korábbi évtizedekkel. Az újabb feljegyzésekben már a családfők neve mellett szerepel a családtagok száma, a fizetett adó forintban, a beszolgáltatott gabona mennyisége, a munkaváltság összege, a lerovás ideje és mennyisége, az esetleges hátralék, a közalap összege. Biczó lelkési munkája mellett igen sokat foglalkozott az egyháztörténettel. Megírta a pátkai egyház²²⁶ és még 17 további parókia történetét. Ezek az egyháztörténeti művek kéziratban maradtak fenn, amelyek a „*Vértesaljai református egyházmegye*” című történeti összefoglaló művét alkották volna. Ebből csak egyes részek jelentek meg nyomtatásban: etyeki 1888-ban, bicskei 1896-ban, csákvári, kajászópéteri²²⁷, a lovasberényi, váli, zámolyi, verebi, felcsúti, bodméri, tabajdi, baracscai, gárdonyi, velencei, mányi és végül a sárbogárdi gyülekezeté. Molnár Lajossal közösen írta meg a kosdi gyülekezet történetét, de ennek megjelenését már nem érte meg²²⁸. Újabban egyes gyülekezetek újranyomatott kiadásban megjelentették Biczó művét. Egyéb műve: „*Ima és egyházi beszéd*”²²⁹.

Az 1885-ös évről a következőket írja:

„Egyházunk jelene ha nem sötét is, de nem is fényes, másfélezer lékekből álló gyülekezet, melynek tagjai között 900 egyházadó fizető van, tisztességesen fenntarthat egyházat, iskolát. Nem lehet szegény gyülekezet az, amely a község 3562 hold földjéből 2691 holdat birtokol. Egyházi adót minden 12 évet betöltött egyén fizet, személyenként 22 krl és egynegyed pozsonyi mérő gabonát. Istentiszteletet minden nap tartatik, vasárnapon d. e. egyházi beszéd, d. u. kátémagyarázat; télen hetenként egyszer bibliamagyarázat, hétköznap reggel

226. A Pátkai Evangélikus Református Egyház Története” 1885

227. Ma: Kajászó

228. 1929-ben jelent meg

229. Kiadva Székefehérváron 1880-ban

közönséges ima; a konfirmációhoz a lelkész készíti a növendékeket: az istentisztelet nagyobb mérvben télen látogatniuk: urvacsorával elég nagy mérvben élnek a hívek, vizzályon házasság és törvénytelen összeállítás van egy pár. A hívek száma 1504 (lutheránus 8), született 68, házasságra lépett 15 pár, meghalt 49. Konfirmáltak száma 36-an. Tankötelesek száma az iskoláiban 84 fiú, 92 leány. Gyülekezetünk szaporodása lassú. Ezt gyakori járványos betegségeknek, elköltözéseknek, a gyermekek testi egészsége elhanyagolásának, továbbá magyar népünk 4-5 gyermektől való irtózásunknak tulajdonítható.”

1885. február 11-én a presbiteri gyűlésen tárgyalták meg az iskola épületére kihelyezett községi címer ügyét. A címert a rektor felesége, Czechmeister Anna függesztette ki az épületre. A presbitérium úgy nyilatkozott, hogy egyházi épületre tilos állami címert helyezni, mivel azt a látszatot keltheti, hogy az iskola községi és nem egyházi tulajdonban van. Ezután a presbitérium határozatban szólította fel a rektort, Arany Mihályt, hogy a címert távolítsa el.

1889 januárjában gyülekezeti közgyűlést tartottak, melynek tárgyát a gyülekezet ifjainak és hajadon leányainak illetlen viselkedése képezte. Erre azért volt szükség, mert a gyülekezet ifjúsága több esetben botránnyosan viselkedett, mind a templomban, mind a templomon kívül. A tanácskozáson a következő határozatot hozták:

1. A hétköznapi reggeli istentiszteleten kötelesek megjelenni és helyüket a harmadik harangozásig elfoglalni;
2. Sem a templom bejárat előtt, sem az iskolaudvar ajtajában nem szabad gyülekezni;
3. Az ifjaknak a templomba való bejövetelük után helyüket azonnal el kell foglalni;
4. Az ifjaknak a karzaton tilos kopogni;
5. A karzaton a később érkezők csak hátra ülhetnek, a legények karzatába a még vasárnapi iskolába járó fiúk nem járhatnak (15 éves korig);
6. A kántor feladata ezúttal, hogy vezesse az ifjak éneklését, nehogy valaki túl magas vagy túl alacsony hangon kezdje meg az éneklést a jó ízléssel ellentétben;
7. Közéneklések alkalmával az énekek minden verse elénekeltetik;
8. Esketések alkalmával tilos a templomba bort bevinni és a zajongóknak a lelkész első felszólítására abba kell hagyni a rendzavarást, mert másodszori felszólításra kiküldetnek a templomból és csak a násznagyok maradhatnak bent, valamint kimondták, hogy apró gyermeket tilos behozni a templomba.

1890-ben Szász Károly²³⁰ püspök vizitációra érkezett Pátkára. Erről a Protestáns Egyházi és Iskolai Lap 1890. évi 25-ik számában így olvashatunk:

„Pátkára, a püspöki látogatás május 6-án délelőtt érkezeti Zámolyról. A két községet elválasztó határdombnál a községi képviselő-testület tagjai és számos közpolgár várták és fogadták a püspököt. Innen, mintegy húsz kocsi kíséretében a községbe vonult. S csakhamar be is vonult püspök úr kíséretével együtt, fehérruhába öltözött leányok sorfal között a virágokkal feldíszített zsúfolásig megtelt templomba. Beszédében a gyülekezet életéről teljesen hű képet adva intett, dorgált, dicsért, buzdított. Istentisztelet végeztével fogadta Kégl György országgyűlési képviselő tiszteletét, majd a helybeli rom. kat. lelkész üdvözlését. Egyszerű ebéd után az iskolák meglátogatása, majd egyháztanács-gyűlés következett.”

A püspök személyes látogatásáról a gyülekezet 1890. március 3-i egyháztanács gyűlésen értesült.

Szász Károly püspök 1890-es vizitációs jegyzőkönyve (részlet):

„Méltóságos és Főtisztelendő Püspök urunk!

A vértessaljai egyházmegyébe kebelezett pátkai ref., anyaszentegyház az 1816 évben volt olyan szerencsés, hogy Méltóságodnak egyik nagynevű elődje Főtiszt. Báthory Gábor püspök úr. az egyház külsőbelső állapotának megismerése céljából személyes látogatásával tisztelte meg gyülekezetünket...

Röviden még is meg kell felelnünk azon kérdőpontokra miket Méltóságod élönkbe tűzött:

(1.) Megvannak e az egyháznak azon ingatlan es ingó vagyoni, utóbbiak közül a templomi felszerelvények, a melyek 1816-ban megvoltak? Az egyháznak azon szerteszét lévő földingatlanai, melyek 1816-ban megvoltuk, ma nincsenek meg. mert az 1842 évben a tagosítás alkalmával, más helyen fekvő de hasonértékű jobbminőségű s mennyiségű földdel elcseréltett, telekkönyvi bejegyzés szerint a következő: Lelkészföld: Hrsz. (276.277) Házs. 8. udvar a kernel hold 87 öl Hr. sz. 3807 szántóföld a szőlők aljai dűlőbe 9 hold és 1200 öl. Hrsz: 3817 szántóföld ugyanon 29 hold 924 öl. Tanítóföld Hrsz: (278-280) Házs. 7. udvarkerttel 580 Hrsz: 3808. szántóföld a szőlők aljai dűlőbe 4 hold 900 öl. Hrsz: 3816. szántóföld ugyanott 14 h. 852 öl. Harangozóföld Hrsz: (274). Házs: 9. udvarra 170 öl. Helyrsz: 3809 szántóföld a szőlők aljai dűlőbe 2 h. 650 . Szántóföld ugyanott (Hrsz: 3815) 7 hold 138 . A temető is megvan, de az 1862 évben megnagyobbítatott. 1879 évben pedig újtemetőnek való földet adományozón a földesúr közel 4 holdnyi terjedelemben. Az egyház épületei megvannak, kivéve hogy az iskolaépület, udvar és kert 1862-ben elcseréltetett egy alkalmasabb udvartelekkel, melyre a jelenlegi

230. Szász Károly, püspök. Élt: 1829-1905.

iskola épület emeltetett. A harangok is ugyanazok, melyek 1816-ban valának. Az úrasztali jelvények is megvannak.

(2.) Megvannak e az egyházuk levéltári okmányai, melyek 1816-ban megvoltak és összeírártak? Anyakönyvek, jegyzőkönyvek megvannak. ...

(5.) Épült e új templom, iskola vagy tanítólak? Mekkora? Minő? Új templom nem épült, hanem a meglévő az 1824. évben oldalközépen kitoldott 8 és fél méter szélességében és 8 és félméter hosszúságban 2243 forint költséggel. Úgyszintén a kőtorony fala fölé egy sudár toronyszerű emeltetett faszindelyből 1843-ban 650 fr költséggel. Új iskola épült 1863 évben tanító lakással együtt.

(6.) Gyarapodott e az egyház vagyona tőkében vagy ingóságokban? Az 1864. évben közadakozás útján takarékmagtár állíttatott fel, azon kettős czélből, hogy egyrészt az egyházon, szorultság esetén segítsen, másrészből a gyülekezet szegényebb sorsú tagjainak kamatul kiadassák kölcsönül. Jelenleg 240 pozs. mérő gabonája van a magtárnak. Az egyház szerzett egy szőlőbeli pinczehelyiséget présházzal együtt 1858-ban. Az 1832 évben egy toronyóra szerzetett 1000 vforinton közadakozás útján.

(7.) Növekedett vagy apadt e a lélekszám 1816 év óta? Növekedett, de arányilag csekély mértékben. 1816-ban 1258 lélek találhatott ref. vallású (Csala pusztánélkül), ma, szintén Csala pusztánélkül a ref. lelkek száma 1360 lehet, tehát 100 körül a gyarapodás. Csalapusztával együtt az egész gyülekezet 1450 lélekből adhat.

Gyülekezetünk külső életében egyéb említésre méltó esemény nem történt, bevégezhetjük tiszteletteljes előterjesztésünket, a mellyel vagyunk Méltóságos és Főtitelendő Püspök Urunknak Pátkán 1891. március 4. az egyház és időszerinti előjárói: (P.H) az összes egyháztanácsok aláírták”.

Egyháztanácsosok az 1891-es ében: Arany Mihály tanító, Szűcs János, Halmi István, Horváth György, D, Kovács József, Joó József, Rekettyei István, Szántó Mihály, Südi János, Szántó János, Kis József, Csanádi István, Kovács József, Molnár János, Csögei József.

A püspök a vizitációkról vezetett egy személyes naplót is, melyben leírta tapasztalatait. A pátkai látogatásáról az jegyezte le, hogy felrótta a tanítóknak, hogy akadozva olvasnak a tanulók és magolják a szöveget, egyéb hiányosságot, viszont nem talált a gyülekezetnél.

1891-ben újév napján megtisztelte a lelkészi hivatalt látogatásával a belső uradalom földesura, Tallián Vilmos és neje. Az egyháztanáccsal együtt megtekintették a templomot, ahol a lelkész úr üdvözlő-beszédet tartott ezen alkalomból. 1891. február 24-én leltárt vettek fel az egyház ingóságairól, amelyet korábban igen hanyagul kezeltek. 1892-ben a régi parókia épületét teljesen lebontották és helyette újat építettek. 1896 decemberében meghalt a község egykori földesasszonya, Festetits Krisztina grófnő, akinek temetésén

a református egyház is képviseltette magát. Meszlényi Lajos képviselő az egyháznak egy fedeles ezüst úrasztali poharat adományozott 1896-ban. 1896. május 9-én és 10-én a gyülekezet megemlékezést tartott a Millennium jegyében: elsőként az iskolában, másnap egyházi ünnepség keretén belül. Az iskolai ünnepséget a templomban tartották meg: a tanulók az úrasztala előtt közös imát mondtak, majd a megnyitó beszéd következett. Ezután ünnepi előadást adtak a tanulók. Hosszú szavalásukat a rektor záróbeszéde követte. Délután a tanulók majálist rendeztek. Másnap a hálaadó istentiszteleten a templom zsúfolásig megtelt.

1902 februárjában elhunyt báró Trautenberg Betty úrnő, aki az iskola építését egykoron pénzzel támogatta. Az özvegy férjnek a presbiterek tolmácsolták a gyülekezet részvétét. Biczó Pál lelkész 1904. április 17-én eltávozott a gyülekezettől, más szolgálati helyre ment át, helyét Pátkay János vette át. Ő a következőképpen foglalja össze működését egy 1926-os jelentésében:

„Immár 22 éves szolgálatom alatt, csupán három dolgot tartok a megemlézésre méltónak.

Első: a botránykő: a paplak építése (vagy nem építés) ügye szégyenemre ki kellett költözködnöm az uradalom üresen álló kastélyainak egy nagy szabályában Arra kértem az egyház tagjait hogy építsenek jobbra vagy balra (egy paplakot), miután egyáltalán nincs kedvük, hát ne építsenek, megmaradok én az uradalom kastélyában is: ennél fogva arra határozták el magukat, hogy építenek, és pedig elébe építenek a templomnak. Az uradalom főtisztje (Széll Lajos) megígérte az uradalom nevében hogy minden eddigi költséget fedez, a templom előtti terek az uradalom költségén parkíroztatja, csak ne építsék a paplakot a templom elé: lezúgták, lehurrogták....

A másik említésre méltó dolog, hogy az egyháztag végrendeletileg az egyházat lette főörökösévé (1909-ben) ez úton jutott az egyház 14.000 korona tőkéhez.

A harmadik említése méltó dolog, hogy a háború évében, 1914-ben a templom bádoggal, a torony vörösrézrel fedeztessék. Ha elődöm példájaként jellemrajzot akarnék adni: 300 éven át a gyülekezet élete és jelleme nem változott; mindössze azt kellene tennem az elődöm állal jelzett főjellem vonás helyébe, hogy fősვნყség és széthúzás, remilencia. Ha a lelkész valamit akar, azt meg kell akadályozni, nem szabad vizsgálni jó-e, rossz-e, egyszerűen ellent kell állani, aki beszél és látiz egyház és lelkész ellen...”

Pátkay legnagyobb érdeme a nehézségek ellenére az új lelkészi lakás építése volt 1906-ban, valamint a háború ideje alatt az ő kezdeményezésére oldódott meg a másodtanítói lakás ügye is. A község a református és a katolikus másodtanítók részére ikerházat építettek. A háború alatt elrekvirált harangok helyett 1921-ben új harangot öntetett az egyház, melyet Walser Ferenc készített Budapesten.

1927. április 26-án Ravasz László püspöki vizitációt tartott Pátkán. A püspök mellett jelen volt dr. Kovács István egyházkerületi aljegyző, Varga Sándor esperes, Hunat Dezső egyházmegyei gondok, B. Szabó János főjegyző és Gulyás Kornél lelkész. A közgyűlés után készített jegyzőkönyvben azt olvashatjuk, hogy a püspök ajánlást tett a gyülekezetnek a gyermek istentisztelet bevezetésére és az ifúsággal való többszöri foglalkozására a gyermekek nagy száma miatt. Elrendelték, hogy az új énekeskönyvet be kell vezetni, mivel a környékbeli falvak már mind áttértek az új énekeskönyv használatára. Negatívumként veti a presbitérium szemére a püspök, hogy komoly veszélyt jelent a gyülekezet számára az egykezes és hogy a gyülekezet teherhordása kevés, pedig nagyobb teher viselésére is alkalmas lenne. Viszont az énekkar dicséretben részesült. A püspöki látogatásról 1929-ben a Vértessaljai című lap pünkösdi számában még cikk is megjelent. Az 1929-es esztendőben adták át a Református Olvasó és Gazdakör épületét, amelynek építési költsége 1500 pengőbe került. A gazdakört Szilágyi Sándor kántor-tanító szervezte meg.

Pátkay János halála után 1928. november 25-én Mészáros István örkényi lelkész foglalta el a megüresedett hivatalt. Szolgálati ideje alatt egyetlen jelentős esemény a harangozói lakás felújítása volt, amelyet az egyház szőlőhegyének eladásából fedeztek. Mészáros távozása után, 1931. november 29-én rendezték meg a lelkész választást. A választó közgyűlés közfelkiáltással egyhangúan Dr. (kézdivásárhelyi) Nagy Gyula, kisharsányi rendes lelkészt választotta meg új lelképásztornak. Az új lelkész az orgonalapot jelentősen meg tudta növelni azzal, hogy vallásos estéket, szeretetvendégségeket és művelődési előadásokat rendezett.

1935-ben a presbitérium szerződést kötött Rieger Ottó orgonakészítő cégével egy két manuális tizenegy fő és tizenegy mechanikai változatú orgona elkészítésére. A terveket Árokháty Béla orgonaművész készítette el. Az orgona 5500 pengőbe került, felszentelésére 1935. június 30-án került sor és ekkor avatták fel a templomban található márvány emléktáblát, amelyet Ilosvai Károly magyar királyi gazdasági főtanácsos készíttetett. A tábla felirata a következő:

„Isten dicsőségére! E helyen emellék őseink 1640. táján sárfalból az első imaházat, mely 1683-ban leégett. A második imaházat 1687-ben építették. Ennek helyébe 1735-ben termésköböl templomot építettek, ez 1787-ben mai hosszára kitoldatták és tornyot emellék mellé. 1824-ben középen kibővíténék. 1935-ben pedig orgona készült bele a hívek áldozatkészségéből. Boldogok, akik lakoznak a te házadban, dicsérhetnek téged szüntelen. (84. zsolt. 5. v.) Ezt az emléktáblát édesanyja szül: Hollóssy Juliánná iránti kegyeletből, e templom építésének 200-ik évfordulójára készítette: Ilosvai Lajos Károly m. kir. gazd. főtanácsos.”

Ilosvai emellett még petróleum gázlámpát is ajándékozott az egyháznak a templom kivilágítására. A gyülekezet asszonyai egy szőnyeget ajánlottak fel a templom javára, Dr. Véghely Imréné pedig egy úrasztali terítőt készíttetett. A templom 200 éves jubileumi ünnepségére 1935. szeptember 18-én került sor, ez volt az úgynevezett bicentenárium. Az ünnepi istentiszteleten ígét Dr. Ravasz László püspök hirdette, aki az Énekek Éneke alapján úgy jellemezte a gyülekezetet, „*Liliom a tövisek között*”. Másnap a templomban egyházmegyei közgyűlést tartottak. 1935-től kezdve Ilosvai minden karácsonykor az iskolás gyermekek javára karácsonyi ajándékot vagy szeretetsomagot küldött a gyülekezetnek. Ez a hagyomány, melyet elindított, még ma is él. 1936-ban pedig egy ezüst, ékkövekkel díszített aranyozott úrvacsorai poharat ajándékozott az egyháznak. Ilosvai tehát igen tevékenyen vett részt a gyülekezet életében.

1937. szeptember 26-án bontotta ki zászlaját a Református Olvasó- és Gazdakör, melynek Ilosvai lett az ünnepélyes védnöke és a kör díszelnöke, felesége pedig a zászlóánya. A kör rendelnöke pedig a lelkész lett, aki 1939-40 telén gazdasági tanfolyamot is szervezett a tagok számára. A tanfolyamon 42-en vettek részt, melyet B. Máté Sándor vezetett. A tanfolyam résztvevőit 1940. február 18-án ezüst kalászos gazdákká avatták. A Református Leányegyesület 1939. május 29-én tartotta alakuló gyűlését. Az egylet 1939. június 18-án Felsőszemerédre vitte az általuk készített díszzászlót, ezzel ünnepelve meg a Felvidék visszacsatolását. Az egyház minden épületébe bevezették a villanyt. 1939-ben és Ilosvai ekkor egy mozgófilm-vetítő gépet szerzett be a gazdakör részére. Az egyháznak a fent említett két egyesületen kívül még három egyesülete működött: a Református Nőegylet, a Református Keresztyén Ifjúsági Egyesület és a Vasárnapi iskola. 1942-ben sor került a templom belsejének kijavítására. Az 1940-es években az egyházi adózás úgy alakult, hogy az állami egyenes adó húsz százalékat kellett befizetni, felerészben egyházi, felerészben iskolai adó címen.

5.4. Az egyház története 1945-től napjainkig

1944. december 22. és 1945 nyara között a község lelkészi állás üres volt, a szomszédos falvak lelkészei látták el az itteni szolgálatot. 1945. június 5-i presbiteri gyűlésen jelent meg a helyettes lelkész, vitéz Komáromy János lovasberényi lelkész, aki elmondta, hogy azért vállalta el a gyülekezetnél a helyettesítést, mert szívéhez közel állónak érzi a gyülekezetet.

1945/6. sz. presbiteri jegyzőkönyv részlete:

„6. A lelkész Esperes Úr kérésére kérdést intéz presbitériumhoz aziránt, hogy az egyházi tisztviselők mikor hagyták el gyülekezetet. Presbitérium kinyilatkoztatta, hogy Dr. Nagy Gyula lelkipásztor első Ízben - mikor feleségét, leányát és unokáit

elvitte kb. dec. 2-án hagyta el a gyülekezetet, de dec. 16. táján egyedül visszatért. Véglegesen dec. 23-án délelőtt 9-órakor távozott mielőtt az oroszok déli 12óra tájban a Községbe benyomultuk. Azóta semmit sem tudnak róla. De az a meggyőződésük, hogy amennyiben el és visszatér, a helybeli Kommunista párt azonnal letartóztatja, mert erősen gyanúsítják többek között azzal, hogy a Kommunista párt helyi 24 tagját annak idején ő hurcoltatta el. Maga a gyülekezet sem egységes abban, hogy különböző helyi okokból szolgálatát igénybe veszi-e? Szilágyi Sándor ig. tanító családjával, a községi vezetőjegyzőekkel és Gragatal rk. tanítókkal dec. 5-én kelt útra a gyülekezet véleménye szerint nyilván felnőtt leányai hathatósabb védelme érdekében. Egészen a legutóbbi hetekig a gyülekezet szeretettel várta vissza, de hogy még mindig késik és hírt sem ad magáról, a helyi kommunista párt vele szemben is vádemeléssel kíván élni és a gyülekezeti tagok szíve is kezdi kihűlni látván a gyülekezet virágos kertjét az iskolát parlagon heverni.

A lelkész kéri a vagyoni helyzet áttekintését a jelentés elkészítése végett. Presbitérium a helyzetet a következőkben ismerteti:

a. Templom: a tetőzet 2 helyen találatot kapott, a mennyezet beázik. Ez sürgősen kijavítandó. A toronyszaluk megrongálódtak, - a 2 ajtó megsemmisült - az összes padok, Mózes szék, szószék, Úrasztala és az új orgona maradék nélkül feltüzellett az oroszok által. Kelemen Sándor presbiter egy piros úrasztali terítőt megmentett, a több felső és alsó lerítok mind elvesztek. Eleinte arról volt szó, hogy befalazzak az értékeket, de később a családokhoz való kihelyezés mellett döntöttek és e helyeken minden érték prédául esett. A szent edények közül csak a Keresztelő Kancsó van meg de tál nélkül, további egy boros cinkancsó és egy kettétörött kehely. Előbbit Oláh János gondnok őrizet, utóbbit Pénzes István presbiter, köz. bírónál van. A ker. kancsót Halmi János egyháztag mentette meg. Kehely 5 volt. Kelemen Sándor presbiternél is volt egy, de az oroszok elvitték.

b. Lelkészlak: Északi részén nyomást is kaphatott, az oroszok közepén a falát is kibontották úgy, hogy az épület hosszabbik szárny erősen megsüllyedt, bútorait és ingóságait a lakosság az utolsó szegig elrabolta. Két szoba áll csupán: az iroda és a mellette lévő szalon. Az iroda jelenleg kommunista párthelyiség a presbitérium tudta és bejegyzése nélkül, - a szalon a Parasztpárt helyisége presbiteri engedéllyel. A presbitérium kijelenti, hogy mindkét pártot csak addig hagyja a helyiségekben, amíg az épület az egyháznak nem kell. A lelkészlak kertjének a templom mögötti részében 48 orosz sír van. A Petőfi S. utcára eső végéből pedig a helyi földosztó bizottság cca 400 -ölet odaitélt Dene György nevű rk. vallású pátkai lakosnak, (akinek a gyermekei ref.-ok, mert reverzális van javukra). Ez ellen a presbitérium tiltakozik is és megbízza Oláh gondokot azzal, hogy az egyház birtokállományának ilyen csonkítása miatt kérjen vizsgálatot. Felkéri egyben Esperes Urat is hasonló állásfoglalásra.

c. *Rektorlak: Az iskolával együtt külsőleg elég jó állapotban van. A rektorlak utcai frontján Szalók Gábor a Kommunista Párt helyi elnöke lakik presbiteri engedély nélkül. De presbitérium kijelentette, hogy ez ellen az állapot ellen nem is kíván mindaddig tiltakozni, amíg Szilágyi rektor vissza nem tér. Az iskola teljes berendezése és felszerelése (naplók, könyvtárak stb.) megsemmisült.*

d. *A II. tanítói lakás: (amely községi épület) jelenleg községháza. Innen Terényi F. tanító bútorai tűntek el.*

e. *A harangozólak áll, benne lakik a harangozó, de ez is javításra szorul.*

f. *Lelkeszi javadalmi földek: Frank György bérlő kezén vannak. A bért előre fel is vette, de bérlő nem dolgozik, mert 140 holdas gazdaságát teljesen kifosztották.*

g. *A rektori földeken: a rektor maga gazdálkodott. A herét Kovács István és Dómján Sándor önhatalmúlag elvitték.*

h. *Az Öreg utcai temetőt, amely cca 4 kat. hold szintén eloszlottak házhelyeknek. Presbitérium megbízta gondnokot, a legerélyesebb tiltakozás bejelentésére.*

i. *Egyházi irattár: Az orgona előtt volt elrejtve, gondnok jelenleg a saját hazában őrzi. Az irattár állagai: 19 kötet par. könyvtárbeli könyv; 1 köteg iskolai iratok; a pátkai egyház új története 40 drb., 1861-után származó rész helyi jegyzőkönyvek 3 drb., 1 pldny Dr. Ravasz L. „És lőn világosság” c. kötete, 16 csomag számadás iratok, 2 csomag ref. gazdaköri iratok. Az egyház pecsétje és anyakönyvei hiányosak. Ezeket állítólag lelkipásztor vitte magával.”*

1945 és 1949 között Seregélyesi János volt a lelkész, kezdetben mint helyettes, később pedig választott lelkész. 1946. október 10-i presbiteri gyűlésen értesültek a résztvevők dr. Nagy Gyula volt lelkipásztor ellen indított fegyelmi bírósági tárgyalásról, melyet a 3/946 számú végzése szerint folyó hó 17-én tartanak meg, melyre az egész presbitériumot megidéztek. Az egyházmegyei bíróság dr. Nagy Gyulát felmentette és kérte a pátkai presbitériumtól, hogy elégítsék ki fizetési igényét. Ezt azonban a presbitérium elutasította. 1946 telén özv. Horváth Gyuláné saját költségén helyreállította a szószéket és Mózes padot. A gyülekezet 1947 tavaszán értesült dr. Nagy Gyula áthelyezésének ügyéről. 1947. február 13-én hozta meg az Egyházkerületi Bíróság a 299. sz. ítéletlevelét, melyben dr. Nagy Gyulát az ellene felhozott vádak alól jogerősen felmentette és egyben elindította áthelyezési kérelmét. Ezt a presbitérium - két tagjának, Kovács Pálnak és Hollósy Sándornak nyomására - elfogadta. 1947. május 20-én esperesi vizitáció volt a gyülekezetnél, ahol az esperes, B. Szabó János a presbitérium kérésére tájékoztatót tartott a pátkai lelkészi állás jelenlegi helyzetéről. A presbitérium kifejtette azon óhajtását, hogy dr. Nagy Gyula mondjon le minden javadalmi követeléséről és szeretné lefolytatni a lelkipásztori cserét, hogy a gyülekezet visszanyerje szabad választási jogát.

1947. augusztus 24-én megtartott lelkipásztori választáson, az addigi helyettes lelkészt, Seregélyesi Jánost választották meg, mert dr. Nagy Gyula halálával megüresedett az állandó lelkészi állás. A következő évben a református egyház vezetésében személyi változások következtek be, amelyet az új államhatalommal való együttműködés megkívánt és ehhez a kiségyházaknak a beleegyezése is kellett.

Ősszel kisebb javítási munkálatokra került sor a templomban és özv. Horváth Gyuláné saját költségén elkészítette az úrasztalát és keresztelőmedencéjét. 1949. december 1-től a pátkai lelkészi hivatalt ifj. Pátkay János vette át, amelyben 1987-es haláláig - a fennálló hatalmi rendszer ellenőrzése alatt - tevékenyen működött. 1949-ben adományokból helyreállította a gyülekezetet a szószéket és 31 padot készíttettek, valamint kifestették a templomot, melyeknek összköltsége 13 ezer forintot tett ki.

1950 októberében a presbitérium az egyházi földek ügyét tárgyalta, amelyen meghatározták, hogy mely földeket ajánlják fel - pontosabban adják át - az államnak. 27 kataszteri hold 565 öl ingatlant ruháztak át az államra és kértek, hogy a vételárból vonják le az egyház fennálló adósságát. De hiába adták oda az egyházak földjeik egy részét, az állam még többet akart. 1951-ben ismét felszólították az egyházakat, hogy a megmaradt egyházi birtokokat a házi kertek kivételével ajánlják fel. Pátkán 1950-ben az első „önkéntes felajánlás” után az év folyamán még további földeket adtak át az államnak, amely szerint az év végén az egyház 39 kataszteri hold 520 öl nagyságú területtel lett kisebb. Ezt 1951-ben újabb földterületek követték, ennek nagysága 18 kataszteri hold 208 öl volt. Emellett felajánlották még a megmaradt lelkészi és harangozó földet is.

Érdekes, hogy a jegyzőkönyvekben az 56-os eseményekről egy szó sem esik, a júniusi presbiteri gyűlést követő bejegyzés már 1957-ből való. 1956 tavaszán a torony gombját kijavították és a javítási munkálatok megindulásakor két iratot találtak a gombban, amelyet a lelkész protokollumi feljegyzésként leírt:

„Békesség az olvasónak! Urunk 1888. évében anyaszentegyháznak tanácsa elhatározta, hogy Isten házát kívül-belül kijavíttatja. A toronytető is lebontván, a gömb és csillag is levétegetett. A gomb üregében avult Írások találtatnak. Az egyház jegyzőkönyvébe lett lemásolásuk után eredetiben visszahelyeztettek jelen jegyzékzírattal együtt, mely szól az utódokhoz, elrendelvén az unokáknak, hogy e helyen - Pátkán - már u XVI. század első felében létezett református egyház az előbbi római katolikus gyülekezetnek a helyén, a hagyomány szerint Dévai Bíró Mátyás reformátorkodása folytán. Mint egyébütt, úgy Pátkán is a megújítói hitnek követői az eredetileg katolikus templomba jártak, mely a jelenlegitől napnyugatra, a tó partján feküdt. 1543-ban elpusztult ugyan a régi Pátka a török dúlások következtében, de nemsokára benépesült. Még 1598-ban is rendes lelkészről van

tudomásunk, Fogtövi Jánosról. Az 1600-as évek elején pusztulhatott el végképp a régi egyház és templom, még 30 éven át semmi adatunk nincs létezéséről. 1631-ről azonban tudjuk, hogy a pátkaiak templomépítésre kéregetnek az országban. 1640-ről - egyházunknak egy török levele szerint - a török messze vidéken felszólítja a népet, hogy telepedjenek Pátkára, melynek gr. Nádasdy Ferenc magyar földesura. ... Az új templom 1650 körül épült a mostaninak a helyén sövényfalból. 1652-ben rendes lelkésze van. A templom helyett 1745-ben épült a mostani templom fele nagyságban torony nélkül, melyet majdnem elfoglaltak a katolikusok. 1785-ben a templom kitoldatott, 1843-ban toronytető építés történt, most pedig 45 év múlva külső-belső nagyobb javítás eszközöltetett, mely 1000 Forintba került.

Jelen állapota egyházunknak: Lelkek száma: 1510. Igazgatja 16 tagból álló egyháztanács, kiknek nevei alább olvashatók. Lelkésze, tanítója van. A gyülekezet eléggé gyakorolja Isten házáat, nagyobb részben teljesíti is kötelességtel isten házának fenntartásában. Múlt évi bevétel volt: 953 frt 73 kr: Kiadás 939 frt 51 kr Gabona bevétel volt 352 q. ... Született 44, házasságra lépett 17 pá., meghalt 50 egyén. Konfirmáltalott 23 egyén. Iskolaköteles 198 gyermek. Úrvacsorával élt 1430 egyén. ... Legyen Isten áldása továbbra is a gyülekezetünkön! Pátkán 1888. május. 18. Biczó Pál ref. lelkész, Mészöly Mihály ez idő szerint községi jegyző és presbiter, Csanádi István, Szántó Mihály, Csapó Mihály, Kis József, Horváth György, Südi János, Csörgei József, Szűcs János, Arany Mihály ev. ref. tanító, Pintér István harangozó, Kelemen Mihály gondnok, Kováts József, Joó József, Halmi István, Rekettyei István, Szántó János, Molnár János, H. Kovács János, Pere Jakab izraelita..."

„1914-ben a torony és templomtető újított. Ekkor a csillag a gombbal levéttévé, újra aranyoztatván ez irat kivételeit s feljegyeztetik emlékezet okáén, hogy e renoválás közadózásból fedeztetett 4840 korona költséggel. Az építkezés vállalkozója Fazekas József a bádigos munkák végzője Körmeny József csákvári lakosok. - A presbiterek voltak ez időben: Császár István, Császár József, Csörgei János, Decsi János, Deli István, Horváth György, Kelemen Mihály, Keresztes Pál, Péntes János, S. Szabó János, Szántó József Szőke József, Szűts Pál, Vörösmarty József. Gondnokok: Kelemen István és Rekettyei József. Lelkész: Pátkay János, rektor: Mailáth Gyula, tanító: Szabó Lajos, harangozó: Vasváry József Álljon sokáig Istennek kegyelméből Istennek dicsőségére! Pátka. 1914. július 6. Pátkay János ref lelkész ...”

1957-ben sor került a templom teljes külső tatarozására. A következő évtizedekről a jegyzőkönyvek olvashatatlansága miatt kevés információ maradt fent, más nyomtatott forrásból lelhetőek fel az események. 1967-ben a fő- és mellékhajtó üvegfallal zárták le, 1971-ben pedig ereszcsonát szereltek fel a tetőzetre.

1971 őszén Zámbó István egyházmegyei tanácsbíró és esperesi megbízott tartott Pátkán vizitációt, amelyen sajnálatosan állapította meg, hogy a gyülekezet erősen fogy és azt csak öregek alkotják, és hogy a szülők féltik gyermekeiket istentiszteletre jártni a pedagógusok fellépése miatt. E jegyzőkönyv jól bizonyítja, hogy az államhatalom milyen nagymérvű pusztulást okozott az egyházak életben. Ez a jelenség még a 80-as években is érezte hatását. Azokat a gyermekeket, akik hittanra vagy istentiszteletre jártak, tanáraik sok esetben megszegyenítették, sőt testileg is megfenyítették, így ezért a többség inkább elkerülte még a templom környékét is.

1979-ben leszakadt a karzat feletti mennyezet, amelyet csak 1981-ben tudtak helyreállítani. Ekkor került sor a templom bádogos szerkezetének felújítására is.

Az 1985-ös esztendő jelentősen fontos volt a gyülekezet életében, 200 éves jubileumot ünnepelt. Ennek keretében került sor a templom külső tatarozására. Idézek a Reformátusok Lapjában megjelent cikkből:

„Az ünnepi alkalmon advent első vasárnapjának délutánján - Szénási Sándor esperes hirdette az Igét a Zsoltárok 27:4 alapján. Az igeszolgálat után Rekettyéi János gondnok köszöntötte a megjelenteket. Pátkay János lelkipásztor a gyülekezet történetének ismertetése után a templomrenoválási munkájáról számolt be. Köszöntötte id. és ifj. Czenczi Ferenc építészeket, és köszönetet mondott a gyülekezet tagjainak, akik adományaikkal és közmunkával segítenék elő a nagy vállalkozást. Ezután Farkas Lajosné Farkas Piroska községi tanácselnök szólt az ünneplő gyülekezethez. A gyermekek nevében Halmi Viktória, Pénzes Zsuzsanna és Rekettyéi [sajtóhiba, a neve Hajdú] Zsuzsanna mondott köszöntőt. A gyülekezet nevében pedig Szabó Józsefné Csörgei Zsófia, a lelkipásztor egykori tanítványa, Igével köszöntötte a lelkipásztort.”

1987 nyarán több évtizedes szolgálat után meghalt Pátkay János, akinek temetése után kanonika vizitációt tartottak a gyülekezetnél. Szénási Sándor esperes a lovasberényi lelkipásztort, Sebestyén Albertet bízta meg a lelkészi teendők ellátásával, amíg új lelkész nem érkezik a gyülekezethez. A jegyzőkönyv beszámol arról, hogy a községi általános iskola igazgatójának, Hollósi Dezsőnek erőszakossága miatt a konfirmációi oktatást évek óta nem lehetett megtartani. A gyermekekkel való foglalkozást Szabó Józsefné vezette, akit a gyermekek karácsonyi ünnepe miatt az iskolaigazgató több esetben is feljelentett a megyénél, de a Megyei Tanács egyházügyi titkára csak túlkapasnak minősítette ezeket az eseteket. Ilyen körülmények közepette zajlottak a karácsonyi ünnepek egészen 1989-ig. A következő évektől már szabad volt a gyermekeknek templomba járni és ünnepeket rendezni, amelyen természetesen most már az iskolaigazgató is megjelent, mint a szabad vallásgyakorlat támogatója.

Pátkay János halála után Pápai Mária szolgált a gyülekezetnél egészen 1993-ig. Tevékenysége idejére nem esik jelentősebb esemény. 1992-ben Halmi János presbiter 45 éves szolgálatára Szabó Péter esperestől emléklapot kapott. 1993 és 1996 között a gyülekezetnek nem volt önálló lelkésze, helyettes lelkészként Jankó Béla szolgált. 1995. január 28-án Dr. Hegedűs Lóránt püspök és zsinati lelkész szolgálatával hálaadó istentiszteletet tartott a gyülekezetnél, a lelkészlak fűtésének korszerűsítésének elkészültét ünnepelve meg. Ez igen fontos esemény volt a gyülekezet életében, hiszen 60 év telt el püspöklátogatás nélkül. Az ünnepi istentiszteleten Rekettyéi János gondnok úr köszöntése után a püspök úr a Királyok I. könyvéből Salamon trónra lépéséről prédikált az összegyűlt 350-400 résztvevőnek. Az igehirdetés után Szabó Péter, a Vértesaljai Református Egyházmegye esperese nyitotta meg az egyházközi közgyűlést. Ezután a meghívott lelkészek és a község plébánosa, Balázs Tibor atya áldáskérése következett, majd rövid ünnepi műsort adtak elő a gyülekezet óvodás és iskoláskorú gyerekei, a hitoktató Szabó Józsefné vezetésével. A templomi ünnepséget a gyülekezet helyettes lelkipásztorának beszámolója zárta. A délutáni órákban szeretetvendégség zárta az ünnepséget.

Az 1995-ös év a gyülekezet életében igen mozgalmas volt. Július 20-án a községbe váratlan, de annál kedvesebb vendégek érkeztek. Belgiumból egy baptista misszió érkezett a gyülekezethez²³¹, a velencei baptista gyülekezet lelkésze, Szenczi György szervezésében. A vendégek rövid látogatásuk során műsort adtak elő az összegyűlt lakosoknak, amelyet közös énekkel zártak be. Végül egységcsomagokat osztottak szét a nyugdíjasok és rászorultjak között.

1995 nyarának végén érkezett meg a falu az új lelkésze, Tóth L. Kristóf, akit a gyülekezet igen nagy szeretettel fogadott. Ezt már csak fokozta az, hogy a lelkész úr a következő évben megnősült²³² és a gyülekezet régi álma teljesült azáltal, hogy a nagy parókiát egy lelkészházaspár lakta. Együttes szolgálatuknak meglett a gyümölcse is: többen keresztkedtek és konfirmáltak meg, mint az előző évtizedeket együttvéve. Rengeteg munkát fordítottak az ifjúság vallásos nevelésével. A gyermekek már az iskolában szabadon tanulhattak hittant, nyáron pedig hittantáborban vehettek részt. Sajnos a gyülekezet így is tovább öregedett. 1999-ben a gyülekezet gyűjtésbe kezdett, hogy 200 éves harangját felújíttassa, amely azonban csak félig sikerült, mivel a kevés adomány híján a toronylábat már nem sikerült korszerűsíteni. A Tóth házaspár 2004. augusztus 31-ével bezárólag fejezték be pátkai szolgálatukat: Argentínába mentek, ahol az ottani magyar reformátusság összetartása, gyülekezetté szervezése lett a feladatuk.

A megüresedett lelkészi állást Ország István foglalta el.

231. Ez volt az első misszió a pátkai egyháznál.

232. Felesége: Bede Krisztina.

2006. június 19-én presbiter és gondnokválasztást tartott a gyülekezet. A megválasztott tagok: gyülekezeti gondnok: †Busi Istvánné; temetőgondnok: Jádi Lajos; a presbiterek: Buda József, †Busi Istvánné, Busi Katalin, Fűri Béla, Hajdú Andrásné, ifj. Hollósi Dezső, Jádi Lajos, Kelemen József, Kelemen Lajos, Madarászné Szűcs Magdolna, ifj. Németh Sándor, Rekettyeiné Németh Gertrúd, Szűcs Árpád, Török András és Vánca Dénes. Az új lelkészt 2006. október 14-én iktatták be ünnepélyes keretek között hivatalába.

2012-ben ismét öröm érthette a gyülekezetet. A nagy parókiát újra házaspár lakja, ugyanis Ország István lelkész házasságot kötött Pobrányi Anitával.

5.5. Kitekintés jelenünkre és jövőnkre

(Ország István)

Jerikó ostrománál a népnek hétszer meg kellett kerülnie a város falait úgy, hogy hat ízben nem történt semmi. A hetedik körbevonulásnál azonban megfűjták a kürtöket és leomlottak Jerikó falai. Sok, néha hiábavalónak érzett próbálkozás után úgy látjuk, hogy lassan megtaláljuk azt az utat, amelyen Isten járni akar bennünket: „megépíteni a régi romokat.” Amikor oda fordultunk régi épületeinkhez és feladatainkhoz, akkor kezdtek megnyílni az addig bezártnak hitt ajtók. 2011-ben sok esztendő után az MVH-tól nyert támogatásából, a Vérteszaljai Egyházmegye odaítélt támogatásából és sok esztendő óta a legnagyobb méretű gyülekezeti adakozásból sikerült megkezdenünk templomunk felújítását. A megújult torony új süveget kapott. Semmihez nem hasonlítható, megindító élmény volt részt venni az új süveg felhelyezésén, meglátni az első fehéren ragyogó részeket az addig megszokottan kormos, elszürkült toronyfelületen. Amikor ezeket a sorokat írom, a templom javított oldalát meszelik a velencei szakiskola gyakornokai. Nyáron kezdjük az iskolaépület felújítását, hogy helyet adhasson a lovasberényi fenntartású Reményik Sándor Refomátus Általános Iskola pátkai kihelyezett első osztályának. 2011 óta működtetjük a Házi Segítségnyújtó Szolgálatot, melynek keretében nyolc pátkai asszony látogatja, gondozza a falu 46 házában élő időseit. Tervünk, hogy 15 fős nyugdíjasház szülessen nappali klubbal, amivel időseinknek megadhatunk mindent, amit mi megtehetünk értük. Gyermekeket érünk el a Szabad Tér Egyesülettel közösen ősszel induló tanodánkban, s családi napközinkben. A templom mellett játszótér létesült szülői kezdeményezésre és közös fenntartással, mellé tervezzük szálláshely létrehozását ifjúsági és gyermek csoportoknak. Sok tervünk van, de egy vágyunk, imádságunk, célunk: minden azért épüljön, hogy Pátkán egyre több lélek találja meg az élő Istent, aki mindannyiunk mennyei Atyja az égben, Megváltója régi, hiábavaló életünknek, és Aki a mindegyikünkben megtérést munkáló Szent Lélek! Soli Deo Gloria!

6. Pátka jelképei

(Halmi Viktória)

Egy-egy község vagy önkormányzat jelképei a címer, a zászló és a pecsét. A címer olyan azonosító, egyedi jelvény, amely a települések esetében leggyakrabban pecsét formában jelenik meg, s a település által kibocsátott iratok hitelesítésének eszközeként szolgálnak. A pecsétképek sok mindent elárulnak tulajdonosukról, annak ellenére, hogy ezek többsége állandósult jelképek, de a történelem viharai során előfordul, hogy változnak, nemcsak egyes részleteikben, hanem akár teljes tartalmukban is. A települések címerhasználatának területén a „rendszerváltozás” hozott radikális átalakulást, amely lehetővé tette, hogy a községek maguk választhassanak címert és zászlót.

6.1. A község történelmi jelképei

A mai kort megelőző évszázadok során többféle pecsétképet használt településünk. Ezek közül csak három maradt fenn. A legelső a XVIII. század elejéről származik. Ez valószínűleg már a XVII. század végén kialakult formát tükrözi, amikor a törököt kiűzve újrászervezték az ország közigazgatását. Ekkor születtek meg ugyanis a vármegyék új pecsét és címerképei. Az egyes falvak *sigillumai*²³³ eléggé egységes képek mutatnak, mivel legtöbb esetben mezőgazdasági és szőlőművelési eszközök, vagy azok terményeinek képei kerültek fel rájuk. A község első pecsétjének közepén egy csoroszllya és egy ekevas szimbolikus ábrázolása van, felirata körben pedig:

„PÁTKA ANNO DNI (*domini*)”

A XIX. század első felében, a magyar nyelv hivatalossá válásával²³⁴ a községek címeres pecsétjeinek addigi latin köriratát magyar nyelvűre változtatták. Az 1848-as viaszpecséten a csoroszllya és az ekevas mellett már megjelenik egy három kalászfeszes búza stilizált képe is.

A községek pecséthasználatában a Belügyminisztérium fennhatósága alá vont Országos Községi Törzskönyvbizottság felállítása²³⁵ hozott újabb fordulatot. A jogszabály rendelkezett a hivatalos helységnevek helyesírásának ellenőrzéséről, a községi pecséttek, bélyegzők használatának felügyeletét a törzskönyvbizottság látta el. Az Országos Levéltár szakvéleményezését követően a Belügyminisztérium döntött a pecsét használat engedélyezéséről.

233. *Sigillum*: pecsétkép.

234. 1844. évi II. tc.

235. 1898. évi IV. tc.

Pátka új pecsétje 1903-ban készült el. Ennek pajzsképe a következő volt: egy csücskös talpú osztott pajzs közepén kék mezőben zöld talajból egy három fejű búzakaralász nő ki. Két oldalán ezüstsínű stilizált ekevas és csoroszllya lebeg.

6.2. A község mai jelképei

1995. augusztus 20-án címer- és zászlóavató ünnepség keretében került sor Pátka község jelképeinek felszentelésére.

Címer: A címerpajzs alakja kissé kerekített oldalú háromszögpajzs, mely egyenesen áll. Mezeje többször hasított, középen cölöp található. A cölöpökkel hasított címer kompozíció országos viszonylatban egyedi, csak a községre jellemző. A címerkép egyes motívumai a község eredeti pecsétjéből származnak, más motívumok a község múltját és jelenét, valamint földrajzi fekvését kifejező szimbólumokból származnak. A középen kék cölöppel hasított pajzsmező két oldalról ismét hasított vörös és ezüst pajzsmezővel. A cölöp talpát négysoros aranytéglafal zárja le, amely felett három ezüst színű hal látható balra fordulva. Ezek a motívumok a Pátkai-tározó történetét hivatottak megjeleníteni. A fal utal a római kori gátra, a három hal pedig a tó „három stációját”²³⁶ szimbolizálja. Az első és negyedik vörös pajzsmezőben egy-egy arany búzakaralász van. A község korábbi címereiben csak búzakaralász volt. Az új címer készítője, Szászi József történelemtanár választása azért eshetett a búzakaralászra, mert Fejér megye több községének a címerében (pl.: Aba, Bicske) is búzakaralász van, viszont búzakaralász még nem volt. A második és harmadik ezüst pajzsmezőben egy-egy zöld színű szőlőágon két-két zöld szőlőfürt látható. A szőlőág szintén megfigyelhető a község korábbi pecsétképein is, amely nemcsak a községek szőlőhegyeit jelképezte, hanem inkább bibliai indíttatású jelentése volt: a bőség és gazdagság szimbólumai. Mára ez a motívum új tartalommal is bővült, a község melletti szép zártkerti övezetet is jelképezi.

Zászló: A község zászlaja a címer ezüst és kék főbb színeiből áll össze. Hosszanti irányban osztott, alul és felül kétharmad arányban kék színű, a középső egyharmad pedig ezüst. A közepén az ezüst mezőben maga a címer látható úgy, hogy az sehol sem érintkezik magával a kék mezővel.

236. Római, középkori és a mai víztározó.

7. Szemelvények és gondolatok Pátka néprajzához

(Bauer Eszter néprajzkutató)

Dereng előttem a falu, ahogy visszagondolok nagyapám meséire. Pára száll a késő októberi hajnalon, szántani indult a két pár ökörrrel. *„Olyan okos állatok voltak, hogy amikor az ember azt mondta, pssz, akkor mozgott a füle, s felet lehetett velük lépetni. Pssz, hó, na, gyere, na, hó, hó, hó.”* Ismerte a határt, a földeket. Abban az időben már gyermekkorban belenevelődtek a munkába, a paraszti élet rendjébe. A paraszti kultúra jegyeit, az ünnepeknek és a hétköznapoknak a helyes megélési formáit is így hagyományozták apáról fiúra.

Pátka néprajzi képének kialakulása a török hódoltság korától számlálódik. Az elnéptelenedett falu mostani helyére hódolatlan dél- és nyugat-dunántúli területekről üldözött reformátusok telepedtek le 1640-ben, így létrehozva a községet. Ezen időszakról tudhatjuk a Pátkai Ev. Ref. Egyház történetéből, hogy *„az istentiszteletet mindenkor szabadon gyakorolhatták; predikátort, tanítót mindig tartottak; jobbára mind kálvinista lakja Pátkát, csak négy pápista vagyon”*.

A katolikus lakosság a református törzslakosság mellett jobbára a XVIII. századtól a kiterjedő nagybirtokokon, majorokban jelent meg. Arról is van forrásunk, hogy az 1778. év körüli *„időben kezdett meg egész erővel az iskolában az országszerte nagyon divatos latin (deák) nyelvnek a taníttatása, melyet ma többen - ma is élő öregeink állítása szerint - teljesen el is sajátítottak...”* Mindezek egy igen felvilágosult magyar község képét festik le előttünk.

A falu orsós utcájú, szalagtelkes település, hagyományos építkezési formája a XX. század elejéig a sarufás, nyeregtető, háromszatú, nyitott kéményes háztípus volt. A tüzelőberendezés a konyhai kemence katlannal és a hátsó szobai takaréktűzhely, falba rakott sparhelt, amely helyén egykor a konyhából fűtött banya kemence állt. A házak falazata sárból, vályogból rakott, illetve tömött fal, a századelőn vesszőből font és sárral betapasztott falazást kezdtek meghonosítani a délvidékről, Szerémségből betelepült családok.

A régi időkben a paraszti élet rendje szorosan együttműködött a természet rendjével, a mezőgazdasági teendőkkel. Az ünnepeket és a hétköznapokat is ennek rendelték alá, amelyet megéltek a család és a faluközösség szintjein is. Az ünneprontást szigorúan büntette még a vármegye is, ahogyan Biczó Pál közli az 1721. évben lejegyzett tanúvallomásból:

„Ünnepöket megtartják, mert a vármegye is parancsolja, másként a kit dologtételen kapnak, a vármegye katonái keményen megbírságotják”.

A Pátkai Református Egyházközség történetében olvashatjuk a következőket is:

„Vendégség, kézfogás, leánykérés, esketés tartása tilos volt advent első vasárnapjától vízkeresztig; továbbá a húsvét előtti harmadik vasárnaptól, a húsvét után való második vasárnapig; a pünköst előtti második vasárnaptól, a pünköst utáni második vasárnapig.”

A munka elvégzésének tradicionális módjai, az úgynevezett munkaszokások egyik kedvelt formája volt ősszel a kukoricafosztó. A fiatalság kalákába, hol egyik háznál, hol másik háznál fosztotta meg levelétől a kukoricát. Leányos házaknál volt a tollfosztó, liba vagy kacsatoll pihét gyűjtötték a két dunnába és a hat párnába, amelyek egy-egy leány stafíringjába kellettek. Télen volt a fonó, az asszonyok, a szülék, hajtották a rokkát, fonták a kendert a vásznakhoz. A hosszú munkafolyamatok egyhangúságát oldotta fel a közös éneklés, beszélgetés, gyakran citerazenével, tánccal végződött a munka.

A borfejtések, pincelátogatások alkalmat adtak a férfiaknak a közös beszélgetésekhez. *„Akkor még kint voltak a pincék a régi szőlőhegyen a Baglyason, százhatvan kataszteri hold volt, s kétszáznyolcvan pince benne, szinte egymást érték. Parasztember abba az időbe télen sokkal jobban ráért, reggel ellátta az állatokat, estélig nem volt semmi gond.”*

A disznóvágásokat a karácsonyi időszakot megelőzően tartották, *„nagyon szép munkái voltak a paraszti életnek, a család, a legközelebbi rokonság együtt volt mindig... Sötéttel le lett még szúrva a disznó, akkor már ki volt a kertbe víve a szalma, mer szalmán pörkötük abba az időbe. Megpörkötük, megpucótuk, vittük be a saráglyán. Hastokon széjjelszedtük. Mire széjjel lett szedve egészen, vér, minden betakarítva, szalonnák fővágva odakinn csak úgy nagyjába, sonkák kiszedve, akkorára az első pecsenye már készen volt, mert gyorsan sütötték az asszonyok. Melegbor főzés, pogácsasütés. Beszélgetés, mesélgetés, később aztán kalbásztöltés, hurkatöltés, másnap zsírsütés, meg este aztán tíz óra, tizenkettőig beszélgetés, borozgatás.”*

András nappal²³⁷, mint mondták, bejött az advent, kisbőjt ideje, ekkortól kezdve jártak a katolikus gyerekek betlehemezni, szerették ezt még református öregjeink is, adtak nekik mogyorót, diót, aszalékot, azaz aszalt szilvát, körtét.

A télelő hó bővelkedett a jeles napokhoz kötődő szokásokban, amelyek a természethez közel élő embert gyámolították a földműves munkák pihenőidejében, hogy a téli napfordulóig tartó időszakban, amikor a sötétség egyre hosszabbodik, reménnyel teljenek. A falu katolikusága e tekintetben gazdagabb hiedelemvilágot őrzött meg.

237. November 30.

Luca²³⁸ napon „Luca búzát” vetettek és karácsonyra várták, hogy kihajtsón, legyen a Kisjézusnak szalma a jászolba, a barmoknak legelő. A Gergely-féle naptárreform előtt Luca, az év legrövidebb napja volt telis-tele különböző praktikákkal, a továbbélő babonák szerint teljes dologtilalmas nap volt az asszonyi munkákat tekintve. Nem volt szabad varrni, mert bevarrnák a tyúkok fenekét és nem lenne tojás. Hordó abroncsba raktak ocsút a baromfiknak, hogy ne széledjenek szét a következő évben. E napon kezdték el faragni a „Luca székét”, amelyen állva a karácsonyi éjféli misén megláthatták a boszorkányt. A legények azt mondták, hogy aki megbotlik benne, az is boszorkány. „Luca cédulát” írtak a leányok, tizenhárom papírra egy-egy legény nevét, és abból karácsonyig minden nap egyet a sutba kellett dobni, ami utoljára maradt, olyan nevű lesz a férje, mondták.

Az ünnepre való készülődés méltósága megadta, hogy igazán átéljék a karácsonyi történet mondanivalóját. Az állandó megújulás jelképeként a mestergerendára felfüggesztett örökzöld termőág, a sarjadó búza a kinti sötétség és a vegetáció életteleniségének ellensúlyozására lehetett jelen minden háznál.

A karácsonyfa állítás egészen későn került át a magyar paraszttársadalom szokásai közé, annál inkább volt jelentősége a karácsonyi asztalnak, rá alma, dió, méz, fokhagyma, Luca búza, kenyér került. A karácsonyi abrosz mindig szebb, különlegesebb volt a többinél, ezt használták vetésnél is, így ismétlődött a karácsony misztériuma a kenyérgabona elvetésénél. Az asztal alá szalmát, rá férfi és női munkaeszközöket tettek, hogy a következő évre ezek is megszentelődjenek. Szokás volt, hogy egy szép, egészséges almát annyi cikkre vágta, ahányan voltak a családban, együtt elfogyasztották, hogy ez által erősödjön az összetartozás érzése.

Korábban jószoltak a leányok tollas pogácsával, „pogácsát sütöttek, mindbe tollat tűztek, ráírták a legények nevét, amelyik toll meggyulladt, az a legény halt meg előbb”. Emlékeznek rá, hogy az éjféli mise előtt hagymakalendáriumot is készítettek. „A vöröshagymát, az ugye olyan leveles, szétszedte tizenkét részre, tett mindbe egy kis sót, aztán minden darabot elnevezett, ez búza, ez rozs, ez árpa, zab, kukorica, napraforgó... tudta melik micsoda, s mikor kigyüttek az éjféli misérű, amelikbe megolvadt a só, arra mondták, hogy ebbű jó termés lesz”. Úgy is emlékeztek rá, hogy „fölhajtották a karácsonyi abroszt, odatették a hagymát, meg volt mondva, hogy melyik része milyen hónap, mikor mentek haza, látták, amelik benedvesedett, arra a hónapra eső lesz”. A karácsonyi morzsát az ágy alá tették, csak az újévben vihették ki, ez annak a hiedelemnek a továbbélésére utal, miszerint a karácsonyi ételmaradéknak varázserőt tulajdonítottak.

238. December 13.

Abban az időben nem fordulhatott elő, hogy valaki egyedül maradjon karácsonykor, a házról-házra járó szokások, köszöntők tették teljessé az ünnepet. Egy köszöntő szöveg így maradt fenn:

*„Egy kis fülemile zeng az erdőbe,
én is zengek az Úrjézus nevébe.
sípok és trombiták szépen harsogjatok,
szentkarácsony estén köszöntőt mondjatok,
mert, ha nem mondtok, elveszem pályátokat, Isten hozta fényes koronátokat.”*

„Karácsonyeste a kondás tülökkel járta a falut, köszöntötte, akik hozzá adták az állatot örözni. Vitték a nagy kofakosarakat a karjukon, ha kaptak kalácsot, azt abba rakták bele, vitték az ölliteres tejeskannát, oda öntötték a bort”. A tehenesek, akik a szarvasmarhát örözték, durrogattak a nagy ostorral, és köszöntötték a gazdákat.

„Engedje az Isten, hogy több szentkarácsony estét megérhessenek erőbe, egészségbe, békességbe. Nem ilyen búval, bánattal, hanem örvendetes napokkal. Ha valamelyünket az Isten kiszólítja ez árnyékvilágból, adja meg az örök boldogságot, szívemből kívánom”.

Az uradalom csírásai - a svájci tarka marhát nevezték csírának -, tehesei is így adtak tiszteletet, köszöntötték először az ispánt, majd a bárót. A második ünnepen este volt a karácsonyi bál. István nap²³⁹ és János nap²⁴⁰ a rokonok mentek egymáshoz köszönteni, a férfiak pincszerre. Az óesztendő búcsúztatására rendezték az újévi bált.

Vízkereszt²⁴¹, a karácsonyi ünnepekör befejező napja után a farsangi időszakban volt helye a multságoknak, lakodalmaknak. A tobzódás, a húshagyókeddi alakoskodó tikverőzésben csúcsosodott ki. Maskarába öltözött, bekormozott bőségvarázsló legénycsapatok járták a falut, közeledésüket az ostordurrogatásokból lehetett hallani. Volt köztük postás, harmonikás, leánynak öltözött, cigányasszony. A leányos házakat keresték fel, kormozták a ház asszonyát, a lányokat, a tyúkok hasznát elősegítő kívánságokkal. A postás levelet vitt, amelyet kolbászért, tojásért, fánkért cserébe adtak át. A levélből a leány megtudhatta, mely legény fűz hozzá reményeket. Este tartották a farsangutója bált.

Hamvazószerdát²⁴² követően megkezdődött a 40 napos nagyböjt, a vigalmaktól való tartózkodás ideje, a böjti ételek megtartása egészen a tavaszi

239. December 26.

240. December 27.

241. Január 6.

242. A farsangi időszak utáni első nap.

napéjegylenlőség²⁴³ után a következő holdtöltét követő húsvétig. „Nagy-Pénteken a harangozás is szünetelt, iskolás gyermekek hívták a lakosokat istentiszteletre”. Húsvétvasárnap az asztalra került tojás, az újjászületés, bárány, az áldozat emlékére, kalács, vaj, bor, sonka, abban a reményben, hogy az azt követő évben is bővülködjenek. Valójában, ha belegondolunk, gazdagságot hoznak akkor a paraszti portára, amikor tulajdonképpen a készletek kiüresedőben vannak. Ebben a húsvéti időben, a vegetáció megújulása idején teljesedik ki az a várakozás, hogy milyen lesz a termés.

Akkoriban még telve volt a templom vasárnaponként, a legénykar is, lent az asszonyok, lányok padjai, szemben a férfiaké is. A leányok versengtek, ki üljön szélről, hogy a szép dúcos alsószoknya oldalvást kidomborodhassék a padból. A reformátusoknál a templomi ülésrend szerint a férfiak az Úrasztalán túl, és aki a templomtól számítva lefelé lakott, jobb felől ült, aki fölfelé, bal felől. A legények a karon, hogy jól leláthassanak, a leányok az Úrasztalán innen, az asszonyok mögöttük, a gyermekek az Úrasztala körül kis padokon ültek. A katolikus templomban „*hosszú oldalsó padon a gyerekek, a miniszterek a pap körül, jobb oldalt a férfiak, bal oldalt a nők, két padosor között álltak a leányok, a legények a kóruson*”.

Vízbevető hétfőn a locsolkodás hideg kútvízzel történt, hogy a leányok frissek, egészségesek legyenek. A festett tojás, mint a termékeny új élet szimbóluma jelenik meg a szokás középpontjában. Este tartották a húsvéti bált.

Május első napjára virradóra állították a legények az eladó lányos házakhoz a szalagokkal, kendővel díszített májfát, legallyazott fűzfából vagy fenyőből. Előfordult, hogy a vénlányok házát vagy haragosuk házát megkenték, beszórták marhatrágyával, tréfából a kiskapukat levették, odább vitték néhány házzal. A májfákat pünkösdhétfőn táncolták ki, ekkor tartották a pünkösdi bált.

A gabona aratását Péter-Pálhoz²⁴⁴ kötötték, azt mondták, ekkor szakad meg a búzának a gyökere, és onnantól kezdve érik. Hajnalban, amikor harmatos volt a gabona csavarták a köteleket a kévékhez. Elöl ment az első kaszás, utána a kettőző vagy marokszedő és a kötélterítő, aki bekötötte a kévéket is. Őket követte a többi négy vagy öt kaszás a többi marokszedővel, kötélterítővel. Két marokból állt egy kéve és 18 kévéből állt egy kepe vagy kereszt. Az árpát ugyanígy csomóba kötötték, ott 14 kéve volt egy csomó. Az uradalmi földeken élt az aratás első napjához kötődően az a szokás, hogy az ispán, vagy az intéző karját kint a gabonaföldön átfogták, „megkötötték” az aratók három szál kalással, hogy jó termés legyen jövőre is. Az aratás végeztével aratókoszorút fontak, amit ünnepélyesen az uraság házához vittek.

243. Március 21.

244. Június 29-30.

A búcsút Anna nap²⁴⁵ utáni vasárnapon tartották. A búcsú előkészületéhez tartozott a ház meszelése. Szombaton sütöttek, főztek, várták a távolabbi rokonságot is, vasárnap este volt a búcsúi bál.

Augusztus elején csépelelték a napraforgót:

„A háború előtt nem vetettek napraforgót, az ország keleti vidékén, a nyírségi homokos földeken természettek inkább, mert igénytelen a talajra. A háború után szegény volt a község, disznóállomány nem volt... olaj miatt, jó árat kapott az ember érte. A napraforgót hazahordták, odahaza a napraforgótányért kalákába kicsépelelték. Ezek voltak aztán a táncos esti szórakozások, a napraforgóverések. Néhány háznál volt rosta, kirostálták, aztán elvitték Lovasberénybe az olajütőbe.”

A szőlőhegy rendjére, amikor még volt hegytörvény, a választott hegyőr ügyelt. A régi szőlőfajtákat, sasza, kadarka, kövidinka, a filoxéravész után felváltották a vad alanyok, direkt termő ellenálló fajok. A szőlőművelés egykori jelentőségéről tanúskodhatnak az Öreghegyen a XVIII-XIX. századból származó pincesorok, hajlékok, melyeket betemetett, egybeszántott a téesz. Az 1930-as években készült szüreti bálos fényképeken alakoskodó maskarásokat láthatunk, nagy bohócsipkás bekormozott arcú legényeket, bőrbe öltözött bikát. A múlt század közepétől általánossá váló szüreti felvonulás az egykori uradalmak aratószokásaival mutat rokonságot. Nagy tiszteletnek örvendett a választott bíró a tajtékipipájával és a bíróné. Négyökrös szekerekkel, lovakkal vonultak végig a falun a magyar ruhás csőszlegények, csőszleányok. Szüreti bált a felvégen a nagykocsmába, Véghéknél, az alvégen a Szamosi-féle kiskocsmában szoktak tartani.

Az esztendőt bejárva kirajzolódik előttünk a falu élete, ugyanakkor az emberélet fordulóinak is megvoltak a maga íratlan szabályai. Pátkán sajátos volt a több keresztszülő választása, megesett, hogy egy gyermeknek akár hét keresztanyja is volt. Az esküvőt beharangozni *„a vőfély azokhoz ment, akiket a gazda fölírt”*, kétszer mentek. Mikor mentek az esküvőre, kocsmái üvegre volt ráhúzva a kulycsos. Ezt a különleges lakodalmi kalácsot *„rostára szokták ráfonni, azután tették a sütőlapátra, és úgy lökték be a kemencébe. Tollsöprűvel leseperték a hamut róla, cukros vízzel hamar megkenték, szép fényes lett a teteje”*.

A falu közelében lévő kenderföldeken természették a kendert a vásznakhoz, amikor beérett, nyútták, a folyóban áztatták, törték, tilolták, aztán kifésülték a gerebenen. *„Gyönyörű selymes lett, a finoma kigyútt neki, a másik meg a csöpü, amiből lettek a zsákok”*. Az emlékezet szerint *„szövöszeke volt Török Istvánnak, Szönyegi bácsinak, Magyaródi Lajosnak”*.

Pátkán egykori takácscéh jelzést olvashatunk 1871-ből. Az asszonyok megvarrták a kötényt, ingnyakat, alsószoknyát, pruszlikot, nádas pruszlikot.

245. Július 26.

A sok alszszoknyát vállra akasztható derékra kötött pufándli tartotta. „Parasztembernek mind fehér inge volt” kendervászon, vagy pamutos vászon, bőgatyát vagy csizmanadrágot és magas szárú rámás csizmát viseltek. Feljegyzésekből olvashatjuk, hogy „nőknek csizmát, vagy más férfias ruhát viselni tilos volt”. A leányok ünnepi ruhája fehér „sifonból, rózsaszínnel volt kivarrva, ilyen széles koszorú volt benne, végig a hónunk alján, végig a hátunknál, aztán meg itt elől is le, volt, akinek volt még benne rózsa, de hát, akinek ki volt varrva caknira, akkor már a rózsa ide nem kellett, mer ugye ez a széles koszorú ez bele volt varrva. Aztán ez mind átlátszott a mollruhán. Selyemkötény, mikor milyent vettünk magunkra. Elmentünk a bálba táncolni, akkor a legénynek odaadtuk a zsebkendőnket, hogy ugye fogja a derekunkat, izzad a keze neki, aztán a nádas puruszka meg olyan csíkokra megbarnult, aztán azért nekiadtuk a zsebkendőt. Aztán volt, amelyik nem akarta visszaadni, akkor ott veszekedtünk, civakodtunk.”

Télen fekete vagy fehér beliner kendőt hordtak. A leányok fedetlen fővel jártak, a fiatalasszonyok hátrakötött menyecskekendőt, az asszonyok áll alatt megkötött kendőt viseltek, melynek színe a kor haladtával sötétedett. A viseletnek társadalmi jelentősége, kor és állapotjelző szerepe is volt, külön ruhadarabokat hordtak ünnepre és hétköznapra.

A paraszti gazdaságok megszűnése a II. világháború utáni időktől magával hozta az évszázados hagyományok, a paraszti élethez kötődő szokások feledésbe merülését is. A kollektív mezőgazdasági keretek között már nem tudtak tovább élni a hagyományos munkaformák, amelyek keretet adtak a régi szokásoknak. A hétköznapokat és az ünnepeket meghatározó reményteli várakozások, hogy a termés megadja az élethez szükséges javakat, átformálódtak, sokszor jelentésüket veszítették. A földek, melyeket az egykori parasztok elhivatottsággal műveltek, az állatok, amelyek a gyarapodás szimbólumai voltak, mind a közösbe kerültek. A parasztság lelkiállapotában mély nyomot hagyott a mezőgazdaság erőszakos átszervezésének időszaka. Évtizedeken keresztül, sokszor még családi körben sem esett szó a megpróbáltatásokról, amelynek okán később a földműves munkáktól az utódokat igyekeztek távol tartani. A jelen megértéséhez elengedhetetlen annak a történelmi útnak az ismerete, amelyet az elmúlt század eseményeinek átélői őriznek. Az öregek emlékezéseit, meséit hallgatva a régi pátkai hagyományoknak járó tisztelettel állíthatunk így emléket.

8. A település történelmi családjainak bemutatása (Halmi Viktória)

8.1. A magyar nemesség

Községünket - több évszázados történelme alatt - magyar és idegen, helyi és országos tekintélyű nemesi családok egyaránt birtokolták a török hódoltság megszűnésétől egészen a II. világháború végéig, mikor törvényi erővel tiltották meg²⁴⁶ a nemesi rangok, címek és előnevek használatát az alakuló „új társadalmi” rendszer nevében.

A nemesség feudális előjogokkal, kiváltságokkal és többnyire földterülettel rendelkező uralkodó társadalmi osztályt jelentett. A nemesség zöme még a köznemességnél is jóval alacsonyabb szinten élt. Kisebb birtokosok vagy éppen törpe birtokosok voltak, akiknek birtoka az egymást követő nemzedékek kezén elaprózódott. A XVII. századra egész olyan falvak sorát találhatjuk - köztük Pátka is -, amelynek lakói birtokadomány nélküli nemesi okleveles kismemesek voltak.

A második világháborút követő szovjet megszállás véglegesen véget vetett a nemesség évszázados megkülönböztetett helyzetének. Az 50-es évekre a főnemesi családok túlnyomó többsége külföldre menekült, az itthon maradottakra üldözés vár, vagy a kényszermunka táborok áldozatai lettek, igen kevés részük pedig „beolvadt” az új társadalmi rendszerbe.

8.2. Főnemesi geneológia

I. Hochburg család

A Hochburgokat a községet elsőként birtokló nemesi családként tartjuk számon a hódoltság kora után, annak ellenére, hogy birtokközpontjuk nem Pátka volt, hanem Mór. A család a Porosz-Sziléziában élő gróf Hochburg család azon ágából származott, amely Nagy Iván genealógus XIX. századi munkája szerint kihalt. A család Magyarországra kerülése előtt a Haas nevet viselte, amelyet a családalapító Hochburg János 1683-ban hagyott el, miután az uralkodótól, I. Lipóttól birodalmi lovagi címet kapott.

Hochburg János a törökkel vívott harcok során került a Német-római Birodalomból Magyarországra, ahol a hadseregben élelmezési tisztként szolgált. A magyar nemességet még III. Ferdinándtól kapta meg, a „Hochburg” előnévvel együtt. A családfő a birtokszerzések idején már udvari tanácsos és katonai élelmezési főprefektus volt. I. Lipót 1691. november 8-án a családnak adományozta

246. 1947. évi IV. törvény

a csókakői uradalmat²⁴⁷ pallos- és kegyúri jogával együtt 60 ezer rajnai forintért cserébe. A birtokba a családfőt 1692. október 21-én a győri káptalan iktatta be. A család ezután Móron telepedett le, ahol uradalmi központot hoztak létre és 1694-től kezdve allodiális gazdálkodást folytattak.

A családalapító két fia, János Domokos és János József az 1715-ös országgyűlésen lettek honfiúsítva. Az uradalom a fiúörökösök halála után a leányágak birtokába jutott 1752-ben, miután a leányági örökösödést I. Lipót adománya lehetővé tette ezt a család számára. A pátkai birtok egy része ekkor került át a Lamberg család tulajdonába, mivel gróf Lamberg Ádám Ferenc²⁴⁸ feleségül vette Hochburg Mária Annát. A család címeréről nincsenek adatok.

II. Lamberg család

A család osztrák főnemesi származású, magát az 1177 körül meghalt Lamberg Vollradtól eredezteti. A családnak három főága volt Osztrák-, Morva- és Magyarországon²⁴⁹. A magyarországi ág I. Vilmostól eredeztethető, amikor Karintiából Magyarországra telepedett át a család.

Lamberg Ádám Ferenc elsőszülött fia, Ferenc Antal²⁵⁰ a Hochburg vagyon 1752-es felosztásakor megvásárolta nagynénje, Trips bárónő²⁵¹ osztályrészét, így kétötöd birtokrészt halmozott fel kezében. Birtokába tartozott Mór, Csókakő egy része, Pátka, Zámoly, Borbálapusztá fele, Csákberény, Gánt, Nagyveleg, Söréd, Kisfalud és Kápolnapusztá. 1790-es haláláig ezek egységes birtoktestet képeztek. Gróf Nádasdy Katalinnal kötött házassága gyermektelen volt, ezért birtokait testvérének, Lamberg Ferenc Józsefnek fiára, Fülöp Józsefre²⁵² hagyta, aki császári és királyi kamarás és altábornagy volt.

Fülöp József Luzsénszky Borbálával kötött házassága révén egyesítette a régi Hochburg vagyon egy részét. Borbála szépapja ugyanis báró Hochburg János volt. Fülöp József korának egyik legjobb mezőgazdasági szakembere volt, aki elsősorban a juhtenyésztésben számított tekintélynek. Az ő irányítása alatt vette kezdetét a birtokokon az allodiális gazdálkodás. Halastavakat és szőlőket létesített, vadászlesekett állítottatott, terménypajtákát és magtárakat építtetett. Jóságigazgatójának, Seidel Ignácnak krónikáját a család 1898-ban Steyerben megjelentette. A báró 1807-es halálával özvegye birtokolta az egész uradalmat.

247. Amely magába foglalta Pátka községet.

248. Lamberg Ádám Ferenc, gróf, császári és királyi kamarás. Élt: 1678-1731.

249. Orteneggi és ottensteini gróf Lamberg ág.

250. Lamberg Ferenc Antal. Élt: 1713-1790.

251. Hochburg Mária Anna bárónő. Élt: 1686-1763.

252. Lamberg Fülöp József. Élt: Stockern, 1749. január 17. - Mór, 1807. május 27.

1826-tól fiai Ferenc Fülöp²⁵³ és Rudolf²⁵⁴ vették át, akiknek gazdálkodása nem volt éppen sikeresnek mondható. Lamberg Ferenc Fülöp tragikus és dicstelen halálát minden iskolás jól ismeri Petőfi Sándor *Akasszátok föl a királyokat* c. verséből: „Lamberg szívében kés, Latour nyakán kötél”. Ő volt ugyanis az, akit az uralkodó királyi biztosként küldött Magyarországra 1848. szeptember 26-án, hogy átvegye a magyarországi összes csapatok parancsnokságát. Lamberg annak ellenére vállalta a megbízást, hogy tudatában volt, Jellasics bán nem fog neki engedelmessé válni. A feldühödött pesti tömeg a Duna hajóhídján szeptember 28-án felkoncolta.

1828-ban Fülöp József Mária²⁵⁵ nevű leányának leszármazottai örökölték meg Pátkát Sággal, Nyékkel, Ikrénnyel és Lesvárral együtt.

A család címere négyfelé vágott pajzs. Az első és a negyedik osztály rézsútosan négy ezüst és vörös mezőkre oszlik, a második és harmadik osztály arany mezőjű. Ebben fekete vizsla látható arany övvel. A középpajzs kék udvarában két egymással szemben álló arany és ezüst pöttyös vadászkutyá látható.

III. Luzsénszky család

A reglicei báró Luzsénszky család Lengyelországból eredeztette magát. Magyar birtokot Rudolf és I. Lipót uralkodása idejében nyertek. 1727-ben kapták meg a magyar bárói rangot. A családnak Fejér vármegyén kívül Abaúj, Szatmár és Nógrád megyében voltak birtokaik.

A család a Hochburg birtokok birtoklási rendjébe Luzsénszky Borbálának²⁵⁶ Lamberg Fülöp Józseffel kötött házassága²⁵⁷ révén került be.

A családi címerben vörös és zöld pajzsban balra forduló, ágaskodó fehér griff látható, aki első lábát ragadozásra nyújtja ki. A pajzs fölött bárói korona, azon sisak, mögötte oldalról egy vörös elefántormány nyúlik ki.

Mária-majori Szegő-kúria

A Mária-majori gazdaságot 1842-ben Lamberg-Luzsénszky Borbála grófné építtette ki. Annyi bizonyos, hogy akkor cselédlakások és juhhodályok építésére került sor, arra vonatkozóan viszont nincsenek feljegyzések, hogy esetleg már a kúriát is építették volna.

A kúriát minden valószínűleg az 1900-as években a majorság akkori birtokosa, a zsidó származású Strasser Izidor építtette. Az épület felépítményére vonatkozóan források nincsenek.

253. Lamberg Ferenc Fülöp, gróf, császári altábornagy. Élt. Mór, 1791. november 30. - 1848. szeptember 28.

254. Lamberg Rudolf, gróf. Élt: 1802. - Pozsony, 1880. április 5.

255. Lamberg Mária. Élt: 1789. július 6. - 1820. augusztus 20.

256. Luzsénszky Borbála. Élt: Mór, 1771. november 11.-1843. július 19.

257. Mór, 1790. január 17

A major nevét az 1906-ben kitört cselédsztrájk tette ismertté. A majorság a kúriával együtt később a Dunántúli Ágostai Evangélikus Püspökség tulajdonába került át, nem tudni milyen módon. Az egyházkerülettől az 1940-es évek első felében dr. Szegő Miklós bérelte, akinek 1945-ben járt le a bérleti szerződése.

A II. világháború után a kúriát az egyház még egy ideig megtarthatta, a földbirtokból azonban 485 katasztrális hold földet elvettek. A megrongálódott épületben később általános iskolát helyeztek el, amelyet végül lebontottak. Az Aranykalász Termelőszövetkezet 1964-ben csak a major istállóit bontotta, majd 1967-ben a kúriát is.

IV. Festetits család

A tolnai gróf illetve herceg Festetits régi magyar nemesi család, mely horvátországi eredettel bír. Magyarországra beköltözött első tagja Turopoljéből származó Pál²⁵⁸ volt, aki 1634-ben Németújvár ispánja lett. Leszármazottai a későbbi időkben mindannyian grófi rangot nyertek el, de akadt olyan családtag is aki megkapta a hercegi címet is.

Pátkához a Festetits család II. vonalának első ágába Festetits Miklós²⁵⁹ köthető. Ő az országos hírnévre szert tett Festetits György testvérének, Imrének volt a fia. Festetits Miklós 1817. április 15-én vette feleségül Lamberg Mária grófnőt. Házasságukból három gyermek született: Krisztina²⁶⁰, Géza²⁶¹ és Gizella²⁶².

A család által használt címerről nincsenek pontos adatok.

V. Trautenberg család

A német eredetű család első vonala rendelkezett magyarországi kapcsolatokkal. Trautenberg Ferenc János²⁶³ osztrák örökös báró, fia Trautenberg György Frigyes²⁶⁴ 1847. július 10-én tolnai Festetics Krisztina grófnőt vette el feleségül Bécsben, aki később a csillagkeresztes hölgy címet kapta meg.

Három gyermekük született: Frigyes Károly²⁶⁵, Betty²⁶⁶ és Mária Terézia (Róza)²⁶⁷. A család címerére vonatkozóan nincsenek adatok.

258. Festetits Pál. Él: 1590-1640.

259. Festetits Miklós Él: 1794 - Bécs, 1857. szeptember 17.

260. Festetits Krisztina. Él: Mór, 1818. július 30. - Mór, 1896. december 12.

261. Festetits Géza. Él: 1819 -Mór, 1875. július 7.

262. Festetits Gizella. Él: 1820-1888.

263. Trautenberg Ferenc János, báró. Él: 1762-1817.

264. Trautenberg György Frigyes, császári és királyi kamarás és őrnagy Él: Unter-Wildstein, 1807. március 31. - Mór, 1875. március 3.

265. Trautenberg Frigyes Károly. Él: Guntersdorf, 1849. január 6. - Budapest, 1918. december 10.

266. Trautenberg Betty. Él: 1851. november 12. - Budapest, 1902. január 24.

267. Trautenberg Mária Terézia (Róza). Él: Bécs, 1856. február 2. - Felsőszemeréd, 1920. december 24.

VI. Ivánka család

A család az egyik legrégebb Turczó vármegyei eredetű nemesi család, amely magát a Hunt Pázmán nemből származtatja. Az Ivánka név egy becező forma, mely a Kán egyházi személynév Ivános változatának rövidüléséből és -ka becező képzős származékából eredeztethető. A család előneve Draskóci és Jordánföldi, amely elnevezés onnan ered, hogy a család a XIII. században települt meg a turczó vármegyei Draskóc községben. Az utóbbi pedig arra utal, hogy a család őse, Erden kimentette II. András királyt a Jordán vizéből az 1218-as szentföldi keresztes hadjárat során. Az ősapa az uralkodótól birtokadományt kapott hősi tettéért, melyet Draskócz-Jordán földjének nevezett el a szentföldi tartózkodásának emlékére, sőt még a birtokát átszelő patakot is átnevezte Jordánnak.

Az Ivánka család legvirágzóbb és legjelentősebb ágát I. Imre 1776-ban hozta létre. Ő gróf Forgách Miklósnak volt jószágigazgatója Szécsényben. Unokája Zsigmond²⁶⁸ országgyűlési követ, aki a világosi fegyverletétel után Kossuth-tal Vidinbe menekül. Hazatérése után a Deák-pártban tevékenykedett. László nevű fia²⁶⁹ ügyvéd, országgyűlési képviselő és főrendi ház örökös tagja volt. Móron feleségül vette Trautenberg Mária Terézia grófnőt 1882. május 6-án, ezzel az egykori Hochburg uradalom utolsó nemesi birtokosa lett. Ebből a frigyből három gyermek született: Mária²⁷⁰ csillagkeresztes, László²⁷¹ és Géza²⁷². 1916. december 30-án magyar bárói rangot kapott. Felesége halála után újra megházasodott 1921-ben.

A pátkai birtokot már korábban két fia kezelésére bízta, Lászlóé volt a sági külső rész, Gézáé pedig a belterület. László fia volt községünk első hősi halottja az I. világháború során, aki Galíciában halt hősi halált 1914. augusztus 31-én. Elmékét őrzi a testvére által állított Ságihegyen lévő Sági-kereszt. Halálával Géza örökölte meg az egész 1334 katasztrális holdat kitevő birtoktestet. 1917. március 22-én feleségül vette Kissenyei Klára bárónőt, akitől két gyermeke is született Pátkán: Erzsébet²⁷³ és István²⁷⁴.

A család címerében kék mezőben egy magyar vitéz áll. Jobbjában a magyar királyok kormánybotja, a baljában országalma. A címerpajzs fölötti sisakkoronában is hasonló vitéz látható. Jobbról arany és kék, balról ezüst és vörös takaró található.

268. Ivánka Zsigmond, politikus, híres szónok, gazdasági szakíró. Élt: Felsőszemeréd, 1817 - 1902.

269. Ivánka László., báró. Élt: Felsőszemeréd, 1854. augusztus 21. - Budapest, 1934. június 8.

270. Ivánka Mária. Élt: Felsőszemeréd, 1886. november 27. - Ipolyság, 1952. május 30.

271. Ivánka László. Élt: 1888 - 1914.

272. Ivánka Géza. Élt: Felsőszemeréd, 1889. augusztus 5. - Budapest, 1961. április 20.

273. Ivánka Erzsébet. Élt: 1919. július 19. - Nagykürtös; 1981. augusztus 20.

274. Ivánka István. Élt: 1920. szeptember 2. - New York, 1965

Ivánka-kúria

A kúria részét képező első uradalmi épületeket 1811-ben Lamberg-Luzsénszky Borbála építtette, valószínűleg gazdatiszti lakás és birtokigazgatási központ céljával. A Lamberg család 1815-ig Pozsonyban lakott, majd Mórara költözött át. Miután kiépítették a zámolyi uradalmat, a család azt tette meg székhelyének. Pátkán időszakosan tartózkodtak. A kúriát az Ivánka család bővítette ki és korszerűsítette az 1920-as években, elnyerve ezzel végleges elrendezését.

A földszintes, L alakú épület magas tetőzettel bír. Utcasori főhomlokzata 4-6-1-1-1-4-es osztású. Stílusa eredetileg barokk, de az átalakítások miatt klasszicista vonásokat is tartalmaz. A kúria berendezései a háború alatt megsemmisültek. 1945. szeptember 1-jétől a kúria kollégiumként működött egy tanéven át, ahová a községhez tartozó pusztákon lakó iskolaköteles tanulók lakhattak tanítási napokon, ezzel könnyítve meg őket a több kilométeres napi gyaloglástól. Az 1947-48-as tanévtől itt kapott helyet a községi iskola. Az udvari szárny nyitott, tornácos folyosóját az 1960-as években üvegezték be. Az egész épületet 2000-ben felújították életveszélyes állapota miatt. Tetőterében építették ki az egykori iskola számítógépes termét, a tanári és irodai szobákat. 2008-ban az általános iskola megszűnése után az épület közösségi ház besorolást kapott. 2010-ben a régi polgármesteri hivatal épületének leromlott állapota miatt Pátka polgármesteri hivatala átköltözött a kúria új szárnyába, jelenleg is itt üzemel. A régi tantermek ma különböző civil szervezetek tevékenységének biztosítanak helyszínt és két terem összevonásával kialakított helyiségben üzemel a községi könyvtár.

Micheller Lajos bácsi, aki 1937-ben állt be a grófhhoz szolgálni visszaemlékezése szerint így nézett ki a kúria és gazdasága. *„Az utcafronton voltak a szobák. 4 vagy 5. Volt egy nagy terem, azt lehetne nappalinak nevezni. Itt a falon lógott az öreg bárónak a képe. A szobák padlósak voltak, a fűtésről címeres cserépkályhák gondoskodtak. A falak szépen díszítettek. A nagy konyhában vezetékes víz is volt, sőt még WC is volt az épületben. A kúriához cselédlakás is tartozott, többek között én is ott laktam”*. Lajos bácsi az öreg bárónét kocsikáztatta a birtokon. A kúria udvarában park és virágos kert is volt, melynek végében állt az intézőlakás.²⁷⁵ Az intéző felügyelte az egész gazdaságot. A kúria mellett volt az ispán lakása. A két épület közötti nagy kapun keresztül hajtották ki az állatokat a legelőre. A gazdaság az akkori időknek megfelelő technikai szinten volt. Volt gőzeke, cséplőgép, aratógép - amit ekkor még lovak húztak -, de volt körmös traktor is. Termeltek búzát, kukoricát, cukorrépat, amit vagonokban Ercsibe szállítottak. A Szerűskertben dohányt, szőlőt termesztettek, és itt volt a báró pincéje is.

275. Az utolsó intéző Kristián György volt.

A pákozdi út melletti hegyen volt gyümölcsös és szőlőskert. Belmajorban az istállók mellett cselédlakások álltak.

VII. Tallián család

Régi birtokos nemesi család, amelynek Somogy, Sopron, Vas, Veszprém, Pest és Borsod vármegyékben voltak leszármazottaik. A család első kimutatható őse Vizeki Tallián János volt. Utódai II. Mátyás királytól kapták meg 1610-ben a nemesi címeres levelet és egyben megerősítették a család „Vizeki” előnevét. János utódai később pesti és somogyi ágra oszlottak.

Községünkbe a somogyi ágból származó Tallián Vilmos őrnagy került házasság révén. Törökkanizsán született 1854-ben Tallián Andor és Schulte Vilma gyermekeként. 1868-ban lépett be a hadseregbe, ahol 1873-ban a II. Vilmos császár nevét viselő ezred hadnaggyá nevezték ki. Bosznia-Hercegovina okkupációját, mint főhadnagy küzdötte végig és hősi magatartását a 3. osztályú katonai érdemkereszttel jutalmazták. 1887-ben kapitányként a VII. huszárezred tartalékos állományába lépett át. A katonai pályán kicsapongó és bohém életvitele miatt nem tudott magasabb fokozatot elérni. Személyes ismerőse volt II. Vilmos és I. Ferenc József császároknak.

1887. május 14-én Móron feleségül vette báró Trautenberg Betty-t. Házasságuk nem volt zökkenőmentes, mivel Vilmos rendszeresen kicsapongott. Házasságukból gyermek nem született. A grófnőt Pátkán temették el 1902. január 27-én.

Az I. világháború idején, 63 évesen jelentkezett a hadseregbe. A fronton mint az 1. lovas hadseregosztály parancsnokőrtisztje, később mint őrnagy szolgált. A háború alatt hastífuszt és tüdőgyulladást kapott, de kigyógyult. 37 éves katonai pályafutása alatt többször kitüntette magát az ellenség előtt. Megkapta a hadi érdemkereszt pánttal, ezüst és bronz Signum Laudis pánttal, német II. osztályú vaskeresztet. 1918 májusában saját kérésére nyugállományba helyezték.

Ezután visszatért szülőfalujába és köztisztviselőként dolgozott. A faluban „Vili bácsiként” emlegették, aki mindig jó kedélyű volt, és szájából üvegpiszkából szívott cigaretta lógott. 1942. június 2-án hunyt el. Temetése nagy pompában és katonai tiszteltadásban zajlott le.

A család első ismert címere az 1610-es években a következőképpen nézett ki: kék mezőben zöld halmon magyar vitéz áll, arany zsinóros öltözetben, fején sisakkal, mellén páncéllal. Jobbjában a földre szegezett rúdon fehér zászlót tart, amelyen vörös kereszt látható. Bal kezében aranyveretű kardhüvelyt tart. Sisakdíszre pajzsbeli vörös keresztet fehér zászló. A takaró vörös-ezüst és arany-kék színű.

Tallián-kúria

Pontos helyét nem tudjuk, egyedül egy 1930-as térképen van feltüntetve. A községtől nyugatra, a tó partján épült fel 1887 és 1895 között, úgynevezett neobarokk „Mária Terézia” stílusban. Az épület terveit a magyar mágnáskörökben igen kedvelt, szászországi születésű Meinig Artúr műépítész készítette. A korabeli leírások szerint főhomlokzata oszlopcsarnokos volt, melyet lépcsős terasz díszített. A kúria két oldalán azonos kiképzésű, szimmetrikusan épített melléképületek álltak. A baloldalon a vendég- és cselédszobák, a jobboldalon az istállók kaptak helyet. A kúria felépítését az indokolta, hogy Trautenger Betty nővére birtokolta a faluban lévő Ivánka kúriát. Pakot azonban a kúria köré nem tudtak kiépíteni a homokos talaj miatt. 1948-ban a kúria még biztosan állt, ezt támasztották alá a falu idősebb lakóival készített interjúk is. Genthon István műemlék összeírása 1951-ben és 1959-ben is álló épületként említi, de a helyiek szerint ekkor már csak esetleges rommaradványai állhattak, mert a téveszesítések alkalmával lebontották és mint építőanyagot használták fel. A bontás olyannyira sikeres volt, hogy terepbejárás során még az alapjait sem lehet megtalálni az egykori kúriának.

VIII. Ghillány család

A család a bárói rangot 1688-ban kapta György nevű tagja révén. Lazi és Berniczei Ghillány István Eperjesen született 1910. január 29-én. Ő volt a család XX. században élt legjelentősebb tagja, aki úgy kapcsolódik a falu történelméhez, hogy Ivánka Erzsébet bárónőt vette el feleségül 1937-ben, majd apósa bízta meg a pátkai birtok felügyeletével.

Házasságból három gyermeke született: Erzsébet²⁷⁶, László²⁷⁷ és Zsuzsanna²⁷⁸. Családi idilli életüket a háború beárnyékolta. 1943-ban behívták katonának, majd 1948-ban elvált feleségétől.

A háború után nehéz idők következtek. Szüleit a csehszlovák kommunista hatalomátvétel után internálták, vagyonukat elkobozták. Fő bűnük az volt, hogy magyarságukat nem voltak hajlandóak megtagadni. 1951-ben katonai kényszermunkára ítélték és Komáromba került. Szinte az ország egész területén dolgozott, végül Kassáról szabadult 1953-ban. Zenetanárként kereste kenyerét. *„Ez volt a szerencsém, mert így békén hagytak. Muzsikámmal azokat is mulattattam, akik családomat üldözték”*, számolt be 102. születésnapján a zenetanár. Több évig volt a pozsonyi Szent Márton templom szólistája, ahol miséket írt, amelyeket Szlovákia szerte ismernek és játszanak. Évtizedeken át tagja volt a ferences

276. Ghillány Erzsébet. Született Budapest, 1938. szeptember 21.

277. Ghillány László. Élt: Pátka, 1943. szeptember 21. - Kassa, 1974. február 25.

278. Ghillány Zsuzsanna. Született: 1945. július 27. .

világi rendnek és tiszteletbeli tagja volt a Magyar Máltai Lovagrendnek. 2009-ben részt vett a dunaszerdahelyi demonstráción, saját bevallása szerint azért, „*hogy tiltakozzam a nyelvtörvény ellen, mivel a szlovákok mindent elkövetnek, hogy a magyarokkal szembeállítsák magukat.*” Századik születésnapján adott nyilatkozatában azt mondta, „*erős gyökerek nélkül könnyen elveszíti az ember a tartását, méltóságát s a hit még a legkilátástalanabb helyzetben is átsegít.*” 2012. július 14-én Pozsonyban halt meg 103 éves korában.

IX. Egyéb nemesi kúriák

Fülöp-majori-kúria

A majorságot 1852-ben építette ki gróf Lamberg Ferenc Fülöp fia, Lamberg Fülöp²⁷⁹, aki császári és királyi kamarás, huszárcapitány és nemesi testőr volt. A kúria építési idejére és építészeti jellegére nem található írásos forrás. Csak annyit lehet tudni, hogy a II. világháború után megsérült és a tévesztés során lebontották.

Bernrieder-kúria

Bernrieder József német birodalmi lovag a XIX. század elején építette fel klasszicista stílusú kúriáját a falu belterületén. Az épületről igen kevés adat maradt fenn. Pontos helyét nem ismerjük, a szóbeli beszámolók szerint a Kossuth u. 63-as számú ház lehetett az. Genthon István 1951-es és 1959-es műveiben említi a kúriát, de leírást nem ad róla. A helybéliek szerint az épületet az 1960-as években bontották le.

8.3. Nemesi összeírások a múltban

A 18. századtól már nemcsak népesség kimutatások²⁸⁰ és lélekszám összeírások²⁸¹ képezik a statisztikai forrásokat, hanem megjelennek a nemesi összeírások²⁸². Az első nemességvizsgálatok²⁸³ célja egy tervbe vett állandó katonaság felállításának finanszírozása volt. Hiszen az államhatalomnak érdekében állt a nemesség sorait megadóztatni.

A török hódoltság és a rendi felkelések alatt ugyanis sok nemes levél elveszett, illetve az új nemesítések miatt szükségessé vált a nemesi családok és személyek rendszeres revíziója, hiszen sokan adták ki magukat jogtalanul nemesnek. Egy

279. Lamberg Fülöp, gróf. Élt: Pozsony, 1838. április 13. - 1874. augusztus 18.

280. Summaria animarum.

281. Conscriptio animarum.

282. Conscriptio nobilitates.

283. 1715. évi 8. törvény.

adott személy nemességét a címeres nemesi levél, annak átirata, anyakönyvi bejegyzések, esetleg hiteles tanúvallomás tudta igazolni.

Az 1828-as összeírás a tisztújításra vezethető vissza. A lajstromozást Kazay János táblabíró és Nagy József alszolgabíró végezte a csákvári járásban. A községben összeírtak névsora:

Gr. Feszтетich Miklós gyermekei; Bellovics Márton, Behllovics János, Bellovics Sándor, fiai: József, Sándor és Márton; Domián Ferenc, Domián István, fia: János; Domián Péter, Domián János, fia: József; Domián Pál, fiai: István és János; Domián Ferenc, Domián József, Domián Sámuel, Heteyi János, fia: János; Heteyi József; Simon István, Simon János, Simon János, fia: István; Simon Márton, Simon Mihály, fia: János; Simon Pál, fia: Péter; Simon István, Simon Ferenc, fiai: Mihály és József; Simon János, Simon Mihály, fiai: Mihály és József; Végh Ferenc, Szőnyeghi András, Szőnyeghi Ferenc, fiai: János, Gergely és József; Szőnyeghi András, fia: István; Szőnyeghi János, fiai: József és János; Szőnyeghi István, fiai: István és János; Szőnyeghi József, fiai: János, József, Sándor és Sámuel; ifj. Szőnyeghi Ferenc, fiai: Ferenc, János és István; id. Szőnyeghi Ferenc; Ódor Ferenc, fiai: Ferenc, János és István; Ódor János, fia: Mihály; Ódor Sámuel, ifj. Vörösmarty József, ifj. Vörösmarty József, Vörösmarty István, Vörösmarty Péter, Vörösmarty Péter, fia: Péter; Vörösmarty István, fiai: János és István; Vörösmarty János, fia: János; Vörösmarty Ferenc, ifj. Vörösmarty Ferenc, fiai: József és Ferenc; Vörösmarty György, Vörösmarty József, Vörösmarty János, Vörösmarty Sándor, Vörösmarty János, fia: János; Vörösmarty János, fia: János; Vörösmarty István, fiai: István és Sándor; Vörösmarty József, fiai: József, János és István; Vörösmarty Sámuel, fia: Ferenc; id. Baranyai István, ifj. Baranyai István, fiai: József, István, Pál és János; Baranyai János, fia: János; Baranyai Péter, Baranyai Ferenc, Baranyai János, fia: János; Baranyai István, Baranyai Mihály, fia: József; Baranyai Péter, Baranyai János, Baranyai János, fiai: János és József; Baranyai István, fia: József; Péntes János, fiai: Péter és János; Péntes István, fiai: István, József, Sámuel és Márton; Péntes János, fia: Mihály; Péntes Mihály, Csörgei Pál, fia: Sámuel és János; Csörgei István, fiai: István, Pál és József; Balog József, fia: János; Balog István, Balog János, Balog József, Sárosy Ferenc, fiai: Ferenc és István; id. Sárosy János, Bodacz István, fia: János; Miklós János, Miklós Sándor, id. Varjas János, ifj. Varjas János, fia: János; Hollosy Mihály, fiai: Mihály, József és János; Hollosy János, fia: István; Gángol János, fiai: György és János; Gángol István; Dezső József, Dezső Márton.

Az utolsó összeírást 1839-ben végezték el, amikor országgyűlési követválasztásra került sor, mely ismételten szükségessé tette a nemesek összeírását.

8.4. Az egyes kishemesi családok eredetéről

- **Baranyay:**

Nemességük 1657-ben Veszprém bizonyságlevéllel lett kihirdetve.

- **Bodacz:**

Nyitra vármegyében hirdették ki a család nemességét 1753-ban.

- **Csörgei:**

A családnak több ága van, a Zala vármegyei ágak 1771-ben, a Pozsony vármegyeinek pedig 1755-ben hirdették ki nemességüket. A család neve előfordul még Csörgő és Csörgöly formában is.

- **Domján:**

A család ősapja még II. Miksától kapta a nemességet 1570-ben, Fejér vármegyében pedig 1778-ban hirdették ki.

- **Gángol:**

A Vas vármegyei családnak 1796-ban hirdették ki nemességüket.

- **Hetyey:**

1745-ben hirdették ki nemességüket Vas vármegyében.

- **Hollosy:**

A Pozsony vármegyéből származó családnak 1625-ben adományozták a címeres nemeslevelet. A családnak Pátkán lakó tagjai pedig 1742-ben kaptak nemesi bizonyáglevelet. Ezen oklevelet dr. Nagy Gyula református lelkész 1934-ben kéziratban lemásolta, eredetije a második világháborúban azonban megsemmisült.

- **Mészöly:**

A család a Somogy vármegyei Mysel nemzetségből származtatta magát, aki eredetileg katolikus vallásúak voltak, de a reformáció idejét áttért az új vallási irányzatra. A török hódoltság idején egyik vármegyéből a másikba költözött család és eközben veszítettek el nemesi oklevelüket. I. Lipóttól kaptak majd újabb nemesi levelet. A család egyik ága ekkor Fejér vármegyébe költözött és Pátkán telepedtek le. III. Károlytól János és Gyergely kap nemesi címet, utódaik pedig 1735 után elhagyják községünket. A család címer kék pajzsában zöld földön kettős farkú koronás oroszlán áll, mely mellső lábaival törökfejes pallókat tart.

- **Pénzes:**

A család nemességét 1769-ben hirdették ki Komárom vármegyében.

- **Szönyeghy:**

1674-ben kapott a család címeres levelet.

• **Vörösmarty:**

A családfő János és annak fia, András 1683-ban III. Ferdinántól kapták címeres nemeslevelüket. A család neve előfordul Veres, Vörös és Veresmarty alakban egyaránt. A család az 5 fiú gyermek révén 5 különböző ágra oszlott: András a pátkai ágat képviselte. András fia, János és az ő fiai (János, Sámuel és István) a községünkben éltek le egész életüket. Mihály öreg korában költözött át Pátkára és unokái is (Ferenc és István) községünkben telepedtek le. A XIX. század elején a nemzedék több tagja gazdatisztként tevékenykedett. A családnak a fejér megyei ága a városba költözéssel és hivatalviseléssel áttért a katolikus hitre, a többi ág viszont megmaradt protestánsnak.

A település családnév anyagát Szkladányi Károly tanár és iskolaigazgató vizsgálta elsőként. Kéziratban fennmaradt művében felsorolja a település őslakos és gyakoribb családneveit. Felmérése az 1967-es állapotot tükrözi.

Őslakos családnevek:

Bárány, Benke, Dávid, Dezső, Dobos, Fehér, Fűri, Gyenei, Halmi, Hollósy, Horváth, Jádi, Kántor, Kiss, Kovács, Nagy, Oláh, Ozsváth, Rekettyei, Simon, Szabados, Szabó, Szántó, Szűcs, Tóth, Varga, Végh, Vörösmarty,

A községben régebben ismert családnév volt még:

Bodac, Csörgői, Kemény és Vő (de ezek már a felmerés idején sem fordultak már elő).

A községben gyakran előforduló családnevek (zárójelben lévő szám az azonos családnevet használó családok számát jelzi a vizsgált évben):

Albrecht (5), Bálizs (4), Bárány (9), Benke (6), Dávid (4), Dezső (5), Dobos (7), Fehér (4), Fűri (6), Göllén (4), Gyenei (7), Halász (4), Halmi (4), Hollósy (9), Horváth (8), Jádi (6), Kántor (5), Kiss (16), Kovács (13), Lajkó (4), Lánzos (6), Milis (6), Nagy (10), Ódor (6), Oláh (4), Ozsváth (8), Pintér (6), Rekettyei (5), Simon (5), Szabó (20), Szántó (4), Szűcs (5), Tóth (4), Varga (5), Végh (4), Vörösmarty (4).

9. A településhez köthető nevezetes személyek

(Halmi Viktória)

A helyismereti szakirodalom ezen fogalma igen sokrétű, mivel nehéz eldönteni, hogy kit tekinthetünk helyi nevezetes személynek. Köztudati értelmezésben egy adott településen született egyént tekintenek híres szülöttnek. Ez azonban nem a teljesen elég ahhoz, hogy helyi személynek tekintse a szakirodalom, hiszen az egyén életének csak egy mozzanata köti őt a településhez, de mint feltáró információ feltétlenül helyismereti jellegű.

Helyi nevezetes személynek a szakirodalom csak azt tekinti, aki valamely szempontból kiemelkedő, a nyilvánosság előtt is ismertté vált személyiség pl. tudós, politikus, közéleti méltóság. Ezen értelmezés alapján viszont a kistelepüléseknek nemigen lenne helyi nevezetes személye.

A helyi személyek fogalmába tartozónak tekintjük azokat a személyeket, aki az adott helyiségben éltek, dolgoztak egész életükben, művészek esetében pedig, ha alkotó korszakuk több évét töltötték itt vagy igen gyakran visszatértek és ez az életművükre is hatással volt.

Az olyan személyek, akik életüknek csak rövid szakaszát töltötték a helyiségben, a fentiek alapján már nem igazán tekinthetők helyi embereknek, de mindenképpen növelik a településhez köthető személyek számnagyságát. A községünkhöz köthető nevezetes személyek fogalmát ezért a legkomplexebb módon értelmezzük, amely szerint minden olyan személyt, akinek valami köze lehetett a településhez, híres személynek tekintünk.

Ambrus Sándor

Katolikus pap és egyházi író. 1807-ben született községünkben. Életrajzi adatai igen hiányosak. 1833-ban szentelték pappá Székesfehérváron. 1842-ben Csákszentimrei plébános, onnan helyezték át szülőfalujába 1847-ben. Az 1848-as szabadságharc idején a császári katonák elhurcolják 28 helyi lakossal együtt a pákozdi csatavesztés után. 1850-ben esperessé nevezték ki. 1868. február 23-i haláláig a faluban élénken tevékenykedett.

Művei: *Értekezés a hittanító, iskolaigazgató és kerületfelügyelői hivatalról.* (Székesfehérvár, 1841.), *Szent István első magyar király érdemei* (Székesfehérvár, 1843.); *A budapesti növendék-papság Munkálatai I.* kötetében fordította Justin vértanú első védiratát. (1833.)

Biczó András:

Festőművész, Biczó Pál református lelkész fia. Községünkben született 1888-ban. A Képzőművészeti Főiskola elvégzése után Budapesten rajztanárként dolgozott. Az 1920-as években tartotta meg első kiállítását, ahol történeti, zsáner- és tájképei szerepeltek. Zsánerképei: *Karácsonyfaág*, *Templomozás*, *Piros pünkösöd napja*, *Farsang vége*, *Fiatal pár*. Egyéb képei: *Omnibusz*, *Farsang*, *Várbeli hangulat hajdanán Szent István napján*. Később mesék és ifjúsági regények számára készített színes rajzokat, mint például Gárdonyi Géza *Egri csillagok* és *Az én falum* (1935-ös kiadásához) című művéhez. Illusztrálta még Gál György Sándor *Dúlok szárnya* (1947), Kósa János *Snukó elindul a Grundról*, Bálint Ágnes *Az elvarázsolt egérkisasszony* (1941) és Csekő Árpád *A fizika csodavilága* című műveit is. 1926-ban ércpénz tervezéssel I. díjat nyert, amely után megkapta a Jankó János díjat, de sajnos nem az ő tervei alapján valósult meg végül az ércpengő képe. Budapesten halt meg 1957-ben. Sírhelye a Kerepesi temetőben található.

(Nemes) Biczó Pál:

Nagykőrösön született 1850. szeptember 18-án. Szülővárosában és Budapesten végezte tanulmányait. Segédlelkész volt Lacházán, Nagykőrösön és Lovasberényben. 1880-tól szolgált a pátkai gyülekezetnél. Felesége, Papp Karolina az ótemetőben nyugszik. Az ő emléket őrzi az egyházban az a világoskék, fehér tüllre hímzett úrasztali terítő, melyet saját kezűleg készített el. Gyermekei: Terézia (1885), Pál (1887), András (1888) - aki neves festőművész volt, valamint József (1890).

Pátkáról 1904-ben a kodi gyülekezethez ment át és itt halt meg 1928. március 14-én. 1933. augusztus 27-én a kodi presbitérium Biczó szülőházára emléktáblát helyezett el.

Igen termékeny egyházi író volt. Nemcsak a kedves gyülekezetének a történetét írta meg, hanem más parókiák történetét is. A pátkai egyház történetét a következő sorokkal zárja: *”Adja Isten, hogy midőn újabb harmadfélszáz év múlva valaki ismét megírja az egyház történetét, egy vallásos-erkölcsben tündöklő, anyagi jólétben virágzó gyülekezetet lásson itt, melyről elmondhassa a zsoltáríróval: Boldog nép az, melynek így van dolga!”*

Fiers Elek

Református lelkész és író. 1886. június 20-án született Pátkán. A budapesti református teológián tanult az 1910-es évektől, ahol 1916-17-ben a Kálvin Szövetség titkára lett, majd a 20-as évek fordulóján a Magyar Evangéliumi Keresztény Diákszövetség szervező titkára.

Az Amerikai keresztény egyházak segítségével hozta létre 1921-ben a „*Diákok Háza*” elnevezésű főiskolai internátust (Budapest VII. ker. Hársfa u.), amely a két háború között a fiatal fizikai értelmiség egyik fontos társadalompolitikai és tudományos műhelye volt. A Tanácsköztársaság idején a budapesti egyházi direktórium megbízásából a budapesti fasori templom lelkésze lett, ezért a proletárdiktatúra után egyházi bíróság elé állították, de sikerült tisztáznia magát a vádak alól. Élete végéig a Külső-Ferencváros tisztviselőtelepi református misszió egyházközség (ma: Nagyvárad-téri egyházközség) lelképásztora lett. Munkatársa volt a *Református Figyelő* című lapnak, ahol cikkeiben rendszeresen szociális problémákkal foglalkozott. 1929. december 8-án Budapesten halt meg.

Írásai: *Vallástani kézikönyv* (Debrecen, 1912.), *A Biblia a főrendi házban* (Debrecen, 1917.), *Isten pénzügyei* (Bp., 1928.)

Biczó András: Templomozás

Gárdonyi Géza

Agárdpusztán született 1863. augusztus 3-án Ziegler Sándor uradalmi kovács fiaként. Apját, aki 1848-ban hazája szabadságáért fegyvert készített Gábor Áronnal együtt a honvédek számára, nem szívesen alkalmazták az uradalmakban, ezért a család kénytelen volt többször is vándorolni, és így jutottak el Pátkára is 1866 őszén. Az író apja szabadságharcos múltját büszkén őrizte, amikor Tisza István miniszterelnök képviselői mandátumot ajánlott fel neki, a következőképpen válaszolt: *„ha nagyméltóságod az országban mindenkit megvásárolt, a világoi fegyverkovács fia becsülete akkor sem eladó”*. A népszerű író több helyen is megemlékezik önéletríásaiban²⁸⁴ életének pátkai korszakáról, pedig akkor csak három éves volt. Az *„Első Álom”*-ban a következőket olvashatjuk: *„1866-ban Pátkán laktunk. Apám gépész volt Kégl Györgynél (Csalai földbirtokos). Mi bent laktunk a faluban, a falu boltja mellett. A boltosnak volt egy kislánya, olyan korú, mint én. Emlékszem, hogy ezzel a leánykával a porban játszottam. Csibéket csináltunk, vagy gödröcskéket ástunk az udvaron a pince oldalában.”* Rozikáról, a játszópajtásról maradt meg az első álma az írónak *„A tallérok”* című karcokban is.

Gárdonyi Géza

A kedves faluról való visszaemlékezés fontos állomása volt a *„Páter noster”* című írása: *„Pátkán az apám sarkantyús csizmában járaton. Emlékszem, mikor hozta a sarkantyút, s a finom selyempapírosból kibontotta előttem.*

284. *Tükörképeim* címmel jelent meg 1965-ben.

A sarkantyú fényes volt és talán aranyozott is. Nekem nagyon tetszett. De csak addig tetszett, míg a kezemben volt, mikor már a csizmámra szegezték, bizony nem szerettem: gyakorta elbotlottam benne és felbuktam. De hiába feszegettem le a kényelmetlen cifraságot, apám csakhamar megint újat vett. Megtanított táncolni...s nekem a fordulókat ki kellett pengetnem a sarkantyúval. Anyám beszéli, hogy egyszer apám elvitt a kávéházba is és ott huzattá nekem a cigánnyal a verbunkost, én meg táncoltam. Másik büszkesége volt az apámnak, hogy a gép részeinek nevét tanultam meg. Egyszer Kégl előtt is produkálnom kellett a tudományomat. Kégl a magfelhordó készüléket kérdezte és én megmondtam: - Páter nostra. Kéglnek is volt egy akkori fia, mint én - talán az, aki agyonlőtte magát -, de az sem olyan szép ruhában nem járt, sem olyan okos nem volt, mint én."

Apja azonban hamarosan megvált a pátkai uradalomtól. „A piskóta” című elbeszélésében búcsúzik el a szeretett falutól: „Pátkáról Székesfehérvárra költöztünk egy Bürgermeister nevű kútmester házába.” Gárdonyi Géza emlékét a község lakói sem felejtették el. Egykori lakóházának falán, (Kossuth u. 92.) a Szamos-féle házon 1940-ben emléktáblát helyeztek el (de felirata sajnos pontatlan, hiszen az író már 1866-ban a községbe került, ezzel szemben a feliraton viszont az 1867-es évszám szerepel), és az egykori általános iskola is az ő nevét viselte. Az író a faluban szerezte élete első mély benyomásait, amelyek megjelentek halhatatlan írásaiban, így állítva emléket Pátka nevének. Az „egri remete” 1922-ben halt meg.

Hollósy Filep (Fülöp) Ádám

Református lelkész. Életrajzi adatait sajátkezű jegyzeteiből ismerjük. 1741-ben született Mezőszentgyörgyön. Korán árvaságra jutott így nagybátyja taníttatta. A debreceni kollégium növendéke volt 14 évig. Majd két évig a kiskunhalasi egyházi iskolában volt tanító. Ezután külföldi tanulmányútra ment Bazelbe és Bernbe. Hazatérve 1775-től káplán Kunszentmiklóson. Pátkára 1777-ben került először, mint tanító, később mint lelkész.

Adversaria cím alatt feljegyzéseket készíteti a református egyházra vonatkozó királyi rendelkezésekről és egyházi végzésekről. Megírta a pátkai egyház történetének legfontosabb eseményeit az ő szolgálatai ideje alatt. Sajnos az anyag legnagyobb része elveszett, pedig a gyülekezet életéről ez a legrégibb összefüggő feljegyzés.

16 évi szolgálat után 1793-ban Kajászászentpéterre ment, onnan pedig hamarosan Velencére (1796). Itt halt meg 1803-ban. Pátkán születtek gyermekei is: Eszter (1780), Ádám (1783), aki később szinten szolgált lelkészként a gyülekezetben, valamint Julianna (1785).

Ifj. Hollósy Filep Ádám

Református lelkész. Pátkán született 1783. június 11-én Hollósy Filep Ádám és Nemes Kiss Eszter fiaként. Községünkben, Tatán., Kotszon és Kecskeméten tanult. 1801-1808 között Debrecenben járt a Collégiumba. 1807-től Nagyrábéba ment rektornak. Innen ment külföldi tanulmányútra, Pozsonyba és Bécsbe. Hazatérve 1813-tól Sukorón lett lelképásztor, itt szolgált 7 évig. 1820-tól Sárkeresztúron, 1822-től Velencén lelképásztor. Itt 15 évig hirdette az igét. Pátkán 1837 májusától szolgált. Visszaemlékezéseiben így ír róla: „...*az Isteni Gondviselés arra indította, hogy kedvezésből s erántam való jó indulatból viseltetvén: a Pátkai Ref Ekklésiába menjek által, hol azelőtt 42. esztendővel Édes Atyám közel 17 esztendeig mint buzgó lelkű Prédikátor nagy haszonnal forgolódott...*”.

Felesége, Papp Zsuzsanna halála után 1861-ben nyilatkozatban mondott le hivataláról. 1862. december 8-án halt meg községünkben, az ótemetőben nyugszik feleségével közös sírban.

Innocent Ferenc

Festőművész. 1859. január 28-án született Pesten. A középiskola elvégzése után két évig a budapesti Mintarajztanodában tanult Székely Bertalannál, majd külföldi tanulmányútra indult a Bécsi Képzőművészeti Akadémiára. Állami ösztöndíjjal tanult Münchenben és Antwerpenben. Járt Párizsban és Rómában is. Külföldi tartózkodásának idejére esnek legismertebb képei: *Antonius beszéde Caesar holtteste fölött, a Flamana typusok, Piéta* (ezzel a képével 1881-ben a Múcsarnokban egyházfestészeti pályázaton 3. helyezést nyert el).

Hazatérve a budapesti II. kerületi állami főreál iskolában lett rajztanár, majd később az intézmény igazgatójává is megválasztották. Elsősorban női portrékat és oltárképeket festett. Női portréi: *Evchen, Brigitta, Éva, Rokokó nő, Miss Rosa, Lidi, Lisier, Cantelena*.

Oltárképei a müncheni akadémikus iskola stílusát képviselik. Ide tartoznak: az egri cisztercita templom mennyezet képei - amelyet 1887-ben festett -, a zirci apátsági templom es sekrestye összes falfestményei és oltárképei 1891-ben, valamint a budai Szent Erzsébet-kolostor oltár- és mennyezetképei.

Ismertebb zsánerképei: Vasárnap reggel, Merengés, Szerelmes levél, Aennchen von Tharau, Madrigál, A boszorkány, Chrysanthemum, Rabnő, Ifjúság, Ave Maria. Egyéb alkotásai: Mese, Fátyoltánc, Pók, Vízi liliom, Patrícius, Sírbatétel. Nagyobb kompozíciói: Cenci Beatrix, a Kereszt alján, Múteremben. Egyéb arcképe: Rákos Jenő arcképe. A Múcsarnok és az 1894-1949 között fennálló Nemzeti Szalon egyik állandó kiállítója volt. 1915-ben tagja lett a Képzőművészeti Társulat Festészeti Szakbizottságának.

Élete utolsó éveit Pátkán töltötte, de nem tudjuk miért és mikor költözött a fővárosból Pátkára és itt milyen művészi tevékenységet végzett. Itt érte a halál 1934. október 16-án. Sírja a római katolikus temetőben található. Sírján Szent Cecíliát ábrázoló szentkép volt elhelyezve, amely sajnos mára már elveszett.

Kováts József

Református lelkész és költő. 1780. április 1-jén született Tótvázsonyban. Pápán végezte el a református teológiát. 1803 és 1805 között Pátkán tanító. Sajnos itteni működéséről nem tudunk semmi konkrétumot, de az bizonyos, hogy több jelentős költeménye a pátkai tartózkodása alatt született meg. Arany János úgy emlékezik meg egyik versében róla, mint "pátkai Kováts". Miután elhagyta községünket Városhídvégen lett segédlelkész Kállai András prédikátor mellett, akinek mostoha leánya, Fanni lett a költő múzsája, akihez több verset is írt.

Rendkívüli ügyességgel rögtönzött alkalmi, üdvözlő és gúnyverseket. A művészkörök ezért csak „rímkovács” néven emlegették. Versei a diákok körében, kéziratban terjedtek. Jókai Mór édesapja lelkes híve volt a költőnek, olyannyira, hogy verseit lemásolta és terjesztette. A *Helikoni virágok* című füzetében több versét (közel 80 darab költeményt) is megőrizte. Jókai József érdeklődött a költő élete iránt, családja körében többször is beszélt róla. Innen kerülhetett be Jókai több regényébe is a költő alakja.

Különc, bogaras magyar úttörő volt, akit a kortársak túlságosan lebecsültek, mikor csak "rímkovács"-ként tartották számon, pedig afféle bolondos előfutára volt az eljövendő új iránynak, a l'art pour l'art-nak.

Néhány költeménye a *Kurírban* is megjelent. Versei nagyrészt alkalmiak. 1808-ban részegen „dévajkodott” a somi római katolikus templomban, amiért három év börtönbüntetést kapott. Kaposváron halt meg 1809 februárjában. Egyes állítások szerint a börtönben halálra éhezettette magát.

Művei: *Prédikátori Tárház*. III. k.(Veszprém, 1805), *A magyar nemzeti könyvtár felséges alkotójának érdemeiről*. (Sopron, 1808.), *Kováts József versei* (Pest, 1817), Kéziratban maradt költeményei közül többet kiadott Abafi a *Figyelőben* (I. 1876. 356., II. 1877., XII. 157., XIII. 250., XIX. 391., XXVI. 379).

Magyar és Hazafi

*M. Azt mondják, hogy a'hol vagynak Maecenások, ott látsz! ott!
Hatalmas versű Virgilt és prófétáló Horáczt!
Hazafi. Nem! - Verőfénytel tele szűrt rozzant hordóm' fenekén
Száraz kenyéren és vízen hitelben verselek Én.*

Naplenyúgváskor.

*Liza egy szép nyári estén a 'gyenge rét'
Pázsitján hűtötte keble' téj tengerét.
Láttam a' láthatár' Rhodusát, a' hova,
Mikor az én szemem' napja lenyúgova;
Akkor a' szép Liza' orcáján 's ajaki
Között a' rózsás esthajnal gyúlada ki.*

Kerégyártó Elemér

Filozófus. Debrecenben született 1918. február 1-jén. Tagja volt az Eötvös-kollégiumnak. A tudományegyetem magyar-angol szakán végzett. Egyetemi hallgató korában, 1939-ben báró Ivánka fiának volt a házi nevelője. Ekkor készítette a falu társadalmi viszonyairól szóló szociográfiai feljegyzéseket. Ezeket a feljegyzéseket valószínűleg csak kéziratban készítette el, ezért valószínűleg nem is maradtak fenn, pedig minden bizonnyal mára értékes szociográfiai emléket jelentene az írás.

1944-ben részt vett a Béke párt megszervezésében. Később elvégezte a marxista-leninista, illetve a filozófiaszakokat. 1959-től a Marx Károly Közgazdasági Egyetem filozófiai tanszékvezetője lett. 1962-ben a Kulturkapcsolatok Intézője Nemzetközi osztályának vezetőjévé nevezték ki. Repülőszerencsétlenség áldozata lett Párizs közelében 1962. november 23-án.

Dr. (kézdivásárhelyi) Nagy Gyula

A Háromszékmegyei Kovásznán született 1890. június 6-án. Teológiai tanulmányait a kolozsvári, budapesti és sárospataki teológián végezte el. Lelkészi oklevelet 1914-ben szerzett Kolozsváron. Még ebben az évben rendes lelkésznek Nagyrápoltra került, ahol átélte a román betörést és háború utáni forradalmat.

1925-ben az erdélyi püspöki hivatal elbocsátó levelével Budapestre jött, ahol 1927-ben kinevezték budafoki hitoktató lelkésznek. Ekkor Nagytétényben lakott és az ottani leányegyház gondozója is volt. Innét 1929-ben Kisharsányba ment szolgálni, ahonnan Pátkára került.

Történelemből és földrajzból alap és szakvizsgát szerzett. 1923-ban Szegeden kapta meg középiskolai tanári oklevelét. Itt avatták bölcsészetdoktorrá is. Termékeny író volt. Baranyában ő szerkesztette és adta ki a „*Drávamelléki református naptár*”-t. 1930-ban megírta a „*A kisharsányi református egyház történeté*”-t, 1934-ben adta ki „*Az erdélyi oláhság története a világháborúig*” című művét. A „*Vértessalja*” című egyházi újságnak ő volt a történelmi rovatvezetője. Schneider Miklós és Dr. Juhász Viktor szerkesztésében megjelent „*Fejér megye monográfiája*” című műben az „*Adatok a vértessaljai református egyházmegyéről*” fejezetet írta meg. Felesége Mihály Ida, gyermekeik: Irén és Zsombor Lajos.

Pátkáról a II. világháború idején menekült el, az orosz csapatok érkezésekor. Koholt vádak alapján egy év kényszermunkára ítélte a bíróság. Az egyházi bíróság a vádak alól felmentette és Budakeszire helyezte át, ahol gyülekezetet épített ki a Csehszlovákiából kitelepített reformátusok számára. Itt azonban már csak rövid ideig szolgált, mert 1947. július 18-án betegség következtében meghalt. Pátyon temették el hősi halált halt fia mellé.

Öreg János

Református lelkész, filozófia-pedagógiai- és jogi író. Pátkán született 1838. január 15-én. Szülei 1847-ben Budára vitték, hogy németül tanuljon. 1850-ben Pápára ment át tanulni, ahol kitűnő eredménnyel végezte el a gimnáziumot. 1855-59 között a pesti protestáns teológiai főiskolán tanult, majd Pesten káplán-tanító. 1861-ben szerezte meg lelkészi oklevelét. Ezután külföldi tanulmányútra ment. Járt Brüsszelben és Párizsban is.

Hazatérve Balatonkilitiben lett segédlelkész, majd a szentesi gimnáziumban tanított 1863-65 között. 1865-től Vereben helyettes lelkész, majd rendes lelkész. Hivatali működése alatt épült fel a község temploma. Közben a pesti egyetemen elvégezte a latin-görög szakot. 1879-ben pedig bölcsészdoktori vizsgát tett. 1884-től Debrecenben tanított, mint gimnáziumi tanár. 1891-től a debreceni református jogakadémia filozófiai tanára, ahonnan 1909-ben nyugdíjazták. 1911. május 4-én halt meg Debrecenben.

Több filozófiai tankönyvet írt. Herbert és Spencer műveinek első fordítója volt. Szerkesztette a *Gyakorlati lelkészet* című szaklapot 1874-75 között. Írt a *Fővárosi Lapokban* és az *Egyházi Szemlében*, többnyire névtelenül. Több cikke is megjelent különféle lapokban.

Pátkai Seidel Pál

Katolikus plébános. 1845. április 5-én született Pátkán, ahol apja gazdatiszt volt. A gimnáziumot Székesfehérvárott végezte el. 1861-ben felvették a fehérvári papneveldebe. 1863-65 között a Pázmány Intézetben tanult. 1865-től a Pesten a teológia hallgatója. 1867. július 25-én szentelték pappá Csákváron, ahol olvasókört alapított. 1868-tól a pátkai földesúr, gróf Festetics Géza támogatta tanulmányait, aki hamarosan kinevezte a falu adminisztrátorává, majd 1871-ben a falu plébánosává választotta meg. 1873-ban a pesti egyetemen teológiából doktorált. Nevét 1881-ben változtatta Pátkaira. Szülőfalujában halt meg 1885. május 19-én.

Életének nagy részét a népművelésnek szentelte. Nappal a gyermekeket, este a felnőtteket oktatta. Községi könyvtárat és olvasókört alapított. Sokat foglalkozott a népmesékkal. Sajnos azonban ezek nem jelentek meg nyomtatásban. Cikkei azonban rendszeresen jelentek meg a székesfehérvári sajtóban: *A Fejér megyei Pátka II. alapítása* (év nélkül), *Hallhatatlan-e lelkünk* (1865.). Szerkesztője és tulajdonosa volt a *Nevelészet* című szaklapnak (1873-74).

Számos tankönyvet írt, amelyet a Dunántúlon használtak is az oktatásban.

Szkladányi Károly

1909. június 19-én született a felvidéki Ipolyságon. Itt járt gimnáziumba, majd gazdasági középiskolát végzett Komáromban. Később a pozsonyi Tanítóképző Intézetben szerzett oklevelet. 1964 és 1974 között volt a pátkai Általános Iskola igazgatója. Sokoldalú tevékenységét számos kitüntetéssel ismerték el. Az oktatás területén tizenegy, népművelésért nyolc, társadalmi és közéleti munkájáért tizenhét kitüntetést, illetve elismerő oklevelet kapott. Többek között megkapta 1954-ben „Az Oktatásügy Kiváló Dolgozója Kitüntetését”, a „Szakszervezeti Munkáért Érdemrend Arany Fokozatát”, 1974-ben pedig a „Munka Érdemrend Ezüst Fokozatát”. A Pátkán töltött tíz év alatt feldolgozta és több kötetben összegyűjtötte a község és a termelőszövetkezet történetét. Ezen művek kiadásra nem kerültek, kéziratban megtalálhatóak a községi könyvtárban. Sokrétú tudását igyekezett átadni tanítványainak, mindig készséggel segített a pedagógusoknak a mindennapi munka során felmerült problémák megoldásában. Nyugdíjba vonulásakor 43. tanévét zárta. 1979. február 15-én hunyt el.

Vak Bottyán János

A török felszabadító háborúk és a Rákóczi szabadságharc legendás hőse. Paraszti sorba süllyedt protestáns kisnemesi családból származott. Születési éve bizonytalan, 1643-44 között Esztergomban született. Szülei kitagadták az 1650-es években, miután a jezsuiták hatására áttért a katolikus hitre.

A vársellyei jezsuitáknál volt lovász, ahol rájött, hogy igazi hivatását a katonaságnál találhatja meg. Végvári katona lett, és ettől kezdetét veszi katonai pályafutásának felemelkedése.

1683-ban az esztergomi lovasság hadnagya, részt vett a város visszafoglalásában, ahol kimutatta rendkívüli vitézségét, elkötelezett törökellenességét. A császártól ezredesi rangot kapott, nemesi rangot nyert el, amely azonban nem szédítette meg őt. A nép, mint a szegények jótevője tisztelte. 1692-ben részt vett Belgrád visszaszerzéséért vívott harcokban, melynek során elveszítette egyik szemét, ezért kezdték el katonái Vak Bottyánnak hívni. Az 1699-es karlócai békekötés után visszavonult birtokára gazdálkodni.

Az „öreg katonát” 1701-ben a spanyol örökösödési háborúban a Rajna mellé vezényelték háborúzni a franciákkal, de rövid időn belül hadbíróság elé állították, Rákóczi-val folytatott titkos kapcsolatának vádjával. De bizonyítékok hiányában végül felmentették. 1703-ban a kurucok ellen küldték ugyan, de ő közben elfogadta tábornoki kinevezését a fejedelemtől. 1703. december 20-án már, mint a dunántúli kuruc seregek főparancsnoka irányította a hadműveleteket. 1704 őszén árulás vádjával az esztergomi császári várparancsnok elfogatta hogy a bécsi haditörvényszék elé állítsa, de az éjszaka leple alatt a város jobbágyai és hűséges katonái kiszabadították. Felesége is részt vett a szöktetésben, akit ezért császári börtönbe vetettek.

Eztán Érsekújvár főkapitányává nevezik ki, és az év végén betör Morvaországba. 1705 tavaszán hidat vert a Dunán Ordas és Paks között, hogy onnan támadhasson a császári csapatokra. Az év végére a Duna-Tisza közéről kiindulva hat hét alatt sikeresen kiszorította a császári sereget a Dunántúlról és igen erős védelmi vonalat épített ki a Balaton és a Duna között. Ekkortájt már mint Jótevő Jánost említi a köznép. 1706 nyarán elfoglalja ugyan Esztergomot, de nem tudta megtartani, mert belső lázadás tört ki és a vár ismét a császáriak kezére került. Bottyánnak ekkor élete legnehezebb próbatételét kellett kiállnia, Kuklander börtönében raboskodó súlyosan beteg felesége meghalt.

Közben a fejedelem kinevezte a Dunántúl kormányzójának és feladatul kapta annak védelmét. Az 1707-es esztendőben védte a rábizott országrészt a sorozatos csatákban, kivívva ezzel az osztrák hadvezérek elismerését is. 1707 tavaszán feleségül vette a nála 45 évvel fiatalabb gróf Forgách Juliannát, ezzel élete végén az arisztokrácia is a soraiba fogadta.

Az 1708-as év végén a bányavárosok katonai parancsnoka. Agg kora ellenére utolsó napjáig a hadban forgott. 1709. augusztus elején arra készült, hogy megismételje az 1705-ös híres dunántúli diadalmenetét, pedig akkor már a kurucság helyzete reménytelen volt, Heister csaknem az egész területet visszafoglalta.

hSzeptember 26. és 27. között a tarnaörsi táborban érte a halál. Agyhártyagyulladásban hunyt el, de a legenda szerint pestis végzett vele, hiszen a nép körében az a hír járta, hogy testét nem fogja a golyó.

Bercsényi Miklós a következőképpen tudtatta Rákóczival a „Tigris apa” halálát: „Mos hozták a hírit, szegény Bottyán vak sógor tegnap 8 óra tájban béhunyta az másik szemét is.” Temetésére október elején fényes külsőségek közepette zajlott katonai díszpompával. Gyöngyönös a ferences rend kriptájában helyezték örök nyugalomra, jelöletlen sírba. Végakarata szerint kedvenc törökbársony vánkossal és a legfőbb hadi jelvényével, az aranyozott és vert ezüst harci szekercéjével, „Bottyán fejszékével” temették el. A fejedelem így emlékezett meg róla egyik írásában:

„Nem volt sem jó származású, sem művelt ember, ezért igen nyers volt, de józan, éber, szorgalmas. Szerette a népet, és az is rendkívül szerette őt, mert katonáit szigorú fegyelemben tartotta, de mindenkor igazságot szolgáltatott nekik, amikor igazuk volt.”

Vak Bottyán kuruc generális

Források

Jegyzőkönyvek:

- Egyháztanácsi jegyzőkönyv (1891-1914). Pátka. 1891-1914.
- Pátka Község Önkormányzati Képviselőtestületének Jegyzőkönyvei. 1990-2006.
- Az Adversaria. Biczó Pál könyvének kéziratjegyzete és egyéb kéziratok feljegyzések egybekötött könyve. Pátka. 1770-1793.
- Kivonat a pátkai református egyházközség presbitériumi gyűléseinek jegyzőkönyvéből. Pátka, 1950., 1951.
- Képviselő testület jegyzőkönyve (1945-48). Pátka, 1945-48.
- Püspöki egyházlátogatás adatai 1927-ben. Vértessaljai egyházmegye: Pátka egyházközség. Bp., 1927.
- Pátkai presbitéri gyűlések jegyzőkönyvei. Pátka
- Szász Károly: Szász Károly vizitációi. VIII./2. k.: Vértessaljai egyházmegye: Pátka
- Székesfehérvár Püspöki Levéltár 4547 sz. doboza: Canonica Visitatio.
- Pátka község tanácsülési jegyzőkönyvei. Pátka. 1958-1967., 1969-1989.
- Pátkai községi tanács végrehajtó bizottságának jegyzőkönyve. Pátka. 1957-80.

Kéziratok:

- Egyházadó kivetési napló. (1843-1890). III/3. Pátka. 1843-90.
- Szkladányi Károly: Pátka község krónikája I. k.: 1968-69. Pátka. 1969.; II. k.: 1970. Pátka. 1970.; III. k.: 1971. Pátka. 1971.; IV. k.: 1972. Pátka. 1972.; V. k.: 1973. Pátka. 1973.; VI. k.: 1974. Pátka. 1974.; VII. k.: 1975. Pátka. 1975.
- Spergal Józsefné Gogolak Márta - Szkladányi Károly: Pátka község krónikája VIII. k.: 1976. Pátka. 1976.
- Szász Károly: Dunamelléki református püspök egyház látogatási naplója. II. k.: Vértessaljai egyházmegye: Pátka 1890.
- Szkladányi Károly: Pátka község története 1285-1967. Honismereti Szakkör közreműködésével készült kézirat. Pátka. 1970.

Cikkek:

- Bél Mátyás: Fejér vármegye leírása. FMTÉ 11 (1977.)
- Borús József: Fejér megye felszabádítása. 1944. december 2.-1945. március 23. I. r. FMTÉ 4 (1970.)
- Búzás József: Fejér megye és Székesfehérvár közigazgatása 1918 novemberében és decemberében. FMTÉ 1 (1968.)
- Búzás József: A Székesfehérvári Városi Tanács Intézőbizottság és Direktórium szervezete a Tanácsköztársaság idején. FMTÉ 2 (1969.)
- Eperjessy Kálmán: Fejér megye katonai leírása II. József korában. FMTÉ 11(1977)
- Erdős Ferenc: A polgári forradalom és szabadságharc története Fejér megyében 1848-1849. FMTÉ 12 (1978.)
- Erdős Ferenc: Fejér megye újjászervezése 1692-1693. FMTÉ 19 (1989.)
- Farkas Gábor (szerk.): Mór története. Mór. 1977. Tanulmányok és források Fejér megye történetéhez 13.

- Farkas Gábor: Az élet megindulása, a demokratikus átalakulás kezdete Fejér megyében (1944. december-1945. június). FMTÉ4 (1970.)
- Farkas Gábor: Az agrárátalakulás kérdése Fejér megyében. FMTÉ 4 (1970.)
- Farkas Gábor: A tőkés viszonyok kialakulásának és fejlődésének kérdése Fejér megyében. FMTÉ 6 (1972.)
- Farkas Gábor: A török hódoltság krónikája Székesfehérvár és Fejér megyében (1526) 1543-1688 (1690). FMTÉ 19 (1989.)
- Farkas Gábor-Kállay István: Fejér megye az első világháború idején. FMTÉ 1 (1968.)
- Fejér Megyei Levéltár Közleményei 23
- Fitz Jenő (főszerk.): A római kor Fejér megyében
Fejér Megye története az őskortól a honfoglalásig I/4., Szfvár, 1970.
- F. Petres Éva - Fitz Jenő: Fejér megye rövid története. I. k. Szfvár. 1956.
Az István király Múzeum Közleményei, B. sorozat 3. sz.
- Fülöp Gyula (szerk.): Évezredek kincsei. Régészeti kiállítások.
A Szent István Király Múzeum Közleményei, D. sorozat 244. sz. Bp., (é. n.)
- Jenei Károly: Fejér megye a Rákóczi-szabadságharc idején. FMTÉ 11 (1977.)
- Jenei Károly: Agrár kérdés Fejér megyében 1918-1919-ben. FMTÉ 2 (1969.)
- Jenei Károly: Iratok Fejér megye török hódoltsági történetéhez. FMTÉ 6 (1972.)
- Kádicsiné István Sarolta: Fejér vármegye közigazgatása a kiegyezés korában (1860-1871). FMTÉ 6 (1972.)
- Kállay István: Pátka. FMTÉ 21 (1990.)
- Korrig I.: A császárkori fibulák főformái Pannóniában. DissPann. II. 4. Bp.. 1937.
- Lencsés Ferenc: Az agrárproletáriátus települési elhelyezkedése a Dunántúlon a két világháború között. A Dunántúl településtörténete. V. k. (1900-1944) I. r. Veszprém. 1982.
- Móra Magda: Fejér megye népessége II. József korában. FMTÉ 11 (1977.)
- Mózessy Gergely: Inter Arma 1944-1945. Válogatás a második világháború egyházmegyei történetének forrásaiból. In: Források a Székesfehérvári Egyházmegye történetéből II.k. Szfvár. 2004.
- Párniczky Józsefné: Pesty Frigyes helységnévtára. Fejér megye. FMTÉ 11 (1977.)
- Salamon Konrád: A községi nemzeti tanácsok Fejér megyében. FMTÉ 1 (1968.)
- Sándor Pál: Az úrbéres népesség megoszlása Fejér megyében. FMTÉ 7 (1973.)
- Schneider Miklós és dr. Juhász Viktor (szerk.): Magyar városok és vármegyék monográfiája. XXII. k. Fejér vármegye. Bp., 1937.
- Seidel Pál: Chronologische Erzählung der Ereignisse und Begebenheiten in der Herrschaft Csókakő-Mór in Stuhlweissenbrugber Comitatus in Ungarn. Vereinsdruckerei Steyr. 1898. FMLK 32. Mór-Székesfehérvár. 2005
- Strasszer György: Politikai viszonyok a Tanácsköztársaság idején Fejér megyében. FMÉT 2 (196.)
- Szkaldányi Károly: A pátkai értelmiségi klub élete.
FMSZ 7 Honismereti tanulmányok. Székesfehérvár, 1970. 264-65. p.
- Vas Előd: Források a székesfehérvári szandzsák történetéhez 1543-1688. FMTÉ 19 (1989.)

Összefoglaló művek:

- Bálint Sándor: Ünnepi kalendárium III. Július elsejétől november harmincig Szeged. 1998.
- Bendefy László: Mikovinyi Sámuel megyei térképei. I-II. k. Bp., 1976. (II. kötet. Fejér m.; T 15-ös térképe a szekszárdi levéltárban)
- Biczó Pál: A pátkai evangélikus református egyház története. Nagy-Körös. 1885.
- B. Thomas Edit (szerk.): Magyarország régészeti leletei. Bp., 1957.
- Csánki Dezső: Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában. I-III. k. Bp., 1897.
- Dakó Péter - Vitek Gábor: Vereb története. Vereb. 2003.
- Demeter Zsófia - Lukács László: Zámoly. Bp., (é. n.)
- Demeter Zsófia - Lukács László: A puszták népe. A Mezőföld története. Székesfehérvár. 1980.
- Entz Géza - Sisa József (szerk.): Fejér megye művészeti emlékei. Szfvár., 1998.
- Erdős Ferenc: Bicskétől Székesfehérvárig vasúton. Bp., 1993.
- Farkas Gábor: Politikai viszonyok Fejér megyében 1919-45. Bp., 1980.
- Fejér György: Codex diplomaticus Hungáriáé. Buda. 1828-1844.
- Fényes Elek: Magyarország geographiai szótára. I-III. k., Pest, 1851.
- Földváry László: Adalékok a dunamelléki evangélikus Református egyházkerület történetéhez. I-II. k. Bp., 1898.
- Gudenus János József: A magyarországi főnemesség XX. századi genealógiája. I-IV. k. Bp., 1998.
- Genthon István: Magyarország művészeti emlékei. 1. k. Dunántúl. Bp., 1959.
- dr. Gerecse Péter: Magyarország műemlékei. Bp., 1906.
- Gergely Anna: A székesfehérvári és fejér megyei zsidóság tragédiája (1938-1944) Bp., 2003.
- Gerle János-Kovács Attila-Makovecz Imre: A századforduló magyar építészeté Békéscsaba. 1990.
- Gulyás Pál: Magyar írók élete és munkái. XVII. k. Bp., 1995. XIX. k. Bp., 2002.
- Györffy György: Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza. Bp., 1987. (II. k.: Doboka, Erdélyi Fehér, Esztergom, Fejér, Fogaras, Gömör és Győr megye)
- Hátsék Ignác: A magyar szent korona országainak térképe. Budapest. 1880.
- Hermann Róbert: 1848-1849. A szabadságharc hadtörténete. Bp., 2001.
- Holényi László: Gerecse. Vértes. Velencei-hegység. Bp., 1981.
- dr. Kasza Sándor (főszerk.): Fejér megye kézikönyve. Magyarország megyei kézikönyvei 6. k. CEBE Kiadó. 1997.
- Károly János: Fejér vármegye története. I. k. 1896. II. k. 1898. III. k. 1899. IV. k. 1901. V. k. 1904.
- Kázmér Miklós: Régi magyar családnevek szótára XIV-XVII. század. Bp., 1993.
- Kempelen Béla: Magyar nemesi családok. I-XI. k. Bp., 1911-1932.
- Kiss Lajos: Földrajzi nevek etimológiai szótára. Bp., 1980.
- Dr. Kovács J. István: Magyar református templomok. I—II. k. Bp., 1942.
- Ludovikus Nagy: 1828. 1. köt.

- Lukács László: A mezőföldi tanyák néprajza. A farmtanyák kialakulása és pusztulása a Mezőföldön a XIX-XX. században. Székesfehérvár. 1098.
- Mező András: Patrocíniumok a középkori Magyarországon. Bp., 2003.
- Révész Imre: Magyar Református Egyháztörténet. I. k. (1520-1608). Debrecen. 1938.
- Munkásmozgalom Fejér megye története 1868-1918. Szfvár. 1978.
- Nagy Gyula: A Pátkai Református Egyházközség története. Pátka, 1943.
- Nagy Iván: Magyarország családai címerekkel és Nemzeti táblákkal. I-XII k. Pest. 1857-1865.
- Pfeiffer Károly: Fejér vármegye 1848. évi zsidóösszeírása. Szfvár., 1940.
- Pipics Zoltán: Száz magyar festő. Bp.. 1943.
- Polgár Mihály: Almanach 1842-dik évre. Kecskemét. 1842.
- Schneider Miklós: A Vörösmarty-család múltja. Szfvár., 1934.
- Szinnyi József: Magyar írók élete és munkái. VI. k. Bp., 1899.
- Urbán Aladár: A nemzetőrség és honvédség szervezése 1848 nyarán Bp., 1973.
- Várady József: Dunamellék református templomai 2. rész: A Vértesaljai Egyházmegye. Miskolc. 1994.
- Vályi András: Magyarországnak leírása. I-III. k. Buda. 1796.
- Veress D. Csaba: A Dunántúl hadikronikája 1944-1945. Bp., 1984.

Folyóiratok:

- Archeológiai Közlemények. I. k. (1859.)
- Bónis Éva: A noricum-pannónai halomsíros temetkezés korhatározásának kérdése. A fejér megyei tumulusok jellegzetes emlékényaga. In.: Arch. Ért. 102. (1975.)
- Budapest Régiségei. IV. XII. k.
- Gárdonyi: A magyarországi halmok kérdéséhez. In.: Arch. Ért. (1914.)
- Henszlmann Imre: Római gátak Fehér-megyébe. In.: Arch. Ért. IX. k. (1875.)
- Lyka Károly (szerk.): Vleinig Artúr. In.: Művészet. III. évf. 1904. V. sz.
- Nagy Árpád: Az 1974. év régészeti kutatásai. In.: Sz. Burger Alice (szerk.) Régészeti Füzetek Ser. 1. No. 28. 1975. Bp. 1975.
- Nagy Lajos: Adalékok a Fejér megyei jobbágyság történetéhez (1453-1768). In.: A R. I. k. (1960.) István király Múzeum közleményei. C. sor. 1.6.

Lexikonok:

- Déry Béla - Bányász László - Margity Erő: Almanch. Képzőművészeti Lexikon. Bp., 1912.
- Éber László (szerk.): Művészeti Lexikon. Bp., 1935.
- Kenyeres Ágnes: Magyar életrajzi lexikon. I-II. k. Bp., 1969.
- Markó László (szerk.): Új magyar életrajzi lexikon. II. k. Bp., 2001. III. k. Bp., 2002. IV. k. Bp., 2002.
- Németh György (szerk.): Római történeti kézikönyv. Bp., 2001.
- Péter László: Új magyar irodalmi lexikon. II. k. Bp., 2000.
- Virágh Zsolt: Magyar kastélylexikon. III. k. Fejér megye kastélyai és kúriái. Bp. 2002.
- Zádor Anna - Genthon István: Művészeti Lexikon. I-IV. k. Bp., 1966.

Pátka képekben

Képjegyzék:

Archív felvételek: 1-17. sz. képek

Ferenczi Dóra: 36. sz. kép, 40. sz. kép

Gerencsér Attila: 32. sz. kép

Nagy Dániel: 31. sz. kép, 33. sz. képek

Udvardi László: 18-30. sz. képek, 34-35. sz. képek, 37-39. sz. képek
41-51. sz. képek

A fényképek a szerzői jog védelme alatt állnak. Felhasználásuk, másolásuk, sokszorosításuk bármilyen formában (elektronikus, mechanikus stb.) csak a szerző írásbeli engedélyével történhet.

1. Vasútállomás az 1930-as években

2. A Kossuth utca és a katolikus templom az 1930-as években

3. Szüreti felvonulók az 1930-as években

4. Szüreti bálosok az 1930-as években

5. Esküvői viselet 1937-ből

6. Távolban a régi posta épülete helye 1939-ben

7. Cséplés az uradalomban az 1940-es években

8. Presszó az 1960-as években

9. A Fehérvári út az 1960-as években

10. A református iskola az 1960-as években

11. A katolikus templom az 1960-as években

12. Nagy Gyula és a presbitérium - 1940-es évek

13. Pátkai János és a presbitérium az 1980-as években

14. Országh István és a presbitérium 2005-ben

15. Balázs Tibor atya a katolikus paplak felújítási ünnepségén

16. Óvodai műsor 1979-ben

17. Kisdobos avatás 1986-ban

18. Halmi pince

19. Borunkra derű, pincesor településünk határában, a ma is termő szőlőtőkék között

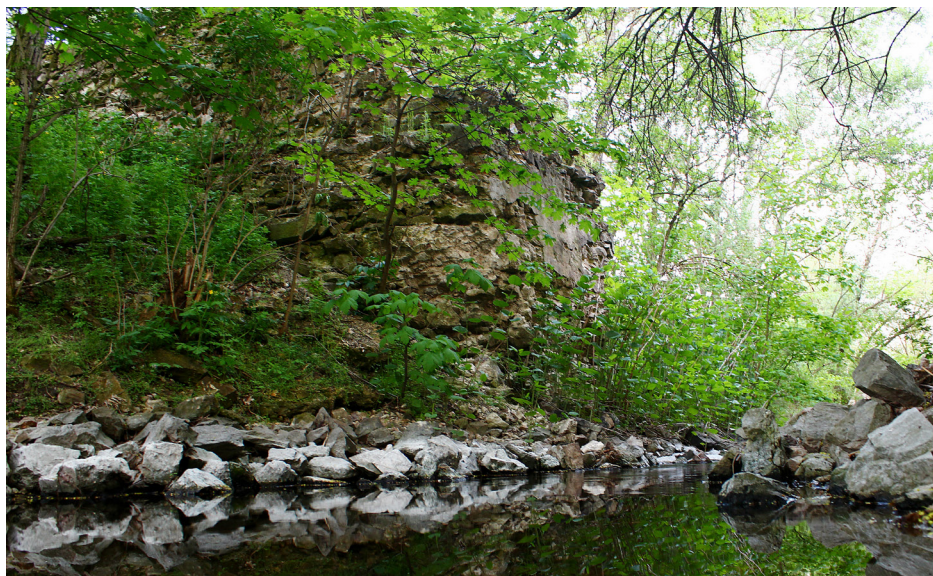
20. Látkép a falura a Boros-gátról

21. Látkép a falura a Csákvári útról

22. A Császár-patak táplálja a Pátkai-víztározót

23. A Császár-patak mentén, a település határában található
Római kori Kőgát

24. Református templom

25. A Református templom belső homlokzatán látható emléktábla

26. Ivánka-kúria, ma a polgármesteri hivatalnak és a közösségi háznak ad otthont, egykor iskolaként működött

27. Római Katolikus templom

28. Nepomuki Szent János szobor a Római Katolikus templom bejáratánál

29. Gárdonyi Géza emléktábla a település központjában

30. Vak Bottyán kuruc generális emléktáblája

31. A harcok és háborúk emlékei:
 Vak Bottyán tér
 Református templom
 Református temető

33. A közösségi ház udvara télen

34. A közösségi ház udvarán hatalmas fák alatt hűsölnek nyáron a falu lakói

35. A pátkai napóra - Császár Lajos bácsi alkotása

36. Kossuth utca 134. sz. alatti jellegzetes régi parasztház

37. Gyümölcsös a település határában

38. A Pátkai-víztározó

39. Pátkai bekötőút Szűzvár felől

40. Pátkai bekötőút

41. Színes élővilág

42. Gazdag madárpopuláció él a víztározó területén

43. A lótenyésztésnek nagy hagyományai vannak a település életében

44. Pro Vértes az ezerjő és az ezerlő hazája

45. Minden évben megrendezik a népszerű Pátkai CAN-C kettes fogathajtó versenyt a Fűri Tanyán

46. A szüreti felvonulás alkalmával bemutatják a gazdák lovaikat

47. Minden évben szüreti felvonulással köszönti a település az őszt

48. Ég a tűz a polgármesteri hivatal udvarán épült kemencében

49. A 2013-ban készült kemencét, a település lelkes lakói készítették

50. Látkép a Velencei-hegység dombjairól

51. Túrászási lehetőségekben gazdag a település környezete